TERCÜME

49 - 51

GOETHE ÖZEL SAYISI

M.E.B.

MCMXLIX

TERCÜME

49 - 51

GOETHE ÖZEL SAYISI

M.E.B.

MCMXLIX

T E R C Ü M E

49 — 51

GOETHE ÖZEL SAYISI

Ş İ İ R L E R İ

(Seçmeler)

GÖKTE PROLOG (FAUST) * PROMETHEUS * MUTLULUK VEREN HASRET * İNSANLIĞIN SINIRLARI * İNSANDA TANRISAL OLAN* MUSA'LARIN OĞLU * BULDUĞUM ÇİÇEK * KAVUŞMA VE AYRILIŞ * MAYIS ŞARKISI * HALDEKİ GEÇMİŞ * ANNEME * TEKRAR BULUŞMA * MIGNON.

T İ Y A T R O E S E R L E R İ

(Parçalar)

GOETZ VON BERLICHINGEN * CLAVIGO * STELLA * EGMONT * IPHIGENIA TAURIS'TE * TORQUATO TASSO.

D E S T A N, M A S A L V E R O M A N L A R I

(Parçalar)

HERMANN'LA DOROTHEA * MASAL * WERTHER * WILHELM MEISTER'İN SEYAHAT YILLARI.

H Â T I R A, S E Y A H A T N A M E V E D E N E M E L E R İ

(Parçalar)

ŞİİR VE HAKİKAT * İTALYA SEYAHATİ * DÜNYA EDEBİYATI HAKKINDA * EPİK VE DRAMATİK ŞİİR HAKKINDA * AKTÖRLER İÇİN KAİDELER * GÜZELLİK * LAOKOON HAKKINDA * TABİAT HAKKINDA * GRANİT ÜZERİNE * RENKLER TEORİSİ.

MEKTUPLAR, KONUŞMALAR VE ÖZDEYİŞLERİ

GOETHE'DEN SCHILLER'E * GOETHE'NİN BETTINE'YE CEVABI * GOETHE İLE KONUŞMALAR * NAPOLEON'LA KONUŞMALAR * ÖZDEYİŞLER * SEÇME PARÇALAR * DİL ÜZERİNE DÜŞÜNCELER.

GOETHE HAKKINDA YAZILAR

BYRON'UN GOETHE İÇİN DEDİKLERİ * GOETHE VE FAUST (TURGENYEV) * THOMAS MANN'IN KONUŞMASINDAN * GOETHE'NİN 200. YILDÖNÜMÜ (Hasan-Âli YÜCEL) * GOETHE (Adnan - ADIVAR) * İNSANLIK MÜREBBİSİ GOETHE (Cemal KÖPRÜLÜ) * GOETHE'Yİ GOETHE YAPAN NEDİR? (Adile AYDA) * ÂLİM OLARAK GOETHE (Selâhattin BATU) * GOETHE VE TİYATRO (Lûtfi AY) * GOETHE İÇİN ŞAİR KİMDİR? (Melâhat ÖZGÜ) * GOETHE'NİN 200. DOĞUM YILI NASIL KUTLANDI? (Melâhat ÖZGÜ)

Goethe Tercümeleri Bibliyografyası

TERCÜME

Sayı: 49-51 Ocak - Haziran 1949 Cilt: 9

ÖNSÖZ

Dünya edebiyatı ölçülerini bulan şair, yalnız kendi milletine değil, bütün dünya halkına hitabeder. Milletler bu çapta sanatkârlarda ve onların eserlerinde birbirlerini içinden tanır ve anlamaya çalışırlar. Böylece karşılarındakini saymasını, onlara değer vermesini daha iyi öğrenirler; çünkü gerçek milliyetçilikle insanlık birbiriyle bu alanda yakınlaşıp birleşir. Şiir bir halk verimi olduğu kadar, bir dünya verimidir de; kökleri bir milletin toprağındadır; fakat bu toprağında üstüne yükselebilir, hattâ o kadar yükselir ki, bulunduğu saha durmadan genişler, edebî insanlık alanına girer. İşte bu bakımdan şiir, bütün milletler tarafından anlaşılan bir dil olabilir. İnsan olarak herkes bu yaratışların her birinde kendi ruhundan bir parça sezer. Milletlerin kendi edebiyatlariyle temasa geldikleri asıl ruh alanı Goethe için de budur.

1949 yılında, dünyanın bütün medeni merkezlerinde 200 üncü doğum yılı kutlanan Goethe'ye ölmez eserleriyle Milton, Chateaubriand, Svedenberg ve Montaigne arasında yer verildi ve bir daha Homeros, Dante ve Shakespeare'in hizasına yükseltildi. Hayatına bile «*şaheser*» dediler ve seksen üç yıllık ömrünü (1749-1832) bütün dikkate değer taraflariyle tekrar tekrar incelediler. Şair Goethe, âlim Goethe ve filosof Goethe hakkında bitip tükenmez yazılar yazıldı. Acaba her milletin Goethe ile bu kadar ilgilenmesi nedendir? Hayatı mı, sanatı mı, yoksa insanlığı mı, onları çekiyordu? Eserlerine, kendisi «*Büyük bir itirafın parçaları*» adını vermiş ve «*faydalı bir şey bırakmak istiyenler, itiraflar bırakmalı! İstiyen sonra kendisine en uygun geleni bunların arasından seçer*» tavsiyesinde bulunmuştur.

Fakat acaba Goethe'nin eserlerinde herkes aradığını gerçekten bulabiliyor mu? Onun yaratıcılığında en çok beliren nokta, müphem, henüz görülmiyen bazı ruhi imkânlarımızı dâhice keşfederek işliyebilmesidir. Bunları gerçeğe ne kadar uygun olarak işlediğinin kendisi bile ancak çok sonraları farkına varmıştır. Goethe, her eseri için kaynakları araştırır, mevcut resim-

leri, hattâ paraları inceler; bulduğu malzemeye de gelişigüzel bir şekil vermez, hayaliyle oluruna bağlamaz, sadece kafiye ve ritim oyunu ile yetinmez, bitip tükenmek bilmiyen buluş kabiliyetiyle daima bunlar arasına bağlar dokurdu. Goethe, binbir çeşitliliği içinde, kanuniyetlerini gördüğü vakıaların içten zaruretini sezdiği andan itibaren dünya ile ilgilenmeğe başlamış ve dünyayı daima bir bütün olarak tezatlariyle birlikte kavrayıp şekillendirmeğe çalışmıştır.

Onun eserinde gerçekleştirmeğe çalıştığı dünya, düşünceleriyle dokuduğu, nizama soktuğu bir dünyadır. Gençliğinde olduğu gibi, ihtiyarlığında da insana sonsuzluğu duyuran tablolar çizmiş, hayatın çeşitli unsurlarını, sebep ve netice zincirlerini, tabiî, ahlâki bir dünya nizamını, tabiat üstü tesirlerin akılalmaz kuvvetlerini birbirinden ayırıp bunları tekrar bağlamasını bilmiş; fakat hepsinin üstünden ve bu iç içe dokunan olayların arasından, daima bir kanuniyet sezmiş, iç içe dokunan bütün bu şeylerin arkasında kanunlu bir gaiyet aramıştır.

Goethe, mükemmel seziş kabiliyetiyle elde ettiği bütün şeyleri, hayat tecrübelerini, tarihten, efsanelerden, yabancı eserlerden aldığı ilhamları daima hoşa gidecek, akla daha uygun gelecek bir şekilde işliyerek yeniden yaratmağa çalışmıştır. Eserleri, işte bunun için, yalnız bir insanı, yalnız bir milleti değil, bütün insanları, bütün milletleri çekecek unsurlar ve cazibelerle doludur.

İlk eserlerinde, hareket ettiği ve gene döndüğü nokta, konunun içinde değil üstündedir; bunun için hiçbir yerde, asıl mesele açıkça belirtilmez. Ancak olgunlaşmağa başladığı ilk Weimar yıllarında ve daha sonra İtalya'da, üslûbunda bir değişiklik olduktan sonra eserlerinde bir vuzuha, parçaların mimarisini açıkça belirten bir kompozisyona varmıştır. Onun bütün eserlerinde trajik ân, maddi değil, mânevi değerler sahasındadır. Fakat bu eserlerde realiteden de uzaklaşmamak için aradan daima gerçeğe dayanan bir olay geçirmiştir. Ancak müthiş şeyler bahis konusu olduğu zamanlarda, o da realiteden uzaklaşıldığı, tanrısal görüldüğü nispette, sebep ve netice zincirini zaruri olarak gevşetmiş, şahıs ve olayları daha derin bir mâna ile ele almıştır. Goethe'nin yüksek bir gerçeğe işaret eden unsurları işleyiş tarzı, sanatta takibettiği başlıca hedefi teşkil etmiştir.

Goethe'nin şairliği, asıl kelime sanatındadır. Dışarıdan aldığı tesirleri, elde ettiği tecrübeleri, görüş ve duyuşlarını ifade için kullandığı kelimeler kendi bünyeleri itibariyle kuvvetli ve müzikaldirler. Bunları çok defa, plastik sanatlardan aldığı ilhamlar ve renklerle ayrıca plastikleştirmiştir. Goethe tercümeleri de işte bunun için güçtür; bu sebepten zaman zaman etraftan

«Goethe tercüme edilemez» sesleri yükselir. Fakat Goethe aynı zamanda, tercümesi güç olan ifadesiyle yabancı mütercimlere kendi dillerini zenginleştirmek imkânını da verir. Goethe'nin eserleri hemen hemen bütün milletlerin dillerine tercüme edilmiştir. Biz de henüz hepsini değilse bile, bunların mühim bir kısmını dilimize çevirmiş bulunuyoruz. Gerçi yapılmış tercümelerin, son yapılanların bile yetersizliği üzerinde tartışmalar oluyor. Fakat yabancı milletlerin edebiyat alanında verdikleri eserler ancak dilimizde benimsenebileceğinden bu yolda emek vermiş mütercimlerin hizmetleri daima ve mutlaka anılmağa değer. Onlar Goethe gibi dünya edebiyatında yer almış olan büyük bir şairi, kendi tarzlarına göre de olsa tanıtmak için büyük bir gayretle çalışmışlar, emek harcamışlardır. Goethe, Kuran'ın bir sözüne işaretle: «*Allah her millete kendi diliyle konuşan bir peygamber vermiş, her mütercim de kendi milletinin peygamberidir*» demiştir.

Hiç şüphesiz bu alanda daha birçok çalışmalara muhtaç bulunuyoruz; bu çalışmaların zamanla daha gelişeceği şüphesizdir. Dergimiz, büyük şairin 200 üncü doğum yılının dünya ölçüsünde kutlandığı bu günlerde, onun çeşitli tarzlara ait eserlerinden imkân ölçüsünde yeni bir terkibe varmak istemiş ve bu sayıda yayımlanan bazı tercümeleri bir araya toplamıştır. Bu mütevazı çalışmanın, büyük şairden yayımlanacak yeni tercümelere bir teşvik olacağını umuyoruz.

TERCÜME

FAUST

Prolog Im Himmel

RAPHAEL

Die Sonne tönt nach alter Weise
In Bruderspshären Wettgesang,
Und ihre vorgeschriebene Reise
Vollendet sie mit Donnergang,
Ihr Anblick gibt den Engeln Stärke,
Wenn keiner sie ergründen mag;
Die unbegreiflich hohen Werke
Sind herrlich wie am ersten Tag.

GABRIEL

Und schnell und unbegreiflich schnelle
Dreht sich umher der Erde Pracht;
Es wechselt Paradieses Helle
Mit tiefer, schauervoller Nacht;
Es schäumt das Meer in breiten Flüssen
Am tiefen Grund der Felsen auf,
Und Fels und Meer wird fortgerissen
In ewig schnellem Sphärenlauf.

MICHAEL

Und Stürme brausen um die Wette,
Von Meer aufs Land, vom Land aufs Meer,
Und bilden wütend eine Kette
Der tiefsten Wirkung rings umher.
Da flammt ein blitzendes Verheeren
Dem Pfade vor des Donnerschlages -
Doch deine Boten, Herr, verehren
Das sanfte Wandeln deines Tags.

FAUST

Gökte Prolog

REFÂİL

Güneş hep o güneş, katıyor sesini
Gökteki kardeş küreler şarkısına,
B yıldırım hızı çizerek izini
Varıyor mukadder yolunun sonuna,
Sırrına kimseler varmasa da onun
Görünüşü kuvvet vermede meleklere,
Kavranılmaz, nice eserler yığın yığın
Bugün doğmuş gibi mukteşem ve yüce.

CEBRAİL

Hızla, akılları durduran bir hızla
Dönmede yeryüzü ihtişam içinde,
Değişir durmadan ışığı karanlıkla
Cennet aydınlığı en korkunç geceyle.
Enginler köpürür dibinde kayaların
Taşan sular gibi serpile döküle,
Taş, deniz kopup gider bağrına karanlığın
Döndükçe küreler ölümsüz hızlariyle.

MİKÂİL

Kasırgalar koşar yarışa yarışa
Denizden karaya, karadan denizlere,
O korkunç öfkeden hız ala ala
Bir dehşet zinciri gererler çepçevre.
Ve gök gürültüsü ardından yücede
Yangınlar tutuşur yıldırımlardan,
Değişin gününü, ey tanrı, yine de
Över elçilerin, gücüne hayran.

ZU DREI

Der Anblick gibt den Engeln Stärke,
Da keiner dich ergründen mag,
Und alle deine hohen Werke
Sind herrlich wie am ersten Tag.

MEPHISTOPHELES

Da du, o Herr, dich einmal wieder nahst
Und fragst, wie alles sich bei uns befinde,
Und du mich sonst gewöhnlich gerne sahst,
So siehst du mich unter dem Gesinde.
Verzeih, ich kann nicht hohe Worte machen,
Und wenn mich auch der ganze Kreis verhöhnt;
Mein Pathos brächte dich gewiss zum Lachen,
Hättst du dir nicht das Lachen abgewöhnt.
Von Sonn' umd Welten weiss ich nichts zu zagen,
Ich sehe nur, wie sich die Menschen plagen.
Der kleine Gott der Welt bleibt stets von gleichem Schlag
Und ist so wunderlich als wie am ersten Tag.
Ein wenig besser würd' er leben,
Hättst du ihm nicht den Schein des Himmelslicht gegeben
Er nennt's Vernunft und braucht's allein,
Nur tierischer als jedes Tier zu sein.
Er scheint mir, mit Verlaub von Euer Gnaden,
Wie eine der langbeinigen Zikaden,
Die immer fliegt und fliegend springt
Und gleich im Gras ihr altes Liedchen singt;
Und läg'er nur noch immer in dem Grase!
In jeden Quark begräbt er seine Nase.

DER HERR

Hast du mir weiter nichts zu sagen?
Kommst du nur immer anzuklagen?
Ist auf der Erde ewig dir nichts recht?

MEPHISTOPHELES

Nein, Herr! ich find' es dort, wie immer, herzlich schlecht,
Die Menschen dauern Jammertagen,
Ich mag sogar die armen selbst nicht plagen.

ÜÇÜ BİRDEN

Sırrına kimseler varmasa da yine
Görünüşün kuvvet vermede meleklere.
Varlıktaki bütün eserlerin çepçevre
Bugün doğmuş gibi muhteşem ve yüce

MEPHISTOPHELES

Ey tanrı mademki sen bizlere yaklaşarak
Emrettin dünyamızda nicedir her şey diye,
Zaten görürdün beni her zaman hoşlanarak,
Kullarınla birlikte karşındayım şimdi de.
Bütün çevrem benimle eğlenseler de hepsi
Büyük lâf becermem, bağışla kusurumu.
Gülerdin hiç şüphesiz terk etmesen gülmeyi
Duyunca böyle parlak konuştuğumu.
Güneşten, âlemlerden yok bir sözüm diyecek
İnsanlar azaptadır, benim bu gördüğüm tek,
Arzın küçük tanrısı hep aynı halde hâlâ
Tıpkı ilk günkü gibi, bıkmaz insan şaşmakla,
Daha iyi yaşardı belki de o, sen ilkin
Ona gökteki nurdan bir ışık vermeseydin,
Akıl diyor o buna ve bütün hayvanlardan
Daha hayvan olmakçün harcamada nurundan.
Bağışlayın huzurda cüretimi, o bence
Daima uçup gezen, otlara gizlenince
Durmadan bol bol öten ve uçarken sıçrıyan
Uzun bacaklı cırcır bugün de bence elân.
Keşke yerinde kalsa, övür olsa otlarla
Her pisliğe burnunu sokup durur ısrarla.

TANRI

Hiç yok mu başkaca bir diyeceğin şey bana?
Hep şikâyet mi seni sevk eden benden yana?
Yeryüzünde senincün iyi yok, hep kötü mü?

MEPHISTOPHELES

Evet tanrım, dünyada her şey ezelden kötü.
Acı veriyor bana insanlar göz yaşiyle
Azap veremez oldum bahtsızlara ben bile.

DER HERR

Kennst du den Faust?

MEPHISTOPHELES

Den Doktor?

DER HERR

Meinen Knecht!

MEPHISTOPHELES

Fürwahr! er dient Euch auf besondre Weise.
Nicht irdich ist des Toren Trank noch Speise.
Ihn treibt die Gärung in die Ferne,
Er ist sich seiner Tollheit halb bewusst;
Vom Himmel fordert er die schönsten Sterne,
Und von der Erde jede höchste Lust -
Und alle Näh' und alle Ferne
Befriedigt nicht die tiefbewegte Brust.

DER HERR

Wenn er mir jetzt auch nur verworren dient,
So werd' ich ihn bald in die Klarheit führen,
Weiss doch der Gärtner, wenn das Bäumchen grünt,
Dass Blüt' und Frucht die Künft'gen Jahre zieren.

MEPHISTOPHELES

Was wettet Ihr? Den sollt Ihr noch verlieren,
Wenn Ihr mir die Erlaubnis gebt,
Ihn meine Strasse sacht zu führen!

DER HERR

So lang er auf der Erde lebt,
So lange sei dir's nicht verboten.
Es irrt der Mensch, so lang er strebt.

TANRI

Faust'u tanır mısın?

MEPHISTOPHELES

Doktoru mu?

TANRI

Kulumu.

MEPHISTOPHELES

Gerçekten başka türlü bir hizmette size o.
Delinin ne içtiği, ne yediği topraktan
Atar onu uzağa içinde kaynıyan kan
Ancak farkında sanki kendi deliliğinden
En güzel yıldızları diler gök ülkesinden
Yeryüzünden eksiksiz en yüce zevkı ister,
Bütün ne varsa yakın, bütün uzak ülkeler
Kandırmaz bu coşkunu, doymaz kalbi ne versen.

TANRI

O şimdi şaşırmışça bana hizmet etse de
Çıkarırım ışığa çok geçmeden ben onu
İnanır her bahçıvan yemiş vereceğine
Genç fidan yeşermeye bir kere yüz tuttu mu.

MEPHISTOPHELES

Ne bahse girerseniz? eğer izninizle ben
Onu kendi yoluma çelersem tatlılıkla
Kaybolur sizin'çün o, uzun zaman geçmeden.

TANRI

Bu yeryüzünde onun ömrü günü oldukça
Menetmem bundan seni, yap isteğin ne ise.
Yanılır insan oğlu maksat için koştukça.

MEPHISTOPHELES

Da dank' ich Euch; denn mit den Toten
Hab' ich mich niemals gern befangen.
Am meisten lieb' ich mir die vollen, frischen Wangen
Für einen Leichnam bin ich nicht zu Haus;
Mir geht es wie der Katze mit der Maus.

DER HERR

Nun gut, es sei dir überlassen!
Reih diesen Geist von seinem Urquell ab
Und Führ' ihn, kannst du ihn erfassen,
Auf deinem Wege mit herab;
Und steh beschämt, wenn du bekennen musst:
Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.

MEPHISTOPHELES

Schon Gut! nur dauert es nicht lange.
Mir ist für meine Wette gar nicht bange.
Wenn ich zu meinem Zweck gelange,
Erlaubt Ihr mir Triumph aus voller Brust.
Staub soll er fressen, und mit Lust,
Wie meine Muhme, die berühmte Schlange.

DER HERR

Du darfst auch da nur frei erscheinen;
Ich habe deinesgleichen nie gehasst.
Von allen Geistern, die verneinen,
Ist mir der Schalk am wenigsten zur Last.
Des Menschen Tätigkeit kann allzuleicht erschlaffen,
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh';
Drum geb' ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reitzt und wirkt und muss als Teufel schaffen.

Doch ihr, die echten Göttersöhne,
Erfreut euch der lebendigreichen Schöne!
Das Werdende, das ewig wirkt und lebt,
Umfass' euch mit der liebe holden Schranken,
Und was in schwankender Erscheinung schwebt,
Befestiget mit dauernden Gedanken.

(Der Himmel schliesst, die Erzengel verteilen sich.)

MEPHISTOPHELES

Çok teşekkür, sağ olun, çünkü ben hayatımda
Ölülerle isteyip uğraşmadım arzumla
Kediler nasıl semiz fareleri seçerse
Sevdiğim taze, dolgun yanaklardır sadece
Ceset mi var bir yerde? bilin, yokum ben orada.

TANRI

Pekâlâ öyle olsun, sana bıraktım bunu
Kendi öz kaynağından kopar onun ruhunu
Yakalaman kabilse çek yoluna beraber
Kendi çukuruna al, gücün yeterse eğer.
Ama şu itirafa mecbur olursan utan:
O, esrarlı, karanlık arzularla ruhunda
Doğru yol nedir bilen, yüce, iyi bir insan.

MEPHISTOPHELES

Âlâ, çok sürmiyecek bu dediğim iş zaten
Hiç korku yok kalbimde girişti̇ğim bahisten.
Bir gün gelir de eğer erişirsem maksada
İzin verin tadayım bu zaferi gururla
Tıpkı yeğenim olan o meşhur yılan gibi
Toprak yiyecek o da, hem de zevk ala ala.

TANRI

O zaman da serbestçe gelebilirsin bana.
Asla nefret duymadım sen cinsten olanlara
İnkâr yoluna sapan bütün ruhlar içinde
Şeytan denen hokkabaz en az yük olan bana.
Gayretleri çok çabuk gevşer insan oğlunun
Mutlak rahatı ister biraz vakit geçince
Şeytanı yoldaş ettim ben de yanına onun
İtsin onu, uyarsın, o da yaratsın diye.

Ama siz, öz tanrı çocukları yeryüzünde
Sevinin canlı, zengin güzellikleriyle varlığın,
Kucaklasın sizi şefkatiyle, sevgisiyle
Durma bilmez oluşu canlının, yaşıyanın.
Görünüşte kararsız ne varsa akıp giden
Durdurun, yorulmıyan düşüncenizle kavrayın!

(*Gök kapanır, Melekler dağılır*)

MEPHISTOPHELES *(alllein)*

Von Zeit zu Zeit seh' ich den Alten gern
Und hüte mich, mit ihm zu brechen.
Es ist gar hübsch von einem grossen Herrn,
So menschlich mit dem Teufel selbst zu sprechen.

GOETHE

MEPHISTOPHELES (*yalnız*)

Hoşlanırım, ihtiyarı görmekten arasıra
Çekinirim, hiçbir şey bozmasın aramızı
Yüz yüze hoş oluyor doğrusu bir şeytanla
Böyle ulu bir zatın insanca konuşması.

Çeviren: *Selâhattin BATU*

PROMETHEUS

Bedecke deinen Himmel, Zeus,
Mit Wolkendunst
Und übe, dem Knaben gleich,
Der Disteln köpft,
An Eichen dich und Bergeshöhn;
Musst mir meine Erde
Doch lassen stehn
Und meine Hütte, die du nicht gebaut,
Und meinem Herd,
Um dessen Glut
Du mich beneidest.

Ich kenne nichts Ärmeres
Unter der Sonn als euch, Götter!
Ihr nähret kümmerlich
Von Opfersteuern
Und Gebetshauch
Eure Majestät
Und darbtet, wären
Nicht Kinder und Bettler
Hoffnungsvolle Toren.

Da ich Kind war,
Nicht wusste, wo aus noch ein,
Kehrt ich mein verirrtes Auge
Zur Sonne, als wenn drüber wär
Ein Ohr, zu hören meine Klage,
Ein Herz wie meins,
Sich des Bedrängten zu erbarmen.

Wer half mir
Wider der Titanen Übermut?
Wer rettete vom Tode mich,
Von Sklaverei?
Hast du nicht alles selbst vollendet,

PROMETHEUS

Kapa göklerini, Zeus
Karanlık bulutlarla
Dikenbaşlarını yolan çocuklar gibi
Sen de gücünü
Ulu meşelerde, şâhikalarda dene..
Fakat toprağımı
Bana bırak
Kurmadığın kulübeme,
Tütüyor diye kıskandığın
Ocağıma ilişme.

Siz, şu güneşin altında
Yaşıyanların en zavallısısınız, Tanrılar!
Baş göz sadakaları
Ve dua bereketiyle
Ulu varlığınızı ayakta tutuyorsunuz!
Öldüğünüz gündü, eğer
Çocuklar ve dilenciler
Ümit budalası biçareler
Olmasaydılar..

Ben de çocuktum bir zaman
Bilmezdim doğru nedir, iğri ne?
Arıyan gözlerim güneşe dalar da
Ardında şikâyetimi dinliyecek bir kulak
Benimki gibi çarpan bir kalb
Var sanırdım
Dertliye acıyan.

Titanların azgınlığına
Karşı korumak için
Bana kim el uzattı?
Kölelikten, ölümden beni kurtaran kimdi?
Sendin, bunları başaran

Heilig glühend Herz?
Und glühtest jung und gut,
Betrogen, Rettungsdank
Dem Schlafenden da droben?

Ich dich ehren? Wofür?
Hast du die Schmerzen gelindert
Je des Beladenen?
Hast du die Tränen gestillet
Je des Geängsteten?
Hat nicht mich zum Manne geschmiedet
Die allmächtige Zeit
Und das ewige Schicksal,
Meine Herrn und deine?

Wähntest du etwa,
Ich sollte das Leben hassen,
In Wüsten fliehen.
Weil nicht alle
Blütenträume reiften?
Hier sitz ich, forme Menschen
Nach meinem Bilde,
Ein Geschlecht, das mir gleich sei,
Zu geniessen und zu weinen,
Zu geniessen und zu freuen sich,
Und dein nicht zu achten,
Wie ich!

GOETHE

Ey gönül, kutsal ateşinle!
İyi ve körpe yüreğin
Şükranla yanarken, aldandığından habersiz
O uyuyordu, beri yanda..

Seni saymak ha? Fakat ne için?
Acıyla kıvranırken
Bir kerecik olsun beni teskin ettin mi?
Korku içinde gözyaşı dökenin
Yaşlarını dindirdin mi hiç?
Ruhumu döve döve çelikleştiren
Ancak
O herşeye kaadir zaman
Ve değişmiyen kaderdi.
Senin de efendilerin
Benim olduğu kadar!

Yoksa, hayattan nefret edeceğimi mi sanmıştın?
Çiçekli rüyalarım gelişmedi diye
Başımı alır, çöllere kaçarım mı dedin?

Yok, işte
Karşında oturmuş
Kendi örneğimce
Bir nesil yaratmağa koyulmuşum.
Bir nesil ki acıyacak, ağlıyacak
Hem zevke, saadete varacak
Ve.. sana aldırmıyacak
Benim gibi!

Çeviren: *Melâhat TOGAR*

SELIGE SEHESUCHT

Sagt es niemand. nur den Weisen,
Weil die Menge gleich verhöhnet
Das Lebendge will ich preisen,
Das nach Flammentod sich sehnet.

In der Liebesnächte Kühlung,
Die dich zeugte, wo du zeugtest,
Überfällt dich fremde Fühlung,
Wenn die stille Kerze leuchtet.

Nicht mehr bleibest du umfangen
In der Finsternis Beschattung,
Und dich reisset neu Verlangen
Auf zu höherer Begattung.

Keine Ferne macht dich sechwirig,
Kommst geflogen und gebannt,
Und zuletzt, des Lichts begierig,
Bist du, Schmetterling, verbrannt.

Und solang du das nicht hast,
Dieses: Stirb und werde!
Bist de nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.

GOETHE

MUTLULUK VEREN HASRET

Kimseye değil bunu, bilgelere söyle
Çünkü alay eder kalabalık durmadan
Övmek arzuladığım benim, hayatla dolu
Bir alev ölümiyle yanmağa hasret duyan

Sana vücut veren, senin vücut verdiğin
O serin sevda gecelerinde,
Mumlar aydınlatınca odayı, sâkin
Bir yabancı duygu çöker üstüne.

Örtünüp kalmazsın sen de o zaman
Koyu gölgesinde karanlığın,
En yüce maksatla birleşmek için
Yeni bir arzuyla dolar varlığın.

Ve hiçbir uzaklık güç gelmez sana
Uçarak ve bağlı, gelir koşarak
İçinde ışığa duyduğun hasretle
Ölürsün, ey kelebek sen de yanarak!

Fakat duymadığın müddetçe bunu,
Bu öl ve ol'u yeniden içinde,
Bil ki bir kara konuksun yalnız
Sen de karanlık dünya yüzünde.

Çeviren: *Selâhattin BATU*

İNSANLIĞIN SINIRLARI

Eğer o eski
Mübarek Tanrı
Devrilip dönen
Bulutlar üstünden
Mutlu şimşekler
Serperse yere
Kalbimde çocuksu
Bir bağ ve korku
Öperim sarılıp
Eteklerine

Çünkü bir insan
Mutlu Tanrılarla
Ölçmesin kendini.
Kalkıp yerinden
Değerse başiyle
Yıldızlı göklere
Kurtulur ayağı
Bastığı topraktan
Eğlenir yel, bulut
Bu hevesiyle

Fakat o, kemiği
Etiyle yiğitçe,
Durarak basarsa
Bu sağlam yapılı
Dünyanın böğrüne;
Yetişmez o zaman
Benzetmek kendini
Bir asma dalına
Yahut meşeye.

Nedir ayıran
Tanrıyı kişiden?

Sayısız dalgalar,
Durmadan değişen,
Ölümsüz bir akış:
Bir dalga kaldırır,
Bir dalga yok eder
Ve bizi batırır.

Küçücük bir çember
Sınırlar bu ömrü.
Sayısız nesiller
Durmadan dizilir
Daima varolan
Bu sonsuz zincire.

GOETHE
Çeviren : *Selâhattin BATU*

İNSANDA TANRISAL OLAN

Asîl gerek kişi
Sevmeli yardımı.
Bütün varolan
Yaratıklardan
Bizi ayıran
Yalnız bu çünki.

O tanınmıyan
Yalnız sezilen
Yüce tanrılar
Varolsun hepsi!

Onları örnek
Almalı insan
İman yolunda
Örnek vermeli.

Çünkü tabiat
Mahrum duygudan;
Aydınlatır gün
İyiyi kötüden
Ayrı tutmadan.
Ayla yıldızlar
İyilikler kadar
Zalmü alkışlar.

Esen yel, akan su
Dolu, gök gürültüsü
Ses verir yollarına,
Yakalar, aman vermez
Aşar başlar üstünden
İyi, kötü gözetmez.

Baht da öyledir tıpkı
Seçmez kalabalığı
Kimi mâsum sevimli

Bir çocuğun başına,
Kimi saçı dökülmüş
Bir suçlunun yoluna
Konar haber vermeden.

Biz genç, yaşlı hepimiz
Mutlu, sonsuz, ölümsüz
Yasalara uyarak
Bitirmek zorundayız
Hayat denen bu yolu
Ve yalnız insanoğlu
Başarır imkânsızı:
O seçer, ayırdeder
İyiliği kötüden,
Odur, geçen bir anı
Yalnız ölümsüz eden.

Ona mahsustur ancak
İyiyi ağırlamak,
Ceza vermek kötüye;
Kurtarmak, iyi etmek
Ve hata edenleri
Doğruluğa yöneltmek.

Biz sayar, ağırlarız
İnsanlık ölçüsiyle
Ölümsüz varlıkları.
Küçüğünü koruyan,
İyiyi arzulıyan,
Birer insan sayarız
Gökteki Tanrıları.

Ey asîl insanoğlu
Yiğit ol, yardımcı ol!
Kur, yarat yorulmadan!

Sapmasın tuttuğun yol
Değerliden doğrudan!
Hepimize örnek ol,
Mutlu varlıklar gibi.

GOETHE

Çeviren: *Selâhattin BATU*

MUSA'LARIN OĞLU

Gezer tozarım ormanda, kırda
Bir şarkı tutturup ıslık çalarak
Kâh şu belde, kâh şu yarda
Ölçülüdür her sevincim
Denkçe düşer her ne yapsam
İçimdedir ölçü benim

Hiç beklemem hemen hemen
İlk çiçeği bahçelerde
İlk uçan goncayı dalda
Alkış tutar bana hepsi
Ben şarkıma başlayınca
Aynı düşü şakırım hep
Hava tekrar kışlayınca

Enine boyuna şakırım
Karın buzun ölçüsünce
Karlı dağlar çiçeklenir
Benim sesim ünleyince
Bu çiçekler de kaybolur.
Yeni bayram düğün olur.
Yüce dağlar renklenince.

Ve canlandırırım hepsini
Taze söğütler altında
Toplu gençlere rastlayınca,
Suratsızlar böbürlenir
Mağrur kızlar dile gelir.
Benim şarkımı duyunca.

Sizsiniz koşturan uçasıya
Çekip sürüyen âşıkları
Dereler bağlar boyunca.
Sizler, sevimli, tatlı peri'ler
Söyleyin, ne vakit sevdiğimi
Saracağım doyasıya?

GOETHE

Çeviren: *Selâhattin BATU*

BULDUĞUM ÇİÇEK

Şöyle bir gezmek için
Kırlara çıkmıştım
Bir şey aramak değil
Dolaşmaktı maksadım.

Yerde bir çiçek gördüm
Kuytuya gizlenmişti;
Yıldızlar kadar güzel
Gözlerde nur gibiydi.

Derip geçmek isterken
Söyle dedi usulca:
«Ne geçecek eline
Yapracığım solunca?»

Oyup yavaşça yeri
Çıkardım kökleriyle;
Taşıdım incitmeden
Evimdeki bahçeye.

Bir sakin köşe bulup
Diktim tekrar toprağa;
Yaşıyor o gün bugün
Hâlâ çiçek uçmada.

GOETHE
Çeviren: *Selâhattin BATU*

KAVUŞMA VE AYRILIŞ

Duracaktı kalbim, binmeli hemen ata
Atladım bu arzu içe düşünce;
Akşam, kollarında sallarken yeri,
Dağlardan aşağı inerken gece.

Sislerden tüllere bürünmüş meşeler
Devlere benziyordu karşımda;
Karanlık, sıklaşan çalılar içinden
Sayısız gözlerle bana bakmada.

Neşesiz ve mahzun gülüyordu ay
Gökteki bir bulut doruğu üstünden
Kanad kanad uçan hafif bir rüzgâr
Kulağımda korkunç bir sesti derinden

Siyah hayaletler sardı geceyi
Ama kalbim kuvvet, cesaret dolu;
Ateşti dolaşan damarlarımda,
İçim bu tutuşan korla duygulu.

Sen çıktın o anda, tatlı bir sevinç
Aktı gözlerinden içime sessizce;
Yanındaydım bütün kalbimle artık,
Senindi herşeyim, seni görünce.

Etrafta uçuşan gül rengi baharın
Pembe tüllerle sarmıştı yüzünü;
Benimçün ne büyük bahttı bu, Allahım!
Umsam da görmeğe lâyık mıydım bugünü?

Fakat ah, daha ay balkırken ufukta
Sızlattı kalbimi ayrılık acısı:
Tanrım, ne lezzetti dudaklarında
Ne kadar acıydı bakışındaki sızı!

Yürüdüm, sen durmuş, gözlerin yerde,
Baktın ardımdan ağlamış gözlerle;
Allahım, ne büyük bahttı sevilmek!
Ve sevmek ne büyük bir bahttı hele!

GOETHE

Çeviren: *Selâhattin BATU*

MAYIS ŞARKISI

Güneş pırıl pırıl gökte
Kırlarda neşe kanad kanad!
Nasıl balkıyor ışıklar içinde
Çevremde bütün tabiat!

Fışkırıyor tomur tomur
Çiçekler her dal ucundan;
Çağıldıyor nağme, şarkı
Sık dalların avucundan.

Yalnız sevinç, yalnız neşe
Dolduran bütün göğüsleri.
Ey aydın gün! Ey dünya!
Ey tatlı an! Ey talih!

Ve sen, ey aşk! Ey sevgili!
Ne kadar, ne kadar güzelsin!
Seher vakti yücelerden
Doğan günlere bedelsin.

Sensin mübarek kılan
Taze açılan toprağı;
Hayat tüten çiçeklerde
Hayatla dolu varlığı.

Ey güzel kız, güzel kız
Nasıl, nasıl sevdim seni!
Bakışın ne hoş, ne tatlı!
Sen de öyle sevdin beni.

Esen yelleri, şarkıları
Yürekten böyle sarar kuşlar;
Güneşle açan çiçekler de
Gökleri sevgiyle karşılar.

Bütün içimle, ateşimle
Nasıl bağlandıysam sana;
Sen de aşkı, cesareti,
Gençliğimi sundun bana.

Kuvvet verdin yüreğime
Şarkılar için, raks için;
Bahtın, aşkın kadar yüce
Ölümsüz olsun sevincin.

GOETHE

Çeviren: *Selâhattin BATU*

HALDEKİ GEÇMİŞ

Güller zambaklar sabah çiğlerinde
Önümdeki bahçede çiçeklenmede

Aşağıda sessiz, dallarla örtülü
Bir kayalık göğe yücelmede
Çevresi, eflâke değen ağaçlar
Başına taç olan, eski bir şato
Ve kıvrım kıvrım inmede dağlar
Barışmak için vâdiye doğru.

Kokular içinde dere o eski
Aşka düştüğüm günlerde gibi
Hâlâ elimdeki çalgının teli
Gün ışığiyle kavgada sanki.
O dolgun sesli av şarkıları
Çalılar içinde sönüp giderdi
Avcılar dinlenir, ateş ederdi
Diledikleri gibi, gergi gibi.

Tomurcuklanır ağaçlar durmadan
Siz de yüreklenin karşılarında
Zevkiniz için ne tattınızsa
Bırakın tatsın başkaları da.
Kimse haykırıp şikâyet etmez
Ne bağışlarsak kendimiz için;
Çeşitli hayat yollarında
Siz de zevkleri tatmayı bilin.

Yine Hafız'a ulaştık tekrar
Bu deyişimiz ve şarkımızla
Çünkü yaraşan, günler biterken
Zevki tatmaktır zevk alanlarla.

GOETHE

Çeviren : *Selâhattin BATU*

ANNEME

Leibzig, mayıs 1767

Benden hayli zamandır
ne mektup ne de selâm
Almadın diye
Kalbinde yer verme şüpheye
Sana zaten borçlu olduğum
İçimdeki sevgin
kayboldu diye.
Bir nehrin derinliklerine
gömülünce kaya
İhtimal azdır onu
yerinden oynatmaya;
akıntılar,
Bazen şahlanmış bazen hafif
dalgalar
Onu gözlerden silip
saklasalar bile.
Evet bu kadar az bir ihtimalle
sana karşı
Beslediğim sevgi
belki
çıkar içimden.
Bazen
ıstırap kamçısı ile şahlanan
hayat
Üzerinden dalalarla akıyor,
Bazen sevinç, saadet dolu
okşayışlarla
Onu örtüp saklıyor.
Böyle iken
yüzünü saklayıp güneşten
Etrafında yansıyan ışınlar taşıyor
Onlara her bakışınla göreceksin
oğlunda
saygı dolu sevgin yaşıyor.

GOETHE

Çeviren: *Mihin EREN*

TEKRAR BULUŞMA

Acaba bu gerçek mi, yıldızların yildızı
Seni tekrar kalbimin üstünde sıkıyorum!
Ah, şu ayrılık denen gece nasıl bir acı
Nasıl derin uçurum.
Evet neşelerimin
Sevgili, hoş rakîbi sen;
Düşününce geçmiş acıları
Ürperirim halden.

Dünya ezeliyetin, Tanrının sinesinin
Uyurken bir yerinde en kuytu ve en derin
Hazırladı ilk anı
Çok yüce bir yaratma isteğiyle Tanrı
«Ol!» emrini verdi,
Bütün âlem kudretle ve büyük ihtişamla
Hemen gerçekleşerek bir varlık kazanınca
Her taraftan çok derin bir ah koptu yükseldi.

Etraf nura boyandı
Karanlıklar böylece ürkerek dağıldılar
Ve bütün unsurlar
Birbirinden ayrılıp bir yana kaçıştılar.
Vahşet ve korku dolu rüyaları içinde
Herşey can attı
İstiyerek sessiz ve ihtirassız
Uzaklara, o derin sonsuzlukta.

Herşey susmuş, sessiz ve ıssızdı etraf,
Tanrı yanlız kalmıştı ilk olarak.
Yarattı şafağı o anda
Şafak merhamet etti çekilen ıstıraba,
Ve acı duyanlara,
Ahenkli renk oyunları gösterdi.
Daha önce birbirinden her ayrılan böylece
İmkân buldu tekrardan birbirini sevmeye.

Telâşla, acele ile birbirinin olanlar
Arayıp birbirini yenibaştan buldular
Döndüler ölçüsüz hayata tekrar
His ve duygular
İster el ele tutup, ister yakalasınlar
Yeter ki birbirinden onlar ayrılmasınlar.
Bundan sonra Tanrının yaratması lüzumsuz
Onun dünyasını artık bizler de yaratırız.

Bu suretle o şafak al al kanadlariyle
Beni sana uçurdu geldik dudak dudağa,
Ve gece gökyüzünde parlak yıldızlariyle
Binlerce mühür vurdu, kuvvet verdi bu bağa.
Artık şu yeryüzünde böylece her ikimiz
Sevinç ve acılarda biriz, ve herkese örnek olabiliriz
Ve ikinci bir «Ol!» emri
Bir daha ayıramaz bizi.

GOETHE

Çeviren: *Mihin EREN*

MIGNON

Limon ağaçlarının çiçeklendiği memleketi bilir misin?
Hani loş yaprakları altında altın portakallar kızarırdı,
Hani mavi semasından tatlı bir meltem eserdi,
Mersinleri pusardı, defneleri delerdi.
Bilir misin o memleketi?
İşte oraya, sevgilim, seninle oraya gitmek emelimdi.

Evi bilir misin? Hani sütunları üstünde çatısı dinlenirdi,
Hani salonları parıldar, odaları ışıldardı.
Mermer heykelleri vardı, bana bakar ve:
«Zavallı çocuk, sana ne yaptılar?» derlerdi.
Bilir misin o evi?
İşte oraya, ey koruyanım, seninle oraya gitmek emelimdi.

Dağı bilir misin? Keçi yollarını bilir misin?
Hani sisler içinde katır yolunu arardı,
Hani mağralarında ejderlerin eski nesli yatardı,
Hani kayaları çökerdi, üzerinden seller akardı.
Bilir misin o dağı?
İşte oraya, baba, yolumuzu oraya uzatmak emelimdi.

GOETHE
Çeviren: *Hüseyin SESLİ*

GOETZ VON BERLICHINGEN

XI. SAHNE

Berlichingen, Weislingen. Elinde bir şişe ve kupa ile bir uşak.

BERLICHINGEN. — Geliniz, oturunuz. Yemek hazırlanıncaya kadar içelim. Yabancı gibi durmayınız. Farz ediniz ki gene eskisi gibi Berlichingen'e misafir geldiniz. Ne zamandır karşı karşıya oturmadık. Ne zamandır sizinle bir şişe patlatmadık. (*Kadehini kaldırır*) Yürekler şen olsun.

WEISLINGEN. — O vakitler geçti.

BERLICHINGEN. — Allah esirgesin! Vakaa, Markinin şatosunda bir yerde yattığımız, beraber gezip dolaştığımız zamanlardan daha hoş günler artık görecek değiliz. Ancak, ben gençliğimin hatıralarını çok severim. Hatırlar mısınız, hani bir gün lehli ile çekişmiştim de herifin pomatlı kıvrım kıvrım saçlarını yenimle sıvayıvermiştim.

WEISLINGEN. — Evet, sofradaydık, size bıçağı saplamağa kalkmıştı.

BERLICHINGEN. — Ama, ben de kendimi iyi korudumdu. Sonra siz arkadaşı ile çatıştınızdı. O zamanlar hep böyle sadakatle biribirimizi tutardık. İyi huylu, mert gençlerdik, herkes de bizi öyle bilirdi. (*Kadehi doldurur ve kaldırır*) Marki bize Kastor ile Polluks «iki ahbap çavuşlar» diyerek kadehini kaldırdığı zaman yüreğim ne kadar haz duyardı.

WEISLINGEN. — Bunu Würzburg Piskoposu çıkarmıştı.

BERLİCHİNGEN. — O Piskopos ne kadar âlim bir insandı. Buna rağmen ne kadar da kibirsizdi. Ömrüm oldukça unutmıyacağım; bize karşı ne sevimli davranır, bizim biribirimize sadakatimizi nasıl beğenir ve böyle arkadaşı ile sanki ikiz eşi kardeşmiş gibi geçinen bir insanın hakikaten mesut bir insan olduğunu ne hoş söyleyip anlatırdı.

WEISLINGFN. — Bunları artık bırakalım.

BERLICHINGFN. — Niçin bırakalım? Bence, boş zamanlarda maziyi düşünmekten daha tatlı bir meşguliyet yoktur. Hakikaten düşünürüm de bir zamanlar, hayatın acılık ve tatlılıklarını nasıl beraberce karşılardık. Nasıl bütün mevcudiyetimizle biribirimize bağlı idik. Ve ben o zaman bunun bütün ömrümce böylece devam edip gideceğini zannederdim. Landshut kasabası

önünde şu elimi bir mermi parçası alıp götürdüğü zaman benim yegâne tesellim, senden gördüğüm ihtimam, bana karşı bir kardeşten fazla gösterdiğin şefkat olmamış mı idi? «Bundan sonra benim artık sağ elim Weislingen'dir» diyordum. Halbuki.

WEISLINGEN. — Ooof!

BERLICHINGEN. — O zaman sen benimle beraber Brabant seferine gelmekliğini söylediğim vakit dinlemiş olsaydın, aramızda gene bir ayrılık olmıyacaktı. Fakat sen o kahrolası saray hayatından, kadınlarla cümbüş etmekten kendini alamadın. Sen o kendini beğenmiş gudubet şıllıklarla düşüp kalktıkça, onlara tadı kaçmış evli çiftlerden, kaçırılan kızlardan, araya karışan vurdumduymazlardan ve daha bunun gibi hoşlandıkları başka şeylerden bahsettikçe ben sana daima, Weislingen, derdim, sen adam olmıyacaksın.

WEISLINGEN. — Şimdi neden bunları açıyorsun?

BERLICHINGEN. — Ah, keşki unutabilseydim. Yahut da hakikat böyle olmasaydı. Sen de Almanya'da hür va aîsl ve yalnız imparatordan başka kimseye tâbi olmıyan bir insan olarak doğmadın mı? Neden tenezzlül edip de haraçgüzarların arasına sokuluyorsun? Bu piskopostan ne beklediğin var? Komşun diye mi? Seninle alay etmesin diye mi? Senin de onunla alay etmek elinden gelmiyor mu? Allah sana da bir çift kol, sana da eş dost vermemiş mi? Yalnız Allaha, imparatora ve kendi keyfine tâbi hür bir şövalye olmanın kıymetini takdir edemiyorsun ki dik kafalı ve hasetçi bir papaza yüzsuyu döküp sarayının başkulu oluyorsun?

WEISLINGEN. — Dur, anlatayım.

BERLICHINGEN. — Anlatacak ne var ki?

WEISLINGEN. — Sen prensleri tıpkı bir kurdun çobanı gördüğü gözle görüyorsun. Fakat, düşünecek olursan, bunların kendi arazilerini ve kendi tebaalarını müdafaa etmeleri kabahat mıdır? Prenslerin kendi tebaalarına her şosada saldıran, köyleri, şatoları yağma ve tahrip eden hak tanımaz şövalyelerden rahatları var mı? Sonra, imparatorun memleketleri irsî düşmanın kudretine karşı muhafaza edilmek ister. Bunun içinde prenslerin yardımına ihtiyacı vardır. Halbuki onlar kendi canlarını müdafaa için bile güçlük çekiyor. Bu böyle devam edebilir mi? Almanyayı rahata kovuşturmak, devlet şeraitini daha katileştirmek ve böylelikle büyük küçük herkesi sulhun nimetlerinden istifadelendirmek istiyorlar. Fena mı? İşte biz de bizden uzakta bulunan ve hattâ kendi canını bile müdafaadan hemen de âciz olan imparatordan ise, bize yardım edebilecek vaziyette bulunan kuvvetlerin himayesine iltica ediyoruz. Berlichingen, bunu neden hoş görmüyorsun?

BERLICHINGEN. — Evet evet, anlıyorum. Eğer prensler hakikaten sizin söylediğiniz gibi olsaydı, o zaman hepimizin istediği yerine gelmiş olurdu. Emniyet ve sulh. Elbette, bunu hangi yırtıcı kuş istemez? Hangi yırtıcı kuş avını rahat rahat yiyip yutmak istemez? Herkesin istirahati, öyle mi? Bu uğurda bari saçlarının bir teli ağarsaydı. İmparatoru da kendilerine oyuncak yaptılar. Hem de ne bayağı bir tarzda. Onun niyeti iyidir ve işleri düzeltmek de istiyor. Fakat, karşısına her gün bir başka fırsat düşkünü çıkıp yok şöyle yok böyle diyor. İmparator da bir şeyi çabuk kavradığından ve bir sözü ile binlerce el harekete geçtiğinden her işin böyle çabuk ve kolayca başarılabileceğini zannediyor. Artık irade üzerine irade çıkıyor ve hepsi de biribiri ardından unutulup gidiyor. Sonra, işte prensler kendi çıkarlarına dört el ile sarılıp memleketin rahatından ve emniyetinden dem vuruyorlar. Ama, küçükleri ayaklarının altına alıncıya kadar.

WEISLINGEN. — Ne denir, söz sizde. Ben esirim.

BERLICHINGEN. — Eğer yüreğiniz temizse, serbestsiniz... Weislingen, işin açıkçasını söyliyeyim mi? Ben sizlerin gözünde bir dikenim. Ne kadar küçük de olsam bu böyledir. Sickingen ile Selbitz de benim gibi! Neden? Çünkü biz ölünceye kadar hürriyetimizi Allahtan başka kimseye borçlu olmamaya ve imparatordan başka kimseye ahıt ve hizmet etmemeye andetmiş bulunuyoruz da ondan. İşte onun için etrafta dolaşıyorlar. İmparatora, yüksek dostlara ve komşularıma karşı beni kötülemeğe çabalıyorlar. Bana zarar vermek için ne yapacaklarını bilmiyorlar. Her ne suretle olursa olsun beni ortadan kaldırmak istiyorlar. İşte adamımı onun için esir ettiniz. Çünkü onu etrafı kollasın diye yola çıkardığımı biliyordunuz. İşte gene onun için o da kendisinden beklediğinizi yapmadı, size karşı bana ihanet etmedi. Weislingen, sen de işte onların elinde alet oldun.

WEISLINGEN. — Berlichingen!

BERLICHINGEN. — Artık yeter, bir kelime bile istemem. Ben uzun izahattan hoşlanmam. Çünkü, ya kendini, ya başkasını, ekseriyetle de her iki tarafı aldatmaya yarar. (*Biribirine uzak bir mesafe ile arkalarını dönmüş olarak dururlar*).

GOETHE

Çeviren: *Ahmet Adnan*

CLAVIGO

I. PERDE I. SAHNE

Clavigo'nun evi

CLAVIGO • CARLOS

CLAVIGO, *yazı masasından ayağa kalkarken.* — Dergi iyi bir tesir yapacak, bütün kadınları büyülemesi lâzım. Ne dersin, Carlos, benim haftalık dergim şimdi Avrupada en iyilerden sayılmaz mı?

CARLOS. — Herhalde biz İspanyolların şimdilik, bu derece büyük düşünme kudretiyle bu kadar canlı hayal zenginliğini, böyle parlak ve açık bir üslûpta birleştirecek başka bir yazarımız yok.

CLAVIGO. — Dur bakalım! Ben halkta yüksek zevkin yaratıcısı da olmak isterim. Bu insanlar her türlü telkini kabule hazırdırlar. Vatandaşlarım arasında bir şöhret, bir güven kazanmış bulunuyorum; söz aramızda, bilgilerim günden güne artıyor, duygum genişliyor, ifadem gittikçe daha doğru daha kuvvetli oluyor.

CARLOS. — Güzel, Clavigo, ama darılma, senin eskiden henüz Marie'nin a ak ucunda dolaştığın, bu sevimli, şen çocuğun tesiri altında bulunduğun zaman yazdığın yazılar daha çok hoşuma gidiyordu. Bilmem ki, onlarda daha genç, daha canlı bir hal vardı.

CLAVIGO. — Onlar iyi zamanlardı, Carlos, şimdi artık geçti. Senden saklamak istemem, o vakitler daha samimi yazıyordum ve doğrusu, halkın daha başlangıçtan beri bana lâyık gördüğü takdirde Marie'nin büyük hissesi vardır. Fakat zamanla, Carlos, karılara çabuk bıkılıyor; hem ayol, ben onu bırakmağı düşündüğüm vakit, bu kararımı ilk alkışlıyan sen değil miydin?

CARLOS. — Aksi huylu bir adam olup çıkacaktın. Kadınlar insanı sıkar. Ancak, bana öyle geliyor ki senin için yine yeni bir yol tutmak zamanı geldi, böyle tamamiyle karaya oturmuş bir vaziyette durmaktan bir şey çıkmaz.

CLAVIGO. — Benim yolum saraydır, orada hiç duraklamaya gelmez. Benim gibi hiçbir mevkii, hiçbir ismi ve serveti olmaksızın buraya gelmiş olan bir yabancı için iyi muvaffak olmuş sayılmaz mıyım? Burada, bir sa-

rayda kendini tanıtabilmeyi bu kadar güçleştiren bir insan kalabalığı içinde? Arkada bıraktığım yola şimdi baktıkça o kadar zevk duyuyorum ki. Kıral-lığın başında bulunan tarafından sevilmek, bilgilerim ve rütbem için saygı görmek! Kıralın arşivisti olmak! Carlos, bütün bunlar beni gayrete getiriyor; olduğum gibi kalsaydım, hiçbir şey olmıyacaktım! Yüksel! Yüksel! Bu yolda gayret ve kurnazlık ister! İnsan bütün kafasını işletmeli; kadınlara gelince, ah kadınlar! İnsan onların uğrunda pek çok vakit ziyan ediyor.

CARLOS. — Divane, bu senin kabahatin. Ben hiçbir zaman kadınsız duramam ama onlar bana engel olmuyorlar. Hem onlara o kadar tatlı şeyler söylemiyor, onlar için aylarca yanıp tutuşmuyorum; zaten namuslu kızlarla istemeye istemeye görüşürüm. Konuşulacak sözler çabucak tükenir; sonra bir müddet yanınsıra sürüklersin. Birisine biraz ısındılar mı, şeytan kafalarına hemen evlenme fikirleri, evlenme istekleri sokar, bu da beni veba kadar ürkütür. Ne o, sen düşünceye daldın Calvigo?

CALVIGO.— Marie'yi terk edişimi, istersen onu aldatmış olmamı diyebilirsin, bir türlü aklımdan çıkaramıyorum.

CARLOS. — Şaşarım sana! Zannedersem, insan dünyaya bir kere gelir, bu kudrete, bu imkânlara ancak bir kere erişir ve kim bunları kullanmaz, bunlardan gerektiği gibi faydalanmazsa, delidir. Evlenmeğe gelince, hayatın asıl hız alacağı bir zamanda evlenmek! Yolunun daha yarısını bitirmeden, başarılarının bir kısmını bile sağlamaksızın aile ocağına yerleşip kendini dara sokmak! Senin o kızı sevmen tabii idi; ona evlenmek için söz vermen ise bir budalalık oldu; eğer sözünü tutsaydın, bu tamamiyle çılgınlık olacaktı.

CLAVIGO.— Bak, ben insanları anlıyamıyorum. Onu cidden sevdim, beni çekti, kendine bağladı. Onun ayak ucunda otururken hep öyle kalmak ve bir iş tutunca, bir mevki sahibi olunca derhal evlenmek için ona yemin etmiş ve andiçmiştim. Halbuki şimdi, Carlos!

CARLOS.— Sen hele gayene ulaşıp hayatını tanzim et! Ondan sonra saadetini tamamlamak için akıllıca bir evlenmeye, itibarlı, zengin bir aileye damat olmaya bol bol vaktin olacaktır.

CLAVIGO. — O artık kayboldu! kalbimden çıktı gitti. Onun felâketini arasıra hatırlamasam.... İnsan ne kadar değişiyor!

CARLOS.— İnsan hep bir halde kalsaydı, şaşardım. Görüyorsun, dünyada her şey değişmiyor mu? Neden arzularımız aynı kalsın? Üzülme, o dünyada, terk edilmiş ve tesellisini bulan biricik kız değildir. Eğer öğüt istersen işte karşıki evde bir genç dul bekliyor.

CLAVIGO. — Böyle öğütlere pek kulak asmadığımı bilirsin. Kendiliğinden gelmiyen bir macera beni sarmaz.

CARLOS. — Kibar insanlara ne denir?

CLAVIGO. — Bunları bırak ve şimdiki halde esas işimizin yeni nazıra yaranmak olduğunu unutma. Whal'ın Hint valiliğinden çekilmesi işimizi zorlaştırdı. Vakaa pek de korkum yok; onun nüfuzu devam ediyor. Grimaldi ile de dostturlar. Hem biz hulûs çakmasını ve eğilmesini bilen insanlarız.

CARLOS. — İstediğini düşünen ve yapan...

CLAVIGO. — Dünyada lâzım olan da budur. (*Uşağı çağırmak için zile basar*). Bu kâğıdı matbaaya götür!

CARLOS. — Sizi akşama görebilecek miyiz?

CLAVIGO. — Zannetmem. Fakat nerede olduğumu soruşturabilirsiniz.

CARLOS. — Ben bu akşam gönlümü eğlendirecek bir şey yapmayı çok isterdim; bugün öğleden sonra yine yazı yazmam lâzım. Bunun bir türlü sonu gelmiyor.

CLAVIGO. — Buna memnun ol! Eğer o kadar kişinin işini görmeseydik, bu kadar insanın üst tarafına çıkabilir miydik? (*Gider*)

GOETHE

Çevirenler: *M. ve Ş. ÖNAY*

STELLA

IV. PERDE

Stella'nın bahçesinde ücra bir köşe

STELLA. — Ümitle beklenilen sevgili, çok sevgili, ebedî istirahat yeri... Ne güzel çiçekleniyorsun! Fakat artık beni çekmiyorsun. Senden ürperiyorum... Ah, hayal saatlerimde, sık sık başımı ve vücudumu kefene bürür, kendimi sükûnetle derinliklerine bırakır ve mevzu kalbimi senin canlı örtün altında saklardım. Sen de, çürütücü toprak, işkence içinde çırpınan taşkın kalbi, sevgili bir çocuk gibi, emecek ve bütün varlığımı tatlı bir rüya içinde eriteceksin... Fakat şimdi... Parlak güneş, sen göründün... Her tarafım o kadar aydınlık, o kadar parlak ki... Ben de o kadar sevinçliyim ki!.. O tekrar burada!... Ve bir köşede bulunduğum halde etrafımda bütün kâinat hayat dolu... Ben de hayat doluyum... Ve onun dudaklarından, yeni ve daha sıcak, daha ateşli bir hayat içeceğim... Onun karşısında... Onun yanında... Ononla beraber sarsılmaz bir kuvvetle yaşıyacağım... Fernando!... Geliyor! Dinle!... Hayır, daha gelmiyor!... Beni burada bulmalı, bu çimenden mihrabım da, gül dallarının altında!... Ona bu koncalardan koparacağım... Burada! Burada!.. Sonra onu şu çardağa götüreceğim. Çok iyi, çok iyi oldu da, bunun böyle, ne kadar dar olursa olsun iki kişilik yaptırdım!... İşte kitabım, yazı takımım da burada... Kitap ta bir tarafa, yazı takımı da!... Yalnız o gelsin!.. Ondan daha şimdi ayrıldım... Acaba gelecek mi?..

(*Fernando gelir*)

STELLA. — Nerede kaldın, sevgilim? Neredesin? Uzun zamanlar yalnızım! (*Korkak*) Nen var?

FERNANDO. — Kızla annesi keyfimi kaçırdılar!... Kızın annesi çok dürüst bir kadın; fakat kalmak istemiyor, hiçbir sebep göstermiyor, gitmek istiyor. Bırak gitsinler, Stella.

STELLA. — Mademki razı olmuyorlar, onları zorla alıkoymak istemem... Zaten, Fernando, benim bir arkadaşa ibtiyacım vardı... Fakat şimdi... (*Boynuna sarılarak*) Şimdi Fernando! Sen varsın!

FERNANDO. — Sakin ol!

STELLA. — Bırak ağlıyayım! Bugünün geçmiş olmasını isterdim! Hâlâ

bütün uzuvlarım titriyor!... Sevinç! Bütün bu beklenilmedik şeyler biraraya geldi! Seni görmek, Fernando! İnanmıyorum! İnanmıyorum! Bütün bunlara dayanamıyacağım! Fer...

FERNANDO, *kendi kendine.* — Ne sefil mahlûkum ben! Onu bırakıp gitmek? (*Yüksek sesle*) Bırak beni, Stella!

STELLA. — Senin sesin, sevgili sesin... Stella!... Stella... Bu ismin ağzından çıkışını ne zevkle dinlediğimi bilirsin!...

. . . . . Stella! Bu ismi senin gibi hiç kimse söyliyemez. Bu seste, tamamiyle sevginin ruhu duyuluyor! Bu ismi ilk söylediğin günün, saadetimin seninle başladığı günün hatırası bende hâlâ ne kadar canlı!

FERNANDO. — Saadet?

STELLA. — Zannedersem, hesap görmeğe başladın! Keyfini kaçırdığım saadetlerin hesabını. Bırak onları Fernando!... Ah!. Seni ilk gördüğüm andanberi ruhumda ne değişikler oldu! Amcamın evindeki öğle üstünü hâlâ hatırlıyor musun? Nasıl yanımıza gelmiştin? Bahçe evinin arkasındaki kestane ağacının altında oturuyorduk...

FERNANDO, *kendi kendine.* — Kalbimi parçalıyacak!... (*Yüksek sesle*) Hâlâ hatırlıyor musun, Stella...

STELLA. — Nasıl yanımıza geldin? Bilmem, daha ilk andan dikkat nazarımı çektiğinin farkına vardın mı? Fakat ben gözlerinin beni araştırdığını hemen farkettim. Ah, Fernando! Sonra amcam müziğe başladı: sen kemanını aldın, ve çaldığın müddetçe gözlerim hiç pervasız senin üzerinden ayrılmadı; yüzünün her çizgisini tetkik ediyordum, derken... Beklenmedik bir anda gözlerini bana kaldırdın! Göz göze geldik; nasıl kızardım, nasıl görmemezlikten geldim! Sen bunun farkına vardın, Fernando; çünkü o andan itibaren notaya bakmadığını hissediyordum, ekseriya mezürü kaçırıyordun ve amcamı şaşırtıyordun. Her yanlış nota, Fernando, ruhuma işliyordu.. Bu, benim hayatta hissetmiş olduğum şaşkınlıkların en tatlısıydı. Dünyanın bütün altınları hesabına seninle tekrar göz göze gelmek istemiyordum. Ve oradan kaçtım.

FERNANDO. — En küçük teferruatına kadar hatırlıyorum!. (*Kendi kendine*) Bahtsız hâtıra.

STELLA. — Ekseriya kendi kendime hayret ettim: seni ne kadar seviyorum, senin yanında her an kendimi nasıl unutuyorum ki, her şeyi karşımda sanki bugün oluyormuş gibi canlı görüyorum! Beni nasıl aradığını, benden evvel tanıdığım arkadaşımla elele bahçeyi nasıl dolaştığını, onun nasıl: Stella çağırdığını, senin nasıl, Stella Stella! diye tekrarladığını, bütün bunları sık

sık kendi kendime tekrar ediyorum, Fernando... Senin konuşmanı pek az duymuştum, öyle olduğu halde senin sesini hemen tanıdım, bana nasıl yaklaştın, elimi eline aldın! Hangimiz, daha sıkılgandık? Ben mi, sen mi? Bu hususta biribirimizle yardım ediyorduk... Ve o andan itibaren... Hemen o gece, dostum Sara, ümitlerimin tahakkuk ettiğini anlattı; sonra senin kolların arasında hissettiğim saadet. Eğer Sara'cığım bütün bu saadetimi görebilse! Çok iyi bir kızcağızdı; hasta olduğum zaman, sevgimden hasta olduğum zaman onu pekâlâ seve seve yanıma alabilirdim.

FERNANDO. — Her şeyini bırakmak!

STELLA. — Sana da öyle gelmiyor mu? Doğru söylemiyor muyum? Her şeyimi terkettim!.. Yoksa bunu Stella'nın haksız bir sitemi diye mi telâkki ediyorsun? Senin uğruna birçok şeyler yapmadım mı?

FERNANDO. — Elbette! Seni üstünde tutan, bütün arzuları senin arzularından ibaret olan, baban yerindeki amcan ve senin olan, senin olacak olan, bütün servet, bütün mal mülk gözüne görünmedi! Çocukluğundan beri yaşadığı, sevinçli günler geçirdiğin yer!... Oyunların!..

STELLA. — Bütün bunlar, Fernando, sensiz neye yarardı? Bütün bunlar senin sevginin yanında benim için neydi ki... Ancak, senin sevgin ruhuma nüfuz ettiği zaman yaşadığımı anladım!... Sana şunu da itiraf edeyim ki, bazen yalnız kaldığım anlar, niçin bütün bunlardan onunla beraber faydalanmadık, niçin kaçtık? Niçin bütün bunlara sahip olarak orada kalmadık, diye düşünürüm. Amcam evlenmemize müsaade etmez miydi!... Hayır!... O halde neye kaçtık?... Ve yine seni mâzur gösterecek sebepler bulurdum! Bütün bunlar senin için de! Çünkü benim hiçbir şeyim eksik değildi! Ya bu geçici bir hevesten ibaretse, diyordum!.. Siz erkeklerin birçok geçici hevesleriniz olduğu gibi... Ya, kızı bir ganimet gibi gizlice, kendine mal etmek hevesi ise!.. Ya, kızı hiçbir şeysiz, çeyizsiz almak, gururundan ileri geliyorsa... Böyle en güzel şeylere inanmak, benim gururuma da uygun geldiğini anlarsın. Böylece sonunda senin lehine karar verdim.

FERNANDO. — Ölüyorum!

GOETHE

Çeviren: *Sentha Bedri GÖKNİL*

EGMONT

V. PERDE — IV. SAHNE

(Silva etrafındakilerle beraber çıkar. Ferdinant'la iki meşaleli geri kalırlar; sahnenin aydınlığı zayıftır.)

EGMONT. — Bir müddet bitkin halde sakin durduktan ve kafasını çevirmeksizin Silvan'ın gitmesini bekledikten sonra kendisini artık yalnız sanarak gözlerini kaldırınca Alba'nın oğlunu görür. — Sen duruyor ve bekliyor musun? Dehşetimi huzurunla artırmak mı istiyorsun? Galiba benim erkekliğe yakışmıyacak bir perişanlık içine düştüğüm haberiyle babanı sevindirmek niyetindesin? Ona söyle ki ne beni, ne de dünyayı aldatıyor. Ona, o şan ve şeref düşkününe, başlangıçta omuzları üzerinden hafifçe fısıldıyarak, daha sonra yüksek ve daima daha yüksek sesle söyliyecekler; eğer bir gün bu mevkilerden aşağıya inerse binlerce ses yüzüne haykıracak ki: onu buralara kadar getiren hükümetin selâmeti, kıralın şerefi, ülkelerin sükünet kaygısı değildir. O kendisi için, cenk adamı savaşta kıymet bulsun düşüncesiyle harb çıkarttığı, ona muhtaç olsunlar diye bu dehşetli kıyameti koparttı ve ben onun alçak hasedine, sefil çekememizliğine kurban gidiyorum. Evet biliyorum ve söylemek hakkımdır, ölmek üzere olan, ölümle yaralanmış bulunan söyliyebilir: o kendini beğenmiş adam, beni çekemedi, beni oradan kaldırmayı uzun zamandır düşünmüş tasarlamıştı.

Daha eskiden gençliğimizde beraber zar atarken ve altın yığınları biribiri arkasına onun tarafından bana doğru akarken o, kızar, zâhiren sakin görünmek ister, herhalde kendi kaybından ziyade benim talihime tutulur, içini hiddet kemirirdi. Bir resmî törende binlerce kişi önünde müsabaka atışı yaparken kıvılcım saçan bakışlarını, içindekini meydana vuran sararmalarını daha hatırlarım. O bana meydan okurdu ve iki millet, İspanya ve Hollanda hazırlanırlar, bahse girişirler, dilekler yaparlardı. Ben onu yenerdim, onun kurşunu boşa gidip benimki hedefe vurunca beni tutanların sevinç sesleri göklere çıkardı. Şimdi onun kurşunu beni vuruyor. Ona benim bildiğimi, onun içini okuduğumu, sefil bir ruhun sürüne sürüne yükseltmeye çalıştığı bu gibi zafer gösterilerini dünyanın istikrahla karşıladığını söyle. Sen, eğer bir evlât için babasının âdetlerinden ayrılmak

kabilse, daha vakit geçmeden utanmayı öğren ve bunu bütün kalbinle saygı göstermek istediğim kimse için utanmak suretiyle talim et.

FERDINAND. — Sözünü kesmeden dinliyorum: senin bu başa kakmaların bir miğfer üzerine gürz iner gibi vuruyor, ben sarsıntısını duyuyorum; fakat siperliyim. Sen bana vuruyorsun, beni yaralamıyorsun. Bana yalnız göğsümü paralıyan acı bir tesir ediyor. Ne yazık bana! Ne yazık ki böyle bir manzarayı görmek için yetişmiş oldum. Böyle bir faciaya gönderildim.

EGMONT. — Şimdi feryada mı başladın? Sana dokunan, seni acındıran nedir? Acaba bu kahpece tuzağa yaptığın hizmetin sonraki pişmanlığı mı? Sen daha çok gençsin, mesut bir görünüşün var. Bana karşı o kadar dost, o kadar sıcak bulundun; seni gördükçe babanı affediyorum. Fakat onun kadar belirtisiz, hattâ ondan daha hilebazcasına beni ağa düşürdün. Sen iğrenç bir mahlûksun. Ona inanan bunu, başına geleceği bilerek yapar, fakat sana güvenmekte tehlike olduğu kimin hatırına gelebilirdi? Git, git! Şu birkaç dakikamı elimden alma! Git de kendime geleyim, dünyayı ve en başta seni unutayım.

FERDINAND. — Sana ne diyeyim? Burada duruyor, sana bakıyorum, seni görmüyor, kendimi duymuyorum. Sana suçsuzluğumu mu anlatayım? Babamın maksatlarını ancak en son dakika öğrendiğime, zor altında bir alet gibi arzusuna râm olduğuma seni temin mi edeyim? Hakkımda ne düşünebildiğin artık endişeye değer mi? Sen mahvolmuşsun, ben zavallısı ise ancak burada duruyor, seni temine çalışıyor, senin için dövünüyorum.

EGMONT. — Şu mezar yolunda ne şaşılacak bir sesle, ne beklenilmez bir teselliyle karşılaşıyorum? Benim ilk, hemen biricik düşmanımın oğlu olan sen bana acıyorsun; benim kaatillerimin safında değil misin? Söyle, bildir! Sana ne diyeyim?

FERDINAND. — Zalim baba! Evet, seni bu emrinden anlıyorum. Sen müşfik bir annenin mirası olmakla o kadar tenkit ettiğin kalbimi ve zihniyetimi biliyordun. Beni kendine benzetmek için buraya yolladın. Bu adamı, ağzı açık bir mezarın kenarında, haksız bir ölümün pençesinde göreyim diye beni zorluyorsun, en derin acıları öğretmemi, her türlü talih cilvesine kulak tıkamamı ve ne olursa olsun duygusuz olmamı istiyorsun.

EGMONT. — Hayret içindeyiz! Kendine gel! Dur, bir erkek gibi lâf et.

FERDINAND. — Bırak heyecanım artsın! Serbestçe dövüneyim, feryadedeyim.İçimde her şey yıkılırken kendime hâkim görünmek istiyorum. Seni burada mı görecektim? Seni?.. Bu ne dehşetli bir şey!.. Beni anlamıyorsun! Hem anlamalısın? Egmont, Egmont! (*Boynuna atılır*).

EGMONT. — Çöz bana bu sırrı.

FERDİNAND. — Sır yok.

EGMONT. — Yabancı bir adamın âkıbeti sana bu kadar nasıl dokunabilir?

FERDINAND. — Yabancı değil! Sen bana değilsin! İlk gençliğimde bana göklerin bir yıldızı gibi parıldıyan senin adın oldu. Senin üzerine ne kadar çok şey işittim, soruşturdum. Çocuğun ümidi gençte, gencinki kemale erendedir. Böylece önümden yürüdün, daima önümden; seni hiç kıskanmaksızın önümde buldum ve arkandan yürüdüm. Zamanlar hep böyle geçti. Bu sefer seni nihayet görmek ümidine düşmüştüm ve gördüm. Kalbim sana akıverdi. Seni kendime misal tutmuştum, şahsını gördükten sonra tekrar seçtim. Artık hep seninle beraber olmayı, yanında yaşamayı, sana tutunmayı, seni... bütün bunlar birdenbire, hayal oldu ve seni burada görüyorum!

EGMONT. — Dostum, sana bir faydası olursa, daha ilk anda duygularımın sana yatmış olduğuna teminat vereyim. Dinle, bırak aramızda bir çift sakin söz konuşalım; söyle bana: baban beni öldürmeye gerçekten, kesin olarak karar vermiş mi?

FERDINAND. — Evet, öyle.

EGMONT. — Bu hüküm beni ürkütmek, korku ve tehditle cezalandırmak, beni küçültmek ve sonra kıralın bir affiyle tekrar yerime getirmek için verilmiş boş bir korkuluk olmasın.

FERDINAND. — Hayır, ah, ne yazık ki hayır! Başlangıçta ben de bu kaçamaklı ümitle avunmak isterken sonra seni bu vaziyette görünce dehşet ve acı içinde kaldım. İş şimdi artık gerçek ve katidir. Hayır, kendimi tutamıyorum. Bu önüne geçilmez şeyden kurtulmak için kim bana yardım eder, kim bir yol gösterir?

EGMONT. — Öyleyse dinle! Canın beni kurtarmayı bu kadar kuvvetle istiyorsa beni zincire vuran o üstün kuvvetten çekinmiyorsan, kurtar beni! Dakikalar kıymetlidir! Sen en kudretli adamın oğlusun, bizzat kudretlisin. Gel kaçalım! Yolları ben tutarım, vasıtalarsa senin meçhulün olmasa gerek. Beni yalnız bu duvarlar, bir de birkaç fersahlık uzaklık, dostlarımdan ayırıyor. Bu bağları çöz, beni onlara götür ve bizim ol. Şüphesiz, kıral bir gün sana beni kurtardığın için teşekkür edecek. O şimdi şaşırmıştır ve belki daha hiçbir şey bilmiyor. Baban cesaret ediyor, Majeste kendisine ne kadar çirkin görünürse görünsün olup biteni kabule mecbur olacak. Düşü-

nüyorsun! Ah, bana hürriyetin yolunu düşünüp bul. Söyle ve yaşamak istiyen ruhun ümidini besle.

FERDINAND. — Sus! Ah, sus! Her sözünle benim ye'simi arttırıyorsun. Buradan hiçbir çıkış, hiçbir kaçış yolu yok. Bu bana azap veriyor, göğsümü sanki pençeler yakalamış, sıkıyor, etrafımızdaki ağı ben şahsan koydurmuştum. Kuvvetli, çetin düğümlerini tanıyorum. Bunların her cesarete, her tedbire kapalı olduğunu biliyorum. Bizzat kendimi seninle ve bütün diğerleriyle beraber zincire vurulmuş hissediyorum. Her şeyi denemiş olmasaydım, dövünür müydüm? Ayaklarına kapandım, söyledim ve yalvardım. O, ise yaşama isteği ve sevinç izi olarak bende ne kalmışsa onu da bu anda mahvetmek için beni buraya gönderdi.

EGMONT. — Hiçbir kurtuluş yok mu?

FERDINAND. — Hiç.

EGMONT, *ayağını yere vurarak* — Hiç kurtuluş yok! Tatlı hayat! Yaşama ve yaratmanın güzel ve sevimli alışkanlığı, senden ayrılacağım! Böyle sükûnet içinde ayrılmak! Benden savaş hayhuyu, silâh gürültüleri içinde düşman sürülerini dağıtırken uçucu bir ayrılış selâmını esirgiyorsun, bana tez elden bir veda yapmıyor, ayrılık zamanını kısaltmıyorsun. Senin elini tutmalı, bir yüzüne bakmalıyım. Senin güzelliğini, kıymetini bütün canlılığiyle devamlı ve sonra kendimi kati bir kararla senden ayırıp sana: «Haydi git!» demeliyim.

FERDINAND. — Bense yanıbaşında duracak, seyredecek, seni tutamıyacak, önüne gecemiyeceğim. Ah, hangi ses yetişir? Bu ıstırap önünde hangi yürek dayanır?

EGMONT. — Tut kendini.

FERDINAND. — Sen kendini tutabilirsin, çaresizliğin pençesinde bu ağır yoldan kahramanca yürümek fedakârlığını gösterirsin; ben ne yapabilirim? Ne yapmalıyım? Sen hem kendine, hem bize hâkimsin, sen üste çıkıyorsun. Bense senin ve kendimin üstüne yaşamakta devam edeceğim. Ziyafetin neşesi içinde aydınlığımı, savaşın kargaşalığı arasında bayrağımı kaybettim. İstikbal bana tatsız, karışık, bulanık görünüyor.

EGMONT. — Garip bir talihin bana kazandırıp tekrar elimden aldığı genç dostum, benim işin ölüm acıları duyan, benim yerime ıstırap çeken arkadaşım şu dakikalarda gözlerini bana çevir. Sen beni kaybetmiyorsun. Hayatım sana, içinde kendini düşünmekten hoşlandığın bir ayna olduysa, ölümün de öyle olsun. İnsanlar yalnız yan yana oldukları zaman beraber değiller, uzakta olan bu dünyayı terk edenler de bizim için hep

yaşıyorlar. Ben senin için yaşıyorum, kendim için ise yeter yaşadım. Her günümü boş geçirdim. Her günümde vazifemi vicdanımın bana gösterdiği şekilde ve çabuk tesirli olarak başardım. Şimdi artık hayat sona eriyor. Nasıl ki evvelce, çok evvel Gravelingen kumları üzerinde de sona erebilirdi. Yaşamam bitiyor, fakat ben yaşadım. Sen de böyle yaşa, dostum, keyifli ve zevkli ölümden korkma.

FERDINAND. — Sen kendini bizim içim koruyabilirdin, korumalıydın. Sen kendini kendi elinle öldürdün. Aklı başında insanlar senden söz açarlarken çok defa işitirdim; düşmanların ve dostların senin değerin üstünde uzun boylu çekişirler, fakat en sonunda yine birleşirler, kimse inkâra cesaret edemez, herkes teslim ederdi; evet, o çok tehlikeli bir yol tutturmuş derlerdi. Seni ikaz etmeyi ne kadar çok isterdim. Hiç de dostun yok muydu?

EGMONT. — Beni ikaz ettiler.

FERDINAND. — Ve ben bütün bu suçlandırmaları, noktası noktasına ittihamnamede okudum, seni mazur gösterecek kadar iyi olan, fakat suçtan kurtaracak kadar esaslı olmıyan cevaplarını da.

EGMONT. — Bunları bir tarafa bırakalım. İnsan hayatını tanzim ve kendini idare ediyorum sanırken içinden dayanılmaz bir kuvvetle mukadderatına doğru sürüklenir. Bırak artık, bunun üzerine kafa yormıyalım. Ben kendimi bu düşüncelerden kolayca ayırırım. Memleket kaygısından sıyrılmak daha güç. Elbet bunu da düşünen bulunacak. Kanım birçokları yerine akarak milletime barış ve selâmet getirecekse feda olsun. Ne yazık ki böyle olmıyacak. Fakat, insana yakışan, artık bir çaresi kalmayınca daha fazla dövünmemektir. Babanın öldürücü salvetini durdurmak, çevirmek elinde ise yap. Fakat buna kimin gücü yeter ki? Allaha ısmarladık.

FERDINAND. — Ben gidemem.

EGMONT. — Adamlarımı sana tavsiye etmek isterim. Hizmetimdekiler iyi insanlardır. Onları dağılmaya, bedbaht olmaya bırakma. Kâtibim Richard ne oldu?

FERDINAND. — O senin önünden gitti. Hükümete ihanette suç ortağı sayılarak boynunu vurdular.

EGMONT. — Zavallı can! Bir söz daha, sonra ayrılalım. Tahammülüm kalmadı. Zihin ne kadar şiddetle meşgul olursa olsun, tabiat haklarını, önüne durulmaz bir kuvvetle istiyor, yılan kucağında dinlendirici uykusunu tadan bir çocuk gibi, yorgun olan da ölüm kapısı önünde bir daha kendini yere seren ve uzun bir yola çıkacakmış gibi istirahat eder. Bir söz daha:

ben bir kız tanırım, onu benim olduğu için hor görmiyeceksin. Onu sana emanet edersem gözüm arkada kalmaz. Sen asîl bir adamsın; seni bulan bir kadın iyi ellerde demektir. Benim ihtiyar Adolf'um yaşıyor mu? Serbest mi?

FERDINAND. — Size daima at üstünde refakat eden dinç ihtiyar mı?

EGMONT. — Ta kendisi.

FERDINAND. — O yaşıyor, serbesttir.

EGMONT. — O, kızın evini bilir, seni götürsün. Ona bu cevherin yolunu gösterdiği için hayatının sonuna kadar yetebilecek bir mükâfat ver. Allaha ısmarladık.

FERDINAND. — Gitmiyeceğim.

EGMONT, *onu kapıya doğru sürüyerek.* — Tanrı'ya emanet ol.

FERDINAND. — Ah, bırak beni daha.

EGMONT. — Dostum, vaitsiz ayrılalım. (*Ferdinand'ı kapıya kadar götürür, orada ondan ayrılır. Ferdinand sersem bir halde hemen uzaklaşır.*)

GOETHE

Çevirenler: *M. ve Ş. ÖNAY*

IPHIGENIA TAURIS'TE

I. PERDE I. SAHNE

IPHIGENIA

Sık yapraklı, ihtiyar, kutsal korunun, sizler
Karasız dal uçları, Tanrıçanın mübarek
Yüce tapınağına ürküyle varır gibi
Gölgelerinize geldim, huşula titriyerek,
Sanki bu kutsal yere ilk ayak bastım demin,
Başeğdiğim bir ulu, yüksek irade, burda
Kaç yıldır beni bağlı tutmada bu toprağa,
Garibim, buna rağmen daha dün gelmiş gibi.
Ah, ırak tutan deniz, sevdiklerimden beni
Ve Elen vatanını ruhumla anarak
Uzun günler sahilde bekliyorum engini;
Yalnız o boğuk sesler, bir köpüren gürleme
Atılan dalgaların cevabı iniltime.
Eyvah o bahtsıza ki, uzak sevgililerden,
Ana baba, kardeşten, gurbetellerde yalnız,
Yaslı bir ömür sürer! Ve acı, fâsılasız
Koparır dudağından saadet denen gülü,
Her an baba evini aranır durur gönlü,
O ev ki ışığı gördü onun koynunda,
Güneş mavi gökleri önüne serdi onda,
Ve o ilk dostlukları orada tattı, o zaman,
O bağlar, tatlı bağlar ki çıkmaz hatıradan.
Şikâyetçi değilim gökteki Tanrılardan.
Fakat kadınlar yalnız acınır halde olan.
Hâkim olan erkek hep er meydanında, evde.
Çare bulur derdine yadelde, gurbetelde.
Sahiplik zevki onun, zaferin tacı onun.
Ölüm bile son ünü ve son kıvancı onun.
Buna karşı ne küçük, ne dar kadının bahtı!
Hoyrat bir ere bile başeğmek son muradı,
Ödevi, tesellisi. Ve düşünün bir kere

Ne yoksulluk, bir kadın düşerse yadellere!
İşte ben, beni Thoas, o asîl er, burada
Ağır, kutsal esaret bağlariyle tutmada.
Ah Tanrıçam, ölümünden kurtarıcım, ne acı
Sana itiraf etmek kalbimdeki utancı.
Sessiz bir azap demek buradaki hizmetime.
Halbuki hür bağıştı yaraşan şerefime.
Ben de medet umdum hep senden, Diana, inan,
Bugün de ben'im katından medet uman.
Beni kutsal, okşıyan kollarına aldın sen.
Bir kıralın atılmış kızını kurtardın sen.
Evet sen, Zeus kızı, o ulu kahramanı,
Kızı istenilerek kokutulmuş olanı,
Agamemnon adlı o Tanrıya eş yiğidi,
En sevdiğini sana sunmaya getireni,
Devrilen surlarının önünden Trova'nın,
Eşiğine şerefle ilettinse vatanın
Karısını, oğlunu, kızı Elektra'yı,
Güzel haznelerini bağışladınsa, artık
Beni de götür yurda sevdiklerime, Dian,
Kurtar beni, ey beni ölümden kurtaran,
Buradaki hayattan, bu ikinci ölümden.

V. PERDE — VI. SAHNE

IPHIGENIA, THOAS, OREST

IPHIGENIA

Siz söze başlamadan önce kurtarın beni
Endişeden, ey Kıral, korkuyorum eğer sen
Duymazsan adaletin tatlı sesini, sen de
Kardeşim o gem almaz gençliği zaptetmezsen,
Bir kötü anlaşmazlık çıkacak aranızda.

THOAS

Tutuyorum öfkemi, yapıyorum yaşıma
Yaraşanı. Şimdi sen cevap ver sorduğuma!
Nedir elinde delil Agamemnon oğluysen
Ve bu da kardeşinse?

OREST

Trova'nın dövüşken
Erlerini toprağa düşüren kılıç işte.
Ben kaatilin elinden aldım onu ve büyük
Kıralın talihini, yüreğini, gücünü
Bana versinler diye Tanrılara yalvardım
Ve bir yiğitçe ölüm diyerek el açtım.
Yeryüzü kahramanlar beslediği müddetçe
Reddolunmaz bu istek her yabancıdan bence.

THOAS

Bırakmaz bu beldenin eski gelenekleri
Bu hakkı hiçbir zaman bir yabana.

OREST

Öyleyse!
Senle benden başlasın bu en yeni âdet de!
Millet taklitle bunu kutsallaştırır yarın,
Yasa olur asilce işleri başbuğların.
Ve bırak yalnız kendi hürlüğümüz'çin değil
Yabanım, yabancılar için de döğüşeyim.
Ölürsem sadır olur hüküm onlar için de
Benimkiyle birlikte: fakat bahtım yâr olur
Galip gelirsem eğer o zaman, yardım dolu
Bir şefkatli bakışa mazhar olmıyan, kimse,
Hiçbir yabancı ayak basmasın bu sahile
Ve her gelen buradan teselli bulup gitsin!

THOAS

Görünmüyorsun hiç de lâyıksız, delikanlı,
Mensuplukla öğünüp kıvandığın cetlere,
Çoktur sayısı emrim altındaki kahraman,
Soydan erlerin, fakat ben bu geçkin yaşta da
Kendim karşı çıkarım bizzat düşmanlarıma,
Hazırım denemiye talihi seninle de.

IPHIGENIA

Hayır asla! Ey kıral, hacet yok böyle kanlı
Bir belgeye, çekiniz elinizi kılıçtan!
Düşünün beni ikiniz de beni, benim bahtımı.
Ölümsüzlüğü sağlar çabuk bir cenk bir ere.

OREST

Ey kıral, heykel bizi ayırmasın ikiye!
Anlaşılıyor şimdi anlaşılmıyan hata.
Bir tanrı örtmüş onu sanki gözlerimize
Bir ağır örtü gibi buraya gönderirken.
Öğüt diledim ondan, dua ettim, yalvardım
Beni kurtarsın diye Furi'lerin elinden
Dedi bana: «Tauris'te, istemiyerek, zorla
Sahilde bir mabette oturan kızkardeşi
Alır gelirsen eğer Elenler diyarına
Çözülür boynundaki lânet». Biz de sandık ki
Kendi kızkardeşiydi bu sözle kastettiği
Meğer seni söylemiş! Şimdi seni bağlıyan
Bağlar koptu, kavuştun, kutsal kız yine bize
Bağışladılar seni. Ve şifa buldun hemen
Elin bana değince. Açılan kollarında
Son defa pençesiyle kavradı cinnet beni,
İğrenç titreyişlerle sarstı iliklerimi
Ve yılan gibi kaçıp gitti sonra inine.
Tadıyorum güneşin geniş ışıklarını
Şimdi elinden senin. Ve ne büyük, ne güzel
Tanrıçanın bu lûtfu. Üstünde bir esrarlı
Tanrı sözüyle şehrin bütün bahtı yazılı
Kutsal bir resim gibi, seni ocağımızın
Üstüne kanad açan kızı, götürdü bizden
Ve bütün ailenin, kardeşinin bahtına
Bir kutsal sessizlikle tuttu, korudu seni.
Ve bu geniş dünyada tek kurtuluş umudu
Kalmamışken hepsini geri verdin sen bize,
Ey kıral barışlığa, sulha döndür ruhunu!
Bırak bu Tanrısal kız mutlulasın eliyle
Atalar ocağını ve alıp gitsin beni
Günahından arınan aziz baba evine,
Ataların tacını koysun başına yine!
Öde bu kızın sana getirdiği zahmeti,
Bırak, artık alayım kendi hakkımı ben de!
Erkeklerin en büyük ünü, cebirle hiyle
Utanacak bu yüce ruhtaki hakikatten
Ve bir soy ere karşı temiz çocuk inanı
Gün gelip kazanacak elbet mükâfatını.

Övülür türkülerle hemen düşerse yere.
Yalnız o göz yaşları, dinmiyen göz yaşları
Geride bırakılan kadının döktüğü yaş,
Şair sükûtla geçer, nesiller anmaz onu,
O ağlamakla geçen bin geceyi, bin günü,
O geceler, günler ki bir bahtsız gönül susar,
Ve seslenir boşuna göçen dostun ardından
Geri çağırır onu, yüreği sızlar, yanar.
Az önce bir endişe uyardı bizzat ben
Bir haydudun sığındığı köşeden
Beni çekip almasın, esarete atmasın,
Sonsuz sualler sordum burda ikisine de,
Her hali, ihtimali araştırdım, öğrendim,
Delil, belge istedim, artık rahat yüreğim.
Bak şu sağ elindeki gözüken işarete,
Sanki üç yıldız gelip ilk ışığı görürken
Hayata doğduğu gün konmuş eline onun,
Ve keşfetmiş bir rahip bu elin göreceği
Ağır işleri önce. Sonra şu kaşlarının
Arasındaki çizik, güven vererek bana
İnandırdı kalbimi. Bir gün, daha çocukken
Düşürmüş yere onu taşırken Elektra
Acele, ihtiyatsız gidiyorken sokakta,
O zaman üç-ayağa çarptı idi başını
Odur bu gördüğüm genç. Sana daha babamla
Benzer yerlerini mi, kalbimden kopup gelen
Hudutsuz sevinci mi söyleyim delil diye?

THOAS

Sözlerin gidererek bütün şüphelerimi
Kalbimdeki hiddeti kovup sustursa bile:
Aramızdaki iş silâh çözecek yine.
Görmüyorum bu işte ben barış ihtimali.
Onlar buraya senin bizzat dediğin gibi,
Tanrıça heykelini çalmıya geldi benden.
Kayıtsız mı kalırım sandınız siz buna ben?
Çoğu zaman doymıyan gözlerini Elenler,
Irakta barbarların haznelerine diker
Altın post, güzel kızlar ve atları ararlar.
Fakat her zaman kâfi gelmez cebirle hiyle
Sağ esen dönmek için vatana ganimetle.

IPHIGENIA

Düşün yaptığın va'di ve bu sadık, riyasız
Ağızdan çıkan sözler tesir etsin kalbine!
Bak bize! Fırsat düşmez her yerde ve her zaman
Senin için böyle asîl hareketler görmiye.
Reddetmem mümkün değil, çabuk kabul et bari.

THOAS

Peki gidin.

IPHIGENIA

Kıralım, öyle değil! Rızasız,
Rahmetini almadan ayrılamam ben senden.
Nefyetme bizi böyle! Sevindir ayrılırken
Bir sözle kalbimizi: ve ancak böylelikle
Ebedî ve son olmaz ayrılmamız. Öz babam
Ne kadar aziz ise sen de öylesin bana,
Bu inan sönmiyecek ölümedek ruhumda,
Milletinin en hakîr ferdinden biri, bir gün
Burada, yanımızda yıllarca alıştığım
Sesinizin aksini getirir kulağıma
Ve sizi hatırlarsam kıyafetinde onun,
Karşı çıkar bir tanrı karşılar gibi ona
Ve kendim hazırlarım elimle odasını
Oturturum çağırıp onu ocak başına,
Sorarım seni ondan, kederini, bahtını.
Dilerim Tanrılardan, sonsuz iyliklerini,
Kalbini mükâfatsız komasın! Sağ, esen kal!
Ah, ne olur yüzünü çevir bir kere bize,
Bir tatlı veda sözü söyle sözüme karşı!
Yelken daha neşeli yelle dolar o zaman,
Daha ılık, yumuşak dökülür gözyaşları
Ayrılanın gözünden. Sağ, esen kal! Ver bana
Eski dostluğun rehni olarak sağ elini!

THOAS

Güle güle.

GOETHE

Çeviren: *Selâhattin BATU*

TORQUATO TASSO

(V. Perde)

1. Sahne

ALPHONS - ANTONIO

ANTONIO. — Emir ve işaretin üzerine ikinci defa olarak Tasso'ya gittim; şimdi yanından geliyorum. Kendisini iknaa çalıştım, hattâ zorladım. Fakat niyetinden vazgeçmiyor. Kısa bir müddet Roma'ya gitmesine izin vermen için yalvarıp yakarıyor.

ALPHONS. — Üzgünüm. Üzüntümü gizleyip arttırmaktansa onu sana itiraf etmek daha iyi olacak. Seyahata çıkmak istiyormuş; pekâlâ! Onu alıkoyacak değilim. Gidecekmiş, Roma'ya gidecekmiş; varsın gitsin! Yalnız, Secipio Gonzaga, o akıllı Medici sakın onu elimden almasın! İtalya'nın böyle yükselmesine sebep olan şey, herkesin daha iyisine sahip olmak, ondan faydalanmak için komşusu ile yarışmasıdır. Değerli kişileri etrafına toplamıyan bir hükümdar bence ordusuz bir komutan gibidir. Şiir sanatının sesine kulakları tıkalı bir insansa, her kim olursa olsun, bir barbardır. Tasso'yu ben buldum, onu seçtim, hizmetkârım olarak onunla iftihar ederim. Bana bu kadar pahalıya malolduğu için de kolay kolay elimden çıkarmak istemem.

ANTONIO. — Mahcubum, zira bugünkü hadiseden dolayı sana karşı ben suçluyum. Bunun için de suçumu itiraf etmek isterim; affetmek, lûtfuna kalmış bir iş. Lâkin onun gönlünü almak için elimden geleni yapmadığımı zannedecek olursan işte o zaman hiç teselli bulmam. Bana tatlı bir bakışla cevap ver ki kendimi toplıyabileyim, nefsime güvenim geri gelsin!

ALPHONS. — Hayır, Antonio, o yandan müsterih ol, bu bakımdan seni hiç suçlu bulmuyorum; o adamın huyunu pek iyi bilirim. Neler yaptım, onu ne kadar himaye ettim, aslında kendisine emredecek durumda bulunduğumu nasıl hiç aklıma getirmedim, bunları da pekâlâ biliyorum. Bu adam pek çok şeyler başaracak kudrettedir, kendi huyunu yenmek içinse uzun zaman ve zahmet lâzım.

ANTONIO. — Başkaları bir kişi için bunca şeylere katlanırsa o kişinin de başkalarına ne gibi bir hizmeti dokunduğunu kendi kendine sorması yerinde olur. Aklını bu derece işletmiş olan, her ilme, insan oğlunun erişe-

bileceği bütün bilgilere karşı bu kadar haris olan kimse kendi nefsine hâkim olmaya iki kere borçlu sayılmaz mı? O ise bunu aklından geçiriyor mu acaba?

ALPHONS. — Bizler için rahat mukadder değildir! Hayattan kâm almaya kalkıştık mı, hemen karşımıza cesaretimizi denemek için bir düşman, sabrımızı denemek için bir dost çıkar.

ANTONIO. — Tabiat insanı hayvanlar kadar tahdidetmediğine göre birinci vazifemiz yiyeceğimiz ve içeceğimiz şeyleri seçmektir. O bu vazifeyi yerine getiriyor mu? yoksa çocuklar gibi lezzetinden hoşlandığı her şeyden tat almaya bakıyor mu? Şarabına su kattığı ne zaman görüldü? Baharat, tatlılar, sert içkiler, hepsini biribiri ardısıra oburca yutuyor. Sonra da keyfinin bozulduğundan, kanının hararetinden mizacının şiddetinden şikâyet ediyor, tabiata ve bahta lânet okuyor.

Hekiminin karşısına geçip nasıl acı acı, nasıl budalaca hak iddia ettiğini az mı gördüm. Bir kişiyi dertlendiren, geri kalanları ise bıktırıp üsandıran şeyi görmek gülünç olsaydı insanın güleceği gelirdi. Ürküyor, tiksiniyor: «Bundan iğreniyorum, diyor. Ne diye sanatınızı öğüp durursunuz? Derdime derman bulun!» Hekim: «Pek âlâ, diyor, öyle ise şunu ve bunu yapmayın!» «Mümkün değil»- «Öyle ise şu ilâcı için!» - «Yok, yok! berbat bir lezzeti var. Göynümü bulandırıyor.» - «O halde su için!» - «Su mu? asla! sudan kuduzlar gibi ürkerim.» - «Öyle ise derdinize çare yok.» - «Neden yokmuş?» - «Siz durmadan derdinize dert katıyorsunuz. Bunlar sizi öldürmese bile ıstırabınızı gün günden arttırır.» - «Âlâ, ya sizin hekimliğiniz neye yarar? madem derdimi biliyorsunuz, elbette dermanını da bileceksiniz; ilâçların tadını güzelleştireceksiniz ki ıstıraptan kurtulmak için ilk başta daha çok ıstırap çekmeye mecbur kalmayın.»

Sen bile gülüyorsun, elbet bu sözleri onun ağzından da işitmişsinizdir.

ALPHONS. — Çok defa işittim, çok defa da onu mazur gördüm.

ANTONIO. — Şu hayatımızda hiç itidal yok. Gecenin acı tatlı rüyaları yetişmiyormuş gibi bir de güpegündüz rüya görüyoruz. Onun kuruntuları rüya değil de nedir? Her nereye gitse etrafını düşmanlar sarmış zannediyor. İstidat ve hünerlerini kimsenin gördüğü yok ki ona haset etsin; kimse haset etmeyince de kimse ona kin beslemez ve düşmanlık etmez. Şikâyetleriyle seni de az mı izac etti: kilitlerini kırarlar, mektuplarını açarlar, yok zehir, yok hançer! daha neler, ne hayaller! Tahkikat açtırdın, kendin tahkik ettin. Bir şey buldun mu? eser bile yok. Hiçbir hükümdarın hima-

yesi ona emniyet telkin edemez [*]. Böyle bir insanı nasıl rahat ettirir, mesudedebilirsin? Ya ondan zevk almayı nasıl bekliyebilirsin?

ALHPONS. — Eğer ondan doğrudan doğruya bir menfaat bekleseydim hakkın var derdim, Antonio! Bununla beraber, benim menfaatim de böyle doğrudan doğruya kayıtsız şartsız bir menfaat beklemeyişimdedir. Herkesten aynı şekilde hizmet istiyemeyiz. Kim etrafında çok kişi olsun isterse, her birini kendi tarzına göre kullanmalıdır; işte o zaman işi görülmüş olur. Bunu bize Medici'ler öğretti; bu gerçeği bize bizzat Papalar ispat etti. O adamlar, lûtuflarından müstağni gibi görünen, fakat yine o lûtfa muhtaç olan nice büyük istidatlara karşı nasıl bir musamaha, hükümdarlara yaraşan nasıl bir sabır ve tahammül gösterdiler!

ANTONIO. — Bunu bilmez miyim, Prensim? Hayatın nimetlerinin değerini bize öğreten ancak hayatın zahmetleridir. Şu genç yaşında öyle büyük devletlere nail oldu ki kanaat edip onlardan faydalanabilirdi. Kendisine gönderilen cömertçe lûtuflara lâyık olması, gayretlerini erkekçe biraraya toplayıp her an kendini daha mesut hissetmesi gerekirdi. Asîl bir Prens şefkatli elini uzatıp fakir bir kişizadeyi nedimleri arasına seçer ve onu zaruretten kurtarırsa o kimse en büyük muradına ermiş sayılır. Hele ona itimat ve teveccüh gösterip kendi yanında yer verir, gerek savaşta gerekse musahabede ve işte onu başkalarından üstün tutarsa, fikirimce o zaman o yoksul kişiye düşen, bu saadetine yürekten şükredip oturmaktır. Tasso ise, bütün bunlardan başka, gençliğin en büyük bahtiyarlığına ermiştir: memleketi onu tanıyor ve ona ümit bağlamış bulunuyor. Emin olun ki onun bu delişmence hoşnutsuzluğu, bahtiyarlığının geniş döşeğinde rahat etmesinden ileri geliyor. Şimdi buraya gelecek. Lûtfet, izin ver de gitsin. Mühlet ver ona; burada hasretini çektiği şeyi Roma'da, Napoli'de, nerede isterse orda arasın; onu gene ancak burada bulabilecektir.

ALPHONS. — Önce Ferrara'ya mı dönecekmiş?

ANTONIO. — Bir müddet Belriguardo'da kalmak niyetinde; seyahati için ihtiyacı olan en lüzumlu şeylerini kendisine bir dostunun göndermesini istiyor.

ALPHONS. — Buna memnun oldum. Kızkardeşim nerdeyse arkadaşıyla birlikte geri döner. Ben atla onlardan önce saraya varırım. Sen birazdan, onunla işini bitirince peşimizden gelirsin. Şato muhafızına gereken emirleri ver: Tasso istediği kadar, dostlarının göndereceği emaneti alıncıya kadar şatoda kalabilir; Roma'ya götürmesi için kendisine bazı mektuplar vereceğim, onları da beklesin. İşte geliyor. Allaha ısmarladık!

(*Antonio çıkar.*)

[*] Hiçbir dostun kucağı ona teselli veremez.

II. Sahne

ALPHONS - TASSO

TASSO çekingenlikle. — Nice zamanlar bana karşı gösterdiğin lûtufkârlığının bugün en parlak örneğini verdin. Yakınında işlediğim temkinsizce, haydutça hareketten dolayı beni affettin. Rakibimi benimle barıştırdın; bir müddet yanından uzaklaşmama izin verir, kerem edip teveccühünü üzerinden eksik etmezsin. Bunun için de tam bir itimatla ayrılıyorum; bu kısa mühletin, şimdi gönlümü burkutan dertten beni kurtaracağını yürekten umuyorum. Ruhum yeniden dirilecek, başkalarından aldığım hızla şevk ve cesaret içinde henüz atıldığım yolda teveccühüne yeniden lâyık olacağım.

ALPHONS. — Senin için hayırlı yolculuk dilerim. Ümidederim ki neşe içinde ve büsbütün iyileşmiş olarak gene yanımıza dönersin. Sensiz geçireceğimiz her saati o zaman bize sevinçli saatlerle ödiyeceğin için kazancımız iki katlı olacak Roma'da bulunan memurlarıma ve dostlarıma götürmen için sana mektuplar vereceğim. Bana mensup olan kimselere karşı her yerde itimat göstermeni isterim; nasıl ki ben seni, uzakta da olsan, hiç şüphesiz kendi adamım telâkki ederim.

TASSO. — Beni, lâyık olmadığım halde lûtuflarına gark ediyorsun, Efendim. Şu anda sana teşekkürden bile âcizim. Teşekkür yerine bir niyazda bulunacağım. Candan gönülden arzu attiğim şey şiirimdir. Elimden geleni yaptım; hiçbir zahmetten, hiçbir gayretten geri durmadım; ancak daha yapılması gereken çok iş var. Hâlâ büyük adamların ruhlarının dolaştığı, feyiz saçarak dolaştığı o yerlerde yeniden tahsile başlamak istiyorum. Şiirim lâyık olduğundan fazla takdirine mazhar oldu. Lûtfet de o kâğıtları bana geri ver: onların senin elinde bulunduğunu düşündükçe şimdi utanç duyuyorum.

ALPHONS. — Daha bugün verdiğini bugün benden almaya kalkışmazsın. Seninle şiirin arasında benim aracılığımı kabul et: mısralarında yaşıyan o cana yakın ruhu, fazla gayret göstererek incitmekten sakın. Her önüne gelenin tavsiyesine de kulak verme. Kendileri gibi düşünüşleri de biribirinden ayrı olan çeşit çeşit insanların bin bir türlü düşüncesini şair, bir gece biraraya getirir, ve bazılarının daha çok hoşuna gitmek için nicelerin hoşuna gitmemeği göze alır Bununla beraber, eserinin şurasını burasını ustaca işlemekten de geri durma. Pek yakında şiirinin bir suretini sana göndermeyi va'dederim. Senin el yazınla yazılmış olan benim elimde kalsın ki kızkardeşlerimle birlikte onu büyük zevkle okuyabileyim. Eğer dönüşünde o şiiri

daha olgunlaşmış olarak getirirsen, onu daha büyük bir hazla okur ve seni bazı noktalarda ancak dostça ikaz ederiz.

TASSO. — Utanarak ricamı tekrarlıyorum: o nüshayı bana tez elden gönder. Şimdi artık bütün ruhum bu eserle doludur. O ne olabilirse artık şimdi olacak.

ALPHONS.— Sana haz veren bu hissi kabul ediyorum. Bununla beraber, eğer mümkünse, sevgili Tasso, bu işe başlamadan önce kısa bir zaman kendini dış âleme ver, oyalan, muntazam bir tedavi altında ruhunu teskin et. Şimdi bu müphem gayretlerle boşuna aradığın o sağlam duyguların güzel ahengini o vakit elde edeceksin.

TASSO. — Prensim, size öyle görünüyorsa da ben hasta değilim. İş kendimi bir kere çalışmalarıma verebileyim; beni çalışmalarım iyi edecektir. Sen beni az mı gördün! Boş kaldığım zaman rahat edemem ben. Rahat beni en fazla rahatsız eden şeydir. Günlerin yumuşak dalgaları üzerinden zamanın geniş ummanına doğru uzanıp gitmekten saadet duyan ruhumun bu hali tabii bir hal değildir, heyhat, bunu hissediyorum!

ALPHONS. — Ne düşünsen, ne yapsan, hepsi seni kendi iç âlemine sürüklüyor. Etrafımızda, çepçevre, kaderin kazdığı koca bir uçurum vardır; lâkin en derini, kendi içimizdeki, kalbimizdeki uçurumdur, ve oraya yuvarlanmak pek tatlı gelir insana. Yalvarırım sana, kendini kendinden kurtar! Bu işte şair olarak zarar edersin ama insan olarak kazançlı çıkarsın.

TASSO. — Gece gündüz yüreğimde durmadan tazelenen bu kuvvete karşı koymaya boşuna çabalıyorum. Hayal kurmadığım, şiir yazmadığım zamanlar hayat, gözümde hayat değil. Kozasını ördükçe ölüme yaklaşan ipek böceğinin koza yapmasına mâni ol bakalım. Canından harcıyarak kıymetli örgüsünü örer durur ve kendisini tabutu içine hapsedinceye kadar işini bırakmaz. Ah, ne olur iyi yürekli bir Tanrı bir gün bize de ipek böceğinin âkıbetini nasibetse: yepyeni güneşli bir âlemde çabucak, sevinçle kanadlarını açmak!

ALPHONS. — Dinle beni! Sen nicelerin yaşama hazzını iki katlı arttırıyorsun. Hâlâ ve on misli zenginlikte sahip olduğun hayatın değerini öğren, yalvarırım sana. Allaha ısmarladık! Yanımıza ne kadar tez dönersen bizi o kadar çok sevindirirsin. (*Çıkar.*)

GOETHE

Çeviren: *Afif OBAY*

HERMANN'LA DOROTHEA

KALLİOPE

Kader ve Kısmet

«Şimdiye kadar ben pazar yerini ve sokaklarını hiç de böyle tenha görmemiştim! Şehir âdeta süpürülmüş gibi! Daha doğrusu ölmüş gibi! Diyebilirim ki, hemşerilerimizden elli kişi bile kalmamış. Şu tecessüs insana neler yaptırmıyor! İşte herkes, zavallı göçmenlerin o hazin alayını seyretmeğe gidiyor. Onların geçtiği şose buraya en az bir saat mesafede olduğu halde, öğle vaktinin kızgın tozları içinde, ta oraya kadar koşuyorlar. Kurtarabildikleri şeylerle birlikte, Rhein'in öbür kıyısındaki o güzel ülkeden maalesef kaçarak buralara gelen, ve mesut bir yuva olan bu mümbit vâdinin kıvrıntıları arasından geçen o zavallı insanları görmek için, ben yerimden bile kımıldamak istemiyorum. Ah karıcığım, sen merhamet hissiyle oğlumuzu, o biçarelere eski çamaşırlarla biraz da yiyecek ve içecek dağıtmak üzere, oraya gönderdiğine isabet ettin. Zira zengine, vermek düşer.

«Bizim delikanlı arabayı ne güzel sürüyor! Beygirleri de nasıl zaptediyor! Yeni yapılan bu küçük araba, pek mükemmel bir şey oldu. Arabacı da kendi yerine geçtikten sonra, içerisine rahat rahat dört kişi oturabilir. Bu sefer o yalnız gidiyor. Köşeyi nasıl da kuş gibi dönüyor!»

Pazar yerindeki evinin kapısında oturan «Altın Aslan» hanının sahibi, pek keyifli tavırla, karısına böyle söylüyordu.

Akıllı ve anlayışlı bir ev kadını olan karısı da bunun üzerine:

«Kocacığım, ben eskimiş çamaşırları hediye etmekten pek hoşlanmam. Çünkü bunlar bazan işe yarar ve lâzım olunca parayla da tedarik edilemez, Fakat bugün, çocukların ve ihtiyarların çıplak gezdiklerini işittiğim için birçok elbise ve gömleklerin iyicelerini bile seve seve verdim. Lâkin acaba sen beni affedecek misin? Zira senin dolabın da yağma edildi. Bilhassa, üzerinde Hint çiçekleri bulunan en iyi pazenden yapılmış, ince fanilâ astarlı gecelik hırkanı da verdim. Artık aşınmış, eskimiş ve modası tamamile geçmişti» dedi.

Fakat iyi bir adam olan hancı gülümsiyerek:

«Halis Hint kumaşından yapılmış olan o eski pamuklu hırkanın elden gitmesine üzüldüm doğrusu. Böyle bir şey bir daha ele geçirilemez. Hoş, ben onu artık giymiyordum! Hem şimdi erkeklerin daima setre pantalonla gezmeleri ve fotin giymeleri gerekiyor. Terlikler ve takkeler artık ortadan kalktı» cevabını verdi.

Kadın da: «Bak! dedi, kafileyi görmeğe gidenlerin bazıları şimdiden dönüyorlar. Herhalde o artık geçip gitmiş olacak. Hele bak bir kere nasıl hepsinin kunduraları toz içinde! Yüzleri de nasıl kırmızı! Her biri mendilini çıkarmış, terini siliyor. Böyle bir sahneyi görmek için bu sıcakta ta oralara kadar koşmak ve bu kadar eziyetlere katlanmak, benim hiç işime gelmez! Bunu görenlerin ağzından dinlemek, benim için kâfidir doğrusu.»

Bunun üzerine iyi kalbli baba sesini yükselterek:

«Böyle bir hasatla birlikte, havaların da bu kadar güzel gitmesi pek nadirdi. Ambarlara yerleşmiş bulunan otlar gibi, buğdayı da kuru bir halde içeriye alabileceğiz. Gökyüzü aydınlık, en ufak bir bulut bile görünmüyor, ve doğudan gelen serin bir rüzgâr, tatlı tatlı esiyor. Bu devamlı bir havadır. Ekinler de adamakıllı oldu. Yarın bu zengin mahsulü biçmeğe başlıyalım» dedi.

O, böyle söylerken, pazar yerinden geçerek evlerine giden kadınlarla erkeklerin kalabalığı gittikçe artıyordu. Bu arada, buranın, en ileri gelen taciri olan zengin komşu da, kızlariyle birlikte (Landau'da yapılmış olan) açık arabasiyle pazar yerinin öbür tarafından süratle gelip yeni tamir edilen evinin önüne yanaştı. Sokaklar canlandı; zira bu küçücük şehrin epeyce nüfusu, harıl harıl işliyen birçok fabrikaları, ve oldukça mühim bir ticareti vardı.

Temiz yürekli karı koca, işte böyle kapılarının kemeri altında oturmuşlar, gelip geçenler hakkında bazı fikirler yürüterek, gönüllerini eğlendiriyorlardı. Nihayet değerli kadın söze başlıyarak:

«Bakınız! dedi, rahip bu tarafa doğru geliyor. Eczacı komşumuz da ona refakat ediyor: bunlar şimdi bize orada gördükleri, ve herhalde insana hiç de ferahlık vermiyen şeylerin hepsini, anlatsınlar bakalım.»

Her ikisi de güler yüzle yaklaşarak karı kocayı selâmladılar, ve ayaklarındaki tozları silkeleyip mendilleriyle yelpazelenerek, kapının ağzındaki tahta sıraya oturdular.

Karşılıklı selâmlardan sonra, önce eczacı konuşmaya başlıyarak, âdeta öfkeyle:

«İşte insanlar böyledir! Ve hepsi de biribirlerine benziyor: hemcins-

leri bir felâkete uğrayınca, buna ağızlarını açıp bakmaktan zevk duyuyorlar! Ortalığı kasıp kavuran bir yangının semaya doğru yükselen alevlerini veya acıklı bir şekilde idam sehpasına götürülen zavallı bir caniyi görmek için, herkes koşuyor. Şimdi de herkes, biçare göçmenlerin perişan hallerini seyretmek için, gezintiye çıkıyor, ve hiç kimse düşünmüyor ki, kendisinin de başına, belki yakında, veyahut da ilerde, buna benzer bir felâket gelebilir. Ben bu hafifmeşrepliği affedilmez buluyorum. Fakat bu, insanların içine işlemiş» dedi.

Ondan sonra da, kasabanın ziynetini teşkil eden ve olgunluk çağına yaklaşmış bir delikanlı olan, asîl ve anlayışlı rahip söze girişti. O hayatı anlamıştı, kendisini dinliyenlerin ihtiyaçlarını biliyordu, bize hem insanların mukadder âkıbetlerini, hem de yaratışlarındaki hikmeti belirten mukaddes yazıların yüksek mânasına, iyice nüfuz etmişti; bundan başka dünya işleri hakkındaki en iyi yazılara da vâkıftı. Dedi ki:

«Ben, şefkatlı tabiat ananın, insanlara daima bahşettiği böyle zararsız hevesleri kötülemekten, hiç hoşlanmam. Zira, akıl ve mantığın her zaman yapamadığı şeyleri, çok defa, bize karşı durulmaz bir şekilde sevk ve idare eden, bu gibi hayırlı temayüller başarabilir. Söyleyiniz bakalım! İnsan tecessüsün o şiddetli cazibesine kapılmasaydı, dünyayı dolduran şeyler arasında ne kadar güzel bir ahenk bulunduğunun, hiç farkına varabilir miydi? O, önce yenilik ister, ondan sonra yorulmak bilmiyen bir gayretle faydalı şeyleri arar; nihayet, kendisini yükselten ve değerlendiren, iyi şeyleri özler. Gençliğinde onun için hafifmeşreplik, tehlikeyi ondan gizliyen, ve gelip geçen herhangi bir acıklı felâketin izlerini çabucak yok edip onu şifaya kavuşturan, neşeli bir arkadaştır. Bittabi olgunluk çağına gelince, durulmuş olan zekâsı bu gibi coşkunluklardan kurtulan, ve saadet içindeyken olduğu gibi, felâkete düştüğü vakit de büyük bir gayret ve faaliyetle çalışan adam, her türlü takdire lâyıktır; çünkü o iyilik yapar ve fenalığı tamir eder».

Sabırsız kadın derhal güler yüzle:

«Bize gördüklerinizi anlatınız; zira ben asıl bunları öğrenmek istiyorum» dedi.

Bunun üzerine eczacı her kelimenin üstünde durarak:

«Bütün o gördüklerimden sonra-diye başladı- ben artık zor neşelenebilirim. Bu en çeşitli sefaleti, kim anlatabilir ki? Biz daha çayıra inmeden, toz bulutlarını uzaktan gördük. Kafile tepeden tepeye göz alabildiğine uzanıyor, ve pek az fark edilebiliyordu. Fakat vâdiyi kateden yola vardığımız vakit, burası yaya yürüyenlerin kalabalığından ve arabaların gürültü-

sünden, hâlâ bir mahşer halindeydi. O biçarelerin maalesef gene bir haylisinin geçişini gördük, ve yurdundan kaçmanın ne kadar acı, canını çabucak kurtarabilmiş olmanın da ne kadar tatlı bir duygu olduğunu, yüzlerinden birer birer okuyabildik. Ancak mükemmel döşenmiş evlerde bulunan, meraklı aile reislerinin en münasip yerlere yerleştirdikleri, ve her zaman emre amade olan türlü türlü eşyanın-zira hepsi lüzumlu ve faydalıdır evet, bütün bunların, şimdi muhtelif yük ve el arabalarına karmakarışık bir vaziyette doldurulup telâşla kaçırıldığını görmek, pek acıklı bir şeydi. Dolabın üstüne bir elekle bir yün battaniye konmuş, hamur teknesinin içine bir şilte tıkılmış, aynanın üzerine de bir keten örtü atılmış.

Heyhat! Yirmi sene evvelki yangından da gördüğümüz gibi, tehlike aklını başından aldığı için insan, ehemmiyetsiz şeyleri yakalıyor ve kıymetli olanları olduğu yerde bırakıyor.

İşte şimdi bunlar da, düşüncesizce bir ihtimamla, öksüzlere ve atlara eziyet ederek, eski tahtalar, fıçılar, kaz kümesi ve kuş kafesi gibi, bir sürü değersiz şeyleri beraberlerinde götürüyorlardı. Bu arada kadınlarla çocuklar, taşıdıkları çıkınların ve hiçbir işe yaramıyan şeylerle dolu sepetlerle küfelerin yükü altında soluyarak, kendilerini zorla sürüklüyorlardı; zira insan, malının en son yongasını bile fedaya, bir türlü razı olmuyor. Böylece o kalabalık kafile, bir toz deryasına dönen yolunun üstünde, karmakarışık ve perişan bir halde ilerliyordu. Kimi hayvanları zayıf olduğu için yavaş gitmek, kimi de arabasını alabildiğine sürmek istiyordu. O sırada ezilen kadınlarla çocukların feryatları, hayvanların, köpeklerin havlaması ve tıka basa yüklü arabaların en üstüne atılmış şiltelerin üzerinde otururak sallana sallana giden ihtiyarlarla hastaların iniltisi duyuluyordu.

Derken kalabalıktan yolun kenarına itilen bir arabanın tekerleği gıcırdıyarak hendeğe doğru kaydı, araba çukurun içine yuvarlandı, devrildi, o hızla üzerindeki insanlar da, korkunç feryatlarla ta uzaklara, tarlalara doğru fırladılar, fakat hiç bir şey olmadılar. Sandıklar onlardan sonra yıkılarak, arabanın yanına düştü. Halbuki onları öyle yuvarlanırken gören, o sandıklarla dolapların ağırlığı altında ezildiklerine şahit olacağını zannederdi, doğrusu.

İşte böylece araba parçalanmış, o zavallılar da yüzüstü kalmışlardı; çünkü ancak kendi nefislerini ötekiler akıntıya kapılıp sürüklenerek, süratle geçip gitmişlerdi.

Biz hemen oraya koştuk ve evlerinde yataklarının içinde bile sürekli acılarına ancak dayanabilen hastalarla ihtiyarların, burada yerlere, yara bere içinde inleyip sızladıklarını, ve güneşten kavrulup, toz dalgalarından bunaldıklarını gördük».

Bundan müteessir olan insaniyetli hancı:

«Allah vere de-dedi-Hermann onlara rastlıyarak hepsini yedirip içirmiş ve giydirmiş olsa. Onların manzarasını benim için götürmezdi; insanları perişan bir halde görmek bana ıstırap verir. Bu kadar acıklı bir şeyin ilk haberi üzerine bile yüreğimiz sızladı, ve sırf birkaç kişi kuvvet bulsun, bizim de içimiz rahat etsin diye, fazla şeylerimizin bir kısmını hemen gönderirdik.

Fakat artık o acıklı manzaraları gözlerimizin önünde canlandırmaktan vazgeçelim; çünkü korku, ve benim asıl fenalığın kendisinden bile daha çok nefret ettiğim endişe, insanların kalbine pek çabuk sokulur. Geliniz, içeriye girelim, ve arka tarafa geçerek, buradan daha serin olan ufak salonda oturalım. Oraya hiç güneş girmez, sıcaklık o kalın duvarlardan hiçbir vakit nüfuz etmez. Anneciğimiz de, kuruntularımızı gidermek için bize birer kadeh Seksenüçlük getirir. Bunu burada içmek zevkli olmaz: sinekler hep kadehlerin etrafında vızıldar.»

Oraya gittiler, ve serinlikte hepsinin neşesi yerine geldi.

Kadıncağız özene bezene, o berrak ve nefîs şarabın sülün gibi şişesini pırıl pırıl parlıyan yuvarlak kalaylı bir tepsi içinde, Rhein şaraplarının hakiki kadehleri olan yeşilimsi Roma bardaklariyle birlikte getirdi.

Üç erkek, muazzam ayaklar üstünde duran ceviz rengindeki parlak cilâlı yuvarlak masanın etrafına dizilmiş oturuyorlardı. Ev sahibiyle rahibin kadehleri neşeyle çınladı; fakat öteki düşünceye dalmıştı, elindeki kadehi hiç kımıldatmadı. Ev sahibi de şu sevimli sözlerle onu içmeğe davet etti:

«Haydi bakalım, komşum, yuvarla kadehini! Allah gene bizi felâketten korumak lütfunda bulundu, bundan sonra da koruyacak, demektir. Zira o müthiş yangınla bizi o kadar şiddetle cezalandırdığından beri, onun bizi mütemadiyen sevindirdiğini, ve insan bütün uzuvlarından daha çok sevdiği gözlerini nasıl esirgerse, onun da bizi daima öyle esirgediğini, kim teslim etmez ki: artık bundan sonra bizi korumaktan ve bize yardımda bulunmaktan vaz mı geçecek? Onun nelere kadir olduğunu, insan asıl tehlike zamanlarında görüyor. Çalışkan halkının gayretiyle, henüz küllerin arasından çıkartarak yeniden yaptırdığı ve sonra takdis ettiği bu mamur kasabayı, şimdi tekrar yakarak bütün o emeklerin mahsulünü yok mu edecek?»

Bunun üzerine değerli rahip şetaretle ve tatlı bir ifadeyle:

«İmanınızı sağlam tutunuz, ve bu duyguya sımsıkı bağlı kalınız; zira

insana saadette hem dirayet, hem de emniyet bahşeden, felâkette de en güzel teselliyi veren ve en muhteşem ümitleri canlandıran odur» dedi.

O zaman ev sahibi de, erkekçe ve mâkul düşüncelerle, şu mukabelede bulundu:

«İşlerim dolayısiyle seyahate çıkarak, Rhein nehrine tekrar yaklaştığım vakit, onun dalgalarını nasıl çok defalar hayretle selâmlardım? O bana daima muazzam görünerek, benim duygularımı ve ruhumu yükseltirdi. Fakat onun sevimli kıyılarının, pek yakında bizi Franklara karşı müdafaa edecek bir kale, o geniş yatağının da açılmaz bir hendek olacağı, hiç aklıma gelmezdi. Bakınız, bizi tabiat böyle koruyor, kahraman Almanlar böyle müdafaa ediyor, Tanrı da böyle esirgiyor işte. Bu vaziyette kim cesaretini kaybetmek akılsızlığında bulunabilir? Muharipler artık yoruldular, ve her şey sulhun yakın olduğunu gösteriyor.

«Ah, keşki çoktan beri özlenen o bayram kutlanırken, kilisemizde çalınan çanlar orgun güzel nağmelerine karışacak, yükselen ilâhilere refakat eden keskin boru sesleri de her tarafa aksederken... benim Hermann'ım da kararını verip nişanlısiyle birlikte mihrabın önüne gelerek karşınızda dursa sayın rahip; ve bütün ülkelerde sevinçle kutlanan o bayram, ilerde benim için de, aile saadetinin bir yıldönümü olsa!

«Lâkin, evin içinde her zaman o kadar faal olan bu delikanlıyı, dışarda öyle çekingen ve sıkılgan gördükçe, çok üzülüyorum. Toplantılarda bulunmaktan pek az hoşlanıyor, hattâ genç kızların meclislerinden, ve bütün gençliğin can attığı o neşeli danslardan bile uzak duruyor.»

Böyle söyledikten sonra kulak kabarttı: uzaktan tepine tepine gelen atların gittikçe yaklaşan gürültüsü duyuluyordu. Çok geçmeden, arabanın büyük bir hızla hanın kapısından içeriye gök gürler gibi girdiği işitildi.

GOETHE

Çeviren: *Recai BİLGİN*

MASAL

Şiddetli bir yağmurla kabarıp taşan ırmağın kenarındaki küçük kulübesinde ihtiyar salcı, günün işlerinden yorgun, yatmış uyuyordu. Gece yarısı birtakım seslerle uyandı, dinledi. Yolcular gelmiş, karşı kıyıya geçmek istiyorlardı.

Kapının önüne çıkınca iki iri Işıltı'nın[1] oraya bağlı duran salın üzerinde dalgalanmakta olduklarını gördü. Çok acele işleri olduğunu, hemen karşıya geçmek istediklerini söylüyorlardı. İhtiyar vakit geçirmedi, salı itti, her zamanki becerikliliğiyle ırmağı geçmeye başladı. Bu arada yabancılar, bilinmiyen ve pek çabuk konuşulan bir dille karşılıklı, ıslık çalar gibi fısıldaşıyorlar, arasıra bir kahkaha salıveriyorlar, kâh salın kenarlarında, kâh sıraların üstünde, kâh orta yerde oradan oraya hopluyorlardı. İhtiyar, sal sallanıyor, diye bağırdı, rahat durmazsanız devrilir; oturun Işıltılar!

Bu söze ikisi de katıla katıla güldüler, ihtiyarla alay ettiler ve eskisinden daha çok kıpırdamaya başladılar. Salcı terbiyesizliklerine sabırla katlandı ve az zamanda karşı yakaya ulaştı.

Yolcular ihtiyara, işte emeğinin karşılığı diyerek, bir silkindiler, salın ıslak döşemesine pırıl pırıl yanan bir sürü altın döküldü.

Aman ne yapıyorsunuz Allah aşkına! diye bağırdı ihtiyar; siz beni dünyanın en büyük felâketine sürüklüyorsunuz! Bir altın bile suya düşse, bu madenden hoşlanmıyan ırmak korkunç dalgalarla kabarır, hem kayığı, hem beni yutar, sizin başınıza da kim bilir neler gelir; geri alın paralarını.

Biz üzerimizden silkelediğimiz bir şeyi geri alamayız diye cevap verdiler. İhtiyar eğilip altınları kasketine yerleştirerek, demek beni bir de bunları yerden toplamak, karaya taşımak ve gömmek gibi bir zahmete daha sokuyorsunuz ha, dedi.

Işıltılar saldan atlamışlardı, ihtiyar bağırdı; Hani benim ücretim?

Altını kabul etmiyen bedava çalışsın, diye cevap verdiler.

Bilmelisiniz ki bana olan borcunuzu yalnız toprağın yemişleriyle ödeyebilirsiniz.

Toprağın yemişleriyle mi? Onların gözümüzde hiç değeri yok. Biz onlardan bir kere bile tatmadık.

Ama bana üç baş lahana, üç enginar, üç de kocaman soğan göndermeyi söz vermezseniz sizi dünyada bırakmam.

Işıltılar şaka ederek oradan sıvışmak istediler. Ancak anlaşılmaz bir şekilde oldukları yere mıhlandıklarını duydular; bu onların şimdiye kadar duydukları hissin en tatsızı idi. İhtiyara, istediklerini yakında göndereceklerine söz verdiler, o da kendilerini salıverdi, ve salı itti.

Epey yol almıştı ki arkasından: ihtiyar dur, ihtiyar, en mühim şeyi unuttuk diye bağırdılar.

---

[1] Irrlichter: birtakım bataklıklarda görünen ışıklar.

Ama adam uzaklaşmıştı, seslerini duymadı. Irmağın, suların hiçbir zaman ulaşamıyacağı dağlık bir bölgenin bulunduğu taraftan aşağı doğru iniyordu; tehlikeli altınları oraya gömecekti. Orada yüksek kayalar arasında kocaman bir yarık buldu, altınları o yarığa silkeleyip kulübesine döndü.

Burası güzel yeşil yılanın barındığı yerdi; düşen paraların çıkardığı sesle uykusundan uyandı. Işıldayan parçaları görür görmez onları hemen oracıkta büyük bir iştahla yutuverdi, çalıların, kaya kovuklarının arasına saçılmış olanlarını da dikkatle araştırdı.

Yutar yutmaz altınların, içinde pek tatlı bir duygu ile eriyip bütün vücuduna yayıldığını gördü; şeffaf ve parlak bir hale geldiğini büyük bir sevinçle anladı. Ona ne zamandan beri böyle bir şeyin olabileceğini söylemişlerdi; ancak bu ışığın uzun zaman sürüp sürmiyeceğini pek bilemiyordu. Güzel altınları oraya kimin saçmış olabileceğini merak ediyordu; onu arayıp bulmak, geleceğe de güvenebilmek isteğiyle kayalıktan dışarı çıktı. Kimseler yoktu. Otların, çalıların arasından sürünürken güzel aydınlığı taze çimenlerin arasına yayıldıkça kendi kendine hayran olmaktan büsbütün hoşlanıyordu. Bütün yapraklar zümrüt gibi parlıyordu; bütün çiçekler de şahane bir şekilde aydınlanmışlardı. Vahşi çalılığı bir boydan bir boya boşuna geçti. Fakat düzlüğe varıp da uzaktan kendilerine benziyen bir parıltı görünce ümidi arttı. Kendime benziyeni işte sonunda buldum! diye bağırdı ve o tarafa doğru koştu. Bataklıklarla sazların arasında sürünmenin güçlüğüne hiç aldırış etmiyordu. Çünkü, her ne kadar kuru dağ çimenleri üzerinde, yüksek kaya yarıkları içinde yaşamayı başka yerlerden daha çok sever, baharlı otlardan zevk alıp susuzluğunu her zaman ince çiğ daneleri ve kaynak sulariyle giderirse de, sevgili altının hatırı için ve harikulâde ışığın ümidi içinde karşısına çıkan her türlü güçlüğü yenmeye çalışacaktı.

Nihayet pek bitkin bir halde ıslak bir sazlığa vardı. Bizim iki Işıltı orada şuraya buraya koşup oynuyorlardı. Onlara doğru atıldı, kendilerini selâmladı ve bu kadar cana yakın baylardan kendisine akraba bulduğu için sevindi. Işıltılar yanına gelip ona süründüler, üzerinden atladılar, kendilerince gülüştüler; hanım teyze, dediler, eğer siz yatık çizgidenseniz bu bir şey demek değildir. O zaman sadece ışık yönünden hısım oluruz. Hele bakınız, - bu arada her iki alev de bütün enlerini kaybederek uzayabildikleri kadar uzadılar ve sivrildiler - Dik çizgiden olan biz baylara bu narin uzunluk ne de yaraşıyor! Gücenmeyin dostum, bununla övünebilecek bir aile daha var mı? Işıltılar oldu olalı şimdiye kadar daha hiç birine ne oturmuş, ne de yatmıştır.

Yılan bu arkaların yanında kendini pek rahatsız hissetti, gerçi başını istediği kadar yukarı kaldırabiliyordu ama, oradan gitmek için de onu yine yere eğmek zorunda kalacağını anlıyordu; hem demincek, karanlık fundalıkta kendi kendine ne kadar hoş görünmüştü, oysa ki bu yeğenlerin yanında ışığı her an azalmakta idi, hattâ sonunda büsbütün sönüvereceğinden bile korkuyordu.

Bu şaşkınlık içinde acele sordu: Biraz önce kaya yarığına dökülen parlak altının nereden geldiğini baylar kendisine haber verebilirler miydi; ona öyle geliyordu ki bu doğrudan doğruya gökten yağan bir altın yağmuru idi. Işıltılar güldüler ve silkindiler. Dört yanlarına bir yığın altın saçıldı. Yılan onları yutmak için hemen yanlarına koştu. Afiyet olsun Hanımteyze dediler nazik baylar, size daha çok da sunabiliriz. Birkaç kere daha, öyle bir şiddetle silkindiler ki, bu nefis yemeği yutmaya yılan nerdeyse yetişemiyordu. Parıltısı göze görünür gibi çoğalmaya başlamıştı. Gerçekten de şahane bir şekilde parlıyordu. Bu arada Işıltılar oldukça zayıflamışlar ve ufalmışlardı ama, neşelerinden yine de en küçük bir şey yitirmemişlerdi.

Yılan yemeğinden baş kaldırıp da bir nefes alınca, sizlere ebediyen minnettarım, dedi, dileyin benden ne dilerseniz: Gücümün yettiği her şeyde size yardım etmek isterim.

Pek güzel! diye bağırdı Işıltılar; söyle, güzel zambak nerede oturur; bizi bir an önce güzel Zambağın sarayı ile bahçesine götür! Onun ayaklarına kapanmak için sabırsızlıktan ölüyoruz.

Size bu hizmeti hemen yapamıyacağım diye içini çekti yılan. Güzel Zambak, ne yazık ki, suyun öbür yakasında oturur.

Suyun öbür yakasında ha! Bir de biz bu fırtınalı gecede kendimizi bu kıyıya geçirttik. Ah bizi ondan ayıran ırmak ne zalim! İhtiyarı yine çağırsak olmaz mı acaba?

Boşuna uğraşırsınız diye cevap verdi yılan, çünkü onu ırmağın bu kıyısında bulsanız bile sizi yine almazdı; o herkesi yalnız bu yakaya geçirir, kimseyi öbür yakaya geçirmez.

Öyle ise yandık! Suyu geçmek için acaba hiç başka vasıta yok mu?

Birkaç tane daha var ama hemen şu anda değil. Bayları ben kendim de geçirebilirim, ancak öyle saatinde.

Bu bizim yolculuk etmekten hoşlanmadığımız bir saat.

Öyle ise akşam devin gölgesinin üstünde karşıya geçebilirsiniz.

Bu nasıl olur?

Buradan pek uzakta oturmayan koca dev gövdesiyle hiçbir şey yapamaz; elleri bir saman çöpünü, omuzları bir çalı demetini bile kaldırmaz; ama gölgesiyle pek çok şey, hattâ her şeyi bilir. Onun için gün doğarken ve batarken her zamandan kuvvetlidir; bu yüzden akşamları yalnız gölgesinin ensesine binilir, sonra dev ağır ağır kıyıya doğru ilerler, gölge de yolcuyu suyun öbür yakasına geçirir. Ama öğle üzeri çalıların kıyıya uzandığı şu orman köşesinde bulunursanız sizi karşı kıyıya ben geçirir, güzel zambağa da takdim ederim; öğle sıcağından ürküyorsanız, o zaman ancak akşama doğru şu kayalık koyda devi ararsınız; nazik davranacaktır her halde.

Genç baylar hafifçe eğilerek uzaklaştılar; yılan da hem kendi öz ışığından sevinmek, hem de uzun zamandan beri garip bir şekilde kendini rahatsız eden bir merakı gidermek için onlardan kurtulduğuna memnundu.

İçinde birçok zamanlar oradan oraya süründüğü kaya yarıklarının bir yerinde garip bir şey keşfetmişti. Her ne kadar bu uçurumlarda hiç ışıksız sürünmek zorunda kalıyorsa da duygusuyla eşyayı pekâlâ birbirinden ayırıyordu. Her yanda, sadece, tabiatın, bir düzeni olmıyan yaratmalarını bulmaya alışmıştı; kâh büyük kristallerin dişleri arasına dolanıyor, kâh ağır gümüşlerin çengellerini ve ince tellerini duyuyor, şu veya bu kıymetli taşı kendisiyle birlikte ışığa çıkarıyordu.

Yalnız, bunlardan başka, orada, dört bir yanı kapalı bir kayanın içinde yapıcı insan elini açığa vuran bir sürü şeylerin bulunduğunu büyük bir hayretle sezmişti. Tırmanamadığı düz duvarlar, keskin, muntazam kenarlar, sağlam yapılı sütünlar ve kendine hepsinden garip gelen insan şekilleri. Bunlara kaç kere dolanmış, ve tunçtan veya iyice perdahlanmış mermerden yapıldıklarını kabul etmişti. Bütün bu bildiği şeyleri son defa olarak bir de gözleriyle görüp anlamak, tahminlerini sağlamlaştırmak istiyordu. Kendi ışığıyle bu harikulâde yeraltı mağarasını aydınlatabileceğine inanıyor, bu garip eşyayı birdenbire tanıyacağını umuyordu. Acele koştu ve az zaman sonra, her zamanki yolunun üstünde, kendisini hazineye ulaştıracak yarığı buldu.

Mağaranın içine varınca merakla etrafına bakındı. Gerçe kendi ışığı bu kubbeli yerdeki bütün eşyayı aydınlatmıyordu ama kendine en yakın olanlarını açıkça görüyordu. İçine som altından vakur bir kıral heykelinin yerleştirildiği muhteşem bir höcreye hayranlık ve saygiyle baktı. Heykel, ölçüsü bakımından normal insan boyundan yüksekti, ama şekline bakılırsa büyük bir adamdan çok, küçük bir adamın olduğu anlaşılıyordu. Düzgün vücudu sade bir pele-

rinle sarılmıştı. Saçları da bir meşe çelengiyle tutturulmuştu. Yılan herkeste saygı uyandıran bu heykeli görür görmez, kıral konuşmaya başladı ve sonrdu:

Nereden geliyorsun?

İçinde altın bulunan kaya kovuğundan, dedi yılan.

Altından daha güzel olan nedir, diye sordu kıral.

Işık, dedi yılan.

Işıktan daha iç açıcı olan nedir, diye sordu öbürü.

Konuşma, dedi beriki.

Yılan bunları söylerken yan gözle etrafına bakındı ve ondan sonraki höcrede çok güzel bir heykel daha gördü. Burada bir gümüş kıral oturuyordu; uzun ve ince bir görünüşü vardı;vücudu süslü bir elbise ile örtülmüştü. Tacı, kemeri ve esası mücevherlerle süslenmişti. Yüzünde gururun neşesi vardı. Mermer duvarda koyu renkte uzayıp giden bir damar birdenbire aydınlanıp da tapınağın içine tatlı bir ışık yayılınca, konuşmak istiyor gibi göründü. Bu ışıkta yılan üçüncü kıralı gördü. Tunçtan yapılmıştı; kudretli bir görünüşü vardı. Gürzüne dayanmış oturuyordu. Başında da defne dalından bir çelenk vardı. İnsandan çok bir kayaya benziyordu.

Yılan kendisinden epey uzakta olan dördüncüyü görmek istedi, fakat aydınlanan damar bir şimşek gibi parlayıp sönerek duvar yarıldı. oradan orta boylu bir adam meydana çıktı ve yılanın bütün dikkatini üstüne çekti. Bir köylü gibi giyinmişti. Elinde küçük bir lâmba tutuyordu. Bu lâmbanın sakin alevine bakmak zevk veriyor ve gayet garip bir şekilde etrafına en küçük bir gölge bile düşürmeden bütün tapınağı aydınlatıyordu.

Bizim ışığımız var, ne diye geliyorsun, diye sordu altın kıral.

Biliyorsunuz ki ben karanlığı aydınlatmaya izinli değilim.

Benim ülkem sona mı eriyor, diye sordu gümüş kıral.

İlerde, yahut da hiçbir zaman, dedi ihtiyar.

Tunçtan kıral yüksek sesle: Ben ne zaman kalkacağım, diye sordu.

Hemen, dedi ihtiyar.

Ben kiminle birleşeyim, diye sordu kıral.

Ağabeylerinle dedi ihtiyar.

En küçüğü ne olacak, diye sordu kıral.

Oturacak dedi ihtiyar.

Dördüncü kıral sert ve tutuk bir sesle: ben yorgun değilim diye bağırdı.

Bunlar konuşurken yılan yavaşça tapınağın dört bir tarafını dolaştı. Her şeyi görüyordu. Bu arada dördüncü kırala da yakından baktı. Bir sütuna dayanmış, ayakta duruyordu. Ciddî yüzü güzel olmaktan çok ağır ve kabaydı. Yalnız döküldüğü madenin ne olduğu kolayca anlaşılamıyordu. İyice bakılırsa kardeşlerinin yapıldığı üç madenin karışmasından olduğu görülüyordu. Yalnız, bu madenler döküm esnasında birbiriyle iyice karışmamış gibi idiler; altın ve gümüş damarlar bir tunç kitlenin içine düzensizce giriyorlar, heykele tatsız bir görünüş kazandırıyorlardı. Bu arada altın kıral adama:

Kaç sır biliyorsun, diye sordu.

Üç, dedi ihtiyar.

En önemlisi hangisidir, diye sordu gümüş kıral.

Besbelli olanı, dedi ihtiyar.

Onu bize de bildirebilir misin, dedi tunçtan kıral.

Dördüncüyü öğrenir öğrenmez, dedi ihtiyar.

Karma kıral, ondan bana ne diye mırıldandı.

Yılan, ben dördüncüyü biliyorum, dedi, adama yaklaştı, kulağına bir şeyler fısıldadı.

İhtiyar yüksek sesle, vakit gelmiştir, diye bağırdı. Tapınak yankılar verdi. Madenden heykeller çınladı ve bu arada ihtiyar batıdan, yılan da doğudan, her ikisi de büyük bir hızla kaya yarığına dalıp gittiler.

İhtiyar adamın geçtiği yollar, arkasından hemen altınla doluyordu. Çünkü lâmbasının olağanüstü bir özelliği vardı: bütün taşları altına, bütün tahtaları gümüşe, öllmüş hayvanları mücevhere çeviriyor, bütün madenleri de yok ediyordu. Ancak bu etkiyi yapabilmek için tek başına yanması gerekti. Yanında başka bir ışık varsa sadece güzel, parlak bir alevle yanar ve bütün yaşıyanlara bir canlılık, bir ferahlık verirdi.

İhtiyar, dağın yamacına yapılmış olan kulübesine girdi ve karısını pek tasalı buldu. Ocağın başına oturmuş ağlıyor, bir türlü yatışmak bilmiyordu. Ne talihsizim! diye bağırdı, seni bugün bırakmamalıydım!

Adam gayet sakin, ne oldu? diye sordu.

Kadın hıçkırarak anlatmaya başladı: Sen gider gitmez kapının önüne iki şamatacı yolcu geldi; ihtiyatsızlık edip içeri aldım. Terbiyeli, namuslu iki adama benziyorlardı. Hafif bir aleve bürünmüşlerdi, Işıltı saçıyordu. Girer girmez bana birtakım sözlerle yaltaklanmaya başladılar ve o kadar sarkıntılık ettiler ki aklıma geldikçe utanıyorum.

İhtiyar gülümsiyerek, seninle herhalde şaka etmişlerdir, dedi. Bu yaşta sana nezaket kaidelerinin dışına çıkacak bir şey yapmamış olsalar gerek.

Ne dedin, yaşım mı? Yaşı mı! diye bağırdı kadın; her zaman yaşım mı başıma kakılacak; hem ben kaç yaşındayım ki? Pek âdice bir kibarlık! Ben yine dediğimi derim. Şu etrafına bir bak, duvarlar nasıl görünüyor? Yüz yıldır görmez olduğum şu eski taşlara bak; her yana altınlar saçtılar; inanmazsın nasıl bir çabuklukla; hem de basbayağı altından çok daha lezzetli olduğunu söyleyip durdular. Duvarları tertemiz silip süpürünce pek neşelendiler, kısa bir zamanda adamakıllı büyüdüler, genişlediler ve daha çok parladılar. Bunlın üzerine yarasmazlıklarına yeniden başladılar, beni yine okşadılar, bana kıraliçemiz dediler, sonra silkindiler ve etrafa bir yığın altın daha saçtılar; bak altınlar orada, sıranın altında nasıl parlıyorlar. Ama saçmaz olaydılar! Mops'umuz[1] onların bir ikisini yuttu da bak şuracıkta, ocağın kenarında ölüverdi. Zavallı hayvan! Kendimi bir türlü yatıştıramıyorum. Öldüğünü onlar gittikten sonra gördüm. Yoksa borçlarını salcıya iletmeyi dünyada söz vermezdim.

Borçları ne imiş bakalım?

Üç baş lahana, üç enginar ve üç baş soğan; gün doğunca bunları ırmağın kenarına götürmeyi söz verdim.

İstediklerini yerine getir, dedi ihtiyar, çünkü sırası gelince onlar da bize hizmet edeceklerdir.

Onlar da bize hizmet ederler mi bilmem ama, bunu yapacaklarını söz verdiler.

Bu arada ocağın ateşi söndü; ihtiyar, kömürleri bir yığın külle örttü, parlıyan altınları kenara çekti; şimdi lâmbacığı yine yalnız başına en güzel ışığıyle yanmaya başlamıştı; duvarlar altınla kaplandı ve Mops dünyanın düşünülebilecek en güzel akidi oldu. Kıymetli taşın kahverengi ve siyah renklerinin değişmesi onu nadir ve eşsiz bir sanat eseri haline koymuştu.

[1] Mops: bir nevi köpek.

Sepetini al, dedi ihtiyar adam, akiki içine yerleştir, sonra üç lahanayı, üç enginarı ve üç baş soğanı da al, onları da etrafına koy, ırmak kenarına götür. Öğleye doğru yılana kendini karşıya geçirt ve güzel zambağı ziyaret et. Akiki ona götür. Zambak bir dokunuşuyla onu canlandırıverir; nasıl ki bütün canlıları da bir değişiyle hemen öldürüveriyor. Akik kendisine sadık bir arkadaş olacak. Söyle, yas tutmasın: kurtuluşu yakındır, en büyük felâkete en büyük saadet gözüyle baksın, çünkü artık vakit gelmiştir.

Ortalık ağarınca ihtiyar kadın sepetini koluna taktı, yola koyuldu. Yeni doğan güneş uzaklarda ışıldıyan ırmağın üzerinde parlıyordu; kadın ağır adımlarla yürüyordu çünkü sepet başını eziyordu; bu ağırlığı yapan artık akik değildi. Taşıdığı bütün ölüleri hiç hissetmezdi; sepet sanki kendiliğinden yukarı kalkar ve başının üstünde gidip gelirdi. Ancak taze bir sebze veya küçük bir canlı hayvan taşımak ona pek güç gelirdi. Bir zaman öfkeli öfkeli yol aldı ama birdenbire korkup durdu; azkalsın devin gölgesine basıyordu. Ovayı kaplıyan gölge kendisine kadar uzanmıştı. Korkunç devi önce ırmakta yıkanmış, sudan çıkarken gördü ve ondan nasıl kaçacağını bilmedi. Dev onu farkeder etmez şaka ederek selâmladı ve gölgesinin elleri hemen sepeti kavradı, içinden kolayca ve çabucak bir lâmba, bir enginar, bir de soğan alıp devin ağzına götürdü; dev bunun üzerine ırmağın yukarısına doğru çekildi. Kadına yol açtı. Kadın düşünmeye başladı: acaba geri dönsün de eksilen parçaları bahçesinden yeniden koparıp koysun mu? böylece kararsızlık içinde düşünürken bir hayli ilerledi ve hemen ırmağın kenarına vardı. Salcı gelinceye kadar epey bekledi. Nihayet onu, garip bir yolcuyu sala almış bu tarafa geçirir gördü. Pek iyi göremediği, genç, asîl, güzel bir adam saldan atladı.

Salcı ne getiriyorsunuz diye seslendi.

Işıltıların size borçlu oldukları zerzavatı, diye cevap verdi kadın, ve getirdiklerini gösterdi.

Her birinden ikişer tane olduğunu görünce ihtiyar adamın canı sıkıldı ve onları kabul edemiyeceğini söyledi. Kadın yalvardı, rica etti şimdi eve dönemiyeceğini, şu getirdiklerinin de kendisine yolda çok zahmet verdiklerini anlattı. İhtiyar reddetmekte ısrar etti, ona temin etti ki bunu kabul etmek kendisinin elinde olan bir şey değildir. Bana ait olan şeyleri dokuz saat birarada bulundurmak zorundayım. Hem üçte birini de ırmağa sunmadan hiçbir şey kabul edemem.

Bir sürü konuşmadan, pazarlıktan sonra nihayet adam, bir çare daha var dedi, ırmağa kefil olur da kendinizi borçlu gösterirseniz o zaman bu altı parçayı alırım. Yalnız bunun bazı tehlikeli yönleri var.

Sözümde durursam hiçbir tehlikeye uğramam değil mi?

Hayır, en küçük bir tehlikeye bile uğramazsınız. Elinizi ırmağa sokun ve yirmi dört saat içinde borcunuzu getireceğinize söz verin dedi ihtiyar adam.

Kadın adamın dediğini yaptı. Fakat sudan çekince elinin kömür gibi kapkara kesildiğini gördü. Korkudan aklı başından gitti. İhtiyara bağırıp çağırdı, en güzel yeri elleri olduğunu, gördüğü bunca kaba işlere rağmen bu asîl uzuvlarının beyazlığını ve narinliğini korumasını bildiğini söyledi. Eline büyük bir üzüntüyle baktı ve şaşkın şaşkın: Bu daha beter, neredeyse kaybolacak, ötekinden ne kadar da küçüldü, diye haykırdı.

Şimdi sadece öyle görünüyor, ama sözünüzde durmazsanız sahiden gördüğünüz gibi olur. El yavaş yavaş küçülecek, sonunda tamamiyle kaybolacak ama siz onu yine kullanabilecek, onunla yine her işi göreceksiniz, yalnız onu kimse görmiyecek.

Keşke kimse böyle olduğunu görmeseydi de ben onu hiç kullanmasaydım dedi ihtiyar kadın. Şimdi bu lâfları etmenin faydası yok. Bu kara deriden ve bu dertten kurtulmak için sözümü tutacağım.

Bunun üzerine, kendiliğinden başının üzerine kalkıp havada serbestçe duran sepetini aldı, ağır ağır, düşünceli düşünceli ırmak boyunca gitmekte olan genç adamın arkasından seğirtti. Adamın fevkalâde güzel yüzü, garip kıyafeti ihtiyar kadına pek işlemişti.

Göğüs parlak bir zırhla örtülüydü. Bu zırhın içinde güzel vücudunun her yanı serbestçe kımıldıyordu. Omuzlarına erguvan rengi bir pelerin atmıştı. Açık başında kestane rengi saçlarının lâtif bukleleri dalgalanıyordu. Güzel yüzü ve biçimli ayakları güneşe açıktı. Yalınayak ağır adımlarla sıcak kumların üstünden yürüyordu. Derin bir acı, dışardan gelen intibaları körletmiş gibiydi.

Geveze kadın onu konuşturmaya uğraştı ama delikanlı kısa kısa sözlerle pek az bir şeyler söyledi. Sonunda ihtiyar, onun güzel gözlerine rağmen böyle boş yere konuşmaktan yoruldu. Siz çok ağır gidiyorsunuz. Bayım, Yeşil yılanın sırtında ırmağı geçmek ve beyaz zambağa kocamın güzel hediyesini ulaştırmak için hiç vakit kaybetmemem gerek, diyerek ondan ayrıldı.

Bunları söyler söylemez çabucak oradan uzaklaştı. Güzel delikanlı bu sözlerle öyle bir canlandı ki hemen kadının arkasından koşmağa başladı. Siz güzel zambağa mı gidiyorsunuz? diye bağırdı: öyle ise yolumuz bir. Ona götürdüğünüz hediye nedir?

Kadın, siz benim sorularımı birer kelime ile baştan savdıktan sonra sırlarımı böyle heyecanla öğrenmeye kalkmanız yakışık almaz diye cevap verdi. Ama bir değiş tokuşa razı olur, bana başınızdan geçenleri anlatırsanız ben de benimkini ve hediyemin ne olduğunu sizden saklamam.

Hemen anlaştılar; kadın başına gelenleri, köpeğin hikâyesini anlattı ve bu arada da ona bu harikulâde hediyeyi gösterdi.

Delikanlı bu tabii sanat eserini sepetten çıkardı ve tatlı tatlı uyuyor gibi görünen Mops'u kucağına aldı.

Bahtiyar hayvan! diye bağırdı: onun elleri sana dokunacak. Sen onun elleriyle canlanacaksın. Oysa ki hazin bir alınyazısına katlanmamak için canlılar ondan kaçıyorlar. Neden sanki hazin diyorum! Onun karşısında felce uğramak onun eliyle ölmekten daha acı ve daha müthiş değil mi!

Bana bak, dedi ihtiyara, şu yaşımda ne dayanılmaz bir duruma katlanmak zorundayım. Kaderim bana savaşlarda şerefle taşıdığım şu zırhı, akıllıca bir idare ile kazanmaya uğraştığım şu pelerini, birini bir lüzumsuz yük, öbürünü de mânasız bir süs olarak bıraktı. Tac, asâ, kılıç yok oldular. Ben öteki insan oğulları gibi çıplak ve muhtacım; çünkü onun güzel mavi gözlerinin öyle uğursuz bir gücü var ki bütün canlı varlıkları kuvvetten ediyor; elinin bir değmesiyle ölmiyenler de kendilerinin canlı dolaşan gölgelere döndüklerini duyuyorlar. Böylece yanıp yakılmaya devam etti ve yalnız iç durumunu değil, dış durumunu da merak eden ihtiyar kadının tecessüsünü gideremedi. Kadıncağız ne babasının adını öğrenebildi, ne de hükümdarı olduğu ülkeyi.

Delikanlı kaskatı olan Mops'u okşuyordu; güneşin ışınları ve kendi göğsünün sıcaklığı, sanki yaşıyormuş gibi, hayvanı ısıtmıştı. Kadına eli lâmbalı adam hakkında, mukaddes ışık hakkında bir sürü şeyler sordu ve bunların kendi hazin durumu için ilerde birçok iyilikleri dokunabileceği ümidine kapıldı. Bu konuşmalar arasında, uzaktan köprünün bir kıyıdan öbür kıyıya uzanan muhteşem kemerini gördüler. Güneşin ışıkları içinde harikulâde bir şekilde ışıldıyordu. İkisi de hayretler içinde kaldılar. Çünkü bu yapıyı şimdiye kadar bu derece muhteşem, bu derece güzel hiç görmemişlerdi.

Nasıl! diye bağırdı Prens, eski güzelliği yetmiyor mu ki, gözlerimizin önüne bir de ye-

şimden, zümrütten yapılmış gibi dikiliyor! Sanki zümrüt ve çeşit çeşit mücevherler nefis bir şekilde birleşmiş gibi; üstünden geçmeye korkmıyacak mıyız!

İkisi de yılanın geçirdiği değişikliği bilmiyorlardı. Çünkü her öğle üzeri ırmağın üstüne kemerlenip sağlam bir köprü şeklinde orada duran şey yılandı.

Yolcular üzerine saygıyla basarlar ve sessizce karşıya geçerlerdi.

Onlar öbür kıyıya ayak basar basmaz köprü sallanmaya ve kımıldamaya başladı. Kısa bir zamanda suyun yüzüne değdi ve yeşil yılan her zamanki haliyle, karada, yolcuların arkasından kaymaya başladı; Her ikisi de kendilerini, sırtında ırmağı geçirdiği için yılana teşekkür ettikleri sırada, üçünden başka daha birtakım kimselerin de kendileriyle beraber olduklarını anladılar. Fakat bunları gözleriyle görmiyorlardı. Hemen yanı başlarında bir ıslık duydular. Yılan da bu ıslığa yine bir ıslıkla cevap verdi; iyice kulak kabarttılar ve sonunda şunları anlıyabildiler:

Biz diyorlardı, birtakım değişen sesler, önce kendimizi belli etmeden güzel zambağın parkında etrafa bir göz gezdireceğiz; gece basıp da bir de huzura çıkacak bir hale gelir gelmez o dünya güzeline bizi takdim etmenizi sizden rica edeceğiz. Bizi büyük gölün kenarında bulursunuz.

Pek güzel, dedi yılan, ve ıslıklı bir ses havaya dağılıp kayboldu.

Bizim üç yolcu, bundan sonra güzelin huzuruna hangi sıra ile çıkacaklarını uzun uzun konuştular; çünkü yanında daha birçok kimseler de bulunabilirdi, ağır acılara katlanmak istemiyorlarsa o zaman ancak teker teker gidip gelmeleri gerekiyordu.

Sepetindeki kılık değiştirmiş köpeğiyle önce kadın bahçeye yaklaştı ve velinimetini aradı. O pek kolay bulunacak bir durumda idi, çünkü harp çalıp şarkı söylüyordu; tatlı nağmeler önce sakin gölün yüzündeki halkalar gibi göründüler, sonra hafif bir nefes gibi çimenleri, fundaları kımıldattılar. Güzel zambak etrafı kapalı yeşil bir meydanda nefis bir şekilde gümelenmiş çeşitli ağaçların gölgesinde oturuyordu. Ve daha ilk bakışta yeniden ihtiyar kadının gözlerini, kulağını ve kalbini büyüledi; kadın hayran hayran ona yaklaştı ve kendi kendine yemin etti ki, güzel, o görmiyeli daha güzel olmuştur. Kadıncağız daha uzaktan yüksek sesle dünyanın bu en nazik kızını selâmladı ve övdü:

Sizi görmek ne saadet, varlığınız etrafınıza nasıl bir cennet seriyor! Harpa kucağınıza ne güzel yaslanıyor, kollarınız onu ne lâtif sarıyor, o nasıl da göğsünüze hasret çekiyor gibi, narin parmaklarınızın dokunmasiyle ne hoş, ne tatlı bir ses veriyor! Onun yerini alabildiğin için üç kat bahtiyarsın delikanlı!

İhtiyar bu sözleri söylerken, ona yaklaşmıştı; güzel zambak gözlerini kaldırdı, ellerini indirdi ve: Beni vakitsiz övmelerle kederlendirme, yoksa bahtsızlığımı daha kuvvetle duyarım. Bak ayaklarımın önünde zavallı kanarya ölü yatıyor. Başka vakit şarkılarıma ne güzel arkadaşlık ederdi; harpamın üzerine konmaya alışmıştı, bana dokunmamayı da öğrenmişti; bugün uykuma kanmış, sakin bir sabah şarkısı mırıldanıyordum. Küçük şarkıcım da her zamankinden daha neşeli, güzel sesini duyururken, bir atmaca başımın üstünden saldırdı; zavallı küçük hayvancık korkudan göğsüme sığındı, o anda uçup giden canının son silkinmelerini duydum. Gerçi haydut da bakışlarından oraya, suyun kenarına baygın düştü, ama onun cezasının bana ne faydası var. Benim sevgilim öldü. Mezarı sadece bahçenin matem ağaçlarını çoğaltacak.

Kadın, bahtsız kızın hikâyesini dinlerken gözlerinden akan bir damla yaşı silerek, cesur olun güzel zambak! diye bağırdı, kendinizi toplayın! Benim ihtiyar, artık o kadar üzülmesin, en büyük felâketi en büyük saadet saysın, çünkü vakit gelmiştir diyor. Gerçekten de, diye devam etti, dünyada görülmemiş şeyler olmakta. Şu elime bir bakın, nasıl kapkara kesildi. Aman ne kadar da ufalmış. Büsbütün kaybolmadan acele etmeliyim! Ah niçin Işıltılara iyilik etmek

istedim sanki, neden deve rasladım, neden elimi ırmağa daldırdım? Acaba bana bir baş lahana, bir enginar ve bir soğan verebilir misiniz? Bunları ırmağa götürürüm, elim de eskisi gibi bembeyaz olur, o kadar beyaz ki sizinki ile yanyana tutabilirim.

Lahanaları, soğanları bulursun ama enginarları boşuna ararsın. Koca bahçemdeki bütün bitkilerin ne çiçeği var ne de yemişi; fakat kırılıp da bir sevgilinin mezarına diktiğim her dal, hemen yeşerip serpilir. Bütün şu kümelerin, şu fundalıkların, şu koruların hepsi ne yazık ki gözlerimin önünde büyüdüler. Şu şemsiye gibi çamlar, şu boy boy serviler, şu koca kayın ve meşe ağaçları, bunların hepsi, ben onları şu kısır toprağa kendi elimle birer acıklı hâtıra diye diktiğimde küçücük birer dal'dılar.

İhtiyar bu sözlere pek kulak vermiyor, sadece güzel zambağın karşısında büsbütün kararan ve gittikçe küçülüyor gibi görünen eline bakıyordu. Sepetini alıp oradan uzaklaşmak isterken en önemli şeyi unuttuğu aklına geldi. Hemen kılık değiştirmiş olan köpeği çıkardı, onu güzelden çok uzak olmıyan bir yere, çimenlerin arasına koydu.

· Kocam, dedi, size bu armağanı yolladı. Biliyorsunuz ki siz bu cevahiri bir dokunmanızla canlandırabilirsiniz. Bu terbiyeli, sadık hayvan hiç şüphesiz size çok neşe verecek. Benim onu kaybetmekten doğacak üzüntüm de sizin olduğunu düşünmekle geçecek.

Güzel zambak uslu köpeğe memnunlukla, hattâ hayranlıkla baktı. Bana bazı ümitler veren birçok belirtiler bir araya toplanıyor dedi; fakat ah! Bir sürü felâketler yanyana gelince, bundan saadetin yakın olduğunu sanmamız sırf tabiatımızın bir kuruntusu değil midir?

İyi belirtilerin bana ne faydası var,
Bir kuşun ölümünün, dostun kara elinin?
Mücevherden bir köpek, eşi, benzeri var mı?
Hem de onu bana lâmba göndermedi mi?

İnsanların tatlı zevklerinden uzak,
Benim bildiğim yalnız kederle acı.
Ah! tapınak neden ırmak boyunda değil,
Ah! köprü niçin kurulmamış!

Kadıncağız, güzel zambağın harpanın hoş sesleriyle beraber söylediği ve başka herkesi de kendinden geçirebilecek olan bu şarkıyı sabırsızlıkla dinledi. Hemen müsaade almak üzere iken yeşil yılanın gelişiyle yeniden durmak zorunda kaldı. Yılan şarkının son sözlerini duymuştu, onun için güzel zambağı can ve gönülden teşvik etti.

Köprü için söylenen kehanet, doğru çıktı! diye bağırdı. Şu kadıncağıza sor, şimdi kemer nasıl harikulâde parlıyor. Her zaman bir çakmak taşından başka bir şey olmıyan ve ışığın ancak köşelerinde parıldadığı bu donuk yeşim şimdi şeffaf bir mücevher oldu. Hiçbir cevahir bunun kadar parlak, hiçbir zümrüt bunun kadar güzel renkli olamaz.

Bunun için sizi tebrik ederim, dedi zambak, yalnız kehanetin henüz çıktığına inanmazsam beni mazur görün. Köprünüzün yüksek kemerinden yalnız yayalar geçebiliyorlar, halbuki bize atların, arabaların ve her cinsten yolcuların aynı zamanda hem bu tarafa hem öbür tarafa geçebilecekleri vadedilmişti. Hem büyük ayakların da kendiliklerinden içerden dışarı çıkacakları kehanetinde de bulunulmamış mıydı?

İhtiyar kadın gözlerini elinden hiç ayırmamıştı. Burada konuşmayı kesti ve veda etti.

Bir dakika daha durun dedi güzel zambak, benim zavallı kanaryacığımı da beraber alın. Lâmbadan rica edin, onu güzel bir sarı yakuta çevirsin, ben de dokunmamla canlandırayım.

O sizin iyi Mops'unuzla birlikte bana en güzel bir eğlence olacak. Fakat elinizden geldiği kadar çabuk olun, çünkü gün batışıyla beraber zavallı hayvan feci şekilde çürümeye başlar ve şeklinin güzel bağlantısı ebediyen dağılıp kopar.

İhtiyar kadın küçük cesedi sepetinin içine, ince yaprakların arasına yerleştirdi ve hemen uzaklaştı.

Nede olsa, diye yılan kaldıkları yerden devam etti, tapınak kuruldu.

Ama daha ırmak kıyısında değil, diye cevap verdi güzel zambak.

Şimdilik yerin derinliklerinde duruyor, dedi yılan; kıralları gördüm, onlarla konuştum.

Ama ne zaman ayağa kalkacaklar diye sordu Zambak.

Yılan cevap verdi: Şu büyük sözlerin tapınağı çınlattığını duydum: Artık vakit geldi.

Güzelin yüzüne tatlı bir sevinç dalgası yayıldı. Bu mutlu kelimeleri bugün ikinci defadır duyuyorum dedi; onu üç defa duyacağım gün ne vakit gelecek?

Ayağa kalktı, hemen fundalıklar arasından güzel bir kız çıktı. Harpayı elinden aldı. Arkasından biri daha geldi. O da Güzel'in oturduğu fildişinden yontulmuş, açılıp kapanır iskemlesini kapattı ve gümüş yastığı kolunun altına aldı. İncilerle işlenmiş, büyük bir şemsiye taşıyan üçüncü bir kız gözüktü. Zambak bir gezinti yapmak ister de kendisine ihtiyacı olur mu diye bekledi. Bu üç kız da târif edilemiyecek kadar güzeldiler. Fakat onların güzelliği Zambak'ın güzelliğini sadece artırıyor ve herbiri onun kendileriyle asla ölçülemiyecek kadar güzel olduğunu itiraf etmek zorunda kalıyorlardı.

Bu arada güzel Zambak Mops'u sevgi ile seyretti. Eğildi, ona dokundu, hayvan derhal sıçrayıp kalktı. Sevinçle etrafına bakındı, oradan oraya seyirtti ve en sonunda velinimetini can ve gönülden selâmlamak için ona doğru atıldı. Zambak onu kucağına aldı, göğsüne bastırdı.

Ne kadar soğuk da olsan, içinde ne kadar yarım bir can da olsa yine senden hoşlanırım; diye bağırdı. Seni ta içimden seveceğim, seninle güzel güzel şakalaşacağım, seni dostça okşıyacağım, sımsıkı bağrıma basacağım. Bunun üzerine hayvanı salıverdi, yanından uzaklaştırdı, yeniden çağırdı, onunla öyle sevimli şakalar etti, çimenler üstünde öyle güzel ve canlı koşup eğlendi ki, nasıl biraz önce üzüntüsü bütün kalbleri merhametle doldurduysa, şimdi de sevincini yeni bir hayranlıkla seyredip onunla beraber neşelenmemek mümkün değildi.

Bu neşe, bu güzel şakalar, mahzun delikanlının gelişiyle kesildi. Delikanlı bildiğimiz şekilde yaklaştı, yalnız günün sıcağı onu büsbütün yormuş gibiydi, sevgilinin karşısında da gittikçe sararıyordu. Atmaca elindeydi; bir güvercin gibi sakin duruyordu, kanadları sarkmıştı.

Zambak, şu nefret ettiğim hayvanı karşıma çıkarman hiç dostça bir hareket değil, o canavar bugün benim küçük şarkıcımı öldürdü diye bağırdı.

Bunun üzerine delikanlı, zavallı hayvanı azarlama dedi, asıl kendinden ve kaderden şikâyet et de sefaletimin yoldaşiyle beraber olmamı bana bağışla.

Bu arada Mops durmadan Güzel'i yalıyor, Güzel de şeffaf sevgilisine pek dostça davranıyordu. Onu ürkütmemek için ellerini çırpıyor, sonra hayvan arkasından gelsin diye kendisi de koşuyordu; köpek kaçtıkça onu yakalamaya, üzerine atıldıkça da kendisinden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Delikanlı sessiz ve gittikçe artan bir sıkıntı ile onlara bakıyordu. Fakat sonunda, kendisine çok itici ve çirkin gelen hayvanı Zambak kucağına alıp da beyaz göğsüne bastırınca ve kapkara ağzını tanrısal dudaklariyle öpünce artık dayanamadı, büyük bir yeisle: Ben böyle, senin karşında, belki de ebediyen hep senden ayrı yaşıyayım, senin yüzünden her şeyi, hattâ kendimi bile kaybedeyim de, sonra bu iğrenç ûcubenin sana neşe verdiğini, senin segini kazandığını, senin tarafından kucaklanmak zevkini tattığını kendi gözlerimle gö-

reyim ha! diye bağırdı. Daha ne kadar zaman sadece böyle gidip geleceğim, ırmağı bir o yana bir bu yana geçip hazin çemberini ölçeceğim? Hayır, benim göğsümde de eski kahramanların cesaretinden bir kıvılcım var daha; şu anda o son aleviyle parlıyor! Eğer taşlar göğsüne yaslanabiliyorsa ben de taş olmak isterim, eğer dokunuşun öldürüyorsa, bırak ben de ellerimle öleyim.

Bu sözlerle şiddetli bir hareket yaptı; atmaca elinden uçtu, kendi de Güzel'e doğru atıldı; Zambak ellerini uzattı, onu itmek istedi, fakat bunu yapmakla ona çok daha önce dokunmuş oldu. Delikanlının canı uçup gitti ve Zambak dehşet içinde, güzel yükü göğsünün üstünde hissetti. Bağırarak geri çekildi ve sevimli delikanlı cansız olarak kollarından yere yıkıldı.

Felâket başa gelmişti! Güzel Zambak kımıldamadan duruyor, Kalbi göğsünde durmuş gibiydi ve gözleri kupkuruydu. Mops bir güler yüz görmeğe boşuna uğraştı. Sanki sevgilisiyle beraber bütün dünya da ölmüştü. Sessiz çaresizliği içinde etraftan yardım aramıyordu. Çünkü bu işe çare olacak hiçbir şey tanımıyordu.

Buna karşılık yılan daha çok kımıldamaya başladı. Bir kurtuluş yolu düşünüyor gibiydi. Gerçekten de onun garip hareketleri, hiç olmazsa felâketin ondan sonraki korkunç sonuçlarını birkaç zaman önlemeye yaradı. Yumuşak vücudu ile cesedin etrafında geniş bir daire çizdi, kuyruğunun ucunu dişleriyle yakaladı, öylece sakin sakin oracığa kıvrıldı.

Çok geçmedi, Zambak'ın güzel hizmetçilerinden biri göründü, fildişinden iskemlesini getirdi, sevimli tavırlarla Güzel'i ona oturmaya zorladı! Hemen arkasından ikincisi geldi, elinde ateş rengi bir başörtüsü vardı, onunla hanımının başını örtmekten ziyade süsledi. Üçüncü kız Zambak'a harpasını getirdi. Zambak şahane aletin önüne oturup onu göğsüne basturarak, tellerden birkaç ses çıkarır çıkarmaz birinci kız elinde bir ayna ile geri geldi. Güzel'in karşısında durup Zambak'ın bakışlarını yakaladı ve ona tabiatta bulunabilecek en lâtif tabloyu gösterdi. Acı, güzelliğini, başörtüsü, cazibesini, harpa da tatlılığını artırmıştı. Hazin durumunu değiştirmiş görmek ne kadar temennî edilecek bir şeyse, yüzünün o andaki görünüşünün de ebediyen öylece kalması aynı şiddetle istenecek bir şeydi.

Aynaya sessizce bir göz attıktan sonra hemen tellerden iç eritici sesler çıkarmaya başladı. Acısı artmış gibi oldu, teller de kederini büyük bir kuvvetle dile getirdi; birkaç defa şarkı söylemek için ağzını açtı, ama sesi çıkmadı, biraz sonra ıstırabı göz yaşlariyle boşandı. İki kız yardım etmek için kollarına girdiler, harpa kucağından düşüyordu, eli çabuk hizmetçi hemen aleti yakaladı, kenara koydu.

Gün batmadan lâmbalı adamı bize kim bulup getirir diye yılan, yavaşça fakat duyulacak şekilde fısıldadı. Kızlar birbirlerine baktılar, Zambak'ın göz yaşları arttı, tam bu sırada sepetli kadın nefes nefese geri geldi.

Ben mahvoldum, sakat kaldım! diye bağırdı, bakın elim nasıl, nerdeyse kayboldu gitti! Ne salak, ne dev beni öbür yakaya geçirmek istemediler, çünkü daha suya borçluyum; yüz lâhana ile yüz soğan vereyim diye boşuna yalvardım. Üç parçadan başkasını istemiyor ve buralarda bir enginer bile yok.

Kendi derdinizi unutun da, dedi yılan, buraya yardım etmeye bakın; belki bu arada sizin derdinize de bir çare bulunur. Haydi gidin, acele Işıltıları bulun. Onların görünmesi için daha çok aydınlık, ama belki gülüşlerini ve kımıldanışlarını duyarsınız. Çabuk olurlarsa dev, onları öbür yakaya geçirir, onlar da lâmbalı adamı bulup yollıyabilirler.

Kadın acele uzaklaştı; yılan da tıpkı Zambak gibi her ikisinin de dönüşünü sabırsızlıkla beklemeğe başladı. Ne yazık ki güneşin ışınları artık sık ağaçların ancak en tepesini

yıldızlıyordu. Uzun gölgeler gölün ve çayırın üstüne düşüyordu. Yılan sabırsızlıkla kımıldıyor, Zambak'ın gözlerinden dereler gibi yaşlar akıyordu.

Bu çaresizlik içinde yılan, dört bir tarafa bakınıyordu, çünkü her an güneşin batmasından, çürümenin büyülü çemberi yarıp içeri girmesinden, güzel delikanlıyı önüne geçilemiycek şekilde yakalanmasından korkuyordu. Nihayet göklerin yüksekliklerinden, erguvan kırmızısı kanadlariyle atmacayı gördü. Göğsünde güneşin son ışıltıları parlıyordu. Bu iyi belirtiyi görünce sevincinden silkindi. Sevinmekte de aldanmamıştı; çünkü hemen biraz sonra lâmbalı adamın gölün üstünden kayıp gelmekte olduğunu gördüler.

Yılan yerini değiştirmedi, ama Zambak kalktı, ona: seni en çok aradığımız, sana en çok muhtaç olduğumuz bir zamanda bize seni hangi iyi ruh gönderiyor diye bağırdı.

İhtiyar, lâmbamın ruhu beni yola çıkardı, atmaca da buraya getirdi dedi.

Bana ihtiyaç duyulunca lâmbamın alevi dağılarak çatırdamaya başlar. Ben de göklere bakıp bir belirti ararım. Bir kuş veya bir göktaşı bana gökte yöneleceğim tarafı gösterir. Üzülme dünya güzeli kız! yardım edebilir miyim bilmiyorum; bir tek kişi bir şey yapamaz, Ancak birçoklariyle zamanında birleşen bir şey yapabilir. Biraz bekliyelim ve ümidimizi kesmiyelim.

Bundan sonra yılana dönüp, sen çemberini kapalı tut, diyerek yanındaki toprak yığınının üstüne oturdu ve ölü vücudu aydınlattı. Kanaryacağızı buraya getirin de onu da çemberin içine koyun. kızlar küçük cesedi ihtiyar kadının bıraktığı sepetten çıkarıp adamın dediğini yaptılar.

Bu arada gün batmıştı; karanlık bastıkça yalnız yılanla ihtiyarın lâmbası kendilerine göre ydınlanmaya başladı, Zambak'ın başörtüsü de lâtif bir sabah kızıllığı gibi, solgun yanaklarını ve beyaz esvabını düşünülemiyecek kadar güzel bir renge boyayan tatlı bir ışık vermeğe başladı.

Sessizce, karşılıklı birbirlerine bakıyorlardı. Kuvvetli bir ümit keder ve yaslarını hafifletiyordu. Bu yüzden ihtiyar kadının iki taşkın alevle birlikte görünmesi hiç de canlarını sıkmadı. Alevler o zamandanberi herhalde kendilerini çok harcamış olacaklardı, çünkü pek çok incelmişlerdi - ama prensesle öteki kızlara karşı da o nisbette nazik davranıyorlardı. Pek büyük bir güven, ve bir sürü lâkırdılarla oldukça alelâde şeylerden söz açtılar, bilhassa parlıyan başörtüsünün Zambak'a ve nedimelerine verdiği cazibeye pek hayran olmuş göründüler. Kızlar tevazu ile gözlerini yere indirdiler, güzelliklerinin övülmesi onları gerçekten bir kat daha güzelleştiriyordu. İhtiyar kadından başka herkes memnun ve sakindi. Kocasının, lâmbanın ışığı aydınlattığı müddetçe elinin artık küçülmiyeceğini temin etmesine kulak asmıyarak kadın birçok kereler yine, eğer böyle giderse, daha gece yarısı olmadan bu asîl uzvun büsbütün kaybolacağını söyleyip durdu.

Lâmbalı adam Işıltıların konuşmasını dikkatle dinledi, Zambak'ın bu konuşmalarla kendini unutup neşelenmesinden memnun oldu. Gerçekten de zamanı nasıl geçtiği anlaşılmadan gece yarısı oluvermişti.

İhtiyar adam yıldızlara baktı konuşmaya başladı: Bizler mutlu bir saatta biraraya geldik; herkes işini düzenle görür, herkes vazifesini yaparsa, umumi bir saadet tek tek acıları, içinde eritip yokeder, nitekim umumi bir felâket olduğu zaman da tek tek sevinçler yok olur.

Bu sözlerden sonra garip bir gürültü oldu, çünkü orada hazır bulunanların hepsi kendi kendilerine konuşup yapacaklarının ne olduğunu yüksek sesle söylediler. Yalnız üç kız susuyordu: Bir tanesi harpanın, öbürü şemsiyenin, üçüncü de iskemlenin yanında uyuya kalmıştı. Bu da onlara çok görülemezdi, çünkü vakit çok geç olmuştu. Alevden delikanlılar nedimelere de yönelttikleri birkaç iltifat sözünden sonra nihayet yine Zambak'ın en güzel olduğunda karar kıldılar.

İhtiyar adam, atmacaya, aynayı al, güneşin ilk ışıklariyle uyuyanları aydınlat, onları yükseklerden aynaya vuran ışıkla uyandır, dedi.

Yılan artık kımıldamaya başlamıştı. Çemberi çözdü ve yavaş yavaş, iri halkalar halinde ırmağa doğru gitti. İki Işıltı da büyük bir resmiyetle onu takibettiler. O sırada her ikisinin de alevlerin en ciddisi oldukları sanılabilirdi. İhtiyar kadınla kocası sepeti yakaladılar, sepetin tatlı ışığı şimdiye kadar hiç belli olmamıştı. Her iki tarafından da çektiler. Çektikçe büyüyor ve daha parlak oluyordu; bunun üzerine delikanlının cesedini kaldırıp sepetin içine koydular; kanarya kuşunu da göğsünün üstüne yerleştirdiler. Sepet kendiliğinden yükseldi ve ihtiyarların başlarının üstünde dalgalanmaya başladı. Kadın Işıltıların arkasından gitti. Güzel Zambak, Mops'u kucağına aldı, o da ihtiyar kadının arkasından gitti. Lâmbalı adam da onun arkasına düşüp kafileyi tamamladı.

Etraf, bu bir alay ışıktan fevkalâde garip bir şekilde aydınlanmıştı. Fakat bu alay, ırmağa ulaşıp da onun üzerinde iyi kalbli yılanın kendilerine parlak bir yol olarak hazırladığı harukulâde güzel köprü kemerinin yükseldiğini görünce pek çok şaştılar. Gündüz köprünün, kendilerinden yapılmış gibi gözüktüğü şeffaf mücevherler nasıl hayretler uyandırmışsa, gecede aynı köprünün ışık saçan harikulâdeliğine hayran kalmışlardı. Bu aydınlık kemer, üst kısmından karanlık göğe değiyor, alt kısmında ise ortasına doğru canlı ışıklar titreşiyor ve yapının hareketli sağlamlığını belirtiyordu. Alay ağır ağır karşıya geçti. Uzakta, kulübesinden çıkan salıcı parlak kemeri ve onun üzerinden geçmekte olan garip ışıkları görüp hayretlerle seyretti.

Onlar, öbür kıyıya varır varmaz, kemer kendi tarzınca sallanmaya ve dalgalanarak suya yaklaşmaya başladı. Hemen biraz sonra yılan karaya çıktı, sepet kendiliğinden yere indi ve yılan yine etrafına çemberini doladı. İhtiyar adam yılana eğildi sordu: Neye karar verdin?

Yılan: Feda edilmeden kendimi feda etmeye, diye cevap verdi. Fakat karada bir taş bile bırakmıyacağına bana söz ver.

İhtiyar söz verdi, bunun üzerine güzel Zambak'a, sol elinle yılana, sağ elinle de sevgiline dokun dedi.

Zambak, diz çöktü, yılanla sevgilisine dokundu. O. anda delikanlı canlanır gibi oldu, sepetin içinde kımıldadı, sonra doğrulup oturdu. Zambak onu kucaklamak istedi, fakat ihtiyar mani oldu. Öbür taraftan delikanlının kalkmasına yardım etti, onu sepetinden ve çemberden dışarı çıkardı.

Delikanlı ayağa kalktı. Kanarya kuşu omuzlarında çırpınıyordu; ikisi de canlanmıştı. Fakat ruhları henüz geri dönmemişti. Güzel sevgili, gözlerini açmış ama bir şey görmüyordu, yahut da her şeye hiçbir ilgi duymadan bakıyor gibi görünüyordu; bu hâdise karşısında duyulan şaşkınlık biraz azalmaya başlamıştı ki, yılanan bu arada garip bir şekilde değişmekte olduğunu farkettiler; güzel, ince vücudu binlerce ve binlerce parlak cevhere bölünmüştü; sepetini yakalamak istiyen ihtiyar kadın dikkatsizlikle ona çarptı ve artık yılanın şeklinden hiçbir şey görünmez oldu. Çimenlerin arasında sadece pırıldıyan mücevherlerden yapılmış güzel bir çember yatıyordu.

İhtiyar adam, hemen taşları sepetine toplamağa davrandı, bu işte karısı da ona yardım etti. Sonra ikisi beraber sepeti kıyıya doğru yüksek bir yere taşıdılar; adam, taşlardan kendilerine birkaç tanesini seçmek istiyen Güzel'in ve karısının istememelerine rağmen bütün yükü ırmağa boşaltı. Taşlar, ışıldayan ve pırıldayan yıldızlar gibi dalgalarla yüzüp gitti ve artık uzaklarda kayıp mı oldu yoksa dibe mi çöktü, seçilmez oldu.

İhtiyar, büyük bir saygı ile Işıltılara dönerek, baylar, dedi, bundan böyle size yolu gösteriyor ve kapıyı açıyorum; fakat siz de bize tapınağın kapısını açarsanız pek büyük bir hizmette bulunmuş olursunuz, çünkü bu defa onun içinden geçmek zorundayız ve orasını da sizden başka kimse açamaz. Işıltılar kibarca eğildiler ve geride kaldılar. Lâmbalı adam, önün-

de açılan kayaların içinde önden yürüdü; delikanlı mihanikî bir şekilde arkasından gitti. Zambak, sessiz ve emniyetsiz, biraz uzakta, onun arkasında bulunuyordu; ihtiyar kadın geride kalmak istemedi, kocasının lâmbasının ışığı aydınlatabilsin diye elini ileriye uzattı. Kafilenin en arkasından Işıltılar geliyordu; alevlerinin uçlarını birbirine doğru eğmişler, aralarında konuşuyor gibiydiler.

Alay çok geçmeden kendini büyük bir tunç kapının önünde buldu. Kapının kanadları altın bir kilitle kilitlenmişti. İhtiyar adam hemen Işıltıları çağırdı, onlar da uzun uzun bekletmeden işe girişip sivri alevleriyle kilidi ve sürgüyü eritiler.

Kapının kanadları hızla açılınca, tunç gürültüyle çınladı ve tapınaktaki vekarlı kıral heykelleri içeri giren ışıklarla aydınlanıp meydana çıktılar. Hepsi sayın hükümdarların önünde eğildi. Bilhassa Işıltılar, iki kat bükülmekten geri durmadılar.

Bir müddet sustuktan sonra altından heykel sordu:

Nereden geliyorsunuz?

Dünyadan, dedi ihtiyar adam.

Nereye gidiyorsunuz, diye sordu gümüşten kıral.

Dünyaya, dedi ihtiyar.

Burada bizim yanımızda ne arıyorsunuz, diye sordu tunçtan kıral.

Size refakat etmek istiyoruz, dedi ihtiyar.

Karma kıral konuşmak üzereyken kendisine çok yaklaşmış olan Işıltılara altından kıral, yanımdan uzaklaşın dedi, benim altınım sizin ağzınıza göre değil.

Bunun üzerine Işıltılar gümüşten kırala döndüler ve ona süründüler. Onun elbisesi Işıltıların sarımtırak ışığının vurmasiyle güzel güzel parladı.

Hoş geldiniz, dedi, fakat ben sizi besliyemem. Kendinizi dışarda doyurun, buna da ışığınızı getirin.

Alevler uzaklaştılar ve kendilerini görmemiş gibi gözüken tunçtan kıralın yanından geçerek karma kırala doğru süzüldüler.

Dünyaya kim hükmedecek? diye kekeliyerek bağırdı bu kıral.

Ayakları üstünde duran kimse, diye cevap verdi ihtiyar.

O benim! dedi karma kıral.

Kim olduğu belli olacak, dedi ihtiyar, çünkü vakit gelmiştir.

Güzel Zambak, ihtiyarın boynuna atlıdı, onu can ve gönülden öptü: tanrım sana çok şükürler olsun dedi, bu sezgi dolu sözü üçüncü defadır duyuyorum.

Bunları söyler söylemez ihtiyarın boynuna daha sıkı sarıldı, çünkü ayaklarının altında yer sallanmaya başladı; ihtiyar kadınla delikanlı da birbirlerine dayanıyorlardı, yalnız durmadan kımıldıyan Işıltılar, bir şeyin farkında değildiler. Bütün tapınağın demir alındıktan sonra bir geminin limandan ağır ağır uzaklaşması gibi harekete geldiği iyice hissediliyordu. Tapınak böyle ilerlerken yerin derinlikleri, önünde açılıyor gibiydi. Hiçbir yerde bir şeye çarpmıyordu, yoluna hiçbir kaya dikilmemişti.

Birkaç saniye ince bir yağmur kubbenin açık yerinden içeri serper gibi oldu. İhtiyar adam, güzel Zambak'ı sımsıkı tuttu, ona ırmağın altındayız, neredeyse hedefe varacağız, dedi. Bundan biraz sonra durduklarını sandılar. Fakat aldanmışlardı. Tapınak yukarı doğru çıkıyordu. Nihayet başlarının üstünde acayip bir gürültü oldu. Bir sürü tahta ve direk, karmakarışık bir şekilde kubbedeki delikten çatırdıyarak içeriye hücum etti. Zambak ve ihtiyar kadın, kenara sıçradılar. Lâmbalı adam, delikanlıyı tuttu ve olduğu yerde kaldı,

Salcının küçük kulübesi - çünkü tapınağın, yükselirken topraktan ayırıp içine aldığı o idi - yavaş yavaş aşağı çöktü, delikanlıyla ihtiyar adamı örttü.

Kadınlar feryadettiler. Tapınak beklenmeden karaya çarpan bir gemi gibi sarsıldı. Kadınlar yarı karanlıkta korkarak kulübenin ertafında darmadağın oldular; kapılar kapanmıştı ve yumruklarını duyan yoktu, daha kuvvetle vurdular, en sonunda tahta, ses çıkarmaya başlayınca da şaşırıp kaldılar. İçerde kalmış olan lâmba yüzünden kulübenin içi ve dışı gümüşlenmişti. Biraz sonra şeklini bile değiştirdi: Çünkü kıymetli maden tahtaların, direklerin, kirişlerin gelişigüzel yapılmış biçimlerini bırakıp, üzerinde özenerek çalışılmış harikulâde güzel bir mahfaza şeklini aldı. Böylece büyük tapınağın orta yerinde çok güzel, küçük bir tapınak veya tapınağa lâyık bir sunak daha yükselmiş oldu.

Asîl delikanlı, içerden yukarıya doğru giden bir merdivenden çıkıyordu; lâmbalı adam onu aydınlatmaktaydı. Beyaz, kısa bir elbise giymiş, elinde gümüşten bir kürek tutan bir başkası da ona yardım ediyordu; bu adamın derhal, değişen kulübenin eski sahibi salcı olduğu anlaşıldı.

Güzel Zambak, tapınaktan sunağın üstüne götüren dış merdivenleri çıktı, fakat daha hâlâ kendisini sevgilisinden uzak tutmak zorundaydı. Eli bu kadar uzun zaman lâmbanın ışığından mahrum kaldığı için büsbütün küçülen ihtiyar kadın: Ben hâlâ böyle felâket içinde mi kalacağım? Bunca mucizelerin arasında, benim elimi kurtaracak bir mucize daha yok mu? diye söyleniyordu.

Kocası ona açık kapıyı işaret etti ve: Bak, gün doğuyor, dedi, koş ırmakta yıkan.

Ne öğüt! diye bağırdı ihtiyar kadın: Hem büsbütün kapkara olayım hem de tamamiyle kaybolayım değil mi? daha borcumu ödemedim mi?

Git, dedi adam, sözümü dinle. Bütün borçların ödenmiştir.

Kadın koşarak gitti. Bu sırada doğan güneşin ışıkları kubbenin çelenginde parladı. İhtiyar adam delikanlı ile genç kızın arasına girdi ve yüksek sesle: bu yeryüzünde hüküm süren üç şeydir diye bağırdı: Bilgelik, görünüş ve kuvvet. İlk kelimede altından kıral ayağa kalktı. İkincide gümüşten kıral, üçüncüde ise tunçtan kıral yavaş yavaş doğrulurken karma kıral birdenbire beceriksizce oturuverdi.

Onu görenler bulundukları anın ciddiyetine bakmıyarak gülmekten kendilerini alamadılar. Çünkü oturmuyordu, bir yere dayanmıyordu, biçimsiz bir yığın halinde çöküvermişti. Şimdiye kadar onun etrafında dönen Işıltılar kenara çekildiler; alevleri sabah aydınlığında olmuşlarsa da yine iyi ve besili görünüyorlardı. Kocaman heykelin altın damarlarını sivri dilleriyle ustaca ta özüne kadar yalamışlardı. Bu yüzden meydana gelen intizamsız boş oyuklar bir müddet açık durmuş ve heykel eski şeklinde kalmıştı. Fakat sonunda en ince damarcıklar da kemirilip bitince birdenbire çökmüş, hem de tam insanın oturduğu zaman bütün kalan yerinden çökmüştü; buna karşılık, gergin mafsallar dimdik kalmıştı. Gülemiyenler gözlerini başka tarafa çevirmek zorunda kalmışlardı. Şekille şekilsizlik arasındaki bu ortalama şey bakılması iğrenç bir hale gelmişti.

Lâmbalı adam, bundan sonra hâlâ kaskatı önüne bakan güzel dalikanlıyı sunaktan aşağıya indirip dosdoğru tunçtan kırala götürdü. kudretli prensin ayaklarında tunçtan bir kılıf içinde bir kılıç duruyordu. Delikanlı kılıcı kuşandı.

Kudretli kıral: Kılıç sol ele, sağ el serbest! diye bağırdı. Bundan sonra gümüşten kırala gittiler; o asâsını delikanlıya doğru eğdi. Delikanlı, onu da sol eliyle kavradı ve kıral okşayıcı bir sesle: koyunları otlat dedi. Altından kıralın önüne geldikleri zaman o bir baba sevgisiyle delikanlının başına meşe çelengini koydu ve: en yükseği tanı, dedi.

İhtiyar adam bu esnada delikanlıya iyice bakmıştı. Kılıcı kuşandıktan sonra göğsü ka-

barmış, kolları harekete gelmiş ve ayakları daha sağlam basmaya başlamıştı. Asâyı eline alınca da kuvveti yumuşamış, anlaşılmaz bir cazibeyle daha kudretli görünmüştü; fakat meşe çelengi buklelerini süsleyince yüzünün çizgileri canlandı, gözleri anlatılmaz bir zekâ ışığiyle parladı ve ağzından çıkan ilk söz, Zambak, oldu.

Gümüş merdivenlerden ona doğru koşarak, sevgili Zambak, diye bağırdı - çünkü Zambak sunağın parmaklarından onun dolaşışını seyretmişti - sevgili Zambak! her türlü teçhizat elde etmiş bir insan, kalbinin içime doldurduğu saffet ve sessiz sevgiden daha tatlı neyi istiyebilir?

Ah! dostum, diye ihtiyara döndü ve üç kutsal heykele bakarak devam etti: Babalarımızın devleti çok güzel ve kudretliymiş, fakat sen dördüncü kuvveti unuttun, o öbürlerinden daha önce, daha umumi, daha sağlam olarak dünyaya hükmetmiştir: Bu da sevginin kuvveti-dir.

Bu sözleri söyliyerek güzel kızın boynuna atıldı; kız başörtüsünü fırlatıp attı ve yanakları, dünyanın en güzel, en unutulmaz kızıliyle renklendi.

Bunun üzerine ihtiyar, gülerek: Aşk hükmetmez, fakat yapıcıdır ve bu daha fazla bir şeydir dedi.

Bu törenler, saadetler, hayranlıklar arasında günün tamamiyle doğmuş olduğunun farkına varılmadı. Şimdi birdenbire, açık kapıdan orada bulunanların gözüne hiç beklemedikleri bir sürü eşya ilişti. Büyük ve sütunlarla çevrilmiş bir meydan, ön avluyu meydana getiriyordu. Onun bittiği yerde uzun ve muhteşem bir köprü gözüküyordu; bir sürü kemerlerle ırmağın öbür ucuna uzanmaktaydi; yolcuların rahatça geçebilmesi için her iki yanına fevkalâde güzel sütunlu yollar yapılmıştı. Bu yollarda şimdi binlerce ve binlerce yolcu bulunuyor, durmadan da gidip geliyorlardı.Oradaki büyük yol, sürüler, katırlar, atlar ve arabalarla doluydu. Bunlar hiç aksamadan her iki taraftan da aşağı yukarı nehir gibi akıyorlardı. Hepsi bu rahatlık ve bu ihtişama hayran olmuş görünüyorlardı. Yeni kıralla eşi de bu büyük kalabalığın hareket ve hayatından karşılıklı aşklarının saadeti kadar zevk duyuyorlardı.

Yılanı saygı ile hatırla, dedi lâmbalı adam: Ona sen hayatını borçlusun, milletin de köprü için ona şükretmeli. Bu köprü sayesindedir ki, komşu kıyılar bağlanıp birer memleket oldu. Şu yüzen ve parlıyan mücevherler, feda ettiği vücudundan kalan parçalardır ve güzel köprünün temel direkleridir; kendi kendisini onlar üzerine kurdu ve onlar üzerinde duracak.

Tanı kendisinden bu harikulâde sırrın açıklanması istenirken dört güzel kız tapınağın kapısından içeri girdiler. Harpadan, şemsiyeden ve iskemleden derhal Zambak'ın nedimelerini tanıdılar, fakat üçünden daha güzel olan dördüncü bir yabancıydı. Yanındakilerle kardeşçe şakalar yaparak tapınaktan içeri girdi ve gümüş basamaklardan çıktı.

Lâmbalı adam bu Güzel'e: Bundan sonra bana daha çok inanacak mısın sevgili karıcığım, diye sordu. Hem sana, hem de bu sabah ırmakta yıkanan bütün yaratıklar.

Gençleşen ve güzelleşen ihtiyar kadında eski şeklinden eser kalmamıştı; canlı ve genç kollariyle lâmbalı adamı kucakladı, o da bu okşamaları sevgiyle karşıladı.

Eğer ben senin için çok yaşlıysam, bugün kendine başka bir koca seçebilirsin; bugünden itibaren yeniden aktedilmiyen hiçbir evlenme muteber değildir.

Bilmiyor musun ki, sen de gençleştin, diye cevap verdi kadın.

Eğer senin genç gözüne yiğit bir delikanlı gibi görünüyorsam memnun olurum, seninle yeniden evlenir, gelecek bin yılı da seninle birlikte yaşamak isterim.

Kıraliçe yeni arkadaşına hoş geldin dedi. Onunla ve öteki arkadaşlariyle beraber sunaktan aşağı indi. Bu arada kıral, her iki adamın arasında köprüye doğru bakıyor, ahalinin kaynaşmasını dikkatle seyrediyordu. Fakat bu memnuniyeti çok sürmedi. Çünkü bir an canını sıkan bir şey görmüştü. Sabah uykusundan kendisini toplıyamamış gibi görünen koca dev sal-

lana köprünün üstüne doğru gitti ve orada büyük bir kargaşalık yarattı. Her zamanki gibi uyku sersemliğiyle kalkmış, ırmağın o hep yıkandığı koyunda yine yıkanmayı düşünüyordu. Orada koy yerine sağlam bir kara parçası bulmuştu, köprünün geniş kaldırımını yokladı ve hemen insanlarla hayvanlar arasına hoyratça daldı. Orada bulunuşuna herkes şaşmıştı ama kimse bir şey hissetmemişti. Fakat güneş, gözlerine girip de onları ovalamak için ellerini kaldırınca kocaman pençerelerin gölgesi kalabalığın arasında öyle kuvvetle ve o kadar kötü şekilde gidip geldi ki, insanlar ve hayvanlar yığınlar halinde birbirlerine girdiler, yaralandılar ve ırmağa fırlatılmak tehlikesine düştüler.

Kıral bunu görünce gayri ihtiyari kılıcına davrandı, fakat sonra kendine geldi, sükûnetle önce asâya sonra lâmbaya ve arkadaşının küreğine baktı.

Ne düşündüğünü anlıyorum, dedi lâmbalı adam, fakat ve bizim kuvvetlerimiz bu baygın devin karşısında âciziz. Sakin olun! son defa olarak zararı dokunuyor. Çok şükür gölgesi bizden başka tarafa döndü.

Bu arada dev, durmadan yaklaşmıştı; gözleriyle gördüğü şeyler karşısında hayretinden ellerini salıverdi, artık bir şeye ziyan vermedi ve şaşkın şaşkın ön avludan içeri daldı.

Dosdoğru tapınağın kapısına yürüdü. Fakat birdenbire avlunun ortasında toprağa mıhlanıp kaldı. Orada kızıl taştan yapılmış kocaman bir heykel gibi yükseldi; gölgesi de yerde kendi etrafında bir daire halinde saatleri gösteriyordu; buraya sayılar rakam olarak değil, asîl ve önemli şekiller olarak yerleştirilmişti.

Kıral canavarın gölgesinin de faydalı bir işe yaradığını görünce pek sevindi. Şahane şekilde süslenmiş olarak nedimeleriyle beraber sunaktan çıkan kıraliçe de, tapınaktan köprüye kadar bütün manzarayı hemen tamamen kapıyan garip tabloyu görünce daha az hayret etmedi.

Bu arada ahali, devin arkasından koşmuş, o durunca etrafını sarmış, değişmesini hayretle seyretmişti; kalabalık buradan tapınağa doğru döndü, onun şu anda farkına varıyor gibiydi ve kapıya sokuldu.

Bu anda ayna ile beraber atmaca katedralin üstünden, ta yükseklerden süzüldü, güneşin ışığını yakaladı ve onu sunağın üzerinde duran gurupun üstüne düşürdü. Kıral, kıraliçe ve yanındakiler tapınağın kubbesinin alaca karanlığında tanrısal bir parıltıyla aydınlandılar. Ahali bu manzara karşısında yerlere kapandı. Kalabalık yeniden kendini toplayıp da ayağa kalkınca kıral yanındakilerle beraber gizli koridorlardan geçip sarayına gitmek üzere sunaktan aşağı indi, ahali de merakını gidermek için tapınağın içine dağıldı. Ayakta duran üç kıralı hayret ve saygı ile seyrettiler. Fakat dördüncüsünü nişdeki halının altında saklı duran yığının ne olduğunu pek merak ediyorlardı. Çünkü her kim olursa olsun her halde iyi niyetli, alçak gönüllü birisi yıkılıp çökmüş olan kıralın üstüne, hiçbir gözün delip göremiyeceği, hiçbir elin kaldıramıyacağı muhteşem bir örtü örtmüştü.

Ahalinin seyretmesi ve hayranlığı bitip tükenmek bilmiyordu, itişip kalkışan kalabalığın dikkati yeniden büyük meydana çevrilmeseydi tapınağın içinde birbirlerini ezeceklerdi.

Ansızın havadan iniyormuş gibi mermer döşemenin üstüne altınlar yağmağa başladı. En öndekiler, onları kapmak için üzerlerine atıldılar. Bu mucize şurada burada birkaç defa daha oldu. Tabii anlaşılmıştır ki çekilip gitmekte olan Işıltılar orada bir daha eğlenmek istemişler, çöken kıralın âzalarından topladıkları altınları alaylı bir şekilde şuraya buraya serpmişlerdi. Hal daha bir müddet hırsla oraya buraya koşuştu, artık hiçbir altının düşmediği yerde bile itişip kakıştı. Sonunda yavaş yavaş dağılıp yoluna gitti. O günden bugüne köprü yolcularla dolup taşar. Tapınak da yeryüzünün en çok ziyaret edilen tapınağıdır.

GOETHE

Çeviren: *Zahide GÖKBERK*

WERTHER

30 Mayıs

Geçenlerde sana ressamlık hakkında söylediklerim, hiç şüphe yok ki şairlik hakkında da caridir. Yeter ki insan en güzel şeyleri seçerek, bunları ifade edebilmek cesaretini gösterebilsin. Bu da bittabi az sözle çok şeyler söylemek demektir. Ben bugün, olduğu gibi tasvir edildiği takdirde dünyanın en güzel şiirini ilham edebilecek bir sahneyle karşılaştım. Fakat şiir, sahne ve ilham bizim nemize gerek? Tabiatin herhangi bir tecellisiyle alâkadar olduğumuz vakit, mutlaka onun bir taslağını mı yapmak lâzımdır?

Eğer bu başlangıçtan sonra pek yüksek ve mûtena bir şey biliyorsan yine fena halde aldanmış olacaksın: benim bu kadar şiddetle alâkamı çeken, genç bir köylüden başka bir şey değildir. Ben bu hikâyeyi bermutat fena nakledeceğim, ve öyle zannediyorum ki sen de, her zaman olduğu gibi, sözlerimi mubalâğalı bulacaksın. Bu nadir şeyleri meydana getiren yine Walheim, hep Walheim'dir.

Bircok kimseler, kahve içmek üzere, ıhlamur ağaçlarının altında toplanmışlardı. Bunlardan pek hoşlanmadığım için, ben bir bahane bularak kenara çekilmiştim.

Civardaki evlerin birinden genç bir köylü çıktı; geçenlerde resmini yaptığım sapanın bazı yerlerini tamire koyuldu. Hali hoşuma gittiği için onunla konuşmağa başladım, hayat şartlarını sordum, çabucak ahbap olduk ve her zaman bu gibi insanlarla görüşmelerimde olduğu gibi, hemen samimileştik. Bana bir dul kadının yanında çalıştığını ve pek iyi muamele gördüğünü söyledi. Ondan öyle çok bahsetti ve onu o kadar fazla methetti ki, kendisinin ona hem bedenen, hem ruhan bağlanmış olduğunu fark etmekte gecikmedim. Delikanlının söylediğine göre, bu kadın pek genç değilmiş, ilk kocasından fena muamele görmüş, bir daha evlenmek istemiyormuş. Bunları anlatış tarzından, onu ne kadar güzel ve ne derece cazibeli bulduğu ilk kocasının işlediği kabahatlerin hatırasını silmek üzere, onun kendisini intihabetmesini ne kadar çok arzu ettiği, apaçık belli oluyordu. Bu adamın o sâf temayülünü, aşkını ve sadakatini anlatmak için, onun sözlerini kelimesi kelimesine tekrarlamalıydım. Hattâ aynı zamanda da, tavırlarındaki

ifadeyi, sesindeki ahengi ve bakışlarındaki gizli ateşi, senin gözlerinin önünde canlandırabilmek için, en büyük şairin istidatlarına malik olmalıydım. Hayır, onun bütün mevcudiyetini kaplıyan ve çehresinden akan inceliği ifade edebilecek hiçbir kelime yoktur. Benim yapabileceğim şey, kaba bir tasvirden ibaret olurdu Bilhassa, kendisinin onunla aynı ayarda olmadığını düşüneceğim, ve kadının iyi ahlâkından şüpheleneceğim diye korkması, beni pek mütehassis etti. Hele sevgilisinin endamından ve gençlik taravetini kaybettiği halde, yine onu şiddetle kendine çekerek sımsıkı bağlıyan vücudundan bahsederek, o kadar cazipti ki, bunu bana ancak ruhunun en derin yerinde kendi kendime tekrarlıyabilirim. Böyle şiddetli bir ihtirasın, ateşli ve dayanılmaz bir arzunun bu derece temiz olabildiğini, ben ömrümde görmedim. Hattâ diyebilirim ki, bu kadar temiz olabileceğini, tasavvur ve tahayyül bile etmedim. Bu mâsumiyet ve hakikat hatırıma geldikçe ruhumun ta içeriden alevlendiğini, bu sadakat ve rikkatin beni hayaliyle her yerde takibettiğini ve bundan bizzat ateş almış gibi yanıp eridiğimi söylersem, sakın beni azarlama.

Şimdi o kadını da en kısa bir zamanda görmeğe çalışacağım; yahut da, eğer iyice düşünecek olursam, bundan sakınmalıyım. Onu sevdalısının gözleriyle görsem, herhalde daha iyi olur. Sonra belki de benim gözüme, şimdi karşımda durduğu gibi görünmez. O güzel hayali niçin bozayım?

GOETHE

Çeviren: *Recai BİLGİN*

WILHELM MEISTER'İN SEYAHAT YILLARI

(KİTAP I., FASIL VII.

Artık ayrılık saatinin ne acı bir şekilde yaklaştığını dostumla birlikte bizim de hissetmemizin ve aynı zamanda o mükemmel ev sahibinin meziyetleriyle fevkalâde orijinalliği hakkında açık bir fikir edinmemizin zamanı gelmiştir. Yalnız hakkında yanlış bir hükme varmamak için, artık çok ihtiyarlamış olan bu muhterem zatın nereden ve nasıl yetiştiğini bilmemiz lâzımdır. Bu hususta soruşturduklarımız şunlardır:

Dedesi; Willam Pitt'in son demlerinde İngiltere'de bir sefaret heyetinin çalışkan bir uzvu olarak yaşadı. Bu derece mükemmel bir insanın yüksek hüsnü niyeti, halisane maksatları, düzgün faaliyeti ve bu yüzden dünya ile ihtilâfa düşmesi, bu asîl insanın kendini mahvedecek derecede tehlike ve tazyiklere uğraması genç adamın hassas ruhunda tam bir alâka uyandırmıştı. Fırsat bulunca kendi d'equaker kardeşlere katılarak Amerika'ya kadar gitti. Ev sahibinin bababası Filadelfiya'da doğmuş olup her ikisi de bu memlekette mezhep hürriyetine yardım etmekle iftihar ederlerdi.

Ahlâk ve din ananeleriyle yekdiğerine uygun olup kendi kendilerine kâfi gelen bir milletin bütün yabancı tesirlerden, her nevi yeniliklerden sakınacağı hakkındaki hayat kaidesi burada inkişaf etti. Halbuki henüz taze topraklarına her taraftan birçok tarikat âzasının çağrılması istenen bu havalide insanlara hem imkân derecesinde kayıtsız ve şartsız meslekî faaliyet alanları, hem de umumi itiyat ve mezhep telâkkilerine serbest sahalar bırakılmıştır.

On sekizinci yüzyılın başlangıcında Amerika'ya gitmek için şiddetli bir tehalük vardı. Eski Dünyada az çok bir rahatsızlık duyan herkes orada hürriyete kavuşacağını umuyordu. Halkın tamamen batıya yayılmasından önce ele geçebilen şayanı arzu emlâk da körüklemekteydi. Meskûn mıntaka hududundaki kontluk arazisi el'an tamamı tamamına satılık bulunuyordu. Ev sahibinin babası da buralarda hayli arazi almıştı.

Lâkin ekseriyetle evlâtların babalarının his ve fikirlerine taban tabana zıt halleri ortaya koymaları noktai nazarı kendini burada da gösterdi. Genç yaşındayken Avrupa'ya gelen hane sahibimiz kendini bambaşka bir

halette buldu. Binlerce yıl önce ortaya çıkarak büyüyen, yayılan, tazyika uğrıyan ve ezilen, fakat hiçbir zaman tam ezilmediği için gene nefes alıp canlanan ve eskisi gibi bitmez tükenmez faaliyetlere meydan açan, kıymetine baha biçilmiyen Avrupa kültürü, insanlığın neye erişmesi icabettiği hakkındaki kanaatini değiştirdi. Deniz aşırı iklimlere yıllarca gecikmiş bir Likurg, bir Orphe rolü oynıyacak yerde muazzam menfaatlerden hissesine düşeni almakla iktifa ederek Avrupa'daki nizamla çalışan büyük kütle içine karışmayı tercih etti: «İnsan her yerde sabırlı olmalı, her yerde saygı göstermelidir. Ben bana şu veya bu hakkı verecek olan hükümdarımla uzlaşmayı, insanı sivrisineklerin öldüresiye tazibettikleri birkaç bataklığı sırf ellerinden almak için icabında hileli mukavelelerle aldattığım Amerika'nın yerli halkı ile vuruşmaya tercih ederim.» diyordu.

Ailenin emlâki kendisine intikal edince bunu liberal bir surette idare etmeğe, ekonomik şekle sokmaya, faydasız sanılan civar toprakları alıp işe yarar bir hale getirmeğe muvaffak oldu. Bu sayede medeni âlemde bir bakıma bir çöl diyeceğimiz ufak bir arazi alıp tanzim edebilmişti ki bu mahdut şartlar altında hâlâ da miktarı kâfi hayal-i ham addedilebilir.

Din hürriyeti böylece bu bölgede tabiatiyle mevcuttu; alenî âyin icrası insanların ölümde de dirimde de biribirlerine bağlı olduklarının açık bir itirafı gibi görülmekte ve bundan dolayı da hiçbir kimsenin kütleden ayrılmaması hususuna âzami itina sarf edilmekteydi.

Her iskân sahasında orta büyüklükte bir de bina görülmektedir. Toprak sahibi bunu yapmakla cemaate olan borcunu eda etmiştir. Yaşlılar müzakere için burada toplandıkları gibi tarikat salikleri de tenevvür etmek, sofuca telezzüz etmek için burada toplanırlar, burası aynı zamanda neşe ve safa âlemlerine de tahsis edilir. Burada düğünlerde raksedildiği gibi bayram günleri de çalgılı eğlencelerle nihayete varır.

Bizi buna sevk eden tabiattır. Alelumum açık havalarda aynı ıhlamurlar altında ihtiyarların müzakerelerde bulunduklarını, tarikat ehlinin biribirlerini irşadettiklerini, gençlerin ise raksedip döndüklerini görürüz. Ciddî hayat yolunda mübarek olan güzel görünür; ciddiyetle kudsiyet hazzı tadil eder ve biz de kendimizi ancak itidal ile muhafaza edebiliriz.

Eğer tarik ehli fikrini tebdil eder ve kâfi refaha da sahip bulunursa muhtelif gayelere tevcih edilmiş inşaatla meşgul olmakta serbesttir.

Bütün bunlar umumi ve müşterek itiyatlar arasında sayılsa da asıl din deruni ve hattâ ferdîdir; çünkü din sırf vicdan ile alâkalıdır; vicdan teheyyücetmeli, teskin edilmelidir. Vicdan kör, âtıl ve gayrı müessir bir pinekleme halinde iken hali teheyyüçte, nedametten doğan bir huzursuzluğun hayatı acılandırma tehlikesi gösterdiği zaman ise hali sükûnettedir;

zira kendi suçumuzla başkalarına veya kendimize fenalık yaptığımız zaman bu hissimiz pek çabuk keder halini alabilme endişesiyle beraberdir.

Yalnız mevzuubahis olan bu hususat her zaman tatbik sahasına çıkmıyacağı gibi her an husule de gelmiyeceğinden dinî, ahlâki, içtimai ve iktisadi bakımdan insana dert olan ne varsa bunların görüşülmesi için pazar günleri tahsis edilmiş bulunmaktadır.

(KİTAP III. FASIL XII.

Odoard'ın nutku için tâyin edilen zaman geldi. Herkes toplanıp da ortalık sükûna kavuştuktan sonra konferansçı sözüne söyle başladı:

— Bu yiğit insan topluluğunun iştirakini istediğim iş tamamiyle mechulünüz değildir; zira size evvelce de umumi olarak bundan bahsetmiştim. Yeni Dünyada olduğu kadar Eski Dünyada da şimdiye kadar işlenenden daha çok işlenmeğe muhtaç yerler bulunduğu sözlerimden anlaşılacaktır. Yeni Dünyada tabiat insan eli değmemiş, medeniyet ayağı basmamış birçok sahalara maliktir. İnsan oğlu bu vahşi yerlere karşı harekete geçip savaş açmağa hemen hemen cesaret etmemiştir; bununla beraber bu hâli yerlerden toprak kazanıp kısmen sağlamak azimli insanlar için kolay bir iştir. Eski Dünyada ise durum tersinedir. Burada kısmi temellük her yerde temin edilmiş bulunuyor. Çok eski zamanlardan beri temellük hakkı az çok mukaddes tutulmuştur. Yeni Dünyada hudutsuzluk yenilmez bir mânia gibi görülüyorsa Eski Dünyada da düpedüz tahdit, âdeta yenilmesi daha müşkil bir mânia halinde karşımıza dikilmektedir. Tabiat ancak insan gayretiyle, cebir ve ikna yolu ile zorlanabilir.

Herkesin mülkiyeti bütün cemiyet tarafından mukaddes tutulur, mülk sahibi ise kendi mülkünü daha da mukaddes tutar. Alışkanlık, gençlik intıbaları, dedeye saygı, komşulardan kaçınma ve bunun gibi yüzlerce husus var ki, mülk sahibini hareketsiz kıldığı kadar değişikliklere karşı da isteksiz yapar. Bu gibi haller ne kadar yerleşir, girift ve ortalıklı bir mahiyet alırsa hiç beklenilmiyen bir anda kütleye ve dolayısiyle gene ferde faydalı olabilecek surette ferdin mülkünden bir miktarının alınması da o nispette müşkil olur.

Şevket ve ihtişamından uzak düşmüş, uzun zamandanberi imkânın bahşettiği nispette faydalanılmamış olan bir eyaletin başında hükümdar namına bulunuyorum. Bu infirat-isterseniz hapsedilmiş de diyebilirsiniz-yapabildiklerini dışarıya yaymak ve muhtaç olduklarını dışardan almak için fırsat verecek tedbirlerin halk tarafından alınmasına şimdiye kadar engel olmuştur.

Bu memlekette hudutsuz bir yetki ile hükmediyorum. Yapılacak bir hayli iş mevcut olduğu halde bunun ancak mahdut bir kısmı yapılmaktaydı.

Daha iyiye daima set çekilmekte, arzuya en şayan olanlar başka bir âleme basmış gibi görünmekteydi.

Vazifem burasını hüsnü idare etmekten ibaretti. Bundan daha kolay ne var ki! Suiistimalleri kaldırmak, insan kabiliyetlerinden faydalanmak, cehtü himmet erbabına yardım etmek de aynı suretle kolaydır. Akıl ve idrâkle nüfuz ve yetki birleşirse bütün bunların idaresi kolaylaşır. Bu şeylerin hepsini bir dereceye kadar kendi kendime yaptım. Bununla beraber bilhassa dikkat ve tekayyüdüm nereye çevrilecek olsa orada kendi topraklarını aynı zihniyetle, hiç değilse aynı itminan ile idare etmiyen veya ettirmiyen komşularla karşılaşıyordum.

Az kalsın bu halde tevekkülle katlanacak, kendi vaziyetimde en iyi bir surette tutunarak olabildiği kadar gelenekten faydalanacaktım; fakat asrımın bana yardıma koşacağını birdenbire fark ettim. Genç memurlar komşu mahallerde yerleştirildi; bunların hepsi de ayni zihniyeti taşıyorlardı; iyiliği ise mücerret olarak sevmekteydiler. Bu gençler, yavaş yavaş, plânlarımızın her tarafa bağlanması hususunda bana o kadar yardım ettiler ki, faydanın büyüğünün bana meylettiğini kimse fark etmeden hisseme büyücek fedakârlıklarda bulunmak düştü.

Şimdi ise geniş araziye emretmek yetkisini üç kişi birlikte haiz bulunuyoruz. Hükümdar ve nazırlarımız tekliflerimizin afif ve faydalı olduğuna inanıyorlar; zira faydayı cüzde değil, külde aramak şüphesiz bu halde daha elverişlidir. Kül olarak ne yapmak ve ne yapmamak lâzım geldiği meselesiyle de karşılaşıyoruz. Buna ölçüyü tatbik etmek yeter de artar bile. Cüz'e gelince bu hususta bir istikbal yaratmak icabediyor; nafiz bir zekâ buna ait plânı yaratsa bile başkalarının bunda ittifak edeceklerini görmeği nasıl umabilir?

Bundan başka fert de bunda muvaffak olamaz. Zekâları hür kılan zaman daha uzaklara nüfuz ettiği gibi daha ehemmiyetliyi de o uzaklarda kolaylıkla tanıyabilir ve böylece insan faaliyetlerinin en kuvvetli mânialarından biri kolayca bertaraf edilir. Bu mâni ise şundan ibarettir: insanlar gayede bir olabilirler, ama o gayeye ulaşmak için kullanılan vasıtalarda birleşmek daha nadir vukua gelir; çünkü hakiki büyüklük bizi hem kendi kendimizin üstüne çıkarır, hem de yolumuzda bir yıldız gibi parlar. Vasıtaların seçilmesi ise bizi maziye götürür; ve o zaman fert eski haline dönerek sanki önceden kütleye katılmamış gibi kendini bir inziva içinde hisseder.

O halde tekrar edebiliriz: asrımız mutlaka bize yardıma koşacak, zaman aklın yerini tutacak, menfaatın yücesi âdisini münşerih kalblerden kovacak.

GOETHE

Çeviren: *Cemal KÖPRÜLÜ*

ŞİİR VE HAKİKAT

I

BİRİNCİ KİTAP

28 ağustos 1749 da öğle vakti saat on ikiyi çalarken ben Main kıyısındaki Frankfurt'ta dünyaya geldim. Yıldızların durumu elverişliydi; güneş o gün Sümbüle burcunda ve en yüksek noktasında bulunuyordu; Müşteri ile Zühre ona güler yüzle bakıyorlardı, Utarit somurtkan değildi, Zuhal'le Merih de lâkayt duruyorlardı; yalnız, tam da o sırada bütünleşen ay, güneşle karşı karşıya gelişinin tesirini, bilhassa bu onun kendi saatine rastladığı için, büsbütün gösteriyordu. Bundan dolayı o benim doğuşuma engel oldu ve ben, bu saat geçtikten sonra doğabildim.

Sonradan müneccimlerin bana pek uğurlu diye tefsir etmesini bildikleri bu iyi alâmetler, herhalde benim yaşamaklığıma sebebolmuş olacaklar; zira ben ebenin beceriksizliği yüzünden âdeta ölü olarak doğmuşum, ve ancak bir hayli uğraştıktan sonra bana gözlerimi açtırabilmişler. Bununla beraber, yakınlarımı büyük bir telâşa düşüren bu olay, dedem belediye başkanı Johann Wolfgang Textor'un doğum mütehassısı bir hekim tâyininde, ve ebeler için bir okul açılmasında, yahut da bunların yeniden ders görmelerinde âmil olmasını sağlamakla, hemşerilerim için faydalı olmuştu; herhalde bunun, benden sonra doğan birçok kimselere iyiliği dokunmuş olsa gerek.

İnsan çocukluğunun ilk zamanlarında karşılaşmış olduğu şeyleri hatırlamak istediği vakit çok defalar, başkalarından işittikleriyle, gerçekten kendi gözleriyle gördüklerini, birbirine karıştırıyor. Onun için ben bu hususta, zaten hiçbir neticeye ulaştırmıyacak olan, sıkı bir araştırma yapmadan, bizim, esas itibariyle iki evin duvarları delinerek birleştirilmesinden meydana gelmiş, eski bir evde oturduğumuzu hatırlıyorum. Kuleye benziyen bir merdivenle, birbirinden ayrı odalara çıkılıyordu; katların denksizliği de, basamaklarla telâfi edilmiş bulunuyordu. Biz çocukların, yani küçük kardeşimle benim, en çok hoşlandığımız yer, aşağıdaki geniş avluydu; bunun bir kapıdan başka, bir de iri tahta parmaklıkları vardı ki, bunların arasından sokakla ve açık havayla doğrudan doğruya temas edilebiliyordu. O zamanki

evlerin pek çoğunda rastlanan bu kuş kafeslerine tahtaboş deniliyordu. Kadınlar dikiş dikmek ve iş işlemek için burada otururlardı; aşçı kadın salatasını burada ayıklardı; komşu kadınlar da birbirleriyle buradan konuşurlardı ve böylece sokaklar senenin güzel mevsiminde, güney ülkelerini andırırdı. Herkesle böyle samimileşmekle, insan kendisini serbest hissederdi. Bu tahtaboşlar sayesinde çocuklar da komşulariyle temasa gelirlerdi; böylece karşımızda oturan ve ölen belediye başkanının oğulları olan Von Ochsenstein adlı üç kardeş, benden pek hoşlanarak, benimle muhtelif şekillerde meşgul olurlar ve şakalaşırlardı.

Bizimkiler, her zaman ağırbaşlı olan ve herkesten uzak duran bu adamların beni teşvik ettikleri türlü türlü yaramazlıkları, anlata anlata bitiremezlerdi. Ben bu muzipliklerin yalnız bir tanesini zikrediyorum. Birkaç gün evvel çanak çömlek pazarı olmuş, ve bu gibi eşyadan yalnız mutfak için bir müddet yetecek kadar tedarik edilmekle kalınmamış, aynı zamanda biz çocuklara da oyuncak olsun diye, ufak boyda birçok kablar alınmıştı. Havanın güzel olduğu bir gün öğleden sonra, evin içinde her şeyin derin bir sessizliğe dalmış bulunduğu bir sırada, ben tahtaboşta çanak ve çömleklerimle kendi kendime oynayıp dururken, artık bu işten usanarak kabların birini kaldırıp sokağa atmış ve bunun öyle pek hoş bir şekilde parçalanışından, büyük bir zevk duymuştum. Benim bundan pek hoşlandığımı, hattâ sevincimden el bile çırptığımı gören Von Ochsenstein'ler: «Bir tane daha!» diye haykırmışlardı. Bunun üzerine hemen kabların bir tanesini daha atmış, ve onlar hiç durmadan: «Bir tane daha!» diye haykırdıkça, o küçük tencerelerin, tavaların ve testilerin hepsini birer birer kaldırımların üzerine fırlatmıştım. Komşularım beni alkışlamakta devam ediyorlardı, ben de onları eğlendirdiğime son derece memnundum. Fakat benim çanak çömlek mevcudum tükendiği halde, onlar hâlâ: «Bir tane daha!» haykırıyorlardı. Onun için doğru mutfağa koşarak, parçalandıkları vakit tabii daha eğlenceli bir manzara arz eden, toprak tabakları getirmeğe başlamıştım; böylece gidip gelerek, rafta sıra sıra dizili duran tabaklardan yetişebildiklerimi birer birer alıp gelmiş, ve onlar gene memnun kalmadıkları için, sürükleyip getirebildiğim bütün çanak ve çömlekleri aynı âkıbete uğratmıştım. Neden sonra bana engel olup işin önüne geçecek bir kimse çıkagelmişti. Artık iş işten geçmişti, ve kırılan bunca çanak ve çömleğe karşılık, hiç olmazsa eğlenceli bir hikâye elde edilmişti ki, bununla bilhassa o muzip kışkırtıcılar, ömürlerinin sonuna kadar alay edip durmuşlardı.

II

YEDİNCİ KİTAP

O zamanki Alman edebiyatı hakkında o kadar bol ve yetkili yazılar yazılmış bulunuyor ki, bununla az çok ilgilenen herkes, bu hususta yürütülmüş olan fikirler de birbirine oldukça uygun olduğu için, bu yazılardan mükemmel bilgiler edinebilir; benim burada parça parça ve bazılarını atmak suretiyle anlatmayı tasarladığım şeyler ise, herhalde bu edebiyatın asıl kendi mahiyetinden ziyade, benimle olan münasebeti hakkında olacaktır. Onun için ben ilk önce halkı olağanüstü bir şekilde heyecanlandıran şeylerden her mutlu yaşayışla, her neşe saçan ve başlıbaşına bir sevinç kaynağı olan canlı şiir sanatının, iki ezelî düşmanından bahsedeceğim ki, bunlar da: alay ve tenkiddir.

Sakin zamanlarda herkes kendi bildiği gibi yaşamak ister: her yurttaş işiyle gücüyle uğraşmak, ondan sonra da eğlenmek arzusunu besler; bu arada her muharrir de eser yazarak, bunları tanıtmak amacını güder ve buna karşılık kendisi iyi ve faydalı bir şey yaptığına inandığı için, mükâfat değilse bile hiç olmazsa takdir bekler. İşte böylece kendi halinde yaşıyan alaycılar, müelliflere de tenkidciler sataşarak, bu barışsever insanları âdeta zorla çileden çıkarırlar.

Alman edebiyatının benim dünyaya geldiğim zamana rastlıyan safhası daha öncekine karşı yükselen itirazlardan doğmuştu. O kadar uzun müddet dışarıdan gelen insanlarla dolup taşan, başka milletlerin akınlarına sahne olan ve gerek bilgi, gerekse diplomasi işlerinde yabancı dilleri kullanmak zorunda kalan Almanlar, kendi dilini geliştirmeye imkân bulamamıştı. Bunun için bir sürü yeni idarelerle birlikte; pek çok da lüzumlu veya lüzumsuz yabancı sözler sokulmuş ve hattâ bilinen şeyler için bile, hep başka dillerin terimleriyle ifade tarzlarına başvurmak âdet olmuştu. Aşağı yukarı iki yüz yıldan beri talihsiz bir durumda ve gürültüler içinde yaşıyarak kabalaşmış olan Almanlar, muaşeret usullerini öğrenmek için Fransız okullarına gidiyor, vakarlı bir şekilde söz söyliyebilmek için de, Romalılardan ders alıyorlardı. Fakat aynı şeyi anadilimize de yaymak lâzımdı; zira o yabancı terimlerin doğrudan doğruya kullanılması ve yarı Almancalaştırılması hem kibar âlemdeki, hem de iş hayatındaki konuşma tarzını gülünç bir hale getirmişti. Bundan başka güney dillerinin o teşbihli sözleri de ölçüsüzce benimsenerek son derece aşırı bir şekilde kullanılıyordu. Gene bu kabîlden olmak üzere, prenslerle eşit olan en ilerigelen Romalıların kibarlığı, küçük Alman şehirlerinin bilginler arasındaki münasebetlerde taklidediliyordu ki, bu yüzden de insan her yerde ve hattâ kendi evinde bile âdeta bir yabancılık hissediyordu.

Lâkin bu safhada birçok dâhiyane eserler vücuda getirilmiş bulunduğundan, neşeleri yerine gelmiye başlıyan Almanların liberallik hisleri de harekete geçmişti. Gerek bu duygu, gerekse buna katılan samimi bir ağırbaşlılık, muharrirleri temiz ve tabii bir ifade ile, araya yabancı sözler karıştırmadan ve herkesin anlıyabileceği bir tarzda yazı yazmaya zorluyordu. Ancak bu övülmeye değer gayretler sayesinde, anadilin o ölçüsüz yayvanlığına bütün kapılar açılmış ve hattâ, çok geçmeden her tarafı kaplıyacak olan o büyük seli tutan set bile delinmişti. Bununla beraber, fakültelerin dördünde de inatçı pir ukalâlık uzun müddet tutunmuş ve aradan pek çok zaman geçtikten sonra, bu da nihayet başka bir şekle bürünmüştü.

Böylece, tabiatın kafaları iyi işliyen ve gözleri yılmadan çocuklarının eline, üzerinde denemeler yapabilecekleri, düzeltmek için uğraşabilecekleri ve iş pek o kadar önemli olmadığı için, diledikleri gibi de alay edebilecekleri, iki şey geçmiş bulunuyordu; bunların biri yabancı sözlerle, terimlerle ve ifade tarzlariyle çirkinleşmiş olan anadilleri, öbürü ise bu gibi kusurlardan sıyrılmak amaciyle yazılan o değersiz yazılardı; fakat bu arada bir kötülükle savaşılırken bir başkasının yardıma çağırıldığı, hiç kimsenin aklına gelmemişti.

GOETHE

Çeviren: *Recai BİLGİN*

İTALYA SEYAHATİ

Venedik, 28 eylül 1786

1786 yılı eylülünün yirmi sekizinci akşamı, bizim saatımızla saat beşte Brenta yolundan Lagün'lere girerek ilk defa Venediği görmek, ondan sonra bu harikulâde adalar şehrine ayak basmak ve onu ziyaret etmek, kader kitabının bana ait sahifesinde yazılı imiş.

Çok şükür Venedik benim için artık, boş sözlerin can düşmanı sayan beni ekseriya ürkütmüş olan basit bir sözden, boş bir isimden ibaret değil.

İlk gondol gemiye yanaşınca -bu, acelesi olan yolcuları daha çabuk Venediğe çıkarmak için gelişmişti- belki yirmi seneden beri hiç düşünmediğim bir çocuk oyuncağını hatırladım. Babamın İtalyadan beraberinde getirdiği güzel bir gondol örneği vardı. Babam ona pek kıymet verirdi ve bana onunla oynamağa izin verildiği zaman kendimi büyük bir imtiyaza konmuş sayardım. Parlak saçtan ilk provalar, kara gondol kafesleri, bütün bunlar beni eski bir tanıdık gibi selâmlıyorlardı: çoktan beri mahrum kaldığım dost bir gençlik hissini tattım.

Mahallenin en muteber yerinde bulunan, Marcus meydanında uzak olmıyan, İngiltere Kıraliçesi Oteline yerleştim. Pencerelerim yüksek evlerin arasında akan bar bir kanala açılıyor. Penceremin hemen altında kemerli bir köprü, karşısında dar ve kalabalık bir sokak. İşte böyle konaklıyorum ve Almanya için hazırladığım paketi tamamlayıncaya kadar böyle kalacağım. Okadar hasretini çektiğim yalnızlığı şimdi artık iyice tadabilirim; çünkü insan kendini hiçbir yerde, karıncalar gibi kaynaşan bir halk arasında hiç tanınmaksızın kalabalığı yarıp geçtiği yerde olduğu kadar yalnız hissedemez. Venedik'te beni belki tek bir tanıyan vardır. Fakat o da bana elbette hemen rast gelmez.

Venedik, 12 ekim 1786

Dün San Luca'da yeni bir piyes temsil edildi: «İtalyada Anglisizma». İtalyada pek çok İngiliz yaşadığı için, örf ve âdetlerinin dikkati çekeceği tabiir. Ben de İtalyanların bu zengin ve o kadar hoş karşıladıklarını misa-

firlerini nasıl bir gözle gördüklerini burada öğrenmeği düşündüm; fakat tamamiyle sıfır. Her vakitki gibi muvaffakıyetli birkaç sahne, kalan kısmı çok ağır ve ciddî düşünülmüş ve İngiliz nüktesinden eser yok: alışılmış, alelâde ahlâki İtalyan vecizeleri, hem de en bayağı bir tarzda tertibedilmiş. Hoşa da gitmedi, az daha ·slıklanıyordu. Aktörler kendilerini muhitlerinde, Chiozza meydanında hissetmiyorlardı. Bu piyes burada gördüklerimin sonuncusu olduğu için, o millî temsillere hayranlığım bu tamamlayıcı parça ile büsbütün artacak gibi görünüyor.

Muhtıra defterimi son defa gözden geçirip bazı küçük notlar ilâve ettikten sonra, kâğıtlar tomarlanacak ve hüküm vermeleri için dostlara yollanacak. Bu sahifeler arasında daha şimdiden bazı şeyler görüyorum ki bunları daha fazla kesinleştirebilir, genişletebilir ve düzeltebilirdim: varsın bu ilk intibaın hâtırası olarak kalsın. Çünkü bu tamamiyle isabetli olmasa bile bizim için yine değerli ve haz vericidir.

Ne olurdu, dostlara bu kolay hayattan bir nefes gönderebilseydim. Evet, İtalyanlar için dağların ötesi karanlık bir bayaldir: şimdi bana da Alp'lerin ötesi karanlık geliyor; fakat dost çehreler sisler arasından hep beni çağırıyorlar. Buraları oralara tercih etmeme ancak iklim beni tahrik edebilir; çünkü doğum ve alışma çok kuvvetli bağlardır. Burada yaşamak istemem, meşgalesiz kalacağım herhangi bir yerde yaşamak istemediğim gibi. Şimdi yenilik bana bitmez tükenmez şeyler yarattırıyor. Mimari, pek eski zamanlara ait bir ruh gibi mezarından kalkıyor ve bana kendi hikmetini ölü bir dilin kaidelerini öğrenir gibi öğrenmemi emrediyor. Fakat tatbik olunmak veya onu doğrudan doğruya yaşıyormuşum gibi bana zevk vermek için değil, geçmiş çağların ebediyete intikal etmiş varlığını içten ve sessizce tanzim etmek için.

Palladio umumiyetle Vitruv'a dayandığı için, Galiani'nin yayınlarından bir tane edindim. Fakat bu sahifeler benim eşya yükümü ağırlaştırıyor, nasıl ki üzerinde çalışılması da beynime ağır geliyor. Palladio söz ve eserleri ile, düşünce ve yaratma tarzı ile Vitruv'u bana, İtalyanca tercümesinin yapabileceğinden daha fazla yaklaştırdı ve tercümanlık etti. Vitruv o kadar kolay okunmuyor; kitap esasen ağır yazılmış ve tenkitkâr bir tetebbuu icabettiriyor. Buna rağmen onu şöyle bir gözden geçiriyorum ve üzerimde bazı derin tesirler bırakıyor. Daha doğrusu, onu bilgi edinmekten ziyade «Murakabe» için bir dua kitabı gibi okuyorum. Artık günler erken kararmağa başlıyor ve okuyup yazmağa meydan veriyor.

Allaha şükür, gençliğimden beri benim için değerli olan şeyleri yeniden sevmeğe başlıyorum. Eski yazarlara tekrar yaklaşmağa cesaret edebildiğim

için kendimi ne kadar bahtiyar hissediyorum. Şimdi artık söyliyebilirim, hastalığımı ve çılgınlığımı itiraf edebilirim. Bundan birkaç yıl evvel hiçbir Latin yazarına tahammül edemez, İtalyanın bir tasvirini canlandıran hiçbir şeye bakamazdım. Eğer tesadüfle böyle bir şey olursa müthiş bir ıstıraba katlanmak zorunda kalırdım. Herder, ekseriya bütün Latince bilgimi Spinosa'dan öğrendiğimi söyliyerek benimle şakalaşırdı. Çünkü bunun, okuduğum biricik Latince kitap olduğunu farkına varmıştı. Fakat bilmiyordu ki ben eskilerden ne kadar sakınmak zorunda idim ve o belirsiz umumi fikirlere ne derece korku ile sığınıyordum. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Wieland'ın Satirler tercümesi beni çileden çıkarmıştı. Daha iki tanesini okur okumaz çılgına dönmüştüm. Eğer şimdi tatbik ettiğim kararı vermemiş olsaydım, muhakkak mahva sürüklenirdim: bunları gözümle görmek, içime sindirmek arzusu bende öyle bir olgunluk derecesine varmıştı ki! Tarih bilgisi beni tahrik ediyordu, eşya benden bir karış uzakta, fakat aşılmaz bir duvarla ayrılmıştı. Doğrusu şimdi bile bana bunları ilk defa olarak değil, sanki tekrar görüyormuşum gibi geliyor. Pek az zamandan beri Venedik'teyim; buradaki hayatı kâfi derecede benimsedim ve biliyorum ki, beraberimde eksik olsa bile, tamamiyle sarih, hâs bir fikir götürüyorum.

Venedik, 14. 10. 1876, gece saat 2

Buradaki ikametimin son ânında: çünkü hemen posta gemisi ile hareket ediyorum. Venedik'ten seve seve ayrılıyorum. Çünkü burada zevkle ve faydalanarak kalmak için plânım dışında adımlar atmam lâzım gelecekti; ve nihayet bu şehri herkes terk eder ve bahçe ve mülklerini sağlam toprakta arar. Ben bu arada iyice yükümü aldım ve zengin, eşsiz biricik hayali beraberimde götürüyorum.

Roma, 1 kasım 1787

Nihayet ağzımı açabiliyor ve dostlarımı neşe ile selâmlıyabiliyorum. Sırrımı ve buraya yaptığım esrarengiz yolculuğu affetsinler; nereye gittiğimi kendi kendime bile söylemeğe cesaret edemiyordum. Yola çıktıktan sonra dahi hâlâ korkuyordum. Ancak «Porta del Popolo» ya varınca Romaya geldiğime inandım.

Şunu söyliyeyim ki, yalnızca görebileceğimi hiç ummadığım bütün bu eserlerin yanıbaşında daima sizleri hatırlıyorum. Fakat herkesi canla başla şimale bağlanmış ve bu ülkelere karşı her türlü alâkayı kaybolmuş görünce uzun ve yalnız bir yolculuk yapmağa ve mukavemet edilemez bir ihtiyacın beni çektiği merkezi aramağa karar verdim. Evet, son yıllarda bu, benim için yalnız burayı görmenin ve burada bulunmanın şifalandırabileceği, bir

nevi hastalık olmuştu. Şimdi artık itiraf edebilirim: nihayet hiçbir Latince kitap, İtalya'ya ait hiçbir resim göremez olmuştum. Bu memleketi görmek ihtirası bende âzami derecede olgunlaşmıştı. Artık bu şiddetli arzum tatmin edildiği içindir ki şimdi dostlarım ve vatanım benim için yeniden pek çok kıymetleniyor ve arzuya değer oluyor. Ve şimdi bu hazineleri kendi hususi malım olarak kullanmak ve kendim tasarruf etmek için değil, aynı zamanda bana ve dostlarıma bütün hayat boyunca yol gösterecek ve ilerlemeğe hizmet edecek kıymetler olarak birlikte getireceğim emniyetle hissettiğim içindir ki dönüş, benim için o nispette arzuya değer oluyor.

* * *

Evet, dünyanın bu büyük şehrine ulaştım. Eğer burasını iyi bir arkadaşla, aklı başında bir kimsenin önderliği ile bundan elli yıl evvel görmüş olsaydım, kendimi bahtiyar sanırdım. Fakat mademki onu yalnız başıma, kendi gözlerimle görecek ve ziyaret edecekmişim, bu sevincin bana bu kadar geç olması çok iyi oldu.

Tirol dağlarından âdeta uçar gibi geçtim. Verona, Bicenza, Padua, Venedik'i iyice, Ferraro'yu Cento'yu, Bolonya'yı acele, Floransa'yı pek az gördüm, Roma'ya varmak isteği o kadar büyüktü ve her an o derece kuvvetleniyordu ki artık durmak mümkün değildi; onun için Floransa'da üç saat kaldım. Şimdi buradayım ve sükûn içindeyim ve görünüşe bakılırsa bütün hayatım için sükûnet kazandım. Denilebilir ki, insan bir kısmını iyice, ezbere bildiği şeyleri bütün olarak gözleriyle görünce yeni bir hayat başlıyor. Genç liğimin bütün hülyalarını şimdi canlı olarak görüyorum: ilk gravürler hâlâ hatırımdadır. Babam Roma'ya ait manzaraları sofaya asmıştı. Şimdi aslını görüyorum. Ve hepsi, yağlıboya, karakalem, gravür ve tahta oyması, alçı olarak, çoktan beri tanıdığım ne varsa hepsi bir arada gözümün önünde duruyor. Nereye gitsem bu yeni âlem içinde bir tanıdık buluyorum; her şey önceden tasavvur etmiş olduğum gibi, fakat hepsi de yeni. Bunu müşahedelerim ve fikirlerim için de söyliyebilirim. Yeni denecek hiçbir fikrim yok, hiçbir şeyi tamamiyle yabancı bulmadım; fakat eskiler o kadar kesinleştiler, o kadar canlandılar ve birbirleriyle o kadar sıkı bağlandılar ki yeni sayılabilirler.

Roma, 2 şubat

Dolgun ay ışığında Roma'da dolaşmanın güzelliği hakkında, bunu bizzat görmeden bir fikir edinilemez. Büyük gölge ve ışık kümeleri tek olan her şekli yutuyor ve yalnız büyük ve umumi olan şekiller gözlerimizin önünde beliriyorlar. Üç günden beri en ışıklı ve ihtişamlı geceleri eksiksiz ve doyasıya tattık. Coliseo üstün güzellikte bir manzara arz ediyor. Coliseo geceleri kapanıyor; içindeki kilisecikte bir münzevi oturuyor, yakın kubbe-

ler altında dilenciler barınıyorlar. O akşam düzlükte bir ateş yakmışlardı. Sakin bir hava dumanı harabelerin alt kısmını kaplıyan Arena'ya doğru sürüklüyor ve duman harabelerin alt kısmını örtüyor ve yukarıda heybetli duvarlar dumanı yararak esrarlı bir şekilde yükseliyorlardı. Parmaklığa dayandık ve bu müstesna manzarayı seyre daldık. Ay yükselmiş ve güler yüzlü idi. Duman yavaş yavaş duvarlara, boşluklara, yarıklara uzanıyor; ay ışığı onu bir süs gibi aydınlatıyordu. Bu manzara pek nefîs idi. Pantheon ve Capitol'u da böyle aydınlanmış görmek lâzım, Sen Piyer kilisesi meydanı ve daha başka büyük sokak ve meydanları da. Tıpkı insan ruhu gibi güneşle ayın da burada, nazarlarının heybetli ve fakat işlenmiş kütlelerle karşılaştığı bu yerde, başka yerlerde olduğundan tamamiyle değişik vazifeleri var.

GOETHE

Çeviren: *Seniha Bedri GÖKNİL*

DÜNYA EDEBİYATI HAKKINDA

Fransız gazetelerinden verdiğim havadislerin gayesi, sadece beni ve yazılarımı hatırlatmak için değildir. Şimdilik hedef tuttuğum daha yüksek bir gayeye işaret etmek istiyorum. Her yerde insanların ilerlediğini, dünyanın ve insan münasebetlerinin daha ümitli olduğunu işitiyor ve okuyoruz. Bunlar nasıl olursa olsun, esasını araştırmak ve etraflıca tesbit etmek benim vazifem olmadığından, kendi hesabıma sadece bir dünya edebiyatının doğduğunu, içinde biz Almanlara da şerefli bir rol ayrıldığını görüyor ve bu kanaatimi dostlarıma bildirmek istiyorum. Milletler bize bakıyor, bizi övüyor, tenkid veya inkâr ediyor; taklidediyor, hattâ olduğumuzdan çok başka gösteriyor; bizi anlıyor veya anlamıyor; bize kalblerini açıyor, yahut da kapıyor. Bütün bunları hep aynı duygu ile karşılamalıyız, çünkü hepsinin değeri büyüktür.

(*Sanat ve Eski çağ hakkında*)

«Bir dünya edebiyatının meydana geldiğine, milletlerin bunu istediğine, bunun için de hattâ dostça adımlar atıldığına inanıyorum. Almanlar, burada en çok müessir olabilir, olmalıdır da. Bu büyük bir araya gelişte onların güzel bir rolü olacaktır.»

(*Streckfuss'a mektup, 27 ocak 1827*)

«Millî edebiyat, artık fazla bir şey vermiyor. Dünya edebiyatı zamanı gelmektedir. Onu çabuk getirtmek için de herkes gayret etmelidir.»

(*Eckermann'la Konuşmalar, 31 ocak 1827*)

«Şimdi biz, Fransızlar, İngilizler ve Almanlarla sık sık görüşürken, birbirimizi tashih eder duruma düşmemiz çok iyidir. Bir dünya edebiyatından elde edilen, daima da daha çok edilecek olan en büyük fayda budur. Carlyle, Schiller'in hayatını yazdı ve onun hakkında bir Almanın, kolay kolay hüküm veremiyeceği gibi hüküm verdi. Halbuki buna karşılık, bizim de Shakespeare ve Byron hakkındaki bilgilerimiz kuvvetlidir; hizmetlerini de belki İngilizlerden daha iyi takdir etmesini biliyoruz.

(*Eckermann'la Konuşmalar, 15 temmuz 1827*)

«Bundan başka dünya edebiyatının doğacağına, hususiyle milletlerarasındaki büyük ayrılıklar, başkalarının görüş ve hükümleriyle ortadan kaldırılırsa, işaret edilebilir.»

(*Boisserée'ye mektup, 12 ekim 1827*)

«Amma şimdi sizden de bu "*Tasso*„ nun ne dereceye kadar *İngilizce* olduğunu bilmek istiyorum. Bu hususta bana izahat verip beni aydınlatırsanız, size son derece minnettar kalırım.»

(*Carlyle'e mektup, 1 ocak 1828*)

«Bugünkü gibi son derece hareketli bir devirde, temasların da çok kolaylaştığı bir zamanda, yakında bir dünya edebiyatının doğacağını umduğumuz bir sırada, bu yolda büyük tesirleri olabileceği Batı komşularımız, bu fikri alkışla karşıladılar.»

(*Sanat ve Eski çağ hakkında*)

«Milâno'da çıkartmağa başlamış olduğunuz derginizin ilk kırk yedi yaprağı beni büyük bir sürpriz karşısında bıraktı. Muhtevası ve vermesini bildiğiniz sevimli şekliyle bu derginiz, gitgide daha çok yayılan bir dünya edebiyatı olacak ve bu yolda samimiyetle tesirini gösterecektir. Bu hususta kendi hesabıma sizi temin edebilirim.»

(*L'Eco dergisinin nâşirine mektup, 31 mayıs 1828*)

«Yavaş yavaş büyük bir okuyucu kütlesi kazanan bu dergiler, umduğumuz dünya edebiyatına büyük ölçüde bir şeyler katacaktır. Yalnız, tekrar edelim, milletler ayni şekilde düşünmeli, sözü bahis konusu olamaz. Ancak birbirlerini anlamalı, kavramalı, birbirlerini sevmek istemiyorlarsa da, hiç olmazsa birbirlerine müsamaha etmelerini öğrenmelidirler.»

(*Sanat ve Eski çağ hakkında*)

«Evet bir Avrupa, bir dünya edebiyatının doğacağını haber vermeğe cesaret ettikse, bu yalnız muhtelif milletlerin birbirlerini ve eserlerini bilmeleri demek değildir; çünkü bu mânada bir dünya edebiyatı çoktan var, yaşamakta, hattâ az çok yenilenmektedir. Hayır! Burada asıl dâva canlı ve gayretli müelliflerin birbirlerini tanımaları, temayülleri ve anlayışlariyle beraberce çalışmaları için teşvik görmeleridir.»

(*Berlin'de tabiat araştırıcıları toplantısı, 1828*)

«Dünya edebiyatları şüphesiz birbiri üzerine çok hareketli ve garip bir şekilde tesir ediyor. Bunda da eğer yanılmıyorsam, Fransızların en büyük kârları oluyor. Onların hattâ, şuurlu bir peşin görüşleri de var; edebiyatlarının Avrupa'ya, XVIII. yüzyıldan daha kuvvetle tesir edeceğini de şuurlu olarak peşinden görüyorlar.»

(*C. F. v. Reinhard'a mektup, 18 haziran 1929*)

«Epey zamandan beri, bir dünya edebiyatı üzerinde, hem de pek haksız olmıyarak konuşuluyor; çünkü bütün milletler, en müthiş harblerle birbirine karıştılar, sonra da gene ayrılıp içlerine kapandılar ve yabancı birçok şeyler gördüklerinin, içlerine aldıklarının ve şimdiye kadar hiç bilmedikleri fikirleri zaman zaman özlediklerinin farkına vardılar. Bundan komşu münasebetleri duygusu doğdu ve artık içlerine kapanacak yerde, ruhları yavaş yavaş daha serbest bir fikir mübadelesine girişmek istiyor.»

(*Thomas Carlyle'ın Schiller'in hayatına Giriş, 1830*)

«Gitgide artan bir mübadele hızıyle yakında böyle bir dünya edebiyatı meydana gelirse, biz ondan, başarabileceğinden ve başardığından fazla birşey beklememeliyiz.»

(*Yukarıki Giriş taslağından*)

«Bizim için yalnız bu türlü adamların hakkımızda söyledikleri mühim olmamalı. Aksine onların başkalariyle olan münasebetlerine, başka milletlere, Fransızlara ve İtalyanlara karşı aldıkları vaziyetlere de dikkat etmeliyiz; çünkü ancak buradan umumi bir dünya edebiyatı doğabilir; milletler, hepsinin birbirlerine olan münasebetlerini tanıyabilir. Böylece herkes bir başkasında hoşa gidenle gitmiyen, taklide değerle değmiyen, hattâ kaçınması gereken bir şey bulur.»

(*Yukarıki Girişin taslağından, 5 nisan 1830*)

«Bitkiler üzerindeki son yazılarımın tercümesinde, bana da size olanlar oldu. Dostum Soret'nin, Almancamla anlayamadığı birkaç mühim yeri kendi Fransızcama tercüme ettim. O da sonra kendi Fransızcasına çevirdi. Böylece şimdi - ve buna kuvvetle inanıyorum - o dilde belki Alman dilinde olduğundan daha iyi anlaşılır bir hal aldı. Bu usulü bir Fransız kadını da benimsemiş olacak ki, kendisine evvelâ Almanca metni anlaşılır bir halde, bütün süslerden sıyırarak tercüme ettiriyor, sonra da ona kendi diline ve cinsine has bir letafet veriyor. Bir dünya edebiyatının belli neticeleri işte bunlardır. Milletler, karşılıklı mübadele sırasında, birbirlerine olan üstünlüklerini daha çabuk kavrarlar.

(*Boisserée'ye mektup, 24 nisan 1831*)

GOETHE

Çeviren: *Melâhat ÖZGÜ*

EPİK VE DRAMATİK ŞİİR HAKKINDA

(1797)

Epope şairi gibi dram şairi de umumi ve edebî kanunlara, hususiyle birlik ve gelişme kanunlarına uymak zorundadır. Bundan başka her ikisi de, aynı konuları işler ve her ikisi de her türlü motif kullanabilir. Fakat aralarında büyük esaslı fark, epope şairinin hadiseyi *tamamiyle geçmişte* göstermesinde, dram şairinin ise onu *tamamiyle halde* tasvir etmesindedir. Eğer ikisinin de riayet etmeleri gereken kaidelerin teferruatı, insan tabiatından çıkarılmak istenilirse, bir Rapsod(1) ile bir Mime'yi(2) gözönünde bulundurmak ve her ikisini şair olarak kabul etmek icabeder. Birincisini sükûnetle dinliyen, ikincisini de heyecanla seyreden, aynı zamanda da dinliyen bir muhitle çevirmeli, o zaman bu iki şairden her birinin, önlerindeki bu iki edebî neviden hangisine daha çok heves edeceklerini, hangi konuları seçeceklerini ve hususiyle hangi motifleri kullanacaklarını göstermek güç ol-olmaz. Hususiyle, diyorum, çünkü yukarıda işaret ettiğim gibi, hiçbiri, kendine kesin olarak bir şey benimsiyemez.

Epope ve trajedinin konuları, beşerî, mânalı ve patetik olmalı: şahıslar, en iyi şekilde, kendi kendilerine hareket etmeleri gereken, ahlâki, siyasi bakımdan mihaniki olarak değil de, şahsiyetleriyle tesir ettikleri muayyen bir kültür seviyesinde bulunurlar. Yunanlıların kahramanlık devirlerine ait olan efsaneleri bu bakımdan şairler için bilhassa elverişlidir.

Epik şiir, daha çok hususi mahdut hadiseleri, trajedi ise hususi mahdut ıstırapları tasvir eder. Epik şiir, *kendisinin dışında* tesir eden insanı tasvir eder: savaşları, seyahatları, muayyen, maddi ve geniş bir saha istiyen her türlü teşebbüsleri anlatır. Trajedi ise insanın mânevi hayatını tasvir eder. Bu sebepten hakiki trajedinin, konusu için geniş bir sahaya ihtiyacı yoktur.

Bu çeşit motiflerden ben beş türlüsünü tanıyorum:

---

(1) Eski Yunan dünyasında epik şiirler inşadedene bu isim verilirdi.

(2) Yunanca «taklideden» aktör, demektir.

1) Hareketi teşvik eden, *gürüten* motifler. Bunları hususiyle dram kullanır.

2) Hareketi gayesinden uzaklaştıran, *geri götüren* motifler. Bunların ise hemen hepsini epik şiir kullanır.

3) Hareketi durduran, yolu uzatan *geciktiren* motifler. Bunları her iki edebî nevi de büyük ölçüde kullanır.

4) Şiirde gösterilen zamandan önceki olayları da şiire sokan, *geriye uzanan* motifler.

5) Şiirde gösterilen zamandan sonra vaki olacak hadiseleri önceden bildiren, *peşin yakalıyan* motifler. Bunlara, hikâyeci gibi dram şairinin de, eserini mükemmel kılmak için ihtiyacı vardır.

Gösterilecek *dünyalar*, her iki şair için de birdir:

1) *Fizik dünyası;* hem de ilk olarak, tasvir edilen şahısların ait oldukları ve bunların etrafını çeviren, kendilerine en yakın bulunan dünya gelir. Bunda dram şairi çoğunlukla bir noktada durur. Epope şairi ise daha geniş bir sahada, daha serbest hareket eder. İkinci olarak da, içine bütün tabiatı alan daha *geniş* bir dünya gelir. Bunu, umumiyetle muhayyileye hitabeden epope şairi, teşbihlerle insana yaklaştırır. Dram müellifi ise teşbihlerini ihtiyatlı kullanır.

2) *Ahlâk dünyası* da, her iki şair için birdir; en uygun şekilde fizyolojik ve patolojik sadeliği içinde tasvir edilir.

3) *Hayaller, sezişler, görünüşler, tesadüfler ve mukadderatlar dünyası.* Bunların da kapıları her iki şaire açıktır; ancak maddi dünyaya çekilmeleri gerektiği tabiîdir. Bu sırada da modern insanlar için ayrı bir güçlük doğar; çünkü efsane mahlûklarını, tanrıların, falcıların, eski kehanetlerin yerlerini öyle kolay kolay dolduramayız.

Hepsinin işlenmesine gelince: tamamiyle geçmişten anlatan Rapsod, sükûnet içinde düşünürken, olanları görmiyen, hakîm bir insan olarak gözükecektir. İnşadı, kendisini zevkle ve uzun müddet dinlemeleri için, dinleyicileri teskin etmek gayesini güdecektir; alâkayı müsavi derecede bölecek; çünkü kuvvetli bir tesiri derhal yatıştıramıyacaktır. İstediği gibi ileriye ve geriye uzanacak, ve oradan oraya dolaşacaktır. Onu herkes, her yerde takibedecektir, çünkü onun ancak, tablolarını kendilerine yarattıran muhayyile ile ilgisi vardır; nasıl tablolar yaratılacağı da onca müsavidir. Rapsod ise, yüksek bir varlık olarak, şiirinde bizzat gözükmemeli. En iyisi, bir perdenin arkasından okumalı; öyle ki, şahsiyeti tamamiyle tecridedilmeli ve insan yalnız ilhamların sesini işidiyor, sanmalı.

Buna karşılık Mime'nin durumu tamamiyle aksidir; muayyen bir şahsiyet olarak ortaya çıkar. Kendisi ve etrafiyle iyice alâkadar olunmasını ister. Ruhunun ve bedeninin acılarına iştirak edilmesini, seyredilirken herkesin kendisini unutmasını ister. Gerçi o da eserini adım adım yaratır, fakat çok daha canlı hareketlere cesaret edebilir; çünkü maddi dünyada zayıf tesir de kuvvetli olanı yenebilir. Seyreden dinleyicinin daimi surette maddi bir cehit sarfetmesi gerekir; eseri düşünmeğe kalkışmamalı, alâka ile onu takibetmeli. Muhayyilesi burada tamamiyle âtıl bırakılır. Ondan artık hiçbir şey beklenilemez; anlatılan şeyler bile derhal tasvir edilerek göz önüne getirilmelidir.

GOETHE - SCHILLER
Çeviren: *Melâhat ÖZGÜ*

AKTÖRLER İÇİN KAİDELER

(1803)

Aktörün sanatı, dil ve beden hareketleriyle belirir. Bundan sonraki paragraflarda dil meselesinden başlıyarak, her iki mesele için kaide ve yol göstereceğiz.

L E H C E

Trajik bir ifadeye mahallilik karışırsa, güzel eser bozulur ve seyircinin kulağını tırmalar. Bu sebepten de yetişmekte olan bir sanatkâr için ilk ve en lüzumlu şey, her türlü lehçe hatalarından kurtulup tam mânasiyle temiz bir telâffuza sahip olmaktır. Sahnede mahallilik yürümez. Orada yalnız, zevk, sanat ve ilimle işlenerek ince bir hale gelen temiz Alman şivesi hâkim olmalıdır.

*
* *

Lehçe alışkanlıklariyle mücadeleye mecbur olan kimse, Alman dilinin genel kaidelerine dayanarak, yeni çalıştığı kelimeyi kuvvetli, hattâ gerektiğinden de daha kuvvetli telâffuz etmeğe uğraşmalıdır. Bu vaziyette mübalâğa bile tavsiye edilebilir. Bunun hiçbir mahzuru yoktur; çünkü daima, çok eski alışkanlıklara dönmek ve mübalâğayı kendiliğinden düzeltmek, insanın yaratılışında olan bir şeydir.

T E L Â F F U Z

Müzikte her bir sesin doğru, tam ve temiz karşılığını vermek, sanatkârane ifadenin temeli olduğu gibi, aktörlük sanatında da bütün yüksek recitation ve declamation'un esası, her kelimenin tam ve temiz telâffuzudur.

*
* *

Bir kelimenin hiçbir harfi kapalı geçilmeyip hepsi hakiki değerlerine göre ortaya çıkarılırsa, bu telâffuz tamdır.

*
* *

Yanlış veya değişik şekilde ezberlemek, birçok aktörlerde, yanlış veya değişik bir telâffuza sebep olur. Şu halde ezberlenecek şeyi hafızaya geçir-

meden evvel, onu, yavaş ve dikkatle okumalıdır Bu esnada bülün ihtiraslardan declamation ve hayal oyunlarından kaçınmalıdır; buna mukabil, doğru okumayı ve iyi telâffuz etmeği öğrenmeğe çalışmalıdır. Böylece bazı lehçe ve telâffuz hatalarından kaçınılmış olur.

DÉCLAMATION

Déclamation, müzikle fazla benzerliği olduğundan, kuru bir ses sanatı diye de adlandırılabilir. Yalnız şunu ayırdetmek lâzımdır: müzik kendi hususi gayesine göre daha serbest hareket eder, ama dèclamation, tonları bakımından çok mahduttur ve yabancı bir gayeye tâbidir. Declamé eden kimse bu kaideye çok dikkat etmelidir. Çünkü, sesleri çok çabuk değiştirirse ya çok yavaş, ya çok yüksek, yahut da pek çok yarım sesler söyler. Böylece, şarkı söyler durumuna, aksi halde de basit récitation'da bile hata sayılan biteviyeliğe düşer - biri diğeri kadar tehlikeli olan iki kaya - bunların arasında da vaız tonu denilen bir üçüncüsü saklıdır. Birinci veya ikinciden kaçarken, kolaylıkla üçüncüye maruz kalınır.

***

Yeni başlıyan aktörler için, declamé ettiği şeyi mümkün olduğu kadar alçak sesle söylemek faydalı olur. Çünkü bu suretle seste geniş bir saha kazanır ve diğer perdeleri tamamen verebilir. Fakat çok yüksek başlarsa, alışkanlıkla bas sesini, ve bunun neticesi olarak da yüksek mânevi ifadeyi kaybeder. Kulağı tırmalıyan çatlak bir sesle nasıl muvaffak olabilir? Alçak sesle declamé etmeği tamamen benimserse, mümkün olan bütün değişişlerin ifadesini verebileceğinden emin olabilir.

RİTMİK İNŞAT

Déclamation'da yapılan kaide ve açıklamaları, burada da esas olarak almak lâzımdır. Fakat her şeyden önce, mevzuun daha heyecanlı ve tesirli bir ifade ile declamé edilmesi, ritmik inşadın karakteridir. Her kelime muayyen bir ağırlıkla telâffuz edilmelidir.

SAHNEDE VÜCUDUN DURUŞU VE HAREKETİ

Aktör her şeyden önce, tabiatı sadece taklidetmek değil, onu ideal bir şekilde temsil etmek zorunda olduğunu, temsilinde, hakikiyi güzelle birleştirmesi gerektiğini düşünmelidir.

***

Vücudun duruşu doğru, göğüs dışarı çıkık, kolun üst kısmı dirseğe ka-

dar vücuda yapıştırılmış baş ve yüzün dörtte üçü daima seyircilere olmak şartiyle, biraz hitabedilen kimseye çevrilmiş olmalıdır.

***

Çünkü aktör daima, orada, seyirci için bulunduğunu düşünmelidir.

***

Aktörler, tabiî olmak lâzımdır, hükmünü yanlış anlıyarak, karşılarında bir üçüncü yokmuş gibi, oyunu kendi aralarında oynamamalıdırlar. Onlar seyirci önünde profilden oynamamalı ve seyirciye arkalarını dönmemelidirler. Şayet buna, karakteristik bir halin ifadesi için ihtiyaç duyulursa, dikkatli ve cazip bir şekilde yapılmalıdır.

EL VE KOL HAREKETLERİ

Aktör, el ve kollarını serbest hareket ettirebilmek için, asla baston taşımamalıdır.

***

Eller, hareketten sakin duruma, sözlerini tamamen bitirmeden dönmeme lidir. Bu, hattâ sonra da sözün bitişi gibi yavaş yavaş olmalıdır.

***

Kolların hareketi daima kısmen olmalıdır. Evvelâ el kalkmalı, veya bir hareket yapmalı, sonra da dirsekle bütün kol harekete geçmeli. Kol, birdenbire kalkmamalıdır; çünkü o zaman hareket sert ve çirkin olur.

MİMİK

Mimik'te muvaffak olmak, hakkında da doğru hüküm verebilmek için, aşağıdaki kaidelere dikkat etmek lâzımdır:

Bir ayna önünde durup déclame edilecek şeyi alçak sesle söylemeli veya hiçbir şey söylemeyip sadece kelimeleri düşünmeli. Bu suretle, déclamationla sürüklenmeyip düşünülen veya yavaşça söylenen şeyin ifade etmediği her yanlış hareket kolayca fark edilir, böylece güzel ve doğru mimikler seçilip bütün mimik'e sanatın bir ifadesi olarak, kelimelerin mânasına uygun bir hareket verilebilir.

***

Fakat bu esnada, aktörün evvelâ, temsil ettiği kimsenin karakterini ve durumunu tamamen benimsemesi ve muhayyelesinin de mevzuu iyi işlemesi şarttır. Çünkü bu hazırlık olmadan, ne doğru declamé ne de iyi hareket edilebilir.

PROVADA GÖZETİLECEK NOKTALAR

Ayakları kolay ve düzgün hareket ettirebilmek için, çizmeyle prova yapmamalıdır.

***

Aktör paltoyla prova yapmamalı, kolları esas temsildeki gibi serbest olmalıdır. Çünkü palto onu yalnız icabeden hareketten alıkoymaz, temsilde de gayriihtiyari tekrarlıyacağı yanlış hareketlere alıştırır.

***

Aktör provada da, role uymıyan hiçbir hareket yapmamalıdır.

KAÇINILACAK FENA ALIŞKANLIKLAR

Aktörün, otururken, sandalyesini biraz öne çekmek icabedince, onu iki bacağının arasına gelen yerden tutup, kendi de biraz doğrularak çekmesi, yapılmaması gereken büyük hatalardandır.

***

Aktör tiyatroda mendilini göstermemeli, burnunu az silip az tükürmelidir. Bir sanat eseri ortasında tabiî şeyleri hatırlamak çok fecidir. İhtiyaç halinde kullanmak üzere moda olmamasına rağmen, küçük bir mendil bulundurmalıdır.

SAHNEDE DURUŞ VE GURUPLANIŞ

Sahne ve salon, aktör ve seyirci bir bütün teşkil eder.

***

Tiyatro, aktörlerle süslenen figürsüz bir tablo diye kabul edilebiilr.

***

Sahnede yalnız kalan kimse, sahneyi süslemekle de vazifelendirildiğini unutmamalı, hele dikkat, yalnız kendi üzerinde toplanırsa, bunu daha çok düşünmelidir.

GOETHE

Çeviren: *Belma ÇAKMUR*

ALMAN MİMARİSİ HAKKINDA

D. M. ERVINI A STEINBACH (1)

Mezarının başında dolaşırken ey asîl Erwin, bana üzerinde *Anno Domini 1318 XVI. Kal. Febr. obiit Magister Ervinus, Gubernator Fabricae Ecclesiae Argentinensis* (2) yazısını gösterecek ve tâzimlerimi bu mukaddes yere dökecek olduğum taşı arayıp bulamayınca, yurttaşlarından hiçbiri de bana onu gösteremeyince, ruhum çok kaygılandı. Şimdikinden daha genç, daha hararetli, daha coşkun ve daha iyi olan kalbim, elde ettiğim şeylerden daha sükûnetle zevk almaya muvaffak olduğum anda sana mermerden, yahut da kum taşlarından kudretim nispetinde bir anıt dikmeği vadetti.

Sana anıtın ne lüzumu var? Sen kendine bunların en güzelini diktin. Sana erişmeğe çalışan karıncaları, adın hiç mi ilgilendirmiyor? Alınyazın, bulutlara kadar dağlar kuran mimarın alınyazısına benziyor.

Ruhta, bütün, büyük, Tanrı'nın yarattığı ağaçlar gibi en küçük kısımlarına kadar güzel bir Babil fikri yaratmak, uzanan binbir ele bir şeyler vermek, kaya diplerini oymak, üzerlerine yükseklikler kurmak, sonra da ölürken oğullarına: ben, ruhumun eserlerinde ve aranızda kalıyorum, siz de başlanmış olanı bulutlara kadar yükselterek tamamlayın demek, pek az kişiye nasip olmuştur.

Sana bir anıtın ne lüzumu var? Hem de benden? Halk mukaddes adları ağzına alınca, ya hurafe yahut da küfür olur. Senin bu muazzam eserin önünde zevkleri zayıf olanların daima başı dönecektir. Kuvvetli olanlar da, kimse göstermeden seni tanıyacaktır.

Öyle ise mükemmel adam, hayattan çok ölüme doğru açıldığı daha muhtemel görünen sakat gemimi gene Okyanos'a çıkarmaya cesaret edemeden, bak burada, bu korulukta, etrafta sevgililerimin adları yerdiği yere, kayınağacı gibi narin uzanan bir kuleye adını kazıyorum. Dört zirvesine de, İsa'nın aziz şakirtlerinden birine bulutlardan indirilen, içi temiz ve kirli hayvanlarla

(1) Divis Manibus: Ervin von Steinbach'ın ruhuna.

(2) Strassburg Katedralinin sanat atelyesi müdürü Üstat Ervinus 6 ocak 1318 yılında öldü.

dolu mendile benziyen şu mendili asıyorum. Bu da onun gibi çiçek ve yaprakla, kuru ot ve samanla, geceleyin filizlenmiş mantarlarla doludur. Bütün bu bitkileri ben, gezintilerin esnasında birçok yerlerden geçerken bir heyecan duymadan vakit geçirmek için topladım. Sana şimdi ölümünü tâzim için takdisle sunuyorum.

GOETHE

Çeviren : *Melâhat ÖZGÜ*

GÜZELLIK

Dostluk ihtiyacı, kendi konusunu doğurup geliştirirse antik anlayışlı bir kimsenin, bununla, ancak tek taraflı, ahlâki bir kazancı olur. Dış dünya ona, eğer o, kendisinde buna benzer bir ihtiyaç ve tatmin edici bir konu yaratmazsa, çok az yardım edebilir. Burada, hasselerle sezilen güzelliği, maddi güzelliği kastediyoruz; çünkü gelişmekte olan tabiatın son eseri, güzel insandır; gerçi tabiat bunu, ülküsüne birçok şartlar aykırı geldiğinden pek ender yaratır. Onun mutlak kudreti için bile, uzun zaman, mükemmelliğin içinde kalmak, ve yaratılmış güzelliğe ebediyet vermek, imkânsızdır. Doğrusu istenirse, güzel insanın, yalnız bir an için güzel olduğu söylenebilir.

Sanat, bunun aksini iddia eder; çünkü insan, tabiatın zirvesine eriştiği anda, kendisini gene, içinde yeniden bir zirve yaratmak zorunu duyan bütün bir tabiat olarak görür. Buna ilâve olarak da, bütün mükemmellikler ve faziletleri içine almakla, seçim, nizam, ahenk ve mâna istemekle, nihayet diğer faaliyet ve eserlerinin yanında parlak bir mevki alan sanat eserini yaratmaya kadar yükselmekle o noktaya varır. Bir kere de yaratıldı mı, dünyaya ideal gerçekliğiyle çıktı mı, silinmez, kuvvetli bir tesir bırakır; bütün yetilerinin iştirakiyle ruhen inkişaf ederek, bütün güzellikleri, saygı ve sevgiye değer şeyleri içine alır; insan şeklini canlandırarak, insanı kendi üstüne çıkarır; onu, hayat ve faaliyet çevresinden ayırır, içinde geçmiş ve geleceğin de bulunduğu hal için tanrılaştırır. Antik çağ insanlarının tasvir, tebliğ ve belgelerinden anlaşıldığına göre, Olympos'un İuppiter'ini görenler, aynı hislerin tesiri altında kalmışlardı. Tanrı, insanı tanrılaştırmak için insan olmuştu. En yüksek vakar görüldü, en mükemmel güzelliğe de hayran kalındı. Tam bir kanaatla: bu eseri görmeden ölmek, talihsizliktir, diyen, o Antik çağ insanlarına herhalde bu bakımdan da hak verilebilir.

Winckelmann, yaratılışı itibariyle bu güzelliği anlamaya yetkiliydi; bunu da, ilk defa eski klâsik yazarların eserlerinde sezdi; canlı tabiat şekillerinde görüp değerlendirmek için evvelâ plâstik eserlerden öğrendiğimiz güzelliği o da bu eserlerde bulmuştu.

Dostluk ve güzellik ihtiyaçları, aynı zamanda aynı konu ile beslenirse, insanın saadet ve şükran duyguları son haddini bulur; ve o, bu uğurda her şeyini feda etse de bunlar bağlılığı ve saygısı için yeter delil sayılmaz.

YUNAN SANATININ BELİRTİLERİ

Bütün yazılardan, evet kelime ve dille uğraşan en yüksek edebiyattan, şiir ve hitabetten, plâstik sanatlara geçmek, güç, hattâ imkânsızdır, çünkü aralarında, üzerinden ancak müsait bir mizacın atlıyabileceği, muazzam bir uçurum vardır. Winckelmann'ın buna ne derece muvaffak olduğu hakkında hüküm vermek için elimizdeki vesikalar yeter.

Winckelmann, plâstik sanat eserlerine, evvelâ onlardan zévk ve sevinç duymakla yaklaştı. Fakat bu eserlerden istifade etmek, onlar hakkında hüküm vermek için de, arada sanatkârlara muhtaçtı. Winckelmann bu sanatkârların az çok muteber fikirlerini kavrıyarak, yazıp ortaya koymasını bildi. İşte bunlardan, daha Dresden'de iken neşredilmiş olan «Über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst»(1) adlı yazısı iki ek yazıyla beraber doğmuştur.

Winckelmann, burada her ne kadar doğru yolu tutmuş görünüyor, bu yazılar da, her ne kadar ana fikirleri veren kıymetli satırları ihtiva ediyor, ve sanatın son gayesini ne kadar doğru gösteriyorsa da, hepsi gerek konu, gerekse şekil bakımından o derece tumturaklı ve acayiptir ki, devrin Saksonya'da toplanan bilgin ve sanat tenkitçilerinin şahsiyetleri, kabiliyet, fikir, temayül ve mizaçları hakkında yakından bilgi edinilmediği takdirde, bu yazılardan bir fikir çıkarmaya çalışmak beyhude yere uğraşmak olur. Bunun için, o devre yakın yaşıyan bilgili sanatseverler, o zamanki durumu mümkün olduğu nispette bugün tasvir etmeğe veya ettirmeğe karar vermezlerse, bu yazılar gelecek nesillere kapalı bir kutu gibi kalır.

Lippert, Hagedorn, Oeser, Diterich, Heinecke ve Oesterreich, hepsi, kendine göre sanatı sever, işler ve geliştirirlerdi. Gayeleri mahdut, prensipleri tek taraflı, çok defa da tuhaftı. Etrafta, her anlatışlarında, cemiyeti sadece eğlendirmeyip aynı zamanda aydınlatan hikâye ve anektodlar dolaşırdı. Çok sürmeden bu çalışmaların kifayetsizliğini anlıyan, dostlarından da saklamıyan Winckelmann'ın yazıları işte bu gibi unsurlardan meydana gelmişti.

Winckelmann, nihayet, yeter derecede hazırlanmamış olmakla beraber, az çok tecrübe sahibi olarak yola çıktı, ve her hassas kimse için olduğu gibi, benliğini geliştiren devrin başladığı ülkeye ulaştı. Bu gelişme sonraları, biribirinden çok farklı insanlar arasında kuvvetli bir bağ teşkil ettiğinden, ahenkli olduğu kadar da gerçek olması gereken tesirler yapıyordur.

GOETHE

(«*Winckelmann*» adlı yazısından)
Çeviren: *Belma ÇAKMUR*

(1) «Resim ve heykeltraşlık alanındaki Yunan eserlerinin taklidine dair».

LAOKOON HAKKINDA

(1798)

Hakiki sanat eseri, bir tabiat eseri gibi bize daima sonsuz görünür: ona bakarız, onu duyarız, üzerimize tesir ettiririz; fakat onu tanımayız, mahiyetini, bize ettiği hizmeti kelimelerle ifade edemeyiz. Bunun için Laokoon hakkında söyliyeceğimiz şeyler, hiçbir zaman haddimizi aşarak, bu konuyu inceden inceye tahlil etmek olmıyacaktır. Bu mükemmel sanat eseri hakkında her fırsatta çok şeyler yazılmıştır; kısa bir zaman içinde gene öyle bir şekilde teşhir edilmesini diliyelim ki, her sanatsever ona bakarak memnun olsun ve hakkında kendi tarzına göre konuşsun!

İnsan bir şaheser üzerinde konuşmak istedi mi, bütün sanat hakkında konuşmasına lüzum kalmaz; çünkü şaheser, bütün sanatı içine alır ve herkes, kudreti yettiği kadar umumi olanı hususi bir halden çıkarır. Bunun için burada önce umumi olandan bahsedelim:

Yüksek sanat eserlerinin hepsi, insan tahtını tasvir eder. Plâstik sanatlar, bilhassa insan vücudiyle meşgul olur. Biz burada yalnız bundan bahsedeceğiz. Sanatın birçok merhaleleri vardır. Her merhalede mükemmel sanatkâr görülebilir, fakat mükemmel sanat eseri, başka eserlerde teker teker bulunan vasıfların hepsini bir araya toplar.

Bildiğimiz en yüksek sanat eserleri bize şunları gösterir:

Canlı, yüksek organize edilmiş tabiatları. Burada her şeyden önce kısımları, ölçüleri, iç ve dış gayeleri, şekilleri ve umumiyetle hareketleri tanınan insan vücudunun bilgisi beklenir.

Karakterleri. Burada, parçaları şekil ve tesirle birbirinden ayıran bilgi beklenir. Vasıflar birbirinden ayrılır ve kendilerini ayrı ayrı gösterir. Bununla karakterler meydana gelir. Bir eser meydana getirildiği zaman nasıl parçaları önemli bir şekilde birbirleriyle münasebette ise, muhtelif sanat eserleri arasında da karakterlerle mühim münasebetler yaratılabilir. Konu:

Sükûnette veya harekettedir. Bir eser, yahut da bir eserin parçaları, ya kendi başına sükûnet içinde çıplak varlıkları gösterilerek, yahut da hareketli, tesirli, ıstırap içinde, mânalı bir şekilde tasvir edilebilir.

İdeal. Buraya varabilmek için konuyu etrafiyle görebilmek, tasvir edilecek en yüksek anı bulabilmek, ve onu sınırlı gerçeğin içinden çıkarıp yükseltebilmek, ona ideal bir dünyada ölçü, sınır, realite ve vekar verebilmek için sanatkârın derin, titiz ve sabırlı olması, aynı zamanda da yüksek bir anlayışı olması lâzımdır.

Cazibe. Fakat konu ve konuyu tasvir ediş tarzı sanatın maddi kanunlarına, yani nizam, kavrayış, simetri, tenazur ve saireye tâbidir. Bunlarla o, ancak güzel, yani cazip görünür.

Güzellik. Bundan başka münnevver insanın, güzeli tasvir etmek veya yaratmak için her şeyi, hattâ tezatları bile tâbi kılmasını bildiği ölçü ile meydana gelen mânevi güzelliğe bağlıdır.

Yüksek sanat eserinden beklediğimiz şeyleri böylece önden söyledikten sonra, grupu-

muzun bunların hepsini haiz olduğunu, evet hattâ hepsinin ancak bu gruptan çıkarılabileceğini söylersem, birkaç kelime ile çok şey söylemiş olurum.

Benden her halde, bu eserin insan vücudunu tanıdığına, karakteristik olanı gösterdiğine, bir şey ifade ettiğine ve ıstırabı belirttiğine dair delil istenmiyecektir. Konunun ne derece yüksek ve ideal kavranıldığı da bundan sonra söyliyeceklerimizden çıkacaktır.. Bu esere güzel dersek, fizik ve ruh ıstırabının son haddini gösteren ölçüyü tanıyanlardan hiç kimse buna itiraz etmez.

Buna karşılık, bu grup aynı zamanda *caziptir*, dersem, birçoklarına aykırı gelir. Onun için bu nokta üzerinde birkaç söz söyliyelim.

Her sanat eseri, bu türlü bir eser olmalı; bu türlü bir eser de ancak maddi güzellik ve cazibe dediğimiz şeyle olur. Eskiler, sanat eseri, görünüşte gene bir tabiat eseri olmalı tasavvurundan uzak olarak, sanat eserlerini, perçaları seçerek bir düzene koymakla böyle bir eser yaratırlardı; gözün, aralarındaki münasebete nüfuz etmesini simetri ile kolaylaştırırlar ve böylece karışık bir eser kavranılır bir hale gelirdi. İşte bu simetri, bu karşı karşıya koyuşlarla, en aykırı tezatlar, hafif bir şekilde birbirlerinden ayrılmak suretiyle tahammül edilir bir hale geliyordu. Sanatkârın, değişik kitlelerini karşı karşıya koymak, hususiyle gruplarda, vücutların birbirlerine zıt olan kısımlarını karşı karşıya muntazam bir şekle getirmek için itina ediyorlar, düşünüyorlar ve muvaffak oluyorlardı; öyle ki, her sanat eseri muhtevasından ayrıldığı zaman bile, uzaktan sadece en umumi hatları görülse de hâlâ göze bir süs gibi gelir. Eski vazolarda bu türlü cazip gruplardan yüzlerce misal vardır; belki vazoların en sakin gruplarından son derece hareketli olan Laokoon grupuna kadar, simetrik bakımından en güzel sanatkârane misalleri merhale merhale göze hoş görünecek tarzda bir araya getirmek mümkün olabilir. Bundan dolayı şunu tekrarlamağa cesaret buluyorum: Laokoon grupu, tanınmış diğer yararlıkları yanında, seyirciye hep birden, kısmen maddi, kısmen de mânevi olarak simetri ve çeşitlilik, sükûnet ve hareket, tezatlar ve merhaleler içinde görünen bir örnektir; hayalin yüksek heyecanı karşısında hoş bir his uyandırır, ıstırapla ihtirasların fırtınasını, cazibe ve güzellikle dindirir.

Bir sanat eserinin hiçbir şeye bağlı bulunmaması, kendi içinde kapalı olması, lehinedir. Sakin bir konu, kendisini sadece var oluşunda gösterir. Bunun için de tamamiyle kendi içinde kaplıdır. Kucağında yıldırım tokmağını tutan bir Iuppiter, hışmına ve kadın vekarına dayanan bir Iuno, kendi içine dalan bir Minerva, öyle konulardır ki, bunların dış âlemle hiç ilgileri yoktur. Onlar *kendilerine*, kendi *içlerine* dayanırlar, plâstik sanatların da birinci, en sevdiği konularıdır. Fakat mitolojik sanat çevresinin içindeki güzel çemberde münferit, kendi kendilerine duran figürlerin bulunduğu yerde, figürlerin, başka figürleri gözönünde bulundurarak düşünüp işlediği küçük daireler de vardır. Meselâ Apollo, önderi ile birlikte dokuz ilham perisi, her biri başlı başına düşünülmüş ve işlenmiş olduğu halde, koronun bütünlüğü ve çeşitliliği içinde daha caziptir. Sanat, ihtiraslı ve ehemmiyetli olana kaydığı zaman da genç aynı tarzda hareket edebilir. Bize, aralarında ihtiraslı münasebetler olan birçok figürlerle, Apollo ve Diana tarafından takibedilen çocuklariyle Niobe'de olduğu gibi ya bir çember çizer, yahut da bir eserde, bir hareketi, sebebiyle birlikte aynı zamanda gösterir. Burada dikeni ayağından çekip çıkaran cazip erkek çocuğu, güreşenleri, Dresden'deki Faun ve Nymph'lerden mürekkep iki, grup, hareketli, güzel Laokoon grupu hatırımıza geliyor.

Plâstik sanat, çok haklı olarak, tasviri en yüksek zirvesine çıkarılabildiğinden, insanı, kendisi için ehemmiyetsiz olan her şeyden kurtarması bakımından, çıkarmak zorunda da bulunduğundan, bu kadar yüksek tutulmaktadır. Böylece, bu *Laokoon* grupu da sadece bir isimden başka bir şey değildir. Onu sanatkârlar, dinî kılığından Troia'ya ait millî unsurlardan ve

Laokoon Grupu

her türlü ebedî ve mitolojik delillerden ayırmıştır. Laokoon grupu artık efsanenin bu grupa verdiği renklerin hiçbiri değildir: iki oğul ile bir baba, iki korkunç hayvana mağlûp olmak tehlikesine mâruzdur. Bunlar burada Tanrı elçileri değil, sadece tabii yılanlardır. Birkaç insanı birden yenmek için de yeter kuvvettedirler; ve aslâ ne şekillerinde, ne de hareketlerinde intikam alıcı, cezalandırıcı mahlûklar değillerdir. Tabiatları icabı sürünerek gelirler, dolanırlar, düğümlenirler; biri de ancak tahrik edildiği için ısırır. Eğer ben bu grupu başka bir tefsir bilmeden, izah etmek zorunda kalsaydım, o zaman buna trajik bir idil derdim. Bir baba, iki oğlu yanında uyumaktadır. Yılanlar da onları dolamıştır. Şimdi de uyanarak bu canlı ağın içinden kendilerini kurtarmağa çalışmaktadırlar.

Bu sanat eseri, bir anı tasvir etmesi bakımından çok mühimdir. Plâstik sanatlara ait bir eserin, gerçekten gözönünde hareket etmesi gerekiyorsa, geçici bir an seçilmeli: ve bundan önce de bütünün hiçbir parçası, bu durumda bulunmuş olmamalı; hemen sonra da her parça bu durumu bırakmış olmalı. Bununla eser, milyonlarca seyirciye daima yeniden canlanır.

Laokoon'un gayesini iyice kavrıyabilmek için, gereken bir uzaklıktan, önünde bir müddet gözlerimiz kapalı durmalıyız. Sonra gözlerimizi açmalı ve gene tekrar çabucak kapamalıyız. O zaman bütün mermeri hareket eder görürüz, gözlerimizi açacağımız zaman da bütün grupu değişmiş bulacağımız için bir korku geçiririz; yani o, şimdi burada tesbit edilmiş bir yıldırım, sahile çarptığı anda taş kesilmiş bir dalga gibi duruyor, demek istiyorum. Bu grupa gece, bir meşalenin ışığı altında bakıldığı zaman da aynı tesiri verir.

Üç figürün duruşu, gayet hakîmane, merhale merhale gösterilmiştir; sadece büyük oğlu, birbirine zıt istikamette dolanmıştır. Küçük oğlu ise birkaç defa dolanmış, hususiyle göğsü üzerinden sıkışmıştır. Sağ kolunun hareketiyle kendisine hava yaratmak ister vaziyette, sol kolu ile de yavaşça yılanın başını, vücuduna bir ikinci halka olmasına mâni olmak için geri itmektedir. Yılan, elinin altından kaçmak üzeredir. Fakat *hiçbir şekilde ısırmaz.* Buna karşılık babası, kendisini ve çocuklarını, vücutlarını dolamış olan yılanlardan zorla kurtarmağa çalışmaktadır. İkinci yılanı sıkıştırır, bu da tahrik edilerek onu kalçasından ısırır.

Babasının durumunu, vücudunun ve ayrı ayrı azasının aldığı vaziyete göre açıklamak için bana, ısırılan yerin acısını, hareketinin başlıca sebebi olarak almak, tercih edilir gibi geliyor. Yılan henüz ısırmamıştır; ısırmak üzeredir, hem de vücudun yumuşak olan kısmını, kalçasının üstünden, biraz arkasından. Yılanın restore edilmiş başının vaziyeti, ısırışı doğru dürüst vermiyor. Ne nimet ki, her iki çene kemiklerinin bakiyeleri heykelin arka kısmında muhafaza edilmiştir. Son derece mühim olan bu yerler bari şimdiki tamirlerle kaybolmasa! Yılan bedbaht adamın öyle bir yerinden ısırıyor ki, oradan insan, en ufak bir tahrike karşı bile son derece hassastır; acı ile meydana gelen bu hareketi, bu noktadan azıcık bir gıcırklanma ile de meydana gelebilir. Vücut, aksi istikamete, âdeta kaçar vaziyette eğiktir. Karın içeri çekilmiş, omuzlar inik, göğüs öne doğru çıkık, baş ısırılan tarafa düşmüş, bağlı ayaklarında ve kıvrılmış kollarında, bundan önceki duruşun alâmetleri görüldüğünden, belki de başka hiçbir suretle mümkün olmıyan gayretedişin ve kaçışın, çabalamanın ve ıstırabın, kuvvet buluşun ve gevşekliğin bir aradaki tesiri yaratıyor. Burada sanatkârın hâkimliğine, hususiyle yılanı başka bir yerinden ısırtmak istendi mi, hayretler içinde kalınıyor: Yılan Laokoon'u başka bir yerinden ısırsa bütün hareketler değişecektir. Bu ısırışa göre daha uygun bir hareket düşünülememektedir. O halde hüküm şudur: sanatkâr burada maddi bir acıyı tasvir etmekte ve bunun sebebini de göstermektedir. Yılanın ısırdığı yer, tekrarlıyorum, bütün uzuvlarının hareketini tâyin ediyor: alt kısmının kaçmak isteyişini, karnın içeri çekilişini, göğsün öne doğru fırlayışını, omuzlarının inişini, başının eğilişini, hattâ yüzünün bütün hatlarını ben bu âni, ıstıraplı, beklenmedik aciyle vuku bulmuş gibi görüyorum.

Fakat insanın tabiatındaki birliği ayırmak, bu adamın muhteşem yapılışında aynı zamanda tesir ettiğini inkâr etmek istiyor değilim. Büyük bir tabiatın gayretini, ıstırabını an-

lıyorum. Korku, dehşet, ürkme ve baba muhabbeti, bende de bu damarlar sayesinde harekete geliyor: alnımda kırışıklar yaratmak üzere yükseldiği görülüyor. Burada maddi acı ile birlikte mânevi ıstırabın da yüksek bir merhalede tasvir edilmiş olduğunu teslim ederim. Ancak sanat eserinin üzerimizde bıraktığı tesiri, hemencecik esere atfetmemeliyiz. Hususiyle yılanın dişleri vücudu henüz yakaladığı bir anda, hemen zehrin tesiri, güzel, cevval, sağlam ve yarayı henüz alan bir vücutta, bir ölüm savaşması görmemeliyiz. Burada plâstik sanat için çok mühim olan bir noktaya işaret etmeme müsaade ediniz: tasvir edilebilecek en yüksek patetik ifade, bir durumdan öteki duruma geçit üzerindedir. Meselâ canlı bir çocuk, bütün hayat enerjisi ve hevesiyle koşuyor, atılıyor, hayran kalıyor; fakat sonra hiç beklemediği bir anda, arkadaşından bir darbe yiyor, yahut da maddi mânevi inciniyor. Bu yeni his, bir elektrik cereyanı gibi bütün uzuvlarına geçer; bu âni geçiş de en yüksek mânada patetiktir; tecrübe edilmeden de hakkında bir fikir edinilemiyen birbirine zıt iki histir. Burada hisli bir insanın olduğu kadar hisleri zayıf bir insanın da rolü büyüktür. Böyle bir geçişten sonra, önceki durumdan kuvvetli bir iz kalırsa, plâstik sanat için cehdi ve ıstırabı *bir* anda birleştiren Laokoon'da olduğu gibi, en mükemmel konu meydana gelir. Böylece meselâ Eurydike, toplamış olduğu ççeklerle neşeli, çayırdan geçerken, birdenbire üzerine bastığı bir yılan, topuğunu ısırdığı zaman, sadece elinden düşen çiçeklerle değil de, bütün uzuvlarının aldığı istikametle olduğu gibi, neşeli ilerlerken birdenbire acı ile durması neticesinde eteklerinin sallanmasiyle de iki türlü durum ifade edilemezse çok patetik bir heykel olur.

Kahramanı bu mânada kavradıktan sonra, münasebetlerimize, eserin bütün kısımlarının merhalelerine ve tezatlarına serbest ve emin bir gözle bakabiliriz.

Seçilmiş olan konu, tasavvur edilebilen en müsait konudur. İnsanların tehlikeli hayvanlarla savaşması, hem de kitle yahut da kuvvet olarak değil, paylaşılmış kuvvetler olarak tesir ediyor; hayvan, bir taraftan saldırmıyor, toplu bir mukavemet istemiyor, uzun uzviyetiyle üç insanı, az veya çok, pek incitmeden muvazenede tutmağa muktedir oluyor. Takatlarını kıran bu vasıta, bu büyük hareket sırasında, hepsinin üzerine muayyen bir sükûnet ve beraberlik yayılıyor. Yılanların tesirleri merhale merhale verilmiştir. Biri sadece dolanıyor, ötekisi tahrik ediliyor ve hasmını ısırıyor. Üç insan da ayniyle, son derece hâkimane seçilmiştir. Kuvvetli, iri yapılı bir adam, fakat en büyük enerjisi olduğu yılları aşmış, artık acı ve ıstıraba karşı koyacak kudreti yoktur; yerine sağlam bir genç düşünülecek olursa, bütün grup değerini kaybedecektir. Onunla ölçü bakımından da yanında küçük tutulmuş olan iki erkek çocuk da ıstırap çekmektedir. Onlar da, acıya karşı hassastırlar. Küçüğü, baygın bir halde çabalamaktadır, korkmuştur. Fakat yılan onu henüz ısırmamıştır. Bütün gayretiyle uğraşmakta, beyhude yere uğraşmaktadır. Onun uğraşması aksi tesir yapar. Yılanı tahrik eder, o da onu ısırır. Büyük oğlu ise hafif dolanmıştır. O, ne sıkıntı, ne de acı duymaktadır; ancak babasının böyle birdenbire ısırılmasından ve hareketinden korkmuştur. Yılanın kuyruğunu bir ayağından sıyırmağa çalışırken, bağırır. Böylece burada vakıa esnasında bir gören, bir şahit, acıyı paylaşan biri de olmuş oluyor; ve eser bütünlüğünü tamamlıyor.

Üzerinden geçerken temas ettiğim şeye şimdi burada daha hususi bir şekilde işaret etmek istiyorum: her üç figür de, her biri ayrı ayrı meşgul oldukları halde, iki türlü hareketi ifade ediyor. Küçük oğlu kolunu yukarıya kaldırmakla hava yaratmak istemekte, sol eliyle de yılanın başını vücudundan uzaklaştırmaktadır. İçinde bulunduğu felâketi hafifletmek, ve daha büyüğüne mâni olmak ister - bu hareket, yakalanmış olduğu vaziyette yapabileceği en büyük harekettir. Baba, yılanlardan kurtulmak için uğraşır, ve bu esnada vücudu birdenbire ısırıştan kaçar gibi vaziyet alır. Büyük oğlu ise, babasının bu hareketinden ürkmüştür, kendisini hafifçe dolamış bulunan yılandan kurtarmağa çalışmaktadır.

Yukarıda, tasvir edilen bu zirve an, sanat eserinin lehinedir. Bunun için burada hususiyle bu nokta üzerinde konuşmamız gerekiyor.

Hareket anlarını tetkik ederken, hareketin nasıl arttığını görebilmemiz için, yılanların, baba ile oğullarının vücutlarına uykuda dolandıklarını kabul etmiştik. Uykuda dolanmanın ilk anları, ancak seziş anlarıdır; ve sanat için mühim değildir; yerlerine hattâ uyuyan genç bir Herakles de geçirilebilir ve yılanların ona nasıl dolandığı gösterilebilir; fakat şahsı ve sükûneti, uyandığı zaman derhal ne yapacağını anlatır.

Daha ileriye gidelim ve babanın çocuklariyle birlikte, yılanların kendilerine, ne şekilde olursa olsun dolanırken duyduklarını farzedelim. O zaman en yüksek alâkayı çekecek ancak *bir* an vardır: vücudun biri, dolanmakla müdafaasız bir hale getirildiği, ötekisinin gerçi müdafaa eder vaziyette olduğu, ama ısırıldığı, üçüncüsüne de kaçmak için bir ümit bırakıldığı andır. Küçük oğlu birinci halde, baba ikinci halde, büyük oğlu da üçüncü haldedir. Başka bir hal daha bulmağa çalışalım! Rolleri, burada olduğundan daha başka türlü dağıtmayı deniyelim!

Hareketi, başlangıçtan bu ana gelinceye kadar düşünelim ve bu anda zirvede durduğunu kabul edelim. Bundan sonra gelecek daha uzaktaki anları da düşünecek olursak, derhal grupun tamamiyle değişmesi gerektiğini ve bu sanat eserindeki ana değer başka hiçbir anın bulunamıyacağı anlaşılacaktır. Küçük oğlunu, ya kendisini dolayan yılan boğacak, yahut da yılanı tahrik ettiği takdirde, bu acıklı durumunda ısıracaktır. Her iki halin de, tasvir edilmemesi gereken son hal olduğu için tahammül edilemiyecek bir haldir. Babaya gelince, yılan onu ya daha başka taraflarından ısıracak, bununla da vücudunun durumu tamamiyle değişecek ve seyirci ilk ısırdığı yerleri göremiyecek, yahut da gösterildiği takdirde iğrenç bir manzara arz edecek; sonra yılan aksi tarafa da dönebilir ve büyük oğluna saldırabilir: bu da kendini düşünecek ve hâdise acıyı paylaşanı kaybedecektir. Son ümit ışığı bu gruptan kaybolacaktır. Bu trajik değil, kokunç bir tasvir olur. Büyüklüğü ve ıstırapı içinde kendi kendine dayanan baba, o zaman oğluna dönmek zorunda kalacak ve acıyı paylaşan ikinci derecedeki figür olacaktır.

Bir insanın, kendinin ve başkalarının ıstıraplarına karşı üç türlü duygusu vardır: korku, ürkme ve merhamet. Yaklaşmakta olan bir felâketi korku ile peşinden görmek, gelen acıyı birdenbire duymak ve gelecektekini olduğu gibi, geçmiştekini de paylaşmak - üçü de bu sanat eseriyle tasvir edilmekte ve uyandırılmaktadır, hem de en uygun merhalelerde.

Daima bir an için çalışan plâstik sanat, patetik bir konu seçmek istediği zaman ürkütecek olana uzanacaktır. Buna karşılık şiir ise korku ile birlikte merhamet uyandıranı seçer. Laokoon grupunda, babanın ıstırabı ürkütür. Hem de son derecede. Plâstik sanat bu eserde yapacağı en yüksek şeyi yapmıştır. Kısmen insan duygularının bütün çevrelerini dolaşmak, kısmen de ürkütmenin şiddetli tesirini hafifletmek üzere küçük oğlunun durumu için merhamet, büyük oğlunun durumu için de ümit vererek, korku uyandırır; böylece sanatkârlar, çeşitlilik vererek, eserlerini muayyen bir muvazenede tutarlar, tesirleri, tesirlerle azaltıp çoğaltırlar ve mânevi olduğu kadar maddi bir bütünle tamamlarlar.

Bu kadar yeter. Bu sanat eserinin, konusunu tamamiyle başardığını ve sanatın bütün şartlarını muvaffakiyetle yerine getirdiğini cesaretle söyliyebiliriz. O, bize: eğer üstat güzellik duygusunu sakin ve sade konulara akıtabilirse, onu en yüksek enerji ve vekarını içinde göstermesini de bildiğini, çeşitli karakter tasvirinde kudretini ispat ederse, insan tabiatının ihtiraslı coşkunluklarını sanatiyle taklidetmek suretiyle hafifletmesini ve yatıştırmasını da bildiğini öğretir. Bundan başka da Niobe ailesi adı altında tanınmış olan heykel ile, Farnes boğası grupunun etraflı tasvirini verelim. Bunlar, bize eski heykellerden arta kalan birkaç patetik tasvirler arasına girer.

Umumiyetle yeniler, bu türlü konuları seçerken, yanlış konulara uzanmışlardır. Eğer Milo, her iki eli ile birkaç kütüğe bağlı bir halde iken üzerine bir aslan atılırsa, sanat bey-

hude yere bu konudan seyircilerde sâf bir merhamet duygusu uyandıracak bir eser yapmağa çalışacaktır. İki türlü acı, beyhude yere gayret, acıklı durum, muayyen bir batış, insanı tamamiyle kayıtsız bırakmazsa, nefret uyandırabilir.

Sonunda da konunun şiirle olan münasebeti üzerinde birkaç söz söyliyelim.

Eğer plâstik sanatların bu kendi içinde bir bütünlük gösteren şaheseri Aeneis'deki episodumsu işleyişle bir an olsun kıyaslanırsa, Vergilius ile söz sanatına çok haksızlık edildiği görülür. Bir kere kovulmuş bedbaht Aeneas'ın kendisi, yurttaşlariyle birlikte yaptığı bu affedilmez budalalığı, malûm olan atı şehre nasıl götürdüklerini anlatması gerektiğinden, şair ancak, bu hareketin nasıl affedilebileceğini düşünmek zorundadır. Her şey de bu noktaya yönelmiştir. Laokoon hikâyesinin burada bir gayesi varsa, mübalâgası mazur görülebilecek olan belâgat dehli gibi durur. Böylece denizden, başlarında tarakları olduğu halde muazzam yılanlar çıkar, atı yaralamış olan rahibin çocukları üzerine saldırır, vücutlarına dolanır. Onları ısırır ve zehirlerini akıtır. Yardıma koşan babanın da vücuduna ve boynuna dolanarak zafer edasiyle başlarını kaldırırlar, bu esnada felâkete uğramış baba yılanların kıvrılan vücutları arasında beyhude yere imdat diye bağırır. Halk ürker ve bu manzara karşısından kaçar. Artık hiç kimse vatanperverlik gösteremez. Dinleyici de, bu maceralı iğrenç hikâyeden ürkmüş bir halde, atın şehre götürülmesi gerektiğine taraftar olur.

Böylece Laokoon'un hikâyesi, Vergilius'ta, sadece daha büyük bir gaye için bir vasıtadan başka bir şey değildir. Bir de hâdisenin kendisi edebî bir konu olup olmadığı meselesi kalıyor.

GOETHE

Çeviren: *Melâhat ÖZGÜ*

TABİAT HAKKINDA

Tabiat! Biz onunla öyle çevrilmiş, öyle sarmaş dolaş olmuşuzdur ki ne içinden çıkmaya gücümüz yeter, ne de içinde daha derine girmeye. O bizi ricasız, habersiz durmadan dönen oyun halkasına alır ve bizi yorulup da onun kollarından düşünceye kadar sürükler gider.

Daima yeni şekiller yaratır. Şimdi ne varsa biraz önce yoktu, olan bir daha olmaz. Herşey yenidir, ama herşey daima gene eskisidir.

Biz onun tam içinde yaşarız, ama onun yabancısıyız. Durmadan bizimle konuşur, ama sırrını söylemez. Daima tesir ederiz ona, ama cebredemeyiz. Bireyliğe çok önem vermiyormuş gibi görünür, ama teke de hiç değer vermez. Daima yapar, daima bozar, atelyesine de girilemez.

Hep çocuklarda yaşar o, ama annesi! o nerede? O biricik sanatkârdır. En basit maddelerden en büyük tezatlar yaratır, ama ne iyice tamamlamaya, ne de tam kesinliğe hiç de özenmez; her şey yumuşak bir havla örtülüdür.

Eserlerinin herbirinde ayrı bir varlık, görünüşlerinin her birinde ayrı bir mâna vardır, ama hepsi gene birdir.

O bir piyes oynuyor, acap onu kendisi de görüyor mu? bilmiyoruz. Fakat onu bizim için, bizim gibi köşede kalanlar için oynuyor.

Onda sonsuz bir hayat, sonsuz bir oluş, sonsuz bir hareket vardır, ama hiç de ilerlemez. Daima değişir, bir saniye duru yoktur. Durmak nedir bilmez o; durmaya lânet etmiştir. Metindir, adımı ölçülü, istisnaları nadirdir; kanunu değişmez.

Düşünmüştür, daima da düşünür, ama bir insan gibi değil, tabiat gibi. Kendisine herşeyi kavrıyan özel bir mâna ayırmıştır, ama onu kimse çözemez.

İnsanların hepsi onun içinde, o da insanların içindedir. Herkesle eğlenceli bir oyun oynar ve kendisinden ne kadar hoşlanılırsa o kadar sevinir. Birçokları ile gizlice uğraşır ve uğraştıkları bunu sezmeden o işini bitirir.

Tabii olamıyan da tabiattır. En kaba saba şeylerde bile onun dehasından bir parça vardır. Nedense onu bir kez göremiyen artık bir daha doğru göremez.

Kendi kendini sever. Sayısız gözlerle, sayısız kalblerle kendine bağlıdır. Kendi zevkini çıkarmak için kendini parça parça etmiştir. Kendini göstermeye doyamadığı için durmadan yeni zevk ehli yetiştirir. Hülyalardan hoşlanır; kendinin ve başkasının hülyasını bozarak en şiddetli zalim gibi cezalandırır. Ama ona güvenip uyanı da çocuk gibi bağrına basar.

Çocuklarının sayısı yoktur onun. Hiçbirine karşı o kadar cimri de değildir, ama uğruna çok israflar, çok fedakârlıklar ettiği gözdeleri de vardır. Yalnız büyükleri korur o.

Yaratıklarını sanki hiçten çıkarıverir. Nereden gelip nereye gittiklerini de söylemez. Onlara düşen sadece koşmaktır. Yolu, o kendi bilir.

Onun hareket zemberekleri azdır, ama hiç eskimezler; daima etkin, daima değişiktirler.

Piyesi daima yenidir; çünkü daima yeni seyirciler yaratır. Hayat onun en güzel icadıdır ve ölüm, çok hayatı olması için bir sanat hilesidir.

İnsanı hep karanlıkta tutar, ama daima aşağı doğru mahmuzlar. Yere sımsıkı bağlamıştır, ama durmadan da sarsaklar.

İhtiyaçlar yaratır. Çünkü hareketi sever. Bütün bu işleri o kadar az şeyle başarabilmesi ne mucize! Her ihtiyaç mutlu bir şeydir. Çünkü çabuk giderilir, çabucak da belirir. Ne zaman çok verirse, bu, yeni bir arzu kaynağı olur. Fakat bu da çabucak düzenlenir.

Her an uzun bir yolculuğa hazırlanır, her an da hedefindedir.

Kibrin ta kendisidir, ama kendini o kadar önemli yaptığı bizler için değil.

Her çocuğa taklidini yaptırır, her budalaya hakkında hüküm verdirir, binlercesini bir şey görmeden, bir şey anlamadan, körükörüne üzerinden geçirir, ama hepsi ile hem eğlenir, hem de hesaplaşır.

Kanunlarına, karşı gelmek istendiği zaman bile uyulur. Ona karşı hareket etmek istendiği zaman bile onun arzusuna göre hareket edilir.

Verdiği her şeyi mesut etmek için yapar, çünkü onu, artık onsuz olunmaz yapar. Mahrum eder ki arzu edilsin, çabuk geçer ki kanıksanmasın.

Ne lisanı, ne sözü vardır, ama duymak için kalbler, konuşmak için diller yaratmıştır.

Onun tacı aşktır. Ona yalnız aşkla yaklaşılabilir. Bütün varlıkların arasında boşluklar bırakır, çünkü her şeyi kendine sarmak ister. Her şeyi birleştirmek için her şeyi ayırmıştır. Mihnet dolu bir hayatın acısını aşk kadehinden birkaç yudumla giderir.

O her şeydir. Kendi kendini mükâfatlandırır, kendi kendini cezalandırır, kendi kendine sevinir, kendi kendine cefa eder. Hem serttir hem yumuşak, hem sevimli hem korkunç, hem kuvvetsiz hem herşeye gücü yeter. Herşey onda daima vardır. Geçmiş nedir, gelecek nedir? bilmez. İyiliği sever. Bütün eserleri ile ona tapıyorum. Bilge ve sessizdir. Ondan bir izah da alınamaz, gönüllü vermezse, bir hediye de koparılamaz. Sinsidir o, ama iyi amaçlar için; fakat gene en iyisi sinsiliğini sezmemektir onun.

Bütündür, ama hiçbir zaman tam değil. Varsın her zaman nasılsa gene öyle olsun.

Herkese bir özel şekilde görünür. Binlerce adla binlerce terimle anılır, ama hep aynıdır.

Beni bir kere içine aldı ya, elbet dışarı da çıkarır. Ona güveniyorum. Ne isterse yapsın benimle. O eserinden nefret etmez. Ben zaten ondan söz etmedim. Hayır! Doğru nedir, yanlış nedir? hepsini söylemiş. Her şeyin sebebi odur, her şey onun eseridir.

GOETHE

Çeviren: *Hikmet BİRAND*

GRANİT ÜZERİNE

Granit en eski çağlarda bile dikkati çeken bir taş çeşidi idi. Bizler için-se bundan da üstündür. Eskiler onu bu ad altında tanımazlardı. Ona, Hebeşistan sınırında bir yer olan Syene'den, Syenit derlerdi. Bu taşın muazzam kütleleri Mısırlılara muazzam eserlerini ilham etmişti. Onların kralları, güneşe saygı olsun diye granitten obeliskler dikerlerdi. Kırmızı damlalı rengi yüzünden bu taş sonradan ateşli alaca [1] adını aldı. İsfenksler, Memnon heykelleri, dev gibi direkler hâlâ seyyahların hayranlığını çekmektedir ve bugün bile, Romanın kudretsiz hükümdarı, kudreti sonsuz seleflerinin yabancı bir kıtadan tam olarak getirdikleri eski bir obeliskin kırıklarını dikiyor.

Yeniler bu taşa şimdiki adını, taneli manzarası yüzünden verdiler. [2] Granit, bütün tabiiyecilerin şimdi kendisine verdikleri değere kavuşmadan önce, zamanımızda da birkaç zillet anına katlanmak zorunda kaldı. Obeliskle-rin azametli kütleleri ve granitin tanelerinin o şaşılacak çeşitliği bir italyan tabiiyecisini yanıltmış, Mısırlıların bunları erimiş bir külçeden birleştirip kalıplamak suretiyle suni olarak yaptıklarına inandırmıştı.

Fakat bu zan çabucak silinip gitti ve bu taşın değeri, çok mükemmel müşahedelerde bulunan birçok seyyahlar tarafından da kesinleştirildi. Bilinmiyen dağlara doğru her yolculuk, en yükseğin ve en derinin granit olduğu, artık iyice tanınan ve başkalarından ayırdedilebilen bu taşın dünyamızın temeli olduğu ve geri kalan bütün o çeşit çeşit kayaların hep bunun üzerinde teşekkül ettikleri yolundaki eski bilgiyi doğruladı. Granit, Dünyanın bağrına yaslanmıştır. Kıpırdamaz, yüce sırtları ta yükseklere tırmanır, her şeyi saran su, onların doruklarına hiçbir zaman varamamıştır.. Bu taş hakkında bu kadar çok şey biliriz de yine bilmediklerimiz daha çoktur. Bilinen unsurlarda, çok esrarlı bir şekilde birleşip meydana gelmiştir, öyle ki, menşeini ateşe de suya da bağlıyabilmemize imkân vermez. En büyük basitlik içinde en yüksek çeşitliliği ile, karışımı sayısız değişişiklikler gösterir. Parçalarının vaziyeti ve nisbetleri, dayanıklılığı, rengi, her kayada değişir; her kayanın kütlesi de kendi içinde, çok defa adım başında ayrılıklar gösterir

[1] Porphyr

[2] Lâtince grana = tane

Çeviren

fakat toptan yine de biribirinin aynıdır. Tabiat sırlarının insan için ne kadar cazibeli olduğunu bilenler, benim her zamanki tetkik sahamı bırakıp tutkunluk derecesinde bir meyille buna sapışıma şaşmazlar. Bana insan kalbini, hılkatin bu en genç, en çeşitli, en hareketli, en çok değişen, en çok sarsılan kısmını inceleme ve tasvir etmeyi bıraktırıp tabiatın bu en ihtiyar, en sağlam, en derin, en sarsılmaz oğlunu tetkike götüren şeyin, daima dikine gitme merakı olduğu yolundaki tenkidlerden çekinmiyorum. Çünkü tabiatta olanların biribiriyle tam bir bağlılığı olduğu ve bunun için de araştırıcı zekânın, erişilmesi mümkün olan bir şeyden alıkonmak istemiyeceği herhalde kabul edilir. Evet, insan ruhunun çeşitliliği ve çabuk değişmesi yüzünden hem kendinin, hem de başkalarının ne azaplarını çekmiş, hâlâ da çekmekta olan bana o büyük, o söyledikleri zor duyulan tabiatın kimsesiz, sessiz yakınlığı çok görülmesin. Buna erebilenler de peşimden gelsinler.

Bu düşüncelerle sizlere yaklaşıyorum, ey zamanın en eski, en saygı değer anıtları! Yüksek, çıplak bir tepenin üzerinde oturup geniş bir sahaya tepeden bakarak kendi kendime şöyle diyebilirim: Burada, Dünyanın en derin yerlerine kadar varan bir zemin üzerindesin, yeni hiçbir tabaka, yığılmış, sularla sürüklenip yayılmış hiçbir döküntü seninle ilk dünyanın sağlam zemini arasına girmiş değildir. Sen, o verimli, güzel vadilerde olduğu gibi, daimî bir mezar üzerinde yürümiyorsun. Bu doruklar ne canlı bir şey meydana getirmiş. ne de canlı bir şeyi yutmuştur. Onlar hayattan önce ve hayatın üstündedirler. Bu anda Dünyanın çekici ve hareket ettirici iç kuvvetleri âdeta doğrudan doğruya üzerime tesir ettiği, Göğün kuvvetleri de daha yakından etrafımı sardığı için tabiata daha üstün bir bakışa yükselme arzusunu duyarım; insan aklı her şeye can verdiği için, içimde ulviyetine karşı duramıyacağım bir tasavvur uyanır. Bütün bu çıplak tepelere yukarıdan bakıp, olsa olsa ta nzaklarda, eteklerde yetişmiş cılız yosunlar görünce; ancak en eski, en üstün, en derin hakikat duygularına ruhunu açmak istiyen bir insan kendini bu kadar yalnız hissedebilir derim. Evet, o kendi kendine şöyle diyebilir: burada, doğrudan doğruya hılkatin derinlikleri üzerine kurulmuş olan bu en eski ve ebedî sunak üstünde, hakikatların hakikatına bir kurban sunuyorum. Varlığımızın ilk ve en sağlam unsurlarını duyuyorum, Dünyayı, onun sarp ve yumuşak vadilerini, uzak, verimli otlaklarınını gözden geçiriyorum, ruhum kendi kendini ve her şeyi aşacaktır, o, yakın göğe hasret çekiyor.

Fakat çok geçmeden kızgın güneş açlığa ve susuzluğa, onun insanca ihtiyaçlarına seslenir. Adam, üzerlerinde ruhunun uzaklara kanat açmış olduğu o vadilere bakar, yanlışların ve zanların döküntüleri üzerine mesut

yurtlarını kurmuş, dedelerinin küllerini eşelizen ve günlük sefil geçimlerini dar bir çevre içinde rahatça sağlıyan o verimli, bol pınarlı vadiler insanlarını kıskanır. Bu düşüncelerle hazırlanmış olarak ruh, geçmiş yüzyıllara doğru yükselir, dikkatli tetkikçilerin bütün tecrübelerini, ateşli zekâların bütün tahminlerini gözünün önüne getirir. Kendi kendime: Bu resif daha sarp, daha çentikli, bulutlara kadar yüksekti, derim; bu tepe ise henüz eski denizlerin etrafını sardığı bir ada olarak duruyordu. Etrafında da dalgalar üzerinde tasarılar kuran ruh esiyordu. [1] Bu denizlerin geniş koyunlarında ilk dağların döküntülerinden, daha yüksek dağlar, onların dükünlülerinden ve kendi içlerinde yaşıyanların kalıntılarından da daha sonraki ve daha uzaktaki dağlar meydana geliyordu. Önce yosun, kendi kendini üretmeğe başladı. denizin kabuklu sakinleri tek tük kımıldamaya başladılar. Böylece deniz alçaldı, yüksek dağlar yeşillendi, her yanda hayat kaynaşmaya başladı.

Fakat çok geçmeden bu hayat yeni yeni tahrip sahneleriyle karşılaştı. Uzaklarda, kükreyen yanardağlar yükseldi. Bunlar Dünyayı yokedeceğe benziyordu, fakat uzak kıyılar ve adalarda yaşıyanlar vefasız toprakların altına gömülürken, benim de hâlâ üaerinde emniyetle durduğum temeller sarsılmadı bile..

Bu avare düşüncelerden vazgeçerek, burada bulunuşu ruhumu yükselten ve ona emniyet veren kayanın kendisine bakıyorum. Şurada dosdoğru, burada bir yana yaslanmış olarak yükseliyor; bazıları tıpatıp biribiri üzerine oturmuş, bazıları da şekilsiz külçeler halinde sanki üst üste atılıvermiş. Burada onun eski, ilk vaziyetinden kalma bir şey yok, yalnız döküntü, intizamsızlık ve haraboluş var. Bu kayaları doğrudan doğruya tabiattan incelemeyi bırakıp çalışma odamıza çekilir ve bizden evvelkilerin kitaplarına başvuracak olursak onlarda da bu görüşü bulacağız. Bu kitaplarda bazan, ana zeminin sanki bir paçadan dükülmüş gibi tamamiyle yekpara olduğu, bazan tabakaların yarılmasiyle yataklara ve banklara ayrıldığı ve bunların her yönde birçok galerilerle kesildiği, bazen de bu taşların tabakalar değil yekpare kütleler halinde ve herhangi bir nizama uygunluk göstermeden birebirinden ayrılmış olduğu yazılıdır; buna karşı başka bir tetkikçi de kimi vakit kalın tabakalara, kimi vakit yine karışıklığa rastladığını iddia etmektedir. Biz bütün bu biribirini tutmaz iddiaları nasıl birleştirebilir ve ileriki incelemeler için bir metod meydana getirebiliriz?

İşte şimdiki halde benim yapmağı tasarladığım şey budur, bun da umduğum ve istediğim kadar başarı gösteremesem bile emeklerim yine de başkalarına daha ileri gitmek imkânını verecektir; çünkü gözlemlerde yanılmalar bile faydalıdır; bunlar dikkati uyandırır ve keskin görüşlülere kendilerini

[1] Allah başlangıçta, gök ve yeri yarattı. Yer boş ve ıssız, yeryüzü karanlık olup sular üzerinde de Allah'ın ruhu dolaşırdı. (Tevrattan) Çeviren

denemek fırsatını verir. Yalnız burada, Almanlardan ziyade, eğer bu eser ellerine geçecek olursa, yabancılara bir ihtarda bulunmak faydasız olmıyacaktır: Taş çeşitlerini biribirinden ayırdetmeyi öğreniniz! Hâlâ İtalyanlar lâv'la küçük taneli graniti karıştırırlar; Fransızlar da aynı şeyi gnaysla yapar ve gnaysa pullu veya ikinci sınıf granit derler; hattâ böyle şeylerde o kadar itinalı olan olan biz Almanlar bile, yakın zamana kadar, kırmızı kumtaşını, kuvarsın boynuztaşı çeşitleri ile yapışarak birleşmesinden meydana gelen ve çoğu zaman arduvaz yataklarının altında bulunan bu taş çeşidini; bunban başka da Harz'ta çıkan ve kuvarsla arduvazın çok içten bir karışımı olan vake'yi granit sanmışızdır.

GOETHE

Çeviren: *Hayrullah ÖRS*

RENKLER TEORİSİNİN
FELSEFE İLE MÜNASEBETİ

Fizikçiden, filozof olması istenemez, fakat ondan, kendini dünyadan ayırabilecek ve sonra daha yüksek mânada dünya ile birleşebilecek kadar felsefe bilgi ve kültürü beklenebilir. Fizikçi, müşahhas görünüşe uygun bir metot işlemelidir; müşahhas görüşü kavrama, kavramı lâfa çevirmekten ve bu lâfları, sanki her biri bir nesneymiş gibi ele almaktan kaçınmalı; olayları ta felsefenin alanına kadar götürebilmek için, filozofun gayretlerinden onun haberi olmalıdır.

*
* *

Filozoftan, fizikçi olması istenemez, bununla beraber onun fizik alanına etkisi ne kadar lüzumlu, ne kadar yerindedir. Bunun için filozof tek olayı bilmeye muhtaç değildir; ona lâzım olan, teker teker olayların birleştiği son noktalarının kavranmasıdır.

*
* *

Bu önemli görüşe, önce şöyle bir dokunmuştuk, şimdi tam yeri olduğundan bir kere daha üzerinde duruyoruz. Birtakım başka bilimlerde olduğu gibi, fiziğin de başına gelebilecek en kötü şey, müştak olanı asıl sanmak ve - asıl olan, müştak olandan çıkarılamıyacağına göre - asıl olanı olamıyanla açıklamaya uğraşmaktır. Bunun sonucu, uçsuz bucaksız karışıklıklar, lâf kalabalığı belirip kudret kazanmak istiyen doğrunun karşısında kaçamak aramak ve bulmak için sürekli gayretlerdir.

*
* *

Müşahedeci, tabiat araştırıcı, görünüşlerle fikirlerin hep çarpışma halinde bulunmasından ötürü, böylece kendini üzerken; filozof yanlış bir sonuç ile de kendi alanında işlemde bulunabilir; çünkü hiçbir sonuç yoktur ki muhtevasız şekil olarak herhangi bir bakımdan mutebar olmıyacak kadar yanlış olsun.

*
* *

Buna karşılık fizikçi, bizim ilk olay dediğimizin bilgisine varabilirse, o da, filozof da selâmete ermiş olur. Çünkü kendisi, böylece biliminin

sınırına, deney âleminin en yüksek noktasına vardığına, buradan geriye bakarak deneyin bütün basamaklarını kavrıyabileceğine, öne bakarak da teoriler âlemine giremese de onu kuş bakışı kavrıyacağına kanaat getirir. Filozof da selâmete ermiştir, çünkü fizikçinin elinden, bir «son» alır ki bu kendisi için ancak bir «ilk» tir. Görünüşten, ister bilimce toplu bir halde bulunsun, ister deney âleminde duyularımızın karşısına dağınık ve karışık olarak çıksın, asıl olmıyan, asıl olandan çıkarılan anlaşılıyorsa, haklı olarak, o görünüş üzerinde kafasını yormaz; fakat görünüş yolunda yürümek ister, bakışlarını tek olaya çevirmeyi hor görmezse, bunu da rahatça başarı, ve başka türlü davranıp da alanlarda fazla duraklamaz, yahut da bu alanları iyice tanımadan üzerlerinden hafifçe geçivermez.

*
* *

Yazar, renkler teorisini filozofa işte bu mânada yaklaştırmak istemiştir.

MATEMATİKLE MÜNASEBETİ

Tabiat bilimini bütün genişliğiyle ele almak istiyen bir fizikçiden, matematikçi olması istenebilir. Matematik, orta zamanlarda, tabiatın sırlarına hâkim olmak ümidini veren vasıtaların en mükemmeli sayılıyordu. Bugün de tabiat biliminin belirli bölümlerinde, ölçü sanatı hâkimdir. Bu da yerindedir.

*
* *

Yazar, bu cepheden her hangi bir kültüre sahip olmakla övünecek durumda değildir; onun için, matematiğin ölçü sanatından ayrı ve yeni zamanlarda iyiden iyiye yayılmış olan bölgeleri üzerinde duracaktır.

*
* *

Matematik, insanın yarattığı vasıtaların en harikulâdelerinden biri olmak itibariyle fiziğe belirli bir cepheden çok faydası dokunmaktadır; bunu kim teslim etmez? Fakat metodunun yanlış tatbiki yüzünden bu bilimin birtakım zararlar getirdiği de herhalde inkâr edilemez; nitekim bunu çarnaçar itiraf edene arasıra rastgeliniyor.

*
* *

Renkler teorisi ayrıca matematikten zararlar görmüş, optik'in ölçü sanatından müstağni kalamıyan başka bölümleriyle karıştırdığı için, bir türlü ilerliyememiştir; halbuki renkler, ölçü sanatından tamamen ayrı olarak mütalâa edilebilir.

Üstelik, büyük bir matematikçi, renklerin fizik bakımından menşei hakkında tamamen yanlış bir görüşe saplanmış, ölçü sanatçısı olarak gösterdiği büyük başarılardan ötürü, tabiat araştırıcısı olarak işlediği hataları, peşin yargıların daima baskısı altında kalan bir dünyaya uzun zaman için hakikat diye kabul ettirmişti.

***

Bu eserin yazarı, renkler teorisini, matematikten tamamen uzak tutmaya uğraşmıştı; bununla beraber bazı noktalar, ölçü sanatının yardımının nerelerde arzuya şayan olduğunu göstermetkedir.

GOETHE

Çeviren: *Nusret HIZIR*

GOETHE'DEN SCHILLER'E

Weimar, 25 kasım 1797

Biraz evvel aldığım mektup ve pakete çok teşekkür ederim. Hemen şunu da ilâve edeyim ki, ben yalnız sizin fikrinizde olmakla kalmıyor, daha ileriye giderek bütün şiir eserlerinin manzum olmasını istiyorum. Bu benim kanaatimdir. Yavaş yavaş bir mensur şiir tarzının meydana gelebileceği de ancak şiirle nesir arasındaki farkın tamamen gözden uzak tutulduğunu göteriyor. Birisinin çıkıp bahçesinde susuz bir göl yapılmasını istemesi, bahçe mimarının da bu işi bir bataklık meydana getirmek suretiyle halletmeye kalkışması, böyle bir istekten farklı değildir. Bataklık nasıl hem kara, hem denizde yaşıyan hayvanlar içinse bu şekildeki melez işler de amatörler ve sahteciler içindir. Bununla beraber bu illet Almanya'da o kadar yayıldı ki, boğazı urlu insanlar nasıl sağlam boyunlu kimseleri Allah'ın cezasına uğramış sayarlarsa, aynı şekilde onlardan hiçbir kul bu illetin farkına varmıyor.

Başta komedi ve mizah olmak üzere bütün dramatik eserlerin manzum olması lâzımdır. Ancak böyle olursa kimin ne yapabileceği daha kolaylıkla meydana çıkabilir. Halbuki şimdi dram şairine kendini bu şartlara uydurmaktan başka hemen hemen yapacak bir şey kalmıyor. Meselâ siz, *Wallenstein*'ınızı mensur yazmak isterseniz, bunu bu bakımdan ayıplamak mümkün değildir. Ama bunun başlıbaşına bir eser olmasını isterseniz, o zaman eserin zaruri olarak manzum yazılması gerekir.

İnandığımız kanaatlere uyarak çalışmak istiyorsak, mutlaka içinde yaşadığımız yüzyılı unutmaya mecburuz. Çünkü prensipler üstünde bugün her tarafta yapıldığını gördüğümüz sonu gelmez zevzeklikler, bundan evvel dünyada görülmemiş bir şeydir. Ve yeni felsefemizin getireceği iyilikleri de henüz beklemek zorundayız.

Gerçekte şiir, insandaki tecrübi-marazi durumların tasvirlerine dayanır, ve bizim bugünkü eşsiz münekkitlerimizle sözüm ona şairlerimiz arasında hangisi bunu itiraf edebilir? Bütün hayatı boyunca düşündüğünü söyliyen ve zamanında bir çeşit filozof olarak tanınan Garve gibi bir adamın böyle bir prensipten haberi var mıdır? Onun sizi iyi bir şair olarak tanımasının sebebi, sizin akli ifadeleri şair ağziyle söylemiş olmanız değil midir? Böyle bir şeye müsaade edilebilir, fakat bu övülmez.

Bu bayağı yaratılışlı adamlara, yüksek şiir ahlâkı hakkında, meselâ Polykrates ile İbykus'ta olduğu gibi, en küçük bir duygu sahibi iseler, ve böyle şeyler karşısında kendilerinden geçebiliyorlarsa, gayri ahlâki şeyler önünde ürpermeleri gerektiğini söylemek ne kadar isterdim. Meyer'in İtalyadan korkunç ve sert ahlâk kaideleriyle dönmüş olduğunu biliyorsunuz. Biz de prensiplerimizde daima daha sert, eserlerimizde daha güvenli ve rahat olalım. Çalışmalarımızda ne kadar belli çerçeveler içinde kalabilirsek o nispette mükemmele varabiliriz.

Yazdığım *Elegie*'yi dostça karşılanması temennisiyle mektubuma ekliyorum.

Hakkımızda sağlam ve iyi düşünceler beslediği için Zelter'e altı şişe şampanya borcumuz devam ediyor. Yazdığı Hint efsanesi benim için çok değerli. Fikir orijinal ve cesaretli. Mignon şarkısını da henüz hiç dinlemedim. Bestekârlar yalnız kendi yazdıkları eserleri çalıyor, amatörler de bilhassa alkışlanan eserler vermeyi tercih ediyorlar. Ben bütün hayatımda, biraz da yeni ve yabancı konuları ele alabilen hiç kimseye rastlamadım..,

Wallenstein'ınızın size mutluluk getirmesini, böylece sizi daha kısa zamanda aramızda görmemizi sağlamasını dilerim. Ailenize en iyi dileklerim ve selâmlarım.

Weimar, 6 ocak 1798

Eserinizin bir kısmını memnun olacak şekilde bitirmiş olmanızı tebrik ederim. Kendi kendinize koştuğunuz şartları bu kadar vuzuhla kavramış olduğunuza göre dayandığınız delillerin sağlamlığından şüphe etmiyorum. Yaradılışlarımızın biribirine uygun olması her ikimiz için de birçok faydalar sağlamış bulunuyor. Bu münasebetin daima aynı şekilde devam etmesini diliyorum. Ben sizin için bazı şeylerin mümessili vazifesini gördümse, siz de beni dıştaki eşya ile bunlar arasındaki münasebetleri lüzumundan fazla araştırmak meylinden kurtardınız; kendime dönmemi sağladınız; bana insanlardaki iç varlığı gereği gibi temaşa etmeyi öğrettiniz; bana ikinci bir gençlik sağladınız ve nerde ise artık şairliği bırakmışken beni tekrar şair yaptınız.

Seyahatımın üstümde yaptığı tesiri hâlâ çok garip bir şekilde hissediyorum. Bu yolculukta topladığım materyali hiçbir şeyde kullanamam; herhangi bir şey yapamıyacak bir ruh hali içine düştüm. Bu gibi hallerin eskiden de başıma geldiğini hatırlıyorum. Bazı vaziyet ve hâdiseler, bana edindiğim intıbaları kendiliğinden şiir halinde kullanabilmem için bunların uzun müddet sessizce üzerime tesir etmeleri gerektiğini öğretti. Onun için ben de ça-

lışmalarıma tamamen ara verdim. Jena'da ilk kaldığım günlerin bana getireceği şeyleri bekliyorum.

Körner'in bu ara verme anlayışı da hakikaten şayanı dikkat. Başkalarının bir seçme yapabilmesi, bu suretle kendine uyanı ayırabilmesi için insanın elinden geldiği kadar çeşitli konular üzerinde çalışması lâzım. Körner'in dediğinde doğru bir taraf var. Bir şiir eseri öylesine değişmez, kararlı bir şey ki, insan bunu bir resim sayabilir, his ve hatıralarla canlanmış bir resim. Şairle ressam arasınadki yarışmayı daha ziyade belirten de bu nokta.

Bundan başka son çıkan *Müz'ler Almanağı*'nda ki şiirleri okuyunca en büyük alâkanın bile bize bir şey öğretmiyeceğini, hiçbir nevi tenkidin eserimize yardımı olmıyacağını bir daha bütün açıklığiyle gördüm. Bir sanat eseri henüz ortada bulunmadığı müddetçe onun imkânları hakkında kimsenin fikri olamaz. Meydana çıkınca yapılan tenkit ve övgüler de daima sübjektifdir. Ancak zevkleri söz götürmiyen kimseler, eserde eksik gördükleri bazı şeylerin tamamlamasını isterler, bu tamamlamalar yapıldığı takdirde ise bütün eserin bozulması ihtimali vardır. Onun için en mühim unsuru teşkil etmesine rağmen tenkidin asıl kıymeti menfi olmasındadır, bunun da işimize yaramasına imkân yoktur.

Wallenstein'ınızın birçok sebeplerle çabuk bitmesini istiyorum. Gerek çalışmanız devam ettiği müddetçe, gerekse bittikten sonra dramatik bir eserin icapları üzerinde bir daha iyice durup bunları işleyiniz, plân ve taslakları hazırlarken çok hesaplı olunuz; bunları evvelden hazırlayınız. İstidadınızın işlekliğine ve iç zenginliklerinize rağmen her sene birkaç piyes yazmazsanız iyi olmaz. Çünkü ben, bilhassa dram şairlerinin sık sık ortaya çıkmalarını, yaptıkları tesiri daima tazelemelerini, istidatları varsa bunu durmadan ilerletmelerini lüzumlu görüyorum.

Size bu mektubumla birlikte ilân edilen felsefi konuşmayı da gönderiyorum. Eğer Çinli, tencereyi muarızına şu sözleri söyliyerek uzatsaydı daha ziyade hoşuma gidecekti: «Evet, onu yaratan benim, al ve onu sen kullan.» Bu sözler üzerine Cizvit papazının ne cevap vereceğini merak ediyorum.

Schelling'in kitabı vesilesiyle yeniden birçok fikirler üzerinde durdum. Bunlar üzerinde etraflı konuşmak zorundayız; tabii idrak edemediğimizi, onun ancak bizdeki *Geist*'in belli şekilleri ve kabiliyetlerine göre tarafımızdan kavranıldığını memnuniyetle kabul ediyorum. Temaşada, bir çocuğun ağaçtaki elmaya karşı duyduğu istekten tutun da, elmanın Newton'a nazariyesini ilham eden düşmesine kadar birçok safhalar bulunduğu şüphesizdir. Bu yüce mefhumların bir gün vuzuhla çözülmesi; anlaşılır, izah edilir hale gelmesi temenniye değer. Şüphesiz Müteâl'e insan idealistler, en yücelerde bulunduklarını kabul ederler. Yalnız bunlarda bir şey, yani başka çeşit tasavvurlarla mücadele etmeleri hoşuma gidiyor. Çünkü hakikatte herhangi bir

tasavvur tarziyle mücadele etme imkânsızdır. Bazı insanlara organik varlıkların maksada uygun yapılış tarzını anlatmaya çalışmanın ne mânası var? Her günkü müşahedelerimiz bize bunu göstermekte ve en karışık hâdiseler böylece güya kolayca çözülebilmektedir. Benim, organik varlıkların iç yapıları bakımından maksada uyarlığı fikrine ne kadar mütemayil olduğumu bilirsiniz. Buna rağmen bu hâdisenin dış sebeplerle tâyin edildiğini ve dışla olan münasebetlerini, inkâr etmek kabil değildir. Bu durum bizi, az veya çok, yine o görüş tarzına yaklaştırmakta ve konuşurken bu izah şeklini söz temsili gibi kullanmaya mecbur etmektedir. İdealistler kendilerini bizatihi mevcut olan şeylere karşı diledikleri gibi savunabilirler Ama. buna rağmen kendi dışlarındaki eşya ile karşılaşmaları da zarurudir. Bunları inkâr edemezler. Onun için benim görüşüme göre bunlar dış şeylerle ilk karşılaşmalarında olduğu gibi, çatışmaya düşmektedirler. Bana öyle geliyor ki, bu iki taraftan birinin dış yoldan Geist'e nüfuz etmesine asla imkân yoktur. Öteki taraf da iç yoldan eşyaya güç varabilir. Onun için (Schelling'in fikirleri, sahife xvı) menfi bakımdan tabii durumda kalmak ve filozoflar aralarında uzlaşarak birbirlerinden ayırdıkları bu iki âlemi tekrar birleştirecekleri güne kadar bir bütün olan varlığımızı en iyi şekilde kullanmaya çalışmak en doğrusudur.

Böylece bu günlerde başlıyacak olan çalışmalarımda benim için lüzumlu olan meselelere bir daha gelmiş bulunuyorum. Bu hususlaki görüşlerinizi sizden ayrıca, konuştuğumuz zaman, rica edeceğim. Hoşça kalın. Sizinle devamlı olarak güzel ve faydalı günler geçirebilmek üzere dönüşümü daha birkaç zaman için geriye bırakıyorum.

Frankfurt, 16 ağustos 1797

Seyahatimin bundan sonraki kısmı için mühim olabilecek bir fikir aklıma geldi. Reyinizi almak, bunun ne dereceye kadar doğru ve peşinden gittiğim takdirde benim için ne ölçüde iyi olabileceğini öğrenmek için hemen size yazmayı uygun buluyorum. Bu zamana kadar yalnız soğuk, sakin müşahede yolunda yürüdüm, hattâ yalnız görmekle yetindim. Fakat çok geçmeden bir noktanın farkına varmış bulunuyorum: muayyen şeyler karşısında edindiğim kanaatlerin bir nevi fazla hisli, sentimental bir tarafı oluyor. Bu, o kadar dikkatimi çekti ki, hemen sebebini düşünmeye mecbur kaldım ve şu neticeye vardım: umumiyetle görüp öğrendiğim bütün şeyler, daha önceden bildiklerimle pek güzel uyuşuyor, bildiklerime eklenerek

sermayemi artırmama yardım ettikleri için de hoşuma gitmiyor değil. Buna karşılık bütün yolculuğum esnasında herhangi bir duygunun üzerinde müessir olup olmadığı hakkında bir şey bilmiyorum. Aksine, bugün, eski, alelâde vaziyet ve hâdiseler karşısında kalmış kadar sakin ve hareketsizim. O halde görünüşteki bu mübalâğalı hisliliğin sebebi nedir. Uzun zamandan beri varlığımda şairlikten gelen ruh halinden başka herhangi bir tesirin izi bile bulunmadığı için buna daha ziyade şaşıyorum. Acaba tamamen şairane olmıyan bir konu karşısında meydana gelen bu ortalama vaziyet, şairliğin verdiği ruh halinin doğrudan doğruya kendisi değil midir.

Onun için ben, böyle bir tesir meydana getiren bütün şeyleri dikkatle araştırdım ve bunların hakikatte sembolik olduklarını hayretle gördüm. Yani, size söylemeye bile luzum görmüyorum, bunlar, karakteristik bir çeşitlilik gösteren, başka birçok şeylerin mümessilleri olan ve mahiyetlerinde belli bir külliliği ihtiva eden, belli bir sıralanmayı gerektiren, insan ruhunda birbirine benzedikleri halde birbirlerine yabancı olan hisleri uyandıran ve böylece gerek dışından, gerekse içinden bir külle ve külli olana varmaları zaruri olan yüksek mahiyetli hâdiseler olmak gerekir. O halde bunlar şair için çok mesut birer konu, başkaları için de saadet veren şeylerdir ve insanın bunlara şairce bir şekil vermesine imkân yoksa da hiç olmazsa bunları idealleştirmesi ve çok kötüye kullanılmış sentimental tâbirile de adlandırılan en yüce mânasındaki insani şekli vermesi lâzımdır. Onun için şimdi size, kendimin de hayret ettiğim gibi, herhangi bir seyahatım hakkında dostlarım veya umumi efkâr için bir şey yazarsam, bunların belki de hissî bir karakter taşımak tehlikesile karşılaşacaklarını söylersem şüphesiz bana gülmiyecek, bilâkis yalnız gülümsemekle yetineceksiniz. Buna rağmen, beni tanıdığınız için söylüyorum, vaziyet gerektirdiği zaman, en rezilleri de dahil olmak üzere hiçbir kelimeyi kullanmaktan çekinmem, hattâ şerefsiz sayılan bir isme şerefini geri vermekle bahtiyar olurum.

Bu hususta, sizin de çok güzel açıklamış olduğunuz gibi, aramızda kullandığımız dili misal olarak gösterebilir ve şunu sorabilirim: ne kadar can sıkıcı olursa olsun her görmeye hakkımız olmıyan hissî bir tezahür ne vakit tahammül edilmez bir şey sayılmalıdır? Bu soruyu şöyle cevaplandırıyorum: ideal olan bir şey, doğrudan doğruya âdi olanla birleştirilirse tahammül edilmez olur. Bu da yalnız boş muhtevasız ve şekilsiz bir hareket tarzı ile vaki olabilir. Zira bu takdirde gerek fikir, gerek konu, her ikisi de yok edilmiş olur. Ve fikrin mânalı olması, mânalı bir muhteva ile meşgul olması zaruridir, konu ise bir mâna ifade etmeden de mükemmel, çok iyi olabilir.

Ben, simdiye kadar bu şekilde yalnız iki konu bulabildim: bunlardan

biri oturduğum evin bulunduğu meydandır. Burası, vaziyeti ve üzerinde olup biten şeylerle her dakika sembolik bir mahiyet gösterir. İkincisi büyük babama ait olan evin avlusu ve bahçesi ile kapladığı sahadır. Burada Frankfurt'un ihtiyar bir belediye reisi, mütevazı bir aile babası halinde yaşardı; sonra birtakım akıllı müteşebbis kimseler burasını çok faydalı bir pazar yeri haline getirdiler. Bu tesis bombardıman esnasında garip tesadüfler neticesinde mahvoldu. Şimdi en büyük kısmı molozlarla doludur ve bu yıkıntılar, hâlâ 11 sene evvel ailem burayı sattığı zaman şimdiki sahipleri tarafından ödenen paranın iki misli bir değer taşır. Demek ki, bütün buraların yeni bir müteşebbis tarafından satın alındığını ve yeniden nizama konulduğunu düşünürsek, bu hâdisenin birçok bakımdan ve bilhassa bu ticaret şehrinde görülen diğer bin türlü vaziyetler dolayısiyle bilhassa benim nazarımda sembolik bir mâna taşıması icabeder.

Buna, hiç şüphesiz aziz bir hatırayı da ilâve etmek lâzım gelir. Fakat hu hadiselerle dikkatimiz uyanınca, seyahatin ilerde devam edecek olan kısımlarında yalnız dikkate değen şeylere değil, ayrıca mânası olan şeylere de ehemmiyet verilmesi icabedecek, böylece gerek kendimiz, gerekse başkaları için iyi neticeler elde edilmesi kaabil olacaktır. Ben evvelâ burada sembolik olan noktalara işaret etmek istiyorum, fakat bilhassa yabancı memleketlere gidince ilk gördüğüm şeyler karşısında daha ziyade dikkatli olmayı deniyeceğim. İnsan bu dikkatlerinde muvaffak olursa tecrübelerini genişletmeye lüzum kalmadan, görülen her yerde ve her an, mümkün olduğu kadar derinlere inebilir, böylece tanıdığı memleket ve bölgelerden de kendisine ganimetler sağlıyabilir.

Düşüncelerimde genişlemem, kuvvetlenmem ve bunları sağlamlaştırıp sevinebilmem için uygun bir zamanınızda bu hususiaki düşüncelerinizi bana söyleyiniz. Mühim bir mesele bu. Çünkü tabiatımla, doğrudan doğruya yaptığım müşahedeler arasındaki karşıtlığı meydana çıkarıyor. Eskiden zinde ve mesut olmama rağmen bu meseleyi çözemiyordum. Çünkü, size itiraf edeyim, içimdeki türlü türlü korkunç hayaletlerden kurtulmak için teredddüsüz eve geri dönmeği, eskiden olduğu gibi tekrar tecrübeciliğin bin başlı ejderiyle boğuşmaya tercih ederim. Çünkü tecrübeden zevk alamıyan, yahut fayda sağlıyamayanlar, vakıt ve zamanında geri dönmeyi bilmelidirler.

Gerçi bu konu ile çok ilgili başka mühim bir meseleden de bahsetmek istiyorsam da bugünlük yalnız bununla yetiniyorum. Gelecek mektubumda onu da açıklıyacak ve düşüncelerinizi bildirmenizi rica edeceğim. Hoşça kalın. Ailenize selâmlar. Bundan sonra yazacağım mektup müstesna yazdıklarımdan kimseye bahsetmemenizi rica ederim.

GOETHE

Çeviren : *Selâhattin BATU*

GOETHE'NİN BETINE'YE CEVABI

Goethe'nin sevgilisi ve XIX. yüzyılın tanınmış bir şairi olan Betine Brentano, 1810 yılında Beethoven'i Viyana'da ilk olarak tanımış ve Goethe'ye yazdığı uzun bir mektupta: « . . . ona gördükten sonra seni de, dünyayı da unuttum . . .» demişti. Aşağıdaki mektup Goethe'nin Betine'ye verdiği cevaptır.

"Mektubun, candan gönülden hoşlandığım, mesut bir anda vâsıl oldu, büyük ve güzel bir ruhu, muvaffakıyeti ve faaliyeti, ihtiyaç ve kaabiliyetinin mesuliyeti bakımından tasvir yolunda bir hayli uğraşmışsın, hakikaten dahiyane bir ruhu anlatan böyle bir tasvire hulûl, beni pek ziyade sevindirdi, aramızdaki mutabakatten doğan hakikî heyecanı ona, herhangi bir sıfat atfetmeden açıklıyabilme keyfiyeti, ancak psikolojik bir riyazi hünerle mümkündür, bununla beraber, sendeki bu âni feveranın anlatmak istediği şeylere itiraz edecek bir sebep bulamıyorum; bilâkis bu derece çeşitli tezahüratın meydana koyduğu şeylerle kendi mizacım arasında deruni bir bağ olduğunu sana şimdiden itiraf edebilirim; alelâde bir idrak, bütün bunlarda belki bir tenakuz bulabilir, fakat insanüstü kabiliyetle mücehhez bir kimse bahis mevzuu olurken heveskâra ancak saygı düşer ve onun hissiyle veya inanciyle ifade etmesi aynı şeydir, bu takdirde ilâhlar icray-i hükmediyorlar ve ileriye mâtuf bir basiretin ancak sükûnetle feyizlenmesi temenni edilir; umumileşmesi beklenir, zira her şeyden önce insan ruhunu saran sislerin dağılması lâzımdır. Beethoven'e deruni muhabbetlerimi söyle, kendisini şahsan tanıma hususunda her fedakârlığı göze almaya memnuniyetle amadeyim, bu suretle meydana gelecek fikir ve his teatisi, şüphesiz fevkalâde istifadeyi mucip olacaktır; belki onu ikna edersin de hemen her sene gittiğim Karlsbad'a kadar bir yolculuğu göze alır, bu suretle onu bana tanıtacak en iyi ilham perisiyle karşılaşmış olurum. Onu irşada kalkışmak, bende daha basiretlisi için bile bir küstahlık olur, zira dehası ona yolunu aydınlatır, onu nice zamanlar bir şimşek parıltısiyle nurlandırırken, karanlıkta kalan bizler, daha günün nereden doğacağını fark edemiyoruz.

Beethoven, benden bestelediği iki Lied'i temiz ve okunaklı bir yazıyla göndermek lûtfunda bulunursa beni pek sevindirecektir, bu Lied'leri dinlemeyi çok merak ediyorum. Eski bir tahassüsün mahsulü olan şiirlerimin, melodinin yardımiyle (Beethoven'in pek doğru olarak söylediği gibi) bana

yeniden ihsas edilmesi, sırf Beethoven'e borçlu olduğum ve beni fevkalâde sevindirecek olan bir telezzüzü mucip olacaktır ki, bundan dolayı ziyadesiyle müteşekkir kalacağım.

Hulâsa bana verdiğin haberlerden, bana gösterdiğin hayırhahlıktan dolayı sana en derin şükranımı tekrarlarım, görülüyor ki, dilediğin her şey, icabı gibi husul buluyor; bu halin, senin, hattâ dostların arasında sayılmam mazhariyetini müdrik olan benim için ebediyen devamını dilemekten başka daha ne istenebilir.

Bu itibarla, yerini ne kadar sık değiştirsen, etrafındaki şeyler ne kadar değişip güzelleşseler, beni o her zamanki büyük vefakârlığınla unutma.

Duka hazretleri de sana selâm söylüyor ve kendisini büsbütün unutmamanı temenni ediyor. Karlsbad'daki «Drei Mohren» misafirhanesinde ikametim esnasında da senden haber alacağımı ümidetmekteyim.»

6 haziran 1810

GOETHE

Çeviren : *Cevat Memduh ALTAR*

HAYATININ SON YILLARINDA
GOETHE İLE KONUŞMALAR

Çarşamba, 17 ocak 1827

Son zamanlarda, Goethe'nin keyifsiz olduğu günler, yemeğimizi bahçe üstündeki çalışma odasında yiyorduk. Bugün sofra tekrar Urbino [1] salonunda kurulmuştu. Bunu hayra yordum. Salona girdiğim zaman, Goethe ile oğlu oradaydılar. İkisi de her zamanki sade, sevimli tavırlariyle beni dostça karşıladılar. Goethe'nin pek neşeli olduğu, yüzünden okunuyordu. Açık kapıdan, bitişikteki tavanlı salon adı verilen kısımda şansölye von Müller'i büyük bir gravürün üzerine eğilmiş, onu incelerken gördüm. Biraz sonra o da yanımıza geldi, bu kadar nazik bir sofra arkadaşımız olduğuna doğrusu pek sevindim. Aramızda bir Frau von Goethe eksikti, onu bekliyorduk; bununla beraber bir taraftan da sofraya oturuldu. Gravürden hayranlıkla söz edildi, Goethe bunun Parisli meşhur ressam Gérard'ın [2] eseri olduğunu, kendisine son günlerde hediye olarak gönderildiğini bana söyledi. Hemen arkasından da «Hemen gidip resmi görünüz, çorbaya başlamadan önce şöyle doya doya bir seyrediniz» dedi.

Goethe'yi olduğu kadar, kendi merakımı da tatmin ettim; bu mükemmel eseri, ressamın Goethe'ye duyduğu saygının bir delili olan imzalı ithafını zevkle seyrettim. Ama gravürü daha fazla incelemeye vakit bulamadım, Frau von Goethe salona girmişti. ben de hemen sofradaki yerime döndüm. Goethe: «Büyük bir eser değil mi, dedi. İnsan günlerce, haftalarca incelese, bu resimdeki zengin buluşların, icra mükemmelliğinin bütün inceliklerini yine tamamiyle göremez. Bu tetkiki başka bir gün yaparsınız.»

Yemekte pek neşeliydik. Şansölye, Fransız işgali zamanında burada elçi olarak pek nazik bir vazife görmüş ve o vakitten beri de Weimar'deki dostlariyle münasebetlerini kesmemiş olan Paris'in çok değerli şahsiyetlerinden birinden mektup aldığını söyledi. Bu zat mektubunda büyük dükaya Goe-

[1] Ressam Barocci tarafından yapılmış, Urbino dükalarından birinin portresinin bulunduğu salon. Bu salonda Minewa'nın bir baş heykeli de vardı.

[2] Francois-Pascal Gérard (1770-1837). David'in talebesi. Burada *IV. Henri'nin Paris'e girişi* tablosundan Toschi'nin yaptığı bir gravür bahis mevzuudur.

the'yi hatırlatıyor, Deha ile Kudretin bu derece iyi bağdaştığı Weimar şehrini öve öve bitiremiyordu.

Frau von Goethe bazı sözleriyle görüşmeyi canlandırdı, genç Goethe'nin satın almak istediği bazı şeyler dolayısiyle kocasına takılıyordu. Goethe, «Güzel kadınları pek öyle şımartmamalı, dedi, çünkü işi pek çabuk ifrata vardırırlar. Napoléon, Elbe adasında bile terzi kadınlardan ödenecek hesap puslaları alıyordu. Hem de bu hususta hiç de cömert olmadığı, bilâkis hasis davrandığı halde. Bir gün Tuilerie sarayında son moda şeyler satan bir tacir en kıymetli mallarını onun huzurunda imparatoriçenin önüne sermiş. Napoléon'un bir şey almak niyetinde olmadığını gören tüccar, bu işlerde karısına karşı pek âlicenap olmadığını ihsas etmiş. Napoléon tek kelime söylememiş, ama öyle bir bakışla bakmış ki, adamcağız hemen mallarını toplamış, bir daha ortalarda görünmemiş.» — Bayan Goethe, «Bu vaka Konsüllüğü zamanında mı olmuş?» diye sordu.— Goethe, «Herhalde imparatorken olacak, yoksa bakışı o kadar korkunç olmazdı, diye cevap verdi. O bakış karşısında, kellesinin uçurulduğunu veya kurşuna dizildiğini hayal eden bu adamcağızın halini düşündükçe gülmekten kendimi alamıyorum.»

Bu hikâye bizi pek neşelendirdi, Napoléon'dan bahsetmeye devam ettik. Goethe'nin oğlu: «Napoléon'nun büyük zaferlerini tasvir eden bütün tablolarla gravürlere sahip olmak, bunlarla büyük bir salonu süslemek isterdim» dedi. Goethe «Herhalde bu salonun çok büyük olması lâzım, dedi, öyle olsa bile kazandığı zaferler o kadar çoktur ki tabloların hepsini bu salona sığdırmak yine de mümkün olmazdı.»

Şansölye Luden [1] in *Alman tarihi*'nden söz açtı, Goethe'nin oğlu, bu eserin, gazetelerde tenkid vesilesi olmuş olan kusurlu taraflarını, kitabın yazıldığı zamanın zihniyetine ve yazarın vatani duygu ve düşüncelerine atfetmekte o kadar büyük bir anlayış ve maharet gösterdi ki, doğrusu hayran oldum. Görüşmemizden, Napoléon harblerinin bize Caesar'inkileri anlamaya imkân verdikleri neticesini çıkardık. Goethe «O zamana kadar Caesar'ın kitabı lise temrinlerinden başka bir şey değildi» dedi.

Söz, eski Almanya'dan, döne dolaşa Gotik tarzına geçti. Gotik tarzını andıran bir kütüphaneden bahsedildi; sonra tamamiyle eski devletlerde yaşanıyormuş hissini vermek üzere odaların eski Alman ve gotik tarafında döşenmesini icabettiren yeni modadan söz edildi.

Goethe, «İnsanın birkaç tanesini boş bırakabilecek ve bunları bir sene içinde ancak üç dört defa kullanacak kadar çok odalı bir evi olursa böyle

[1] Heinrich Luden (1780-1847) Alman tarihçisi. Yena üniversitesinde profesördü.

bir zevke yer verilebilir ve odalardan biri de Gotik tarzda döşenebilir. Meselâ Madam Panckoucke [1] un da Paris'te bir Çin odası bulunabilir, ama her gün içinde oturulan bir odayı bu derece yabancı ve eski eşya ile döşemeyi de, doğrusu hiçbir zaman hoş görmem. Bu hal her zaman bir maskaralıktan başka bir şey değildir ve uzayıp gittiği takdirde, hiçbir bakımdan faydalı olmadığı gibi, bu hevese kapılan insanlar üzerinde de zararlı bir tesiri olur. Çünkü böyle bir hal günlük hayatımızla tezat teşkil eder, bu fikrin içinde doğduğu boşluğu, biraz daha artırmaktan başka bir işe yaramaz.

Eğlenceli bir karnaval gecesinde birisinin Türk kıyafetine girmesinde hiçbir fenalık yoktur, ama bütün yıl bu kıyafetle dolaşmak istiyen birisi hakkında ne düşünürüz? Onun ya deli olduğuna, ya da kısa bir zamanda delireceğine hükmederiz.»

Goethe'nin, hayatı yakından ilgilendiren bir konu üzerindeki bu sözlerini tamamiyle yerinde bulduk; içimizde hiç kimse bu sözlerde kendisini ilgilendiren en hafif sitem bile görmediğinden, bunlardaki gerçeği de pek neşeli bir hava içinde tattık.

Sonra tiyatrodan söz açıldı, Goethe geçen pazartesi akşamını tiyatroya gitmiyerek onun hatırına feda ettiğim için bana takıldı. Hazır bulunanlara dönerek «Üç yıldır burada oturuyor, dün akşam ilk defa olarak benim hatırım için tiyatroya gitmedi. Hani bunun için de koltuklarım kabarmıyor değil. Kendisini davet etmiştim, o da geleceğine söz vermişti, ama doğrusunu isterseniz sözünde duracağından şüpheliydim, hele saat altı buçuğu çaldığı halde hâlâ gelmediğini görünce bu şüphem büsbütün arttı. Gelmeseydi, belki de sevinecektim; kendi kendime şöyle diyebilecektim: işte tiyatroyu en sevdiği dostlarından bile üstün tutan, içine yer etmiş düşkünlüklerinden bir türlü vazgeçmiyen bir çılgın: ama bu fedakârlığınız için sizi pek güzel mükâfatlandırdım, öyle değil mi? Size güzel şeyler göstermedim mi?» Goethe bu sözleriyle yazdığı yeni hikâyeyi kasdediyordu.

Bundan sonra geçen cumartesi gecesi oynanmış olan Schiller'in *Fiesko* adlı piyesinden konuşuldu. «Piyesi ilk defa olarak gördüm, dedim, bazı sahnelerin sertliğini gidererek bunlara daha mutedil bir karakter vermeye imkân olup olmadığını da bir haylı düşündüm. Fakat öyle sanıyorum ki eserin bütününe zarar vermeden herhangi bir yerini değiştirmek kabil olmıyacaktır.

Goethe — Haklısınız, dedi, buna imkân yoktur. Schiller bu konuda benimle kaç kere görüştü, kendisi de ilk yazdığı piyesleri beğenmezdi, tiyatroyu birlikte idare ettiğimiz zaman bunları hiç oynatmamıştır. Halbuki o zamanlar oynanacak piyeslerimiz azdı, ilk tecrübeleri olan bu üç haşin eseri

[1] Meşhur tabiin karısı. Goethe'nin birkaç şiirini tercüme etti.

röpertuvarımıza seve seve alırdık. Ama bunlarda herhangi bir değişiklik yapmaya imkân yoktu: her sahne öbürüne o derece sık sıkıya bağlıydı ki, Schiller bile bundan ümidini kesti, piyeslerini olduğu gibi bıraktı.»

— Yazık olmuş, dedim, bütün hamlıklarına rağmen, bu piyesleri yeni tragediyacılarımızdan bazılarının zayıf, yavan, zoraki ve tabiîlikten uzak eserlerine bin kere tercih ederim. Schiller'in her zaman için büyük bir ruh ve karakter taşıyan tarafları var, bunu inkâr edemeyiz.

Goethe — Buna inanırım, dedi; Schiller her istediğini yapabilirdi: her yaptığı da yeni şairlerimizin en iyi eserlerinden muhakkak ki daha iyi oldu. Evet, tırnaklarını keserken bile bu baylardan daha büyüktü.»

Goethe'nin bu dikkate değer öfkesine hepimiz gülüştük.

Goethe sözüne devam: «Bununla beraber, dedi, Schiller'in ilk yazdığı piyesleri hiç beğenmiyen bazı kimseler tanıdım. Bir yaz günü, bir kaplıca şehrinde bir değirmene giden çukur, dar bir yoldan yürüyordum. Prens...[1] le karşılaştım. Bu sırada un çuvalları yükletilmiş birkaç katır üzerimize doğru gelmeğe başladığından bunlardan sakınmak için küçük bir eve girmeğe mecbur olduk. Bu evin daracık bir odasında, prensin her zaman pek hoşlandığı gibi, derhal tanrısal ve insanî şeyler üzerinde derin bir mübahaseye daldık. Bu arada Schiller'in *Haydutlar*'ından da bahsettik. Prens düşüncesini şöyle belirtti: «Eğer dünyanın yaratılacağı sırada Tanrı olsaydım ve bu dünyada bir gün gelip Schiller'in *Haydutlar*'ının yayımlanacağını da bilseydim, dünyayı yaratmazdım.» Bunun üzerine ikimiz de gülmekten kendimizi alamadık. Bu hale ne dersiniz? İşte pek aşırı ve kolay kolay izah edilmiyecek bir nefret.

— Bu nefret, dedim, gençlerimizde, hele talebelerimizde hiç görülmüyor. Schiller'in olsun, başka yazarların olsun en güzel, en olgun eserleri oynadığı gecelerde bile tiyatroda gençler, talebeler pek az görülüyor; ama Schiller'in *Haydutlar*'ı veya *Fiesko*'su oynadığı gece tiyatroyu yalnız tıklım tıklım talebeler dolduruyor.

Goethe — Bu hal elli yıl önce de böyleydi, dedi. Elli yıl sonra da belki yine böyle olacaktır. Bir gencin yazdığı eser elbette gençlerin hoşuna gidecektir. Hem dünyanın kültür ve zevk bakımından pek öyle ilerlediğini, gençliğin de o kaba devri aşmış olduğunu zannetmeyiniz. Dünya umumiyet itibariyle ilerlemiş olsa bile, gençlik her zaman yeniden başlamak ve fert olarak da evrensel kültür devirlerini tekrar yaşamak zorundadır. Bu hal artık beni eskisi kadar kızdırmıyor, bu konuda hayli zaman önce şu mısraları yazmıştım:

[1] Prens Putiattin (1745 - 1830).

Veli Yohanna şerefine yakılan ateşleri hiç söndürmeyin!
Varsın bu zevk serbestçe aksın!
Süpürdükçe süpürgeler aşınsın
Ve çocuklar daima doğacaklardır.

«Durmadan aşınan ve gençleşen dünyanın remzini daima göz önünde bulundurmam için sadece pencereden dışarıya bakıp sokağı temizliyen süpürgelerle koşuşan çocukları görmem yeter. Çocukların oyunları, gençlerin eğlenceleri yüzyıla geçerek sürüp gidiyor; büyüklere ne kadar garip görünürse görünsün çocuklar daima çocuk kalırlar ve her devirde biribirlerine benzerler. Onun için Yohanna şerefine yakılan ateşleri [1] yasak etmemeli ve sevimli çocuklarımızın bundan duydukları neşeyi bozmamalıyız.»

Yemek zamanı bu neşeli konuşmalar, görüşmeler arasında çabucak geçti. Biz gençler yukarı odalara çıktık; şansölye ile Goethe beraber kaldılar.

Perşembe akşamı, 18 ocak 1827

Goethe *Novelle*'nin son kısmını bu akşam için va'detmişti. Saat altı buçukta evine gittim, kendisini çalışma odasının samimî havası içinde, yalnız buldum. Masasının kenarına, yanıbaşına oturdum. Günlük hadiseler üzerinde biraz konuştuktan sonra Goethe ayağa kalktı, okumağa can attığım sahifeleri bana oetirdi: «Sonunu okuyunuz» dedi. Okumağa başladım. Bu arada Goethe odada bir aşağı, bir yukarı gidip geliyor, arasıra da sobanın yanında duruyordu. Âdet edindiğim gibi, kendi kendime, sesle okuyordum.

Geçen gece, okuduğum sahifeler şöyle bitiyordu: arslan harabeyi çevreliyen duvarın dışında, yüzyıllık bir kayın ağacının altında güneşe yatmış, bu sırada onu yakalamak için hazırlıklar yapılıyor, Prens avcılarını aslanın üzerine göndermek istiyor; yabancı adam da, daha yumuşak vasıtalarla tekrar demir kafesine hapsedeceğinden emin olduğu için, aslanının korumasını rica ediyor. «Bu çocuk, diyor, güzel şarkılariyle, flütünün tatlı nağmeleriyle bu işi başaracaktır.» Prens buna razı oluyor, Honorio bir miktar avcıyle aşağı doğru geldiği takdirde aslanı yakacakları bir ateşle korkutmak için, çukur yolu tutuyor. Anayla oğlu, şato bekçisi tarafından harabeye götürülüyorlar, aslan da öbür tarafta, duvarın dışında yatıyor.

[1] *Veli Yohanna şerefine yakılan ateşler*; 24 haziran akşamı bu Veli adına umumî meydanlarda yapılan şenliklerde yakılan ateş... Hıristiyanlığa ait batıl bir itikada göre bu ateşten atlıyanlar bütün yıl hastalıktan kurtulurlar, yakılan odunların kömür haline gelen parçalarını alıp saklıyanlar da, bu uğurlu kömür parçası sayesinde her türlü kaza ve belâyı önlemiş olurlar.

Maksatları kuvvetli hayvanı şatonun geniş avlusuna çekmek. Anayla bekçi, yukarda, yarı yıkılmış, harap bir halde bulunan şövelyeler salonunda saklanıyorlar; çocuk avlunun duvarında açılmış karanlık bir delikten geçerek aslana doğru, yalnız başına gidiyor. Bunu çok acıklı bir sessizlik takibediyor. Çocuğun ne olacağını kimse bilmiyor; flütün nağmeleri artık işitilmez olmuştur. Bekçi, çocukla beraber gitmediği için, kendi kendini suçlu buluyor; çocuğun annesi sakindir.

Nihayet, flütün nağmeleri tekrar duyuluyor; sesler gittikçe yaklaşıyor, yaklaşıyor, çocuk aynı duvar deliğinden geçerek şatonun avlusuna kadar giriyor, aslan muti, ağır ağır onu takibediyor. Avluyu bir kere dolaşıyorlar, sonra çocuk güneşli bir yere oturuyor, aslan da sakin sakin onun yanına yatıyor, ağır pençesini çocuğun dizlerine koyuyor. Pençesine bir diken batmıştı, çocuk onu çıkarıyor, boynundaki ipekli atkısiyle de aslanın yaralı pençesini sarıyor.

Yukarıdan, şövalyeler salonundan, bu manzarayı seyreden ana ile bekçi hayran oluyorlar. Aslan emniyettedir ve râm edilmiştir. Flütünün çeşitli nağmeleri ve zaman zaman söylediği tatlı şarkılarla hayvanı teskin eden çocuk, hikâyeyi şu mısraları söyliyerek bitiriyor:

Und so geht mit guten Kindern
Sel'ger Engel gern zu Rat,
Böses Wollen zu verhindern,
Zu befördern schöne Tat.

So beschwören, fest zu bannen
Liebem Sohn aus zarte Knie
Ihn des Waldes Hochtyrannen
Frommer Sinn unel Melodie.

İşte iyi çocuklarla
Melekler el ele verir
Kötülüğe mani olup
İyiliği teşvik için.

Böylece merhamet, nağme
Râm eder, cazibesiyle
Bu sevimli çocuğun dizi dibinde
Ormanlar Kralı, vahşi hayvanı.

Hikâyenin son kısmını müteessir olmadan okuyamadım. Ne söyliyeceğimi bilmiyordum, hayran kalmış, fakat tatmin edilmemiştim. Bu netice bana çok hususi, çok ideal, çok lirik gibi geliyor, hikâyede öteki şahıslardan hiç olmazsa bazılarının tekrar ortaya çıkarılması ve eserin, bütünü ile, daha şümullü olarak bağlanması gerektiği hissini veriyordu.

Goethe tereddüdümün farkına vardı, bunu gidermeğe çalıştı. «Bu şahıslardan bazılarını hikâyenin sonunda tekrar ortaya çıkarsaydım, hikâye çok basit bir şekilde nihayetlenecekti, dedi. Hem sonra, her şey bitmiş olduğuna göre, bunlar ne söyliyecek, ne yapacaklardı? Prens ve maiyeti atlarla şehre dönmüşlerdi, orada bulunmaları lâzımdı, Honorio, aslanın tutulduğu haberini alır almaz avcılariyle prensin arkasından gidecektir Aslanı kapatmak üzere hazırlanan demir kafesle birlikte, adam da şehirden gelmekte gecikmiyecektir. Bütün bunlar önceden düşünülebilen şeylerdir, bunun için de anlatılmalarına lüzum yoktur. Aksi halde netice çok basmakalıp bir şey olurdu.

«Halbuki hikâyenin ideal, hattâ daha lirik bir şekilde yürütülüp neticelendirilmesi lâzımdı. Gerçekten, adamın şiirden farksız olan dokunaklı nutkundan sonra, bir derece daha yükselmek ve benim yaptığım gibi, lirik şiire, hattâ destana gelmek gerekiyordu.

Goethe «Bu hikâyenin akışı hakkında size bir fikir vermek içiu şöyle bir kıyaslama yapayım, diye devam etti: Kökünden fışkırmış, gürbüz gövdesi bir müddet için yeşil yapraklar vermiş, sonra bir çiçek açarak kurumuş yeşil bir bitki tasavvur ediniz. Bu çiçek hiç beklenmiyen, birdenbire meydana çıkıvermiş bir şeydir, bununla beraber o çiçeğin açması lâzımdı; bütün o yeşil yapraklar sırf onun için gelişmişti, bu çiçek açmıyacak olduktan sonra o yapraklara da zaten lüzum yoktu.»

Bu sözlerden sonra biraz ferahladım, sanki kalbimden büyük bir yük kalktı. Bu nefis kompozisyonun mükemmelliğini anlamağa başlamıştım.

Goethe devamla: «Bu hikâyenin gayesi âsi, ele avuca sığmaz varlıkların çoğu zaman şiddetten ziyade sevgi ve merhametle yola geldiklerini göstermekti, çocukla aslanda teksif edilmiş olan bu güzel gaye, beni bu hikâyeyi yazmaya sevk etti. Burada ideal olan, çiçektir. Yeşil yapraklar ise sadece çiçeğin açması için mevcuttur ve onların ancak çiçek dolayısiyle bir değeri vardı. Tek başına gerçek, neyi ifade eder? Hakikate uygun olarak tasvir edilmişse buna memnun oluruz, hattâ bazı şeyler üzerinde bize tamamlayıcı bilgi de verebilir; ama ruhumuzun yüksek duyguları ancak, kaynağı şairin kalbinde olan, idealle tatmin olunabilir.»

Goethe'nin ne kadar haklı olduğunu çok iyi anlıyordum, hikâyesinin sonu zihnimi işgal ediyor, içimde de ne zamandır duymadığım dinî bir huşû esiyordu. Kendi kendime : «Bu kadar ilerlemiş bir yaşta böyle güzel şeyler yazabilmesi için şairin ne temiz, ne derin duyguları olması lâzım!» diye düşünüyordum. Düşündüklerimi Goethe'ye söylemekten ve kendi nev'inde eşsiz olan bu eserin ortaya çıkmasına ne kadar sevindiğimi anlatmaktan kendimi alamadım.

Goethe: «Eseri beğendiğinize sevindim, dedi, ben de otuz yıldır kafamda taşıdığım bir konuyu yazarak nihayet ondan kurtulduğuma pek memnunum.

Vaktiyle, tasavvurlarımı kendilerine söylediğim zaman, Schiller'le Humbold konuda neler gizlendiğini, neler bulunduğunu bilmedikleri için, ona bütün cazibesini, bütün güzelliğini de ancak şairin kendisi verebileceğinden, bana bundan vazgeçmemi söylemişlerdi. Onun için insan bir şey yazmak istediği zaman, kimseye hiçbir şey sormamalıdır. Schiller de *Wallenstein*'i yazmadan önce bana danışmış olsaydı, her halde ben de ona bunu yazmamasını tavsiye ederdim. Çünkü böyle bir konu ile bu kadar güzel, bu kadar mükemmel bir tiyatro piyesinin yazılabileceğini aklıma getiremezdim. Schiller, *Hermann'la Dorothea*'yı bitirdiğim zaman, düşündüğüm gibi, bu konuyu altılık mısralarla yazmamı doğru bulmuyordu; bana sekiz mısralı kıtaları tavsiye ediyordu. Ama bu işi nesirle de mükemmel başardığımı görüyorsunuz. Eserde vakanın geçtiği yerlerin kusursuz ve tam bir şekilde tasvir edilmesi gerekiyor, bu işi kafiyelerle başarmakta güçlük çekecektim. Sonra nesirle yazılması, hikâyenin başlangıcında tamamiyle realist, sonunda da ideal bir karakter taşımasını mümkün kıldı, araya serpilen küçük şarkılar da pek uygun düştü, bunlar ne altılık mısralarla, ne de sekiz mısralı kıtalarla yazılabilirdi »

Bundan sonra *Seyahat yılları*'yle, öteki hikâyelerden konuşuldu, bunlardan herbirinin ötekinden, bilhassa karakter ve ifade tarzları bakımından, farklı olduklarına işaret edildi.

Goethe: «Bunun neden ileri geldiğini size anlatayım, dedi. Bu eserleri, tıpkı konusuna göre bazı renklerden kaçan, bazılarını da bol bol kullanan bir ressam gibi yazmaya başlamıştım. Ressam, meselâ bir şafak resmini yaparken, paletine çok mavi, biraz da sarı koyar. Tersine olarak, bir akşam vaktini tasvir ediyorsa, sarıyı çok kullanır, mavi boyadan da hemen hemen hiç almaz. Ben de edebî eserlerimi yazarken böyle davrandım, onlarda görülen çeşitli karakter farkları her halde bundan ileri geliyor.»

Bu sözleri çok doğru bir özdeyiş olduğunu düşünüyor ve Goethe'nin bu sözleri benim önümde söylemiş olmasından büyük bir sevinç duyuyordum.

Bununla beraber sözü tekrar hikâyeye getirmek için bu eserde manzaraların ne büyük bir teferruat endişesiyle tasvir edilmiş olduğunu hayranlıkla belirtmekten geri kalmıyordum.

Goethe sözüne devamla: «Tabiatı hiçbir zaman şiir bakımından ilgilenerek incelemedim, dedi. Ama vaktiyle manzara resimleri yapmış, daha sonra da tabiat bilimleriyle uğraşmıştım; böylece tabiat olaylarını inceden inceye, kesin olarak müşahede etmeğe alıştım; tabiatı yavaş yavaş, en küçük teferruatına kadar âdeta ezberledim, o derecede ki şimdi, şair olarak, bir tabiat tasviri yapmak zorunda kaldığı zaman, bu bilgiler elimin altında bulunuyor ve gerçeğin tasvirinde kolay kolay hataya düşmüyordum. Schiller'de böyle bir tabiatı tetkik yetkisi yoktu. *Wilhelm Tell*'de İsviçre'nin manzaralarından, özelliklerinden bahseden kısımların hepsini kendisine ben anlattım. Ama Schiller öyle mükemmel bir deha idi ki, kendisine anlatılanlara dayanarak da gerçeği olan bir şeyler yazılabiliyordu.»

Artık konuşma büsbütün Schiller'in üzerinde toplanmıştı, Goethe sözlerine devam ederek:

«Schiller'in yazdığı eserler, dedi, umumiyet itibariyle ideale dayanıyordu, onun için, Alman edebiyatında olduğu kadar, öteki milletlerin edebiyatında da onun bir eşi daha yoktur, denebilir. Onun Lord Byron'u hatırlatan tarafları var; ama Byron'un dünya görüşü, tecrübeleri fazladır. Schiller'in, Byron'un çağdaşı olmasını ve kendisine bu derece yakın bir zekâ hakkında söyliyeceklerini işitmek isterdim. Byron, Schiller'in sağlığında bir şeyler yazmış mıydı?»

Yazmış olduğunu sanıyordum, ama kesin olarak bir şey söyliyemiyordum. Bunun üzerine Goethe Ansiklopedi'yi aldı, Byron maddesini okudu; bu arada kendi düşüncelerini ilâve etmeği de ihmal etmiyordu.

Byron'un 1807 yılından önce hiçbir şey yayımlamadığı, buna göre de Schiller'in onun eserlerinden hiçbirini okumamış olduğu anlaşıldı. [1]

Goethe devamla: «Schiller'in bütün eserlerinde hürriyet fikri kuvvetle belirir, dedi; bu fikir, Schiller'in kültürü ilerledikçe kendisi bambaşka bir adam oldukça şeklini değiştirdi. Gençliğinde beden hürriyetiyle uğraşıyor, şiirlerinde onu terennüm ediyordu; daha sonra ideal hürriyetle uğraşmaya başladı.

«Ne garip şeydir şu hürriyet! İnsanlar hürriyeti nerede kullanacaklarını, bulduklariyle de yetinseler herkes lüzumu kadar hürriyete sahip olmuş olurdu. Kullanmasını bilmedikten sonra lüzumundan fazla hürriyet ne

[1] Schiller 1805 te ölmüştür.

işimize yarar? Şu oda ile, açık durmadan kapısından yatağımın göründüğü bitişik odaya bakın, ikisi de büyük odalar değil, üstelik bir sürü eşya, kitaplar, müsveddeler ve sanat eserleriyle dolup taşıyorlar. Ama bu iki oda bana yetiyor, bütün kışı bu odalarda geçirdim, evin ön tarafındaki odalara hemen hiç ayak basmadım. Bu kadar geniş bir eve sahip olmam, bir odadan öbürüne istediğim gibi geçebilme hürriyetim, bunlardan faydalanmağa ihtiyacım olmadıktan sonra, ne işime yaradı?

«Sıhhatlı yaşamak ve mesleğinde rahatça çalışacak kadar hürriyete sahip olmak insana yeter, bu kadarını da herkes kolaylıkla elde edebilir. Sonra, ancak bazı şartları yerine getirdiğimiz zaman hür olabiliriz. Halktan bir adam, Tanrının takdiriyle içinde doğmuş olduğu sosyal sınıfının hudutları dahilinde kaldığı müddetçe, bir asîl kadar hürdür. Asîl bir insan da sarayın pek az olan teşrifat kaidelerine uyar, bunlara dikkat ederse kendisini Prens kadar hür sayabilir. Hürriyeti, kimseyi kendimizden üstün tanımamakla değil, bizden üstün olanlara saygı göstermekle elde edebiliriz. Gerçekten bizden üstün olanlara gösterdiğimiz bu saygı bizi onlarla aynı seviyeye çıkarmış olur; bir üstünlüğü tanımakla büyüklük duygusuna sahip olduğumuzu, saydığımız insanla aynı seviyede olmağa liyakat kazandığımızı göstermiş oluruz. Seyahatlerimde birçok defa kuzey Almanyalı tüccarlara rastladım; bunlar, kaba saba halleriyle, sofrada yanıma oturdukları için benimle eşit olduklarını sanıyorlardı. Şüphe yok ki böylelikle benimle eşit olmuş değillerdi, ama beni takdir etmeği, bana yapılacak münasip muameleyi bilselerdi, benden farklı insanlar olmazlardı.

«Schiller'in gençliğinde beden hürriyetile bu kadar çok meşgul olmasının sebeplerini debasının tabiatında, ama daha çok askerî okulda çektiği sıkıntılarda aramak lazımdır.

Sonraları, olgunluk çağına varınca, beden hürriyetine yeter derecede sahip olduğu için, bu sefer de ideal hürriyete can attı, hattâ diyebilirim ki onu öldüren bu fikir olmuştur. Gerçekten bu hürriyeti elde etmek için yaradılışından, bedenî kuvvetlerinin kendisine verebileceğinden çok daha fazla şeyler istedi.

Büyük Duka, Schiller buraya geldiği zaman, kendisine yılda bin taler maaş bağlamış, hastalanır da çalışmazsa bunun iki katını vermeğe hazır olduğunu da bildirmişti. Schiller bu sonuncu teklifi reddetmiş, bundan hiçbir zaman faydalanmamıştı. «Kabiliyetim var, sıkıntılarımı kendi kendime gidermeliyim», diyordu. Ama son yıllarda ailesi kalabalıklaşmış, hayatını kazanmak için de yılda iki piyes yazmağa mecbur olmuştu; bunu başarmak için, sıhhi durumu hiç de iyi olmadığı zamanlarda bile, haftalarca çalışı-

yor; istidadı, ihtiyaç duyduğu vakit, her saat ona itaat etmek, onun emrine amade almak zorunda kalıyordu.

Schiller hiçbir zaman çok içmezdi, itidalle hareket ederdi; ama kendisini vücutça zayıf hissettiği zamanlarda, biraz likör veya buna benzer ispirtolu içkiler kullanmak suretiyle kuvvetini artırmak yoluna giderdi. Bu da sıhhatini harabettiği gibi, eserleri için de zararlı olurdu.

«Bana gelince, ince zekâların Schiller'in eserlerinde tenkid ettikleri tarafları ben buna hamlediyorum. Onların bozuk buldukları kısımları ben marazi parçalar diye vasıflandıracağım, çünkü bu kısımları Schiller doğru ve gerçek motifleri bulamıyacak kadar hasta olduğu günlerde yazmıştır. Kesin buyruklara [1] saygım vardır, bundan ne iyi neticeler alınabileceğini de bilirim, ama bu fikri pek ileri götürmemelidir; yoksa bu ideal hürriyet fikri insanı hiçbir iyi neticeye ulaştıramaz.»

Lord Byron'la ünlü Alman edebiyatçıları (bilhassa bunların arasında Schiller'in hiç olmazsa bazı eserler vermiş olması dolayısıyle tercih ettiği Kotzebue) hakkında ve daha başka dikkate değer konuşmalarla zaman çabucak geçti.

Ayrılırken Goethe evde rahat rahat bir kere daha okumak için Novelle'yi bana verdi.

J. P. ECKERMANN

Çevirenler: *Lûtfi AY — Sadi BAYTIN*

[1] Aslında: *impératif catégorique.*

GOETHE İLE KONUŞMALAR

Pazar, 14 mart 1830

Akşam Goethe'nin yanındayız... Birkaç gündenberi David'in sanat hazinelerini ihtiva eden sandığı boşaltmakla meşgul olduğunu gördüğüm Goethe şimdi tertiplediği bütün bu hazineleri bana gösterdi. Fransa'nın en başta gelen genç şairlerinin profillerini havi alçı madalyonları büyük bir intizam içinde masaların üstüne yanyana dizmişti. Tasavvurda ve tatbikte aynı derece de büyük olan David'in fevkalâde istidadından bir defa daha söz açmıştı. Bundan başka romantik mektebin en mümtaz istidatları tarafından kendisine telif hediyesi olarak David'in delâletiyle beray-ı hürmet takdim edilen en yeni eserlerden mürekkep bir yığın gösterdi. Bunların içinde St. Beuve'ün, Ballanch'in, Victor Hugo'nun, Balzac'ın, Alfred de Vigny'nin, Jule Janin ve diğerlerinin eserlerini gördüm.

Goethe:

— David, dedi, bunları göndermekle bana güzel günler hazırlamış oldu. Bu genç şairler beni bir haftadır meşgul ediyorlar. Benim için çok kıymetli olan portre ve kitaplar için hususi bir katalog hazırlıyacağım ve bunlara sanat koleksiyonlarım arasında ve kütüphanemde hususi bir yer ayıracağım.

Bu genç fransız şairlerinin Goethe'ye karşı gösterdikleri bu tebcil nişanesinin şairi derinden bahtiyar ettiği görülüyordu.

Sonra Goethe Camille Deschamps'nin Etudes'lerinden parçalar okudu. «Braut von Korinth»in tercümesini metne sadık buluyor, muvaffakıyetini övüyordu.

— Bu şiirin bir de aslını, rithm'ine kadar, ayniyle aksettiren İtalyanca tercümesinin elimde manüskrisi var, dedi. Die «Braut von Korinth» Goethe'nin diğer balladlarından da bahis açılmasına vesile oldu:

— Bunların mühim bir kısmını, «Horen» mecmuası için daima yeni eserlere ihtiyaç gösteren ve bundan dolayı beni bunları yaymağa sevk eden Schiller'e borçlu bulunuyorum. Yıllardan beri kafamda yer etmiş olan bütün bu şeyler biribirini takibeden ve fantezimi oyalıyarak mesudeden güzel

rüyalar gibi beni meşgul edip durdular. Uzun zamandan beri dost olduğum bu parlak hüviyetlere, onları kudretsiz ve kifayetsiz sözlerle cisimlendirmek suretiyle, veda etmeğe isteksizce karar verdim. Kâğıda geçince de bunlara hüzünle karışık bir hisle baktım; sanki içimde sevgili bir dostumdan ebediyen ayrılıyormuşum gibi bir his vardı. Goethe sözlerine devam ederek:

— Başka zamanlara ait manzumelerim karşısındaki durumum bambaşkadır. Bu manzumeler bende önceden intıbalar yaratmış, his ve teferrüs edilmiş şeyler olmayıp belki o anda içimde peyda olmuş şeyler olduğu için onları derhal bir sevki tabiîye tutularak hayal âleminde imişim gibi yazmaya sevk edildiğimi hisseder gibi oluyorum. Bu somnambül halimde ekseriya önümde bir tarafa meyleden kâğıt tomarlar peyda olur ve ben ancak her şey yazılıp da artık yazıma devam için bir yer kalmadığı zaman bunun farkına varırım.. Evvelce derkenarlarla doldurulmuş böyle birçok kâğıtlarım vardı; fakat bunlar azar azar kaybolduğu için sizlere bu derin şairlik ilhamlarından örnekler gösteremiyeceğime müteessirim.

Konuşmamız tekrar Fransız edebiyatına geri döndü; bu edebiyatın ültra-romantik cereyanından, bu cereyanı temsil eden birkaç mühim simadan bahis açıldı. Goethe oluş halinde olan bu edebî ihtilâlin edebiyatın kendisine son derece müsait ve fakat bu hareketi vücuda getirenlere zararlı olduğu fikrindeydi:

— Hiçbir ihtilâlde, dedi, ifratla tefritten kaçınmaya imkân yoktur. Siyasi ihtilâlin başlangıcında usulen her türlü sui istimal bertaraf edilmek istenirse de, insan kendini bir anda kan ve zulüm batağına saplanmış görür. Fransızlar da son edebî inkilâplarında, bidayette şekil serbestisinden başka bir şey istemiyorlardı; fakat bu noktada kalmayıp şekille beraber şimdiye kadar mevcut muhtevayı da fırlatıp attılar... Şimdi de birtakım asil ve necip efkâr ve hissiyatın tasvirini can sıkıcı bulmakta ve rezaletin türlüsünü vaka halinde canlandırmaya çalışmaktadırlar. Yunan mitolojisinin zarif muhtevasının yerini şeytanlar, büyücü karılar ve cadılar almakta, eski zamanın yüksek kahramanları yerlerini dolandırıcılarla kürek mahkûmlarına terk etmektedirler. Ne acıklı hal! Muhakkak tesirini de gösterir! Fakat okuyucular bir kere bu sert çeşnili gıdaya alıştı mı, durmadan iştahları kabaracak, böyle birçoklarını, hem de daha sertlerini şiddetle istiyeceklerdir. O zaman faal olmak ve beğenilmek istiyen, bununla beraber kendi yolunda yürümek için kâfi derecede kudreti olmıyan genç istidatlar günün zevkine uymak zorunda kalacak ve hattâ dehşet verici ve ürpertici mevzularda seleflerini de geçmeğe çalışacaklardır. Bu dış tesir vasıtalarının arkasından sürüklenip gitmek yüzünden insanla insan istidadının inkişaflarını her türlü kademeleriyle derinden ve derunen tetkiki imkânı kalmıyacaktır.

Bu ise, edebiyatın bu şimdiki cereyandan faydalanmasına mukabil istidatların uğrıyabileceğe zararların en büyüğünü teşkil eder.

Ben: — Fakat, diye itiraz ettim, nasıl olur da istidatları mahveden bir faaliyet umumiyetle edebiyata faydalı olabilir.

Goethe cevap verdi: — İşaret ettiğim bu ifratlı tefritli haller ve dalâletler yavaş yavaş kaybolacak, fakat sonunda şekil serbestliğiyle beraber zengin ve çeşitli bir muhtevaya ulaşılmak suretiyle pek büyük bir kazanç temin edilmiş olacak, çok geniş bir dünya ile çok çeşitli bir hayatın mevzularından hiçbiri, şairane değildir, diye artık hariçte bırakılmıyacak. Ben bu yeni edebî devri, haddi zatında arzuya şayan ve iyi olmamakla beraber sevinçli neticesiyle daha büyük bir sıhhate kavuşturan şiddetli bir hummaya benzetiyorum. Şimdi ekseriyetle edebî bir eserin baştan başa muhtevasını teşkil eden hakikaten berbat şey bundan böyle bir devay-ı şafî olarak ortaya çıkacak, bugün reddedilen sâf ve temiz şeyler çok geçmeden daha büyük bir istekle yeniden ortaya çıkarılacaktır.

Ben: — Sevdikleriniz arasında bulunan Merimée'nin de çok çirkin şeyleri ihtiva eden Guzla'siyle ultra-romantik yola sapışı dikkatimi çekti.

Goethe: — Merimée bunları arkadaşlarından bambaşka bir şekilde işlemiştir. Filhakika bu manzumelerde de mezarlık, gece mahlûkları, cadılar ve hortlaklar gibi korkunç, türlü motifler eksik değildir.Yalnız hoş olmıyan bütün bu şeyler, şairin iç dünyasına taallûk etmemektedir, o daha ziyade bunları muayyen bir mesafeden tamamiyle objektif olarak bir nevi istihza ile tetkik ediyor; bunu yaparken de bir kerecik deneme zevkine varan bir sanatkâr zihniyetiyle işe girişiyor. Dediğim gibi kendi iç dünyasını ve hattâ Fransızlığını bile tamamen inkâr ediyor; hem o derece ki Guzla manzumeleri bidayette hakikaten İllyrya halk şarkıları telâkki edilmiş ve binaenaleyh istihdaf ettiği mistifikasyonda muvaffak olabilmesine az bir şey kalmıştır.

Goethe sözüne devamla:

— Merimée muhakkak mükemmel bir adam; bir mevzuu objektif olarak tetkik edebilmek için düşünüldüğünden çok fazla bir kudret ve dehaya ihtiyaç var; Byron da, şahsiyetinin kuvvetle bariz oluşuna rağmen dramatik eserlerinden bazılarında ve hele Marino Faliero'sunda görüldüğü gibi bazan tamamiyle kendisini inkâr edebilmek kudretini buluyor; o kadar ki bu piyesi okurken Venedik'te, vakanın geçtiği zamanda yaşıyoruz; şahıslar, şairin şahsi duygularından, fikir ve mülahazalarından âri, sırf kendi benliklerine ve hususi şartlarına sahip olarak konuşuyorlar. Doğrusu da udur... Bizim ültra-romantik genç Fransız şairlerini bu bakımdan övemi-

yeceğimiz muhakak. Bu şairlerin, okuduğum şiir, roman ve dramalarının hepsi de müelliflerinin şahsi hüviyetini aksettirdiklerinden, bunların bir Paris'li Fransız tarafından yazıldıklarını bana unutturamıyorlar; hattâ tetkik ettikleri yabancı mevzularda bile insan kendini, günün arzu, ihtiyaç, mücadele ve heyecanları içinde şaşırıp kalmış bir halde Fransa ve Paris'te buluyor.

— Peki, Beranger de öyle değil mi, diye itiraz etmek istedim, o kocaman başşehrin vakalarını ve yalnız kendi iç kâinatını terennüm etmedi mi?

— İç dünyası gibi terennüm ettikleri de kıymetli ve işinin ehli bir adam. Onu mühim bir şahsiyet yapan bütün iç meziyetler onda da mevcut. Béranger taliin lûtfuna mazhar istidatlardan biri... Kuvvetle kendi kendisine dayanan, kendi kendine inkişaf eden ve benliğiyle tam bir imtizaç halinde bulunan bir şahsiyet.. O taklidedeyim diye ne zamaniyle, ne de o zaman içinde olup biten ve hoşa giden şeylerle meşgul olmuştur.. Halkın, şu veya bu tarafın istekleriyle alâkadar olmıyarak sırf mizacının öz cevherinden hareketle faaliyete geçmiştir. Filvaki birçok buhranlı devirlerde halkın ruh haletini, arzu ve ihtiyaçlarını dinlemişse de, bu hareketini, kendi iç dünyasının, halkın iç dünyasiyle hemahenk olduğunu milletine söyliyerek sırf kendi benliğini takviye etmiş olmak için yapmıştır; mamafih onun dışı dinlemesi hiçbir zaman öz varlığında mevcut olanı söylemekten onu alıkoyamamıştır.

Bilirsiniz ki, ben hiçbir zaman politik şiir tarzından hoşlanmadım; bununla beraber Béranger'nin tarzı hoşuma gidiyor. Onda uydurma hiçbir şey yok, onda sırf tahayyül edilmiş, hayalî şeylerden eser bile yok; maksatsız söz söylemiyor; bilâkis daima en katî, hem de en mühim mevzuları ele alıyor. Napoléon'a karşı muhabbet dolu hayranlığı, Nopoléon zamanında cereyan eden büyük harb hareketlerinin,hem de biraz muztarip bulunan Fransızlara bunların hatırlatılması, sonra papazların hâkimiyetine ve Cizvitlerle yeniden ortaya çıkmak istidadı gösteren taassuba karşı kini... Bütün bunlar öyle şeylerdir ki, insan bunları herhalde tamamiyle tasvibetmekten kendini menedemez... Hem o bunları her defasında ne de üstadane işliyor. İfadeye büründürmeden önce bunları içinde nasıl da toparlayıp kıvamına getiriyor ve sonra da her şey böylece hazırlanıp bittikten sonra, onda nüktenin, esprinin, istihza ve zevklenmenin, ve ayrıca samimiyet, sâfiyet ve zarafetin âlâsının her lâhza kendini göstermemesi ne mümkün. Onun şarkılariyle milyonlarca insan mest oldu; bu şarkılar işçi sınıfının ağzında dolaşa dursun, diğer taraftan o derece alelâdenin üstüne yükseliyor ki, bu zarif fikrî mahsullerle ünsiyete alışan halk bu sayede daha asil, daha iyi düşünmeğe sevkediliyor. Daha ne istersiniz ki... Bir şair için bundan daha iyi bir senada bulunulabilir mi?...

— Şüphesiz mükemmel, diye mukabele ettim. Onu yıllardan beri, ben

de ne kadar çok sevdiğimi bilirsiniz; hattâ ondan bu suretle bahsettiğinizi duymanın bana ne hoş tesir ettiğini de düşünebilirsiniz. Bununla beraber onun hangi nevi şiirlerini tercih ettiğimi söylemem lâzım gelirse, aşk şiirleri, zaten kimlere taallûk ettiği, kimleri hedef tuttuğu her zaman vazıh olmıyan siyasi şiirlerinden daha çok hoşuma gidiyor,

Goethe — Bu sizin bileceğiniz şey, dedi. Siyasi şiirleri zaten sizin için yazılmış şeyler değil; fakat bir Fransız'a sorarsanız size onların hoşa giden taraflarını söyler. Esasen siyasi şiir, en çok muvaffak olduğu halde dahi, muhakkak yalnız o bir tek milletin, birçok ahvalde ise sadece muayyen bir partinin organı olarak telâkki edilmelidir. Bununla beraber, şiir muvaffak olmuş ise, o millet ve o parti tarafından vecdü heyecan içinde kavranılır. Siyasi bir şiir ayrıca da muayyen bir zaman hadisesinin bir mahsulü olarak görülmelidir; böyle olunca da tabiatiyle geçici olup şiirin o mevzudan aldığı değeri de kalmaz.

Esasen Béranger pek iyi hareket etmiştir.Paris Fransadır. Büyük vatanının bütün menfaatleri bu merkez şehirde toplanmakta, bu menfaatler hakiki hayatlarını burada yaşamakta, hakiki mâkesini burada bulmaktadır. Bundan başka siyasi şiirlerinin çoğu, asla bir tek partinin organı olarak telâkki edilemez. Bilâkis mücadele mevzularının en büyük kısmı millî ve umumi bir alâkayı mucip olduğundan şairin sesi hemen daima halkın sesi gibi duyulmaktadır. Bizim Almanya'mızda ise bu mümkün değildir. Hiçbir şehrimiz, hattâ bir tek köyümüz yoktur ki, «burası Almanyadır» diyebilelim. Viyanalılara sorsan; burası Avusturyadır», derler; Berlin'de bu suali sorsanız: «burası Prusya'dır» derler... Sade bundan on altı yıl önce, hele şükür Fransız boyunduruğundan kurtulduğumuz zaman, Almanya her tarafta idi... Bu zaman bir politika şairi çıksaydı her yerde tesir uyandırabilirdi; yalnız buna lüzum hâsıl olmadı. Umumi zaruretle, umumi hacalet duygusu milleti demonyak kudretiyle zaptetmiş bulunuyor. Şairin tutuşturabileceği coşkun ateş zaten her tarafta kendiliğinden tutuşmuş bulunuyordu. Mamafih Arndt'ın, Körner'in, ve Rückert'in az çok bir tesir yaratmış olduklarını inkâr etmek istemem.

Biraz ihtiyatsızca:

— Böyle mühim bir zamanda size de silâha sarılmadınız veya hiç olmazsa şair olarak işe katılmadınız diye itapta bulundulardı, yollu söz sarf edecek oldum.

Goethe: — Bu bahsi kapıyalım, azizim, diye cevap verdi. Öyle bir dünyadayız ki, ne istediğini bilmez; bununla berabar söyleneni hoş görmek mecburiyetindesiniz... Kın gütmeden silâha sarılabilir miydim. Gençlik

çağında olmadan kin güdebilir miydim? Eğer harb felâketi beni yirmi yaşında bulmuş olsaydı herhalde silâha sarılanların en sonuncusu ben olmıyacaktım; ne yapayım ki harb beni altmışını aşmış olarak buldu.

Mamafih herkesin vatanına hizmeti aynı şekilde olamaz; belki herkes Allah'ın kendisine bahşettiği kudret nispetinde hizmet eder. Ben bunu yarım asırdan beri kendime dert edinmişimdir. Diyebilirim ki, tabiatın bana mukadder kıldığı günlük işleri istirahat etmeden, yorgunluk almadan çalışıp çabaladım, mümkün olabildiği kadar elimden geleni yaptım. Eğer herkes kendi hesabına aynı şeyi söyliyebilirse, ne mutlu ona.»

Hatamı yumuşatmak için:

— Esasen, dedim, bu itaptan canınız sıkılacak yerde bilâkis bundan gurur duymalısınız; zira bu, halkın sizin hakkınızda çok büyük bir fikri olduğundan, bu itibarla milletin kültürü için kimsenin yapamıyacağı kadar çalışan kimseden nihayet herşeyi yapmasını istemekten başka ne mânaya gelir.

Goethe: — Bu hususta ne düşündüğümü söylemek istemiyorum. Bu dedikodunun arkasında sizin bilmediğiniz kötü bir niyet gizli. Ben bu itapta yıllardan beri arkamı birakmıyan ve sessizce bana zarar vermeğe savaşan eski bir kinin yeni bir şekilde tecelli ettiğini hissetmekteyim. Birçoklarının gözüne diken gibi battığımın pek iyi farkındayım; benden bir kurtulsalar, sevinecekler. Ehliyetime dokunamadıkları için seciyeme sataşmak istiyorlar; onlarca kimi zaman mağrur, kimi zaman hodbinim; bazan genç istidatlara karşı, hasut, bazan şehvet düşkünü, bazan hıristiyanlıktan uzak, ve en nihayet vatanıma, ve sevgili vatandaşlarım Almanlara karşı sevgisizim... Beni yıllardan beri kâfi derecede tanıyor, bütün bu dedikoduların mahiyetini hissediyorsunuz. Çektiklerimi bilmek isterseniz benim XENİENlerimi okuyunuz; benim bu mukabelelerinden hayatımı nöbet nöbet nasıl zehirlemeğe çalıştıklarını anlarsınız..

Evet aziz dostum, Alman muharriri olmak, Alman kurbanı olmak demektir.. Muhakkak bu böyle. Bana gelince, pek kendimden müşteki değilim. Bütün diğerlerinin başına gelenler, bundan daha ehven değildi, hattâ daha da fenaydı. İngiltere ve Fransada da keyfiyet ayniyle. Bizde olduğu gibi; Molière neler çekmedi ki.. Ya Rousseau ile Voltaire... Byron dedikodu yüzünden İngiltere'den sürüldü; vakitsiz ölümü onu dar beyinli insanlardan ve onların kin ve gayzlarından kurtarmamış olsaydı, en sonunda dünyanın öbür ucuna kaçacaktı..

Bu büyük adamları takibedenler cahil kütle olsa gene neyise; hayır öyle değil; müstait ve ehliyetli olanı digerini takibediyor. Platen, Heine'yi, Heine de Platen'i gücendiriyor, herbiri ötekini kötülemeğe, menfur kılmağa

çalışıyor; halbuki dünya sulhü sükûn içinde faaliyette bulunmak için o kadar büyük ve geniş olduğu halde istidat sahibi bir kimse istidadı yüzünden ömrü boyunca kendisine müşkilat çıkaran düşmanlara sahip.

Harb şarkıları yazmak hem de evinde oturmak; benden istedikleri bu. Gece düşman öncülerinin atlarının kişnediği açık ordugâhlardan hariçte olsam da ben bunu yapmalı imişim! Halbuki bu benim ne hayatıma uyar ne de işime.,, Bu Theodor Körner'in işi,, Onun harb şarkıları şahsına ne kadar da yakışıyor.. Bana gelince: cengâver mizacım olmadığı gibi, cengâverlik duygusundan da mahrumum. Harb şarkıları yazsaydım yüzüme hiç te yakışmayacak bir maske takmış olacaktım..

Şiirlerimde hiçbir zaman sahtelik ve gayri tabiilik yok; yaşamadığım, katî lüzumu hissetmediğim, eziyet ve zahmetlere mal olmıyan bir şiiri ne tahaayyül ettim, ne de söyledim. Aşk şiirlerimi de ancak sevdiğim zamanlar yazdım; hiç kin duymadan, kin şarkıları yazabilir miyim!.. Aramızda kalsın! kurtulduğumuz zaman Allaha hamdüsenalarda bulunmakla beraber Fransızlardan hiçbir zaman nefret etmedim. Medeniyetle vahşetin mânasına ehemmiyet veren benim gibi bir adam, nasıl olur da dünyanın en kültürlü milletleri arasında bulunan ve kendi fikrî terbiyemin büyük bir kısmını borçlu bulunduğum bir millete karşı nefret duyabilirdi.

Goethe ilave etti:

Esasen millî kin adıyla sanıyla bambaşka bir şey... Bu millî kin, kültür seviyesi en düşük olanlarda en kuvvetli ve en şiddetlidir. Böyle olmakla beraber kültürün öyle yüksek bir seviyesi vardır ki, bu his burada tamamiyle kaybolur ve insan bu kültür seviyesinde âdeta ayrı ayrı milletlerin fevkinde bulunur; komşu bir milletin saadet ve felâketini kendi saadet ve felâketi imiş gibi hisseder. Bu kültür seviyesi yaratılışıma tam uygundu ve ben altmış yaşıma girmeden çok evvel bu yolda kuvvetlenmiştim.

J. P. ECKERMANN

Çeviren: *Cemal KÖPRÜLÜ*

NAPOLÉON'LA KONUŞMA

(2 ekim 1808)

Öğleden evvel saat on birde, İmparatorun huzuruna çağrıldım. Polonyalı şişman bir mabeyinci, biraz beklememi söyledi.

Kalabalık dağılmıştı.

Savary ve Talleyrand'a takdim ediliyorum.

İçeri çağrıldım.

Tam bu anda Daru geldi. Hemen içeri alındı.

Bunun için bir an girmekte tereddüdediyorum.

Tekrar çağırıldım.

Giriyorum.

İmparator, büyük ve yuvarlak bir masaya oturmuş kahvaltı ediyor; sağında, masadan biraz uzakta Talleyrand, solunda kendisine yakın bir mesafede Daru ayakta duruyorlar. Daru ile harb vergisi hakkında konuşuyor.

İmparator, bana yaklaşmamı işaret ediyor.

Münasip bir uzaklıkta ayakta duruyorum.

Dikkatle bana baktıktan sonra: «*Vous etes un homme*» dedi. Saygıyla eğildim.

Kaç yaşındasınız? diye sordu.

Altmış.

Hiç göstermiyorsunuz.

Birçok trajedi yazmışsınız.

Gereken cevabı verdim.

Burada Daru, söze karıştı. Pek çok ıstırap çektirdiği Almanlara yaranmak için Alman edebiyatından notlar almıştı. Zaten Lâtin edebiyatına da hâkimdi; hattâ Horatius'u neşretmişti.

Benden, Berlinli hâmilerimin konuşabileceği tarzda bahsetti. Bu vesile

ile, hiç olmazsa, hakkımda ne düşündüğünü ve ne gibi hisler beslediğini öğrendim.

Sonra, Fransızcadan da tercümeler yaptığımı, hattâ Voltaire'in *Muhammet*'ini Almancaya çevirdiğimi ilâve ettim.

İmparator, bu iyi bir eser değildir, dedi. Dünyayı yenen birinin kendisini bu kadar uygunsuz şekilde tasvir etmesinin hiç yakışık almadığını uzun uzun anlattı.

Bundan sonra konuşmayı, tekrar tekrar okuduğunu söylediği *Werther*'e çevirdi. Tamamiyle haklı birçok mülâhazalardan sonra, muayyen bir yeri işaret ederek: niçin bunu böyle yaptınız? Bu tabiî değildir, dedi. Geniş ve çok doğru bir tahlil yaptı.

Kendisini neşeli bir çehreyle dinledim ve gülümsiyerek: başka birisinin bana böyle bir tenkitte bulunup bulunmadığını bilmediğimi, bu tenkiti tamamen yerimde bulduğumu söyledim Ancak, şair, basit ve tabiî yoldan elde edemiyeceği bazı tesirleri yaratabilmek için kolay kolay sezilemiyecek sanat oyunlarından faydalanırsa bunun kendisine bağışlanması gerektiğini de ilâve ettim.

İmparator, bu cevaptan memnun gözüküyordu. Tekrar dram bahsine döndü. Bu konuda trajedi sahnesini bir ağırceza hâkimi gibi büyük bir dikkatle seyreden bir insanın ortaya atabileceği önemli mülâhazalar ileri sürüyor ve Fransız tiyatrosunun tabiattan ve hakikattan uzaklaştığını derinden duyuyordu.

Böylece göz, hiç istemediği halde, mukadderat trajedilerine intikal etmişti. Ona göre, bu trajedilerin daha karanlık bir devre ait olması gerekiyordu. Şimdi mukadderattan ne isteniyor? Politika mukadderattır, dedi

Sonra yine Daru'ya döndü; onunla büyük harb vergisi meseleleri üzerine konuşmaya başladı. Ben, biraz geri çekildim ve doğruca balkona çıktım. Burada otuz seneden daha fazla bir zaman önce bazan neşeli, bazan da kederli anlar yaşamıştım. Sağ tarafımda giriş kapısına doğru Berthier, Savary ve başka biri duruyordu. Talleyrand uzaklaşmıştı.

Mareşal Soult'un geldiği haber verildi. Gür saçlı, iriyarı bir adam içeri girdi. İmparator, alaylı bir tarzda Polonya'daki bazı nahoş olaylar hakkında sorular soruyordu. Bu arada ben de odaya göz gezdirerek maziyi düşünme fırsatını elde etmiştim.

Odanın manzarası eskisi gibiydi.

Fakat duvarlardaki portreler yoktu.

Burada vaktiyle düşes Amalia'nın elinde siyah maskesiyle balo kıyafetinde bir resmi asılıydı. Ayrıca birçok devlet adamlarının ve aile mensuplarının resimleri de vardı.

İmparator ayağa halktı, bana doğru yürüdü; çevik bir hareketle beni yanımdakilerden ayırır bir şekilde ortaya geçti.

Onlara arkasını dönerek yumşak bir sesle: evli olup olmadığımı, kaç çocuğum bulunduğunu ve buna benzer diğer bazı şahsi sorular sordu. Sonra da sarayla münasebetimi, Düşesi, Prens ve Prensesi sordu. Bu soruları tabiî bir şekilde cevaplandırdım. Memnun görünüyor ve bunları kendi diline çeviriyordu. Yalnız bu tercümeler benim ifade edebildiğimden biraz başka türlüydü.

Bu münasebetle şuna işaret edeyim ki, bütün konuşma esnasında onun takdir ifadelerindeki değişikliğe hayran oldum. Zira pek ender olarak hareket etmeden dinliyordu. Ya düşünceye dalarak başını sallıyor, yahut da «*Oui*», «*C'est bien*» veya buna benzer şeyler söylüyordu. Şu noktayı da işaret etmeden geçemiyeceğim; konuşmasını bitirince hemen daima: *Qu'en dit Mr. Göt* diye ilâve ediyordu.

Nihayet bir aralık mabeyinciye, müsaade istiyebilir miyim? diye işaret ettim. Evet cevabını alınca vedalaşıp ayrıldım.

GOETHE

Çeviren: *Yaşar ÖNEN*

ÖZDEYİŞLER

Abes olmadığı müddetçe bir şeye tahammül kolaydır.

***

Birçok kitaplar, bir şey öğretmek maksadiyle değil, aksine, müelliflerin bir şeyler bildiğini okuyucuya göstermek maksadiyle yazılmış hissini veriyor.

***

Hikmet, hakikatın kendisidir.

***

Yanıldığım zaman herkes fark eder fakat, söylediğim zaman asla.

***

Hayatımda samimi olmıyan temayüllerle yapmağa çalıştığım şeyleri sonunda kavramasını öğrendim.

***

Her su olan yerde kurbağa yoktur, ama kurbağa sesi olan yerde su vardır.

***

Genç olduğumuz müddetçe yanılmak mukadderdir, yeter ki ihtiyarlayıncaya kadar yanılmıyalım.

***

İnandığı şeyi yapabilmek için, insanın enerjisi asla tükenmez.

***

Lirik şeyler ayrı ayrı mâkul olmıyabilir, ama hepsi birden mâkul olmalı.

***

Batıl itikat hayatın şiiridir. Bu yüzden batıl itikat sahibi olmanın şaire zararı dokunmaz.

***

Uşağım dahi olsa, hatalarımı düzelten, efendim olur.

***

Nankörlük, her zaman bir nevi zaıftır. Olgun insanların nankörlüğüne şahit olamadım.

***

Dünya, çatlağı olan bir çandır, ses çıkarır, ama çalmaz.

***

Hiç yanılmıyan insanlar vardır, çünkü mâkul bir şeye teşebbüs etmezler.

***

Kin, aktif, kıskançlık ise pasif bir hoşnutsuzluktur. Bu yüzden kıskançlığın derhal kin şekline girmesi hayret verici bir olay değildir.

***

«Tarihçi mi, yoksa şair mi daha yüksektir?» şeklinde bir soru mevzu bahis olamaz. Çünkü bunlar, en azdan bir koşucu veya bir boksör gibi biribirleriyle yarışmazlar, her birinin tacı kendisine hastır.

***

Uzun zaman çocuklarla birarada bulunan kimse, dış tesirlerin, onlar üzerinde daima bir aksülamel meydana getirdiğini görür.

***

Benzerini seven ve arıyan insanlar olduğu gibi, zıddını seven ve takibedenler de yok değildir.

***

Kendi kendimizi idare etmesini öğreten idare en iyisidir.

***

Çocuklar kadar, ihtiyarlar da himayeye muhtaçtır.

***

Roman, yazarın, dünyayı kendi tarzına göre işlemek yetkisine sahip olduğu subjektiv bir epopedir. Şu hâlâ halde yazarın bir tarzı olup olmadığıdır; mevzu bahistir; arkası kendiliğinden gelir.

***

Hakikat ve yanılmanın aynı kaynaktan doğdukları hayret verici olduğu kadar gerçektir de. Bu sebepten hakikatı incitmemek için yanılmayı da incitmeğe çalışmalıdır.

***

Hakikat, kendime ve dış dünyaya olan ilgimi tanımam demektir. O halde herkesin kendine göre bir hakikatı olabilir. Fakat buna rağmen hakikat değişmez (aynıdır).

***

Roma'da, Romalılardan başka, heykellerden mürekkep bir kanun olduğu gibi, gerçek dünyada da bu dünyadan başka çok daha kudretli birçok kimselerin içerisinde yaşadıkları hayal dünyası vardır.

***

«İlim alanında her zaman için, devirler değil, fertler müessir olmuştur. Devirler Sokrates'i zehirliyerek mahkûm etmiş, Hussen'i de yakmıştır: zamanlar hiç değişmemiş, hep aynı kalmıştır.»

***

«Fikirler dönüp dolaşır gene gelirler; kanaatlar ürerler; durumlar gelip geçer, bir daha da gelmezler.»

***

«Sanat aslında asildir. Bunun için sanatkâr bayağı olandan ürkmez; bayağı olanı ele almakla onu asilleştirmiş olur.»

GOETHE

(«*Maximen und Reflexionen*»den)

Çeviren : *Müjgân GÜRSOY*

SEÇME PARÇALAR

Temeli korku olan hiçbir din bizlerden itibar göremez.

(*Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları*'ndan)

***

Bilgi ve imanın biribirlerini ifna etmesi değil, biribirlerini tamamlaması lâzımgeldiği prensibinden hareket edersek bizi doğru hal suretlerine götürecek salim bir yola girmiş oluruz.

(*Falk'la konuşmasından.*)

***

İman, görünmiyeni sevmek; imkânsız, ihtimal dışındakine güvenmektir.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

«Tabiat Tanrıyı saklar.» Fakat her gözden değil.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Tanrı, iyi Tanrı.. Bu tabir, her gün kullananlar, bilhassa papaz takımı için bir ibare, sadece düşünülmeden kullanılan bir ad halini alır. Eğer onlar bunun ululuğu duygusundan ilham alsalardı, saygılarından dilsiz kesilir, adı ağızlarına alamazlardı.

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan.)

***

(Müslümanların kaderciliği) Bu doktrinin neresi doğru veya yanlış, neresi faydalı veya zararlı, üzerinde durmıyacağım; fakat haddi zatında hepimiz, bize öğretilmemiş bile olsa, bu itikada şu veya bu şekilde katılırız. Asker savaşta «Üzerinde adım yazılı olmıyan kurşun beni vurmaz.» der. Bu itikadı olmasa tehlikenin en şiddetli zamanında cesaretini, sükûnetini nasıl muhafaza edebilir? *Semavî Baba*'nın arzu ve iradesi dışında bir serçenin bile yere düşmiyeceğini kabul eden Hıristiyan doktrini aynı kaynaktan kuvvet alır.

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan.)

***

İnsan, anlaşılması imkânsız olanın anlaşılabilir olduğu kanaatına dört elle sarılmalıdır. Yoksa araştırmalarından vazgeçiverir.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

İnsanın düşünen bir varlık olarak en yüce bahtiyarlığı, bilinebileni deşmiş, bilinmesi imkânsız olan karşısında sessizce saygı göstermiş olmasındandır.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Yaşlı adamın ne düşünce, ne giyinme tarzında modayı takib etmesi gerekmez.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Gençliğin ve umumiyetle hayatın şöyle bir hali vardır: ekseriya stratejiyi ancak savaş bittikten sonra öğreniriz.

(*Şiir ve Hakikat*'ten)

***

Bizler ki siyasi iktidara mirasçı değiliz ve servet kazanacak durumda bulunmamaktayız; hükümranlığını yayacak ve yerleştirecek şey kadar indimizde makbul olan yoktur.

(Charlotte von Stein'a yazdığı mektuptan)

***

Cinsinin mükemmeli olan her şey, cinsinin üstüne çıkmalıdır; farklı ve kıyas kabul etmez bir şey haline gelmelidir. Bazı nağmelerde bülbül hâlâ bir kuştur; fakat sonra sınıfının üstüne yükselir ve her kanatlı mahlûka şu fikri vermek ister görünür: şarkı işte buna derler.

(*Ottilien'in Jurnali*'nden)

***

Weimar'a dönerken, batan güneşin karşısında Goethe bir müddet düşünceye daldı; sonra bana eskilerden birinin, bir sözünü tekrarladı: «Batan hep aynı güneştir.» Daha sonra büyük bir sükûnet içinde: «İnsan yetmiş beş yaşında oldu mu, diye devam etti, «vakit vakit ölümü düşünmemesi imkânsızdır. Bana gelince: ölüm düşüncesi tam bir sükûnet veriyor; zira ruhumuzun tahribi imkânsız, bütün ebediyet boyunca faal bir nesne olduğuna

sarsılmaz bir şekilde inanıyorum. Sadece bizim fâni gözlerimize batar görünen, fakat hakikatta asla batmıyan ve durmadan parıldıyan güneşi andırıyor.»

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan)

***

Bakamızın mukadder olduğu kanaatının kökleri sadece faaliyet fikrindedir. Zira hayatımın sonuna kadar durmadan faal kalmakta devam edersem şimdiki kalıbım ruhumu daha fazla muhafaza etmiyecek duruma gelince tabiat bana bir başka varlık kalıbı vermek zorunda olacaktır.

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan)

***

Beşer?.. Bu, mücerret bir mefhumdur. Var olan sadece fertlerdir; ve daima böyle olacaktır.

(Luden'le konuşmalarından.)

***

İnsanları sadece oldukları gibi ele alırsak, onları daha kötüleştiririz; nasıl olmaları gerekiyorsa öyle imişler gibi muamele edersek doğru istikamete sevk etmiş oluruz.

(*Wilhelm Meister'in Çıraklık yılları*'ndan.)

***

İnsanlardan uzaklaşmağı düşünmüştüm. Onlara yardım edemezsiniz; kendi kendinize yardım etmenize de engel olurlar. Bahtiyarsalar çılgınlıklarına müdahele etmemeniz gerektir; betbahtsalar o çılgınlıklara ilişmeden kendilerini kurtarmalısınız. Size gelince; bahtiyar mısınız, değil misiniz, kimse sormaz ki.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

İnsan yalnız kendine müsavi olanlarla yaşıyabilir; hattâ onlarla bile yaşıyamaz. Zira sonunda herhangi bir kimsenin kendisine müsavi olmasına tahammül edemez hale gelir.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den.)

***

Büyük zaruretler insanı yüceltir; küçük zaruretler alçaltır.

(Riemer'le konuşmalarından.)

***

Cemiyet arasına karıştığınız an kalbinizin anahtarını çeker çıkarır ve cebinize koyarsınız. Böyle yapmakta kusur edenler budalalardır.

(Lavater'le konuşmalarından.)

***

Deliler ve akıllılar aynı derecede zararsız kimselerdir. Asıl tehlikeliler yarı deli ve yarı akıllı olanlardır.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

İnsanları duygular birleştirir, fikirler ayırır. Duygular bizleri bir araya toplıyan basit bir rabıtadır; fikirler dağıtıcı ihtilâf prensibini temsil eder. Gençlikteki dostluklar duygular üzerine kurulur; ihtiyarlıktaki *clique*'ler fikirler yüzündendir. Bunu erken idrak edebilseydik ve kendi ruh haletimizi geliştirirken başkalarına ait hususlarda müsamahalı bir görüşe varabilseydik çok daha uzlaştırıcı olur, fikrin dağıttığını duygu bağlariyle toplamağa çalışırdık.

(F. Jacobi'ye yazdığı mektuptan)

***

Bu seyahatta güzel sanatlar bakımından gönlümü doyuracağımı, onların mübarek şekillerini ruhuma derin derin nakşedeceğimi ve sessizce zevkini çıkarmak üzere orada saklıyacağımı umuyorum. Fakat sonrası için planım dikkatımı zanaat sahiplerine çevirmek, dönüşte kimyaya ve makineye çalışmaktır. Zira güzellik devri sona ermiş; zaruret ve amansız ihtiyaç, günlerimizi inhisarı altına almıştır.

(*Seyahatının Jurnali*'nden)

***

Dünya kanunsuz kalmaktansa siz haksızlığa uğrayın, zarar yok. Onun için herkes kanuna boyun eğsin.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Bize şükran borcu olan birisine raslarsak alacağımız hemen aklımıza gelir. Fakat bizim şükran borcumuz bulunan birisine raslayıp da onu hiç akıl etmememiz çok sık başa gelen hallerdendir.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Alçakgönüllülük içinde yürüdüğüm için önümde bütün yollar açılıyor.

(Herder'e yazdığı mektuptan)

***

Aşkın tabiatı öyledir ki; yalnız kendinin haklı olduğunu, yanında bütün başka hak ve iddiaların eriyip gittiğini sanır.

İnsanlarla alâkalı bir gayeye erişebilmek için biricik vasıta kuvvet ve kurnazlıktır. Sevgi de işe yarar derler; fakat bu, güneş ışığını beklemek gibidir. Halbuki hayat her anına muhtaçtır.

(Riemer'le konuşmalarından.)

***

Daima hayat süresinin kısa olduğunu söylerler. Bununla beraber insan zamanı akıllıca kullanmasını bilirse çok şeyler başarabilir. Tütün içmedim, satranç oynamadım; sözün kısası vakti ziyan edecek birçok şeyle meşgul olmadım. Zamanlarını harcamasını veya kullanmasını bilmiyen insanlar için daima üzülmüşümdür

(Grüner'le konuşmalarından.)

***

Tabiat esrarını bir insana göstermeğe başladı mı, o insan tabiatın en değerli tercümanına... sanata karşı mukavemet edilmez bir iştiyak duyar.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den.)

***

İyi ile kötünün mücadelesini estetik zaviyesinden vermeye imkân yoktur. Zira muvazene husule getirmek için kötüye bir şey ilâve edilmek ve iyiden bir şey çıkarılmak gerekir. İşte Milton'un *Kaybolmuş Cennet*'i.. Burada ağırlık hakikatta şeytanların tarafındadır.

(Otobiyografi'ye ait notlardan.)

***

İyi bir sanat eserinin ahlâki tesirleri olabilir; olur. Fakat sanatkârdan ahlakî gayeler istemek onun hünerini tahribeder.

(*Şiir ve Hakikat*'ten)

***

Musikinin ahlâk üzerinde doğrudan doğruya tesiri yoktur. Öteki sanat şubelerinin de öyle. Sanattan o türlü şeyler istemek daima hatalı olur. Yalnız felsefe ve din bunu yapabilir. Saygı ve vazife duygumuzu gayrete getirmek gerekir; sanat bu işi ancak tesadüfi olarak başarır.

(Aristo'nun şiirleri münasebetiyle.)

***

Bütün milletlerarasında hayat rüyasını en güzel görenler Yunanlılardır.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den.)

***

Eskilerin mabetleri insandaki Tanrıyı barındırır. Orta çağın kiliseleri ise yücelerdeki Tanrıyı ele geçirmek için çabalamaktadır.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den.)

***

Benim şair olarak bir tenkitçininkinden tamamiyle farklı alâkalarım var. Benim işim birbirlerinden farklı parçaları birleştirmek, bir bütün haline getirmek, bunlar arasında bir münasebet kurmaktır. En mütecanis bütünü eritmek, tahlil etmek, parçalamak tenkitçinin işidir. Bu sebepten şair olarak kendimle tenkitçinin muzır faaliyeti arasına aşılmaz bir engel çekmişimdir. Fakat şimdi mesele başka bir hal aldı. Tenkitçisiz edemiyeceğim yüzlerce vaziyet oluyor. Homeros'umu hayranlık içinde okuyorum; ama birdenbire umumi intibaı bozan ve beni şaşkın eden sahnelerle, parçalarla karşılaşıyorum. Tenkitçi bana «Bu parça uydurma, sonradan katmadır.» dediği zaman kendisine sonsuz bir minnet duyuyorum.

(Böttiger'le konuşmalarından)

***

Şair ferdî örnekleri, mevzuunun canlı ve inandırıcı olmasına yetecek kadar kullanmakla kalmalı; ötesi için yaşıyan dünyanın kendi bağrındaki aksine dayanmalıdır.

(Caroline Herder'le konuşmalarından)

***

Gerçek şair daima kendisini kâinatın ihtişamı ile doldurmağa davet olunmuş hisseder. Bu sebepledir ki daima, çıkışmaktan çok övmeğe meyli vardır.

(Celâleddin Rumi Divanı hakkındaki notlarından)

***

Her şiir bir bakıma dünya üzerine kondurulmuş bir öpücüktür. Fakat sadece öpücükler, çocukların meydana gelmesine yetmez.

(Ortlepp'le konuşmasından.)

***

Gerçek dünyanın ortaya attığı hiçbir mevzu yoktur ki şairce ele alınmasın; yeter ki şair bunu lâyıkiyle kullanmasını bilsin.

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan)

***

Şairler, hep kendileri hasta ve bütün dünya bir hastahane imiş gibi yazıyorlar. Hepsi yeryüzünde çekilen ıstırap ve sefaletten ve ahretin zevklerinden bahsediyor. Kendi hoşnutsuzlukları yetmiyormuş gibi her biri başkalarının hoşnutsuzluklarını körüklüyor. Bu gerçekten şiirin kötüye kullanılmasıdır; o şiir ki insanlara, hayatın ufak tefek ahenksizlikleri üzerine bir cilâ çekmek, onları dünyadan ve kendi durumlarından hoşnud etmek için verilmiştir. Fakat bugünkü nesil has gücü olan her şeyden koruyor; yalnız zaaf gösterileri karşısında iç rahatlığı buluyor, duygulanıyor.

Bu zatların canlarını sıkmak için güzel bir tâbir buldum. Şiirlerine *hastahane şiiri* adını vereceğim. Buna mukabil Isparta şairi Tyrtaios'un yalnız savaş şiirini değil, insana hayatın savaşlarına karşı koyma cesaretini veren bütün şiirlerini düşünerek yadediyorum.

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan)

***

Şiirin bir sanat olduğunu inkâr ediyorum. Şiir fen de değildir. Sanatlar ve fenler düşünme ile elde edilebilir; fakat şiir öyle değildir. Şiir ilhamdır. Ona ne sanat, ne ilim denemez; ancak deha adı verilebilir.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Bir dilin gücü kendini, yabancı olan şeyleri atmakta değil, onları yutup hazmetmekte gösterir.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Mütercimler yarı peçeli bir dilberin güzelliğini canı gönülden öven çöpçatanlara benzerler. Eserin aslı için karşı konmaz bir arzu uyandırırlar.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den)

***

Vatanseverlik tarihi mahvediyor. Yahudiler, Romalılar kendi tarihlerini ve başka milletlerin tarihlerini tahrif ettiler. Tarafsız bir kayıt bırakmadılar Almanlar da aynı şeyi yapıyorlar.

(Riemer'le konuşmalarından.)

***

Hem eşitlik, hem hürriyet vaadeden kanun yapıcılar veya ihtilâlciler ya hayalperest' ya şarlatanlardırlar.

(*Özdeyişler ve Düşünceler*'den.)

***

Politikada, tıpkı hasta döşeğinde olduğu gibi, halk daha rahat ederim hayaliyle kendisini bir taraftan öbür tarafa atar.

(Von Müller'le konuşmalarından.)

***

Tanrının Kuran'da söylediği doğrudur: «Hiçbir millete kendi dilindekinden başkasını peygamber göndermedi.» İşte böylece ancak Luther sayesindedir ki Almanlar bir millet halini aldı.

(Blumenthal'e yazdığı mektuptan)

***

Politika şiirdir veya şair için elverişli bir konudur, diyen yeni yazarlarımıza katılmaktan kaçınalım...

Şair, siyasi bir tesir yaratmağa teşebbüs ettiği zaman bir partiye bağlanmak zorundadır. Bunu yaptığı an şair olarak kaybolmuş demektir. Hür ruhuna, engelsiz görme imkânlarına veda etmek; dar görüş ve kör haset başlığını kulaklarına kadar geçirmek zorundadır.

(*Eckermann'la konuşmaları*'ndan.)

GOETHE

Çeviren: *Argun GÖKEMRE*

DİL ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Herkes, konuştuğu için, dil üzerine de konuşabileceğini sanır.

*
* *

Talih, benimle ne istemişti acaba? Bunu sormak cüretkârlık olur; zira birçok kimselerden çok şey istemez. Dil kendisini bu kadar zorlanmaz. göstermeseydi, belki beni de bir şair yapmıya muvaffak olurdu.

*
* *

Çok şeyler denedim, resim yaptım. Gravür, yağlıboya, ve müzikle uğraştım; fakat bunların hiçbiri devamlı olmadı; hiçbir şey öğrenmedim. Hiçbir şey başaramadım. Yalnız biricik istidadımı üstatlığa yaklaştırdım: Almanca yazmak! İşte ben, zavallı şair, en kötü malzeme de hayatımı ve sanatımı öldürmeye devam ediyorum.

*
* *

Yabancı dil bilmiyenler, kendi dillerini de bilmezler.

*
* *

Mütercimler, gayretkeş muhabbet tellâlına benzerler. Güzeli bize tüller altında gösterip onun sonsuz cazibesini överler; içinizde eserin aslına karşı derin bir iştiyak uyandırırlar.

*
* *

Tercüme yaparken, tercüme edilmiyecek olana doğru gitmek lâzımdır. Ancak o zaman yabancı milletin ve yabancı dilin ne olduğu daha iyi anlaşılır.

*
* *

Yazmak, dili kötüye kullanmaktır. Sessizce okumaksa konuşmanın zavallıca bir telâfisidir.

*
* *

Bütün diller, birbirine yakın beşerî ihtiyaçlardan, beşerî meşgalelerden, genel olarak, beşerî duygu ve müşahedelerden doğmuştur. Fakat tabiatın gizli kudret ve tesirine nüfuz eden üstün insana, beşerî varlıklardan tamamen uzak olanları ifade için bu dil kâfi gelmez. Onun kendine has

duygularını anlatabilmesi için ruhların diline ihtiyacı vardır. Böyle bir dil de mevcut olmadığından, tabiat üstü görüşlerini beşerî tâbirlerle ifade zorunda kalır. Böyle olunca da hiçbir şeyi ifade edemez, konusunu düşürür, hattâ zedeliyerek büsbütün mahveder.

*
* *

Ana dili tasfiye ederken, bir yandan da zenginleştirmek parlak zekâların işidir. Zenginleştirmiyen tasfiye ekseriya ruhsuz kalır. Zira muhtevadan vazgeçerek yalnız ifadeye önem vermekten daha kolay bir şey yoktur. Zengin fikirli insan, kelime malzemesini, ne gibi unsurlardan meydana geldiğine hiç aldırış etmeden yoğurur. Fakat boş bir kimse, tabiatiyle temiz konuşacaktır. Çünkü onun söyliyeceği bir şey yoktur. Mânalı bir kelimenin yerine hangi cılız karşılığı bulup koyacağını nasıl duyabilsin! Zira bu mânalı kelime onun kafasında hiçbir zaman canlanmamış, o, bu kelimeyi söylerken hiçbir şey düşünmemiştir. Dili tasfiyenin ve zenginleştirmenin birçok usulleri vardır. Dilin bir uzviyet halinde gelişmesi için hakikatte bunların birleşmesi gerekir. Şiir ve heyecanlı konuşma, dil denen hayatiyetin fışkırdığı yegâne kaynaklardır. Bu kaynaklar, şiddetle akarken, biraz moloz getirmiş olsalar dahi, bunlar sonra dibe çöker, ve temiz sular onun üstünden yolunu bularak akıp gider.

*
* *

Daha çok tabiatı, hattâ gerçeği hedef tutan şiir, genel olarak şair olmıyan bir insanın, bütün müktesebatına ve etrafını kuşatan her şeye özel bir değer vermesini bildiği anda başlar, denebilir. İşte bunlığın bu sevimli tezahürü, kendi toprağımızın mahsulünün bize en tatlı geldiği ve bahçemizde yetişen meyvalarla dostlarımıza da leziz bir ziyafet çekeceğimize kani olduğumuz andaki bu inanış, bir nevi şiirdir. Ancak şair, bunu kendi ruhunda daha derinleştirir, mükemmelleştirir. Bu müktesebatına, ona olan sevgisi ile dil de, daha çok kabiliyeti sayesinde genel bir değer, inkâr edilmez bir asalet verir, eserini çağdaşlarına, bütün dünyaya, hattâ gelecek nesillere maletmesini bilir.

Aynı zamanda sihirli olan bu tesir, sadık bir müşahede, hasret dolu bir bekleyiş, vaziyetleri birbirinden ayırma ve her bir vaziyeti kendi içinde bir bütün olarak işleme sayesinde derinden duyan enerjik kabiliyeti yaratıcı vasıflarla yükseltir ve bu suretle de sonsuz iç istekleri tatmin eder.

Fakat bununla iş bitmez. Bu malzemeden değerli bir eser meydana gelebilmesi için dış vasıtalara da ihtiyaç vardır. Bunlarsa: dil ve ritimdir.

*
* *

Dilin hakikatte sembolden, timsalden başka bir şey olmadığı ve eşyayı doğrudan doğruya değil,ancak akisleriyle ifade ettiği hiç bir zaman lâyıkiyle düşünülmez; bu, hususiyle, ancak tecrübede kendini gösteren eşyadan ziyade faaliyet denebilecek varlıklar için bahis konusu olur... Bu varlıklar zaptedilemezler, fakat yine de onlardan bahsedilir. Onlara hiç olmazsa zahiren ulaşmak için, çeşitli remizler aranır. Fakat bu remizleri varlık yerine kullanmamak, asıl varlığı daima canlı bir halde gözönünde bulundurmak ve kelimeyle öldürmemek ne kadar zor bir iştir! Basit tabiat müşahadelerini ifade için her çeşit bilinen ve tanınan tâbirleri, terimleri almak suretiyle son zamanlarda daha da tehlikeli bir yola giriyoruz. Bu işte astronomi, kosmoloji, jeoloji, tabiat tarihi, hattâ din ve mistisismi imdada çağırıyoruz.

***

Böyle bir dili meydana getiren ve genişleten zarureti çok iyi takdir ederiz ve yine muayyen anlamda bu ameliye luzumludur da, ancak şuurla ve inançla hareket edildiği, iddiasız, mutedil olduğu takdirde bundan bir fayda beklenebildiğini biliriz. Arzuya en uygun şekilde, muayyen bir çevreyi ilgilendiren kavramları anlatacak dili bizzat o çevreden almak, en basit tezahürü ana remiz olarak kabul edip daha mürekkep olanları bu remizden üreyip geliştirmek olmalıdır.

***

Alman dili, tercüme için bilhassa elverişlidir. Bütün idyomlara kolaylıkla intıbak edip; her türlü temerrütten uzaktır. Kendisine garabet ve aykırılık isnad edileceği korkusu yoktur. Yabancı dilin sözlerine, kelime teşkiline, nahiv ve deyimlerine, kısaca, gramer ve belâgati ilgilendiren ne varsa, hepsine o kadar iyi uyar ki, yazarlara kendi dillerindeki eserlerinden dolayı herhangi bir târizde bulunsa bile; tercümesinde görülen aynı kusurlar, aslına her bakımdan sadık olduğu düşüncesiyle, bağışlanabilir. Bir dil bu vasıflariyle, ne kadar öğünse azdır.

Yabancı milletlerin, bizim kendi eserlerimiz kadar mükemmel eserleri olursa bunu şükranla karşılamalıyız. Ve yine yabancılar, kendilerine yabancı olan eserleri bizden almıya mecbur kalırlarsa, bunun da değeri küçümsenemez. Bu işte muvaffak olduğumuz müddetçe kısa bir zaman sonra bir yabancı, birinci elden tedarik edemiyeceği eserleri, bizim tavassutumuzla temin etmek için, kütüphanelerimize koşacaktır.

GOETHE

Çeviren : *Yaşar ÖNEN*

BYRON'UN GOETHE İÇİN DEDİKLERİ

BYRON'UN MEKTUPLARINDAN GOETHE'Yİ ANAN BAZI PARÇALAR:

TÂBİİ MURRAY'E GÖNDERDİĞİ BİR MEKTUPTAN

12 ekim 1817

. . . . . .

Edinburgh Review dergisine çok teşekkürler. *Manfred*'e pek insaflı davranmış, öz asıldan oluşunu müdafaa ediyor. Ben çalma olduğunu söylediklerini bilmiyordum. Marlow'un *Faustus*'unu okumuş değilim, görmüş de değil. Sizin geçenlerde gönderdikleriniz müstesna, yanımda da İngilizce oyun namına bir şey yoktu; yine de yok. Ama geçen yaz, Mr. Lewis ağızdan, Goethe'nin *Faust*'undan birkaç sahne çevirdi, onu dinledim - bunların da kimi iyiydi, kimi kötü. O büyülü şahsiyet hakkında bütün bildiklerim bu kadar. *Manfred*'in nereden doğduğu sorulursa, ilk tohumları Missis Leigh'ye gönderdiğim hâtıra defterinde bulunabilir. (Bu defterin bazı yerlerini siz de görmüştünüz.) İsviçre'ye geçmeden önce, Dent de Jaman'a ilk gidişim sıralarındaydı; oradan Wengeren yahut Wengeberg Alpleri ile Sheideck'e gitmiş, Jungfrau, Shreckhorn etrafını filân gezmiştim. Manfred sahneleri dünki gibi gözümün önündedir. Çağlıyanıyle filân bir bir gösterebilirim.

MURRAY'E GÖNDERDİĞİ BİR BAŞKA MEKTUP

Ravenna, 17 ekim 1820

Azizim Murray,

Ekli olarak, *Marino Faliero*'yu Goethe'ye ithaf etmek için yazdığım yazıyı gönderiyorum. Bir soracağım var: unvanı *baron* mu, değil mi? Galiba *baron* olacak. Düşündüklerinizi bildiriverin.

BYRON

Sonradan - O iki nesir mektup ve neşirleri hakkında Mister Hobhouse ile ne düşünüyorsunuz, bileyim. *Manfred*'i Almancaya çeviren adamın yazdığı sonekin İtalyanca bir hülâsasını yolluyorum; ona alınan bir parçadan, Goethe'nin (yalnız *benim* hakkımda değil) *bütün* İngiliz şiiri hakkında ne dediğini öğreneceksiniz. İthaf, göreceğiniz üzere, buna dayanıyor. Daha önce de düşüncem aynıydı; kendisini büyük adamlardan biri olarak sayıyorum."

BARON VS. VS. GOETHE'YE İTHAF

Efendim,

Yakınlarda Almancaya çevrilip Leipsic'te[1] çıkarılan İngilizce bir eserin sonundaki ekte sizin İngiliz şiiri hakkında söylediğiniz sözler şöylece tekrarlanmış: "İngiliz şiirinde büyük deha, dünya ölçüsünde kuvvet, derinlik duygusu, epeyce anlayış ve ifade kudreti var. Fakat *bunlar bir araya gelmekle şair yaratılmış olmaz.*" Vs. vs.

[1] Leipzig

Büyük bir adamın büyük bir yanlış işlediğini görmekten üzgünüm. Bu düşünceniz olsa olsa, *Bugün Yaşıyan On Bin İngiliz Yazıcısının İsimliği* adlı eserin Almancaya çevrilmediğini gösterir. Dostunuz Schlegel'in tercümesinden *Macbeth*'teki şu konuşmayı okumuş olacaksınız:

— *On bin* tane var.
— *Kaz* mı be herif?
— *Yazar*, efendim.

Bu on bin yazardan bin dokuz yüz seksen yedisi, eserleri ne olursa olsun, kitapçılarınca iyi bilindiği üzere, şu anda sağdır. Bunların arasında da benden çok fazla, ama sizden bir hayli az, ün salmışları epeycedir. Alman tercümecilerinizin bu ihmali yüzündendir ki William Wordsworth'ın eserlerinden haberiniz yok. Londra'da bir Baron kendisine kitap resimleri yapar, ziyafetlerde tiyatrolarda öncülük eder. Malikânesinde oturan bir lord da kendisine gümrükte iş ve sofrasında yer vermiştir. Caliba bilmiyor olacaksınız ki bu zat gelmiş gelecek bütün şairlerin büyüğüdür; üstelik geçenlerde, Westmoreland'deki seçimler sırasında nesir olarak büyük bir eser yazmıştır. Neşriyatının başında *Peter Bell* geliyor. Bu eserini tam "yirmi bir yıl" neşretmemiş—bu arada ölenleri böylece çok büyük bir mahrumiyete uğratmış: Kıyamet gününe kadar eserini okuyamıyacaklar. Biri daha var, adı Southey. O, şairden de fazla bir şey, çünkü Kırallık Şairi. Bizim, İtalya'da *Poeta Cessareo* dediğimiz şeye benziyor, siz ona Almanya'da bilmem ne diyorsunuz; ama bir *"Caesar"*ınız olduğuna göre elbet bir ad bulmuş olacaksınız. İngiltere'de de *Caesar* yok, sadece şairi var.

Bu şairleri, sizi aydınlatmak üzere, örnek yollu andım. Babil Kulemizin bunlar olsa olsa iki tuğlasıdır (sırası düşmüşken Windsor tuğlası olduklarını söyliyeyim) ama yapı hakkında fikir vermek bakımından işe yarar.

Ayrıca deniyor ki, "Bugünkü İngiliz şiirinin hâkim vasfı hayata tiksintiyle, hakaretle bakmak" imiş. Yalnız korkarım ki *siz* tek bir *nesir* eserle hayata karşı, şimdiye kadar yazılagelmiş İngilizce bütün şiir kitaplarının bir arada yaratamadığı bir hakaret hissi uyandırdınız. Madame de Staël diyor ki *"Werther* en güzel kadından daha çok intihara yol açtı." Ben de şu fikirdeyim ki Napoléon, meslek icabı olanlar sayılmazsa, onun kadar cana kıymamıştır. Belki de, ünlü efendim, şimalde çıkan tanınmış bir mecmuanın Almanlar, hele sizin hakkımızda verdiği sert hükümler İngilizce tenkit yazıları gibi İngilizce şiirlere de sizde muhabbetsizlik uyandırmıştır. Ama siz tenkitçilerimize bakmayın, aslında iyi yürekli insanlardır. Çifte meslekleri icabı mahkemede kanun arar, mahkeme dışında da kanun koyarlar. Sizin hakkımızda verdikleri acele ve haksız hükme kimse benim kadar acınmasın. Bu düşüncemi 1816 da Coppet'de dostunuz Schlegel'e de söylemiştim.

Buraya kadar, hem "on bin" kalemdaşım hem kendim hesabına, umumiyetle İngiliz şiirine dair söz ettim. Bu sözlere vesile olan fikir *sizin* olduğu için dikkate değer.

Size hitap edişimin asıl sebebi: elli senedir büyük bir milletin edebiyatına öncülük eden ve gelecekte, çağının en ileri edebiyat adamı olarak anılacak olan bir adama duyduğum candan saygı ve hayranlığı anlatmak içindir.

Efendim, siz, yalnız adınıza şan veren eserlerden yana talihli olmakla kalmıyorsunuz; gelecek nesillerin kolayca tekrarlıyacağı kadar ahenkli bir adınız da var. Bu bakımdan, bazı memleketlilerinizden daha bahtlısınız. Onlar da belki ölmezleşirlerdi, ne çare ki kimse adlarını doğru dürüst söyliyemiyor.

Belki de, yazdıklarımın bu havai edasına bakıp, size pek saygı duymadığım düşüncesine kapılırsınız. Ben ne zaman nesir yazsam böyle boş lâf ederim. Yoksa, kendi milletiniz ve öbür milletlerin çoğu gibi ben de sahiden ve candan inanıyorum ki siz, Voltaire'in ölümünden beri Avrupa'nın baş edebiyat adamısınız. Bu düşünceyle size, arka sayfalardaki eserimi ithaf etmek isterim. Bu isteğim, eserim bir tragedya yahut şiir olduğu için değildir (bun-

lardan biri midir, değil midir, biriyse hangisidir, değilse nedir kestirmek bana düşmez). Almanya'da "Büyük Goethe" diye selâmlanan adama, sadece bir yabancının hayranlığını ve saygısını anlatmak içindir.

Ravenna, 14 eylûl 1820

Sonradan - Görüyorum ki İtalya'daki gibi Almanya'da da *"Classic"* ve *"Romantic"* diye büyük bir kavgadır almış gidiyor. İngiltere'de, hiç değilse bundan dört beş sene önce ben ayrıldığım sırada, böyle bir sınıflandırma sözü geçmiyordu. Gerçi İngiliz karalamacıları arasında Pope ile Swift'e dil uzatanlar vardı, ama kendileri ne nesir ne de şiir yazmasını biliyorlardı da ondan. Hem kimse onları adam yerine koyup bir çığırdan saymayı hatırına getirmezdi. Olabilir ki şimdi o türlü bir şeyler türemiştir. Ama ben pek bir şey işitmedim. Hem, böyle olması o kadar görgüsüz kaçar ki inanmak bana âdeta üzüntü verir.

ARKADAŞI ŞAİR MOORE'A GÖNDERDİĞİ BİR MEKTUPTAN

4 mart 1822

.... *Werner*'i, azıcık da olsa, sahneye elverişli buluşuna üzüldüm. Şimdilik böyle bir niyet aklımdan bile geçmiyor. Basılma işine gelince, daha önce de dediğim gibi, bugünkü şartlar altında ne fazla bir ün beklediğim var, ne fazla kazanç. Ama basılmasını isterim, çünkü bir kere yazmış bulunuyorum, yazdığı şeylerin basıldığını istemek de bütün karalamacılarda müşterek bir duygudur.

"Din" babında seni bir türlü inandıramadım gitti: o oyundaki şahıaların herkesleri korkutan fikirleri *benim* fikirlerim değil. Yine de bu fikirler, Goethe'nin *Faust*'ta dediklerinin yanında hiç kalır (onlar on misli ağır şeyler); Milton'un Şeytanına düşündürdüklerinden de daha pervasız oldukları söylenemez. Bir şahıs hakkındaki düşüncelerimin beni sürükleyip götürdüğü olur. Muhayyilesiyle çalışan bütün insanlar gibi elbet ben de, bir şahıs yaratırken, kendimi onunla bir duyarım. Ama kalemim kâğıttan kalktığı anda bu duygudan eser kalmaz...

TÂBİİ MURRAY'E GÖNDERDİĞİ BİR MEKTUPTAN

26 mayıs 1822

.... Almanya'da epey edebî değerim olduğunu söylüyorlar. İşittiğime göre Goethe kendiliğinden beni korur, müdafaa eder olmuş. Leipsic'te bu yıl en büyük edebiyat mükâfatı, *Childe Harold*'un ilk iki kantosunun tercümesine verilecekmiş. Şehrin Leipsic olup olmadığına emin değilim, Mister Rowerroft'un yalancısıyım—Almancayı iyi bilenlerden (genç bir Amerikalı), Goethe'yi de tanıyor.

Goethe de Almanlar da en çok *Don Juan*'ı beğeniyorlar, onların kanaatince bir sanat eseriymiş. Bunu daha önce Baron Lutzerode'dan da duymuştum. Eserlerimin bir çoğu Almancaya tekrar tekrar tercüme edildi. Goethe de *Faust* ile *Manfred*'i kıyaslıyor.

Bütün bunlar, bu sene mertebesini bulan İngiliz kabalığını az da olsa teselliye medardır...

Çeviren: *Orhan BURİAN*

GOETHE VE FAUST

Goethe, yazık ki pek geç başladığı hâtıralarında Alman edebiyatının-geçen yüzyılın yetmiş yılına kadar - oldukça doğru, etraflı bir tablosunu çizmiştir. Bu devrin büyük adamları, en başta Klopstock olmak üzere, Wieland, Lessing'di. Fransız klâsik okulu ile (Gottsched), İsviçre okulu (Bodmer) çarçabuk, bir daha dönmemesiye geçip gitmişlerdi. Kolpstock, ilk olarak edebiyatta milliyet, kahramanlık şiiri, kuzey mitolojisi konuları üzerinde durmuş, şiirde kafiyeyi atmıştır. Wieland, şu her telden çalan alaycı, keskin zekâlı adam, çok sayıda eserleriyle, Yunancadan, İngilizceden, Fransızcadan tercümeleriyle yurttaşlarını uyandırmış, kendine çekmiştir; Lessing Almanlara vergi sağlam zekâsı ile tenkidin, dramın temelini atmış, Alman edebiyatının kurucusu adını - belki de Klopstock'tan daha çok - hak etmiştir. Onda görülmemiş bir tartışma kabiliyeti, sağlam bir mantık vardı. (Zaten bu iki sıfat birbirinden ayrılamaz.) Onun Klopstock gibilerine ve daha başkalarına karşı kazandırdığı zaferler, yeni doğan Alman edebiyatını yanlış yollarda mahvolmaktan korumuştur. Bu üç yazarın pek büyük hizmetleri vardır; ama hiçbiri milletlerinin, zamanlarının özünü doğruca belirtmek talihine erememiştir. Her milletin sâf bir edebiyat çağı vardır, o da yavaş yavaş insan ruhunun daha geniş başka gelişmelerini hazırlar; işte Almanya için böyle bir devir, 17 nci yüzyıla doğru başlamıştır. Bu arada Fransa'da olduğu gibi artık ihtiyarlamış, dış, iç savaşlar geçirmiş, çözülmedik hiç meselesi kalmamış, ama bu çözmelerin hiçbirine kanmamış bir toplum dururken, bu toplum, biteviye kendi mahvına, daha doğrusu kendi yeni doğuşuna doğru koşarken, Almanya, toplum olarak değil de, bir dili konuşan, ama bu dilde yazılmış tek bir edebiyat anıtı olmıyan bir millet olarak Almanya, öz milliyetinin şuuruna, kendi kedinin şuuruna yeniden yeniye eriyordu. XVII nci yüzyıla kadar bütün Alman bilginleri -Leibniz gibi- Almanca, Lâtince yazarlardı. Şairler, soytarı gibi, sarayda tutulur, çeşitli bayramlarda, törenlerde od'lar yazarlardı. Hans Sachs, Fischart, Griphius okulundan yetişme mizahçılar, sadece Alman zekâsının salt hiciv yönünü gösteren, yani pek önemli sayılmıyan az sayıda istisnalardır; Alman hükümdarları, hattâ en büyükleri bile (II. Friedrich'i hatırlayın) Almanca dilini ihmal etmişlerdir; yalnız Luther zamanındaki dinciler, Almanca konuşup yazmışlardır. En sonra geçen yüzyılın ilk yarısı gelmiş çatmış: filosof Wolff, Lâtinceyi bırakmıştır. Henüz yaratıcı olmıyan genç Alman edebiyatı, Fransız edebiyatının izinde yürümüş, kısa bir zamanda birbiri ardınca birçok yazarlar yetişmeğe başlamıştır. Bunları artık Gottsched gibi, cevhersiz taklitçiler arasında sayamayız. Doğrudan doğruya dil üzerinde yapılan tenkidli incelemeler oldukça basittir, ama o zamanlar için pek önemlidir. Goethe'nin Alman edebiyatında devrim dediği dönüm noktası ise geçen yüzyılın 70 nci yılı ile 80 inci yılı arasında, Alman tenkitçilerinin (daha doğrusu "Litterarhistoriker" lerinin "Fırtına ve Atılış Devri" (Sturm und Drang-Periode) dedikleri devirde başlamıştır.

Her milletin hayatı, tek insanın hayatı ile karşılaştırılabilir, şu farkla ki millet, tıpkı tabiat gibi biteviye yeniden doğuş kabiliyetindedir. Her insan, gençliğinde bir "dâhilik devri" geçirmiş, kendine güvenmenin, arkadaş topluluklarının heyecanını yaşamıştır. Öğrenceklerin, skolâstiğin, kısacası her çeşit yetkenin, kendisine dışardan gelen her şeyin zincirini parçalayarak doğrudan doğruya kendi tabiatının gücüne inanır, tek güzellik ideali önünde eğilir

gibi yalnız tabiat önünde eğilir. Kendini çevresindeki dünyanın merkezi tamr. (İyi yürekli bencilliğinin kendi de farkına varmadan) hiç kimse için fedakârlıkta bulunmaz; hep kendisini fedakârlığa zorlar. O, romantiktir; romantizm, kişiliğin bir çeşit tanrılaştırılmasıdır. O, toplum üzerinde, toplum meseleleri üzerinde, bilim üzerinde yorumlamalardan çekinmez, toplum, hattâ bilim, onun içindir, ama o, toplum için, bilim için değil...

İşte Goethe'nin gençliği Almanya'da böyle bir romantizm çağına raslar. Birçok dâhi denilen gençler türemiştir; gençlik, bağımsızlık, tabiat sözleri herkesin ağzında dolaşıyordu; o zaman *Haydutlar*'ı yazmak kimsenin aklından geçmezdi, çünkü herkes öz sevinçleriyle, öz acılariyle ilgileniyordu, ama birçokları doğrudan doğruya Shakespeare'i bulmayı umuyorlardı; bu sırada Wieland'la Eschenbach, onu Almanya'da tanıttılar. Okuyucular, onların tercümelerini hırsla okuyorlardı. Shakespeare sevgisi, orta çağ sevgisini de uyandırdı, orta çağa yönelme, bir millet gerçekten ondan sıyrıldığı zaman kendini duyurur; bu sıyrılma ise Almanya'da oldukça geç olmuştur. Fransa'da insan zekâsının hareketleri. Voltaire, Rousseau. Ansiklopedistler, bütün dünyayı derinden derine, şiddetle sarsmış olan hareketler, bu zamanda Almanya'da pek az akisler uyandırmıştır. Bakın, Goethe'nin kendisi, otobiyografisinin 3 üncü bölümünde ne yazıyor: *"Ansiklopedi sözlüğünün (Diderot ile D'Alembert'in tanınmış eseri) bir bölümü elimize rasgele geçince, bize kocaman bir fabrikaya girmişiz gibi geldi; içerde her yanda çarklar gıcırdıyor, dönüyor, makinaları anlaşılmaz bir biçimde hareket ettiriyorlardı. Biz bütün bu hareketlerin gayesini anlamadığımız için tam bir ümitsizliğe düşmüştük... Fransız filosoflarının papazlarla giriştikleri ateşli tartışma bizde ilgi uyandırmıyordu. O zaman büyük bir gürültü uyandırmış olan yasak, yakılacak kitaplar bizde hiçbir tesir bırakmadı.. Bizim tanrımız, tabiattı."*

Gerçi Goethe, bu sözleri Strassburg dostları için söylemiştir; ama kendisi o zaman genç neslin tam bir temsilcisi idi; başka yola giden çağdaşlarının varlığından bir iz bile kalmamıştır, yani onlar sapıtmışlardır. Halbuki Goethe'nin ilk eserleri kalabalık okuyucuları hayrete düşürmüş, kendine çekmiştir.

Almanya, baştan başa değilse de, hemen hemen yalnız edebiyat sorulariyle uğraşıyordu. Yalnız zamanın ünlü publiciste'i Justus Möser'i başkalarından ayrı tutmalıdır. Toprak, henüz insanların ayakları altında sarsılmağa başlamamıştı; henüz bütün Avrupa, önceki yolunda yürüyor, eski görüşlerini, inanışlarını yaşıyordu. Üstüne üstlük Alman milletinin ruhuna daha uygun olan felsefe devrimi, Almanya'da toplum hayatının her hangi bir alanında görülen gelişmeden önce gelmiş olsa gerek; yine bu *Sturm und Drang* devrinde kuzeyin ücra bir şehrinde profesör Kant, tenkit felsefesini, şu yavaş yavaş bütün gerçek hayatımıza işlemiş olan felsefesini sessizce, yorulmaz bir çalışma ile yaratıyordu.

İşte bu devirde Rhein kıyılarında, kâh Strassburg'da, kâh Frankfurt'ta milletinin, zamanının bütün varlığını ifade etmek ödevini üstüne almış bir genç yaşıyordu: Wolfgang Goethe. Hayatını herkes bilir. Birkaç çizgi ile kişiliğini anlatmağa çalışalım. O, her şeyden önce bir şairdi. başka bir şey değil. Bizce bütün büyüklüğü, bütün sanatı şairliğindedir. Her şeyi içine alan bir seziş gücü ile doğmuştu; yeryüzü ile ilgili en basit bir şey, onun ruhuna hafifçe, dosdoğru aksediyordu. Onda bir şeye tutku ile, çılgınca bağlanma kabiliyeti, devamlı gözlem ve kendi tutkularını şiirli seziş gücü ile; sonsuz derecede çeşitli, kayıcı hayal gücü, sağduyu ile, doğru sanatkâr tutumu ile, bütüne canatması ile birleşmişti. O, kendisi de tam bir bütündü - denildiği gibi - som bir parça idi; hayatla şiir, onda iki ayrı dünyaya ayrılmıyordu: hayatı, şiiri idi, şiiri de hayatı. Düşes Stolberg'e şöyle yazıyor: *"Ben duygumu kabiliyete çevirmeyi, kabiliyetimi cevher olarak geliştirmeyi bilirim."* Hayatı, dışta yalnız kendine bağlı, tabii bir zaruretle gelişmiştir; hemen hemen daha çocukken tabiatının bu iç ahengi ile baş-

metli bir bütün olduğunu anlamış, hiç çekinmeden kendine tapmağa başlamıştır. Her şairde olduğu gibi onun da kendi (ben)i, hayatının hem ilk harfi, hem son harfi idi. Ama bunun içine bütün dünyayı sokabilirsiniz; bu değişmenin büyüklüğünü düşünün, size öylesine dokunur ki! Meselâ şu küçük Klärchen şarkısı (burada dünyada aşksız saadet olmadığı anlatılır, yani hiç de yeni olmıyan bir fikir) sizi, ne kendi aklınıza, ne başkasının aklına hiç de böyle bir gelmemiş gibi sarar. Öyle anlaşılıyor ki, Goethe ihtiyarlığında kendini bir Olympos Iupiter'i gibi saymakla hiç de şaka etmemiştir. O, tabiata da, insana da üstün olduğunu biliyordu; sanata da, kendisine gelinceye kadar kimsenin hâkim olmadığı biçimde hâkimdi; insanlara asıl lâzım olan da budur; şiirle dile getirilen sevinçler, göz yaşları, onları gerçek sevinçlerden, göz yaşlarından daha çok heyecanlandırır.

Ama Goethe bir Alman'dı, bir on sekizinci yüzyıl Almanı idi. Reformanın oğlu idi; büyüklüğü, milletinin bütün atılışları, bütün dilekleri, kendinde verimli bir biçimde yankı uyandırmış olmasında idi. O Faust'u büyük bir Alman şairi olarak yaratmıştır. Bu tipten faydalanmak ilk onun aklına gelmiş değildir: daha önce Shakespeare'in öncülerinden Marlowe, Faust adlı pek önemli bir eser yazmıştı. Goethe'den başka, çağdaşlarından, arkadaşlarından (şayet Goethe'nin arkadaşları olmuşsa) Klinger ile Lentz de birer Faust yazmışlardır. İkisi de o zaman Goethe etrafına toplanmış belli başlı kişilerdendi. Goethe, onları *Notlar*'ında pek ustaca tasvir etmiştir. Ama, orijinal, hayalci, alaycı Lentz'in yanıp tutuşurcasına, boşuboşuna hayal ettiğini, Klinger'in sağlam, kuvvetli tabiatı için erişilmez olan gerçekleştirme, Goethe'ye kısmet olmuştur. Faust konusu içine girince bunun bir başka türlüsü olamıyacağına inanırız. Tıpkı *L'homme du destin* adıyla anılma şanına, Gochous ile Marceau'ya değil de Napoléon'un ermesi gibi.

Faust, düpedüz insanca, daha doğrusu düpedüz bencil bir eserdir. O zaman Almanya, baştan başa atomlara bölünmüştü; herkes genel olarak insanla, yani gerçekte kendi öz kişiliği ile ilgileniyordu. Faust, tragedianın başından sonuna kadar yalnız kendisi ile kaygılanır. Goethe'de her dünya varlığının son sözü (tıpkı Kant'ta, Fichte'de olduğu gibi) insan *ben*'idir. İşte bu *ben*, bu ilke, her var olanın bu mihenk taşı, kendisiyle birlikte bir rahatlık getirmez, ne bilgiye, ne kanaate, hattâ ne de saadete, şu bildiğimiz basit, gündelik saadete ulaştırmaz. (Faust, *benim yaşadığım gibi köpek bile yaşamaz*, diyor.) Nereye, kime başvurmalı? Faust için toplum yoktur, insan soyu yoktur: O, yalnız kendisini düşünür, kurtuluşu yalnız kendinden bekler. Bu bakımdan Goethe'nin tragediası, bize doğrudan doğruya - bu söz çok daha sonra moda olmuşsa da - romantizmin kararlı, kesin bir deyişi olarak kendini göstermektedir. İçinde daha önceki bütün uymazlıkların gerçekten düzelebileceği uzlaşmaları, o gerçek uzlaşmaları, "Byron'da gördüğümüz gibi, Faust'ta görmüyoruz; ihtiyar Goethe'nin tragedia sonu olarak düşündüğü o allegorik, soğuk, gergin çözüm, tek bir insanı bile kandırmasa gerektir; bu arada Faust'u bitirirken, o kibirli, pek sevimli, dar ufuklu, dâhi varlığın verdiği - Lord Byron'un her hangi bir eserini okurken duyduğumuz - acı, buruk rahatsızlığı kendimizde duymayız. Bunun içindir ki, bütün gelişmeler, Goethe'nin klâsik anlamiyle huzurlu ruhunda uzlaşmıştır.Hattâ bu ruh, kendini perişan etmeden, acı çekmeden,Mephistopheles'i kendi içinden çıkarmıştır. Evet, Goethe, istenilen müspet uzlaşmaya varmamıştır. Ama, onun istediği zaten bu değildir: kendi kuvvetini bilmek, onu duyurmaktır. *Faust*'un ikinci kısmındaki o yüce kayıtsızlığı: işte bütün çözülmemiş meselelerin, şüphelerin tam, kesin bir uzlaşması. Goethe, tabiatın *a priori* olarak kendisinden rahatlık imkânlarını esirgemediği adama, hiçbir karşılık vermez. O, düpedüz insanca çember dışında bir şey tanımaz. Bununla beraber, bu çember içinden çıkmıyan sorular da Faust'u sarsmaktadır, bu sorulara Goethe, kandırıcı karşılıklar bulamamıştır. Kant'ın dili ile söyliyelim, bu aşkın sorular, ona yalnız Alman milletinin değil, bütün Avrupanın daha önceki gelişmesinden kalmadır; bütün insanlığın kendi hayatı, yeryüzü hayatı dışında olan şeye doğru atılışı, orta çağın her şeyde: toplumun doğrudan doğ-

ruya kuruluşunda, taribte, şiirde, sanatta (gotik kiliseleri hatırlıyalım.) ifadesini bulan bu köklü ilke, Faust'un ruhunda iyidem iyiye, çıkmamasıya yer etmiştir. Faust, kendinden önce gelenin oğludur. Ama, onda karşıt ilke de, yeni zaman ilkesi de, yani insan aklının, tenkidinin bağımsızlığı ilkesi de, daha az yer etmiş değildir. İnsan zekâsının gelişme tarihinde Faust, orta çağı yeni zamandan ayıran devrin (edebiyat alanında) tam bir ifadesi sayılabilir. Her ilke, hattâ her müspet ilke, ilk ortaya çıktığı sırada nasıl menfi bir karakter taşırsa (böyle olmasa hiçbir zaman yer tutmazdı.) Voltaire'in çağdaşı olan Goethe'de bu ilkenin Mephistopheles kılığına bürünmesinde anlaşılmıyacak bir şey yoktur. Mephistopheles, yeni zamandır; O, basiretleri bağlanmış, yahut dar görüşlü insanların safça bir öfke ile çeşit çeşit lânetler yağdırdıkları XVIII inci yüzyıldır. Bu inkâr, bu tenkid ruhu, hangi ad altında gizlenirse gizlensin, onun ardında hep aç gözlü yahut dar kafalı insanlar kalabalığı arka arkaya gelmektedir. Hattâ sonunda bu menfi ilke, yaşama hakkını elde ederek, yavaş yavaş salt yıkıcı, alaycı kuvvetini kaybediyor, yalnız yeni, müspet bir özle dolarak akla yakın, organik bir ilerlemeye çevriliyor. Ama biz tenkit ilkesinin düşmanlariyle anlaşmağa hazırız: evet, o, Avrupa'da toplum gelişmesi alanına ayak bastığı zaman (insan çalışmaları çevresine demiyoruz, çünkü bu çalışmaların unsurlarından biri olmaktan hiçbir zaman geri kalmamıştır.) gerçekten bir taraflı, kıyasıya yıkıcı bir ilke idi; gerçekten Mephistopheles, gönül avutucu hiçbir şey sunmaz... Peki ama Faust'un kendisi, pek de sağlam olmıyan bu orta çağ çocuğu, sanki ayak üstünde duracak kuvvette midir, sanki onda bütün yıkılış belirtilerini görmüyor muyuz? O, özsever tutkusunun kendisini zincirlediği, bozuk havalı, verimsiz hücresinden erişilmez soyut kavramlara, serbestliğe, gerçeğe, sağlam dünyaya atılmak için çalışmıyor mu? Çalışıyor ama, bunu başaramıyor, sadece bir hayalci olduğuna göre bu dünyayı hayal ediyor, sağlığı sağlamlığı canlı insanlarla düşüp kalkmaktan değil de, ay ışıklarından bekliyor.

O möcht, Ich...
. . . . . .
Von allem Wissensqualm entladen,
In deinem Tau gesund mich baden!

Vroçenko'nun (pek de uygun olmıyan) tercümesiyle:

Elimden gelirse...
. . . . . .
Orada ışığını, şembnemini içip
Bilginin sisiyle sağlığa kavuşacağım.

Faust, bu ilk sözleriyle karşımıza bir şüpheci olarak çıkmıyor mu? Sonra onun "sırtını güzel dünya güneşine cesaretle çevirmeğe kalkışması", hürriyete, ahenge doğru ümitsiz, sahte, son bir atılışı değil midir? Faust da, Wagner'le, şu *par Excelence* Almanla, şu Filister tipi ile konuşurken Mephistopheles'in tıpkısı değil midir? Sonra Mephistopheles de Faust'un lüzumlu tabiî, kaçınılmaz tamamlayıcısı değil midir?... Onun sözleriyle doğrudan doğruya Goethe'nin ruh eğilimleri, kanaatleri dile gelmiyor mu? Evet Mephistopheles'in kendi de çoğu zaman cesaretle konuşan Faust değil midir?

Goethe, tragediasını çok erken, daha "Götz von Berlichingen" den, "Werther" den önce yazmağa başlamıştır. Kendisinin de dediği gibi hiçbir belli plân gözetmeden işe başlamıştır. Zaten bugünkü hali ile de Faust'ta tragedia olarak, bir sınırlılık, dıştan bir birlik olduğu ileri sürülemez. Goethe daha çocukluk yıllarında olanüstü bir düşünme, bir sistemleştirme temayülü, Tanrının kendisine bol bol bağışladığı şu sâf şairlik kabiliyetinden hemen her zaman ayrı duran temayülü göstermiştir. Ama şunu da söylemeliyiz ki, şair Goethe,

kendi görüşlerine, sistemlerine hiç de değer vermiş değildir; onları kolayca, serbestçe bırakmayı bilmiştir... Aslında onu ilgilendiren tek bir şey vardır: şiir idealine doğru yükselen hayat, (onun sözleriyle "die Wirklichkeit zum Schönen Schein erhoben") bütün belirtileriyle hayattır. O, samimiyetle, sevgi ile hayatı incelemiştir. Ama gene tekrar edelim, onun ruhunu ilgilendiren hayat olarak hayat değil, şiir konusu olarak hayattır. Goethe, en sonra şu noktaya ulaşmıştır: acılardan korkmamış, hattâ kaçınmamıştır: acılar, onun sazına öyle taze, öyle güzel sesler fısıldamıştır ki...

"Böylece Goethe, Faust'u hiçbir plân gözetmeden yazmıştır. O, mısraları, düşünen, ihtirasla bencil şairin farkına varmadan yaptığı itirafları gibi, kâğıt üzerine dökmüştür. Onun zamanında, o belirsiz geçit zamanında, şaire yalnız insan olmak izni verilmiyordu; eski toplum, Almanyada henüz yıkılmamıştır; ama, artık havası bozulmuş, daralmıştı. Yenisi ise, henüz başlıyordu. Gelgelelim yeni toplumda, yalnız hayalleriyle yaşamayı sevmiyen adamın basabileceği o sağlam toprak henüz yoktu; her Alman, kendi yolunu kendisi aramış, kâh çıkarını düşünerek, kâh hiçbir şey düşünmeden kurulu düzene bağlı kalmıştır. Faust'ta milletin acınacak derecede az rol oynadığını bir düşünün... (Faust'un Wagner'le birlikte eğlendiği sahne ile Auerbach'ın gömülmesi sahnesini düşünün.) Mephistopheles, Faust'a halkın neşeli yaşayışı üzerinde bir fikir vermek istiyor, budalaması beş altı üniversiteliyi gösteriyor, ikisi de onların karşısında "en grands seigneurs" eğleniyorlar. Goethe'nin eserlerinde millet, gözlerimizin önüne eski çağ tragedialarının korosu halinde değil de, yeni operanın koroculari halinde çıkıyor. Kitle, objektif, hattâ sembolik bir şekilde gösteriliyor. Yukarıda söylediğimiz Faust'la Wagner'in eğlence sahnesinde bütün sınıflar, okuyucular önünde arka arkaya geçit resmi yapıyorlar, O, anlaşılmıştır; kendisine gereken şey verilmiştir, "mann läst sie gelten", daha ne ister? O budala yığının her hangi bir dâhi adamın yüce rahatlığını, yalnızlık içindeki sevinçlerini, hattâ acılarını bozmağa ne hakkı vardır? Goethe, Faust'un yanına süklüm püklüm akıl danışmağa giden şu yoksul delikanlı talebeyi, genel olarak dar kafalı kitlenin üstünde bir dâhi olarak yükselemiyen genç nesli, ne aristokratça, ne kayıtsızca alaya alıyor. Mephispoheles'in bütün alayları, yermeleri, ayrı bir kişi olarak Faust'a yönlemiştir; onun zayıf tarafını biliyor. Faust - yukarıda birkaç defa söylediğimiz gibi - bencildir, yalnız kendisi ile ilgilenir. En sonra Mephistopheles de, "iblisin ta kendisi" olmaktan uzaktır; daha çok "rütbesi olmıyan küçük bir şeytandır." Mephistopheles "içinde refleks doğmuş olan" her insanın şeytanıdır, O yalnız öz şüpheleriyle, duraksamalariyle ilgilenen bir ruhta belirmiş inkârların cisimleşmiş bir örneğidir; O, yalnız yaşıyan, nazariyeci insanların, kendi hayatlarında küçük bir çelişme görünce rahatsız olan, ama açlıktan ölen koca bir zanaatçı ailesi yanından bir filosof vurdumduymazlığı ile geçip giden insanların şeytanıdır. O yalnız kendisi korkunç değildir, kendi gündelik hayatı ile, onun sayesinde, yahut hiç allegorisiz söyliyelim, kendi ürkek, bencil refleksleriyle sevgili *Ben*'lerinin dar çemberinden dışarı çıkamıyan birçok gençlere olan tesirleriyle korkunçtur. O, aç gözlüdür, kötüdür, alaycıdır; Puşkin'in dediği gibi bu şeytana rastlıyan insanlar, acı çekerler, ama onların marazi acıları bizde derin bir paylaşma duygusu uyandırmaz... Üstelik kendi felâketlerini "üstü yazılı bir torba gibi" omuzlarında taşıyan bu gibi çilekeşlerin çoğu, birdenbire düpedüz alçak oluverirler... Onlardan hayatlarının sonuna kadar, koparılmış bir dal gibi, solup kuruyanlar da - neye açıkça söylememeli - bizde sadece geçici bir acıma duygusundan başka bir şey uyandıramazlar... Tekrar edelim, Mephistopheles, yalnız, bugüne kadar onu korkunç saydıkları için korkunçtur... O, öz saadetlerine dünyada her şeyden çok değer veren, bir yandan da en çok ne ile mesut olduklarını anlamak istiyen insanlar için korkunçtur. Bu gibi insanlara da her zaman çok çok raslanacaktır. O kadar ki, onların sayısını düşündükçe yine Goethe şeytanının büyüklüğünü tanımaktan kendimizi alamayız. Ama bizi birçok defalar tedirgin etmiş olan "öbür kudretli

yüzü" de tanımak zorundayız, onun karşısında Mephistopheles solgunlaşıp ortadan kaybolmaktadır. O, tek insanın sınırlı dairesi içindeki tenkit ilkesinin cisimleşmiş bir belirtisidir.

Böylece Faust'a bencil dedik, yani nazari olarak bencil, kendini seven, bilgin, emel besliyen bir bencil... Onun elde etmek istediği bilim değildir. O bilimle kendi kendini elde etmek, rahatını, saadetini elde etmek ister. Nazariyeci tabiatındaki kıyasıya taraflılık-ilk sahne nin başlangıcında kendini gösteren Dünya Ruhu'nun heybetli heybetli belirişi bir yana - bütün tragediaya işlemiştir. Onun gürliyen sözlerinde panteist Goethe'nin sesini işitiyoruz. O Goethe ki, insan dünyasının müthiş çeşitlilikleri dışında yalnız Spinoza'nın değişmez, sakin "cevher" ini tanır, kendi kişiliği ona usanç vermeğe başlayınca sığınağına (in sein Asyl) gider gibi bu cevhere koşar. Faust'un bencilliği, en çok Gretchen'le olan münasebetlerinde kendini gösterir.

Faust, büyücülerin yardımı ile yıpranmış vücudunu gençleştirdikten sonra bu kızla karşılaşır. Gretchen'i uzun uzun anlatacak değiliz: o, bir çiçek gibi sevimlidir, bir bardak su gibi durudur, iki iki dört eder gibi kolay anlaşılır; tutkusuz, iyi Alman kızıdır; ondan masumluğun, gençliğin, utangaç tazeliğin kokusu gelir; o, biraz da budaladır. Ama Faust da sevgilisinden ayrıca zekâ kabiliyetleri istemez...

Faust, bütün deha sahibi insanlar gibi, onunla, kararla, cesaretle tanışmıştır. Grestchen de onu hemen sevmiştir. Faust onun odasına heyecanla girer, onu ihtirasla düşünür, oradan kıza bir hediye bırakmayı unutmıyarak heyecanla ayrılır; sonra onunla birlikte Marta'lara gider...

Marta'larda Gretchen, ona aşkını açar. (Bu sahnelerin pek mükemmel olduğunu söylemeğe lüzum var mı bilmem?)... Faust, bahtiyar Faust, zevke, eğlenceye koşar mı dersiniz? Hayır, ormana koşar, yeni yeni hayallere dalar, Kudretli Ruh'a, kendisine, bir dost kalbi gibi, tabiatın koynuna girmek kabiliyetini verdiği için şükreder.

Şimdiye kadar Goethe'nin, Faust'unu bu şekilde bitirirken uzun uzun düşünüp taşındığı noktası üzerinde çok durulmuştur, hâlâ da duru'maktadır. Ama bize öyle geliyor ki, Faust'un bütün birinci kısmı, doğrudan doğruya Goethe'nin ruhundan akıp dökülmüştür. O, ancak ikinci kısmını yazmağa başladığı zaman eserini "düşünüp taşınmağa", "işlemeğe", "sanatkârce bitirmeğe" bakmıştır. Faust'un birinci bölümü, yüksek derecede bir deha eseri olarak, şuuruna varılmıyan bir gerçekle, doğrudan doğruya bir birlikle doludur. Gerçekten Faust üzerinde düşünürken siz, onda her şeyin lüzumlu olduğunu, bir fazlalığı olmadığını duyarsınız; ama Goethe'nin kendisi acaba eserinin ahengini açıkça görmüş müdür? Bu soruyu psikolojik bakımdan anlamayı başkalarına bırakalım.

Bizce Faust, (ilk kısmın sözünü ediyoruz.) iki bölüme ayrılır: birincisi insan ruhunun iç didinmesini, bu bitmez tükenmez manzarayı gösterir; ikincisinde gözlerimiz önünde aşkın tragikomedjası oynamaktadır. İkisinde de inanmadan saadete doğru atılan insanı görüyoruz. Sonunda ne oluyor? Ne kendi görüşleri, ne başka mahlûklara yakınlığı, ne bilgi, ne aşk, hiçbir şey ona bir an: "Ne olur, uçup gitme. Sen öyle güzelsin ki" dedirtemiyor... Yazık ki Faust'tan daha aşağı olan insanlar, sonunda, saadeti Margaret'ten daha yüksek kadınların aşkında bulduklarını sanmışlardır. Gretchen,Ofelia ile kıyaslanabilir; ama Hamlet, Ofelia'yı mahvetmekle kendi kendini de mahvetmiş oluyor; sonra Goethe tragediyasının ikinci kısmı başında da görüyoruz ki, Faust, otlar üzerine uzanmış, perilerin şarkılarını dinliyerek ilkbaharı rahat rahat koklamaktadır. Daha önce geçenlerin hepsini unutmuştur. Artık Gretchen gibi zavallı, basit bir kızcağızı düşünmenin sırası değildir... O, Helena'yı hayal etmektedir...

Faust, yüce bir eserdir. Avrupa'da bir daha görülmiyecek bir devrin tam bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devirde toplum, kendi kendini inkâra kadar varmıştır. Bu

devirde her yurttaş, insana çevrilmiştir. En sonra, eski zamanla yeni zamanın savaşması başlamıştır. İnsanlar, insan zekâsı ile tabiattan başka esaslmaz bir şey tanımaz olmuşlardır. Fransızlar, insan zekâsının bu başına buyrukluğunu iş alanında, Almanlar ise nazariye, felsefe, şiir alanında gerçekleştirmişlerdir. Genel olarak Alman, insan olduğu kadar yurttaş değildir. Onda düpedüz insanlık meseleleri, toplum meselelerinden önce gelir. Yukarıda sözünü ettiğimiz devir, Alman milletinin tuttuğu ana yola yüzde yüz uymaktadır. İşte bu arada bir şair ortaya çıkıyor. Onu, asla yurttaşlık düşünceleri taşımakla suçlandırmaları, kendisini sapık saymaları boşuna değildir. Öyle bir şair ki, bir Almanın da sadece insan olması ölçüsünde Almandır; öyle bir şair ki her şeyi kucaklıyan, enikonu bencil tabiatının derinliklerinden Faust'u çıkarmıştır. Faust'un büyük bir kısmı, 1776 yılına, yani Weimar'a göç edinceye kadar yazılmıştır. Şair, Weimar'da sekiz yıl taşkın bir eğlence hayatına kendini kaptırmıştır... Genel olarak, denildiği gibi, dâhice yaşamıştır. Böttcher'le başkaları, o zamanki yaşayışını anlatan bazı yazılar bırakmışlardır. Biz, açıkçasını söylemek gerekirse, o zamanki Weimar hemşehrilerinin "kuvvetli dehâlar" (Kraftgenies) denilenlere, yani Goethe ile arkadaşlarına karşı ukalâca öfkelenmelerinin sebebini tamamiyle anlıyoruz. Bilindiği gibi bütün bunlar "İtalya yolculuğu" ile, "klâsik rahatlık" la, birçok önemli, düşünülüp taşınılarak hazırlanan eserlerin yayınlanması ile sona ermiştir, ki biz bunları yine de gençlik çağının sâf, taşkın havalı dağınık eserlerine üstün tutuyoruz.

Faust için bencilliğe dayanan bir eser, dedik... Zaten başka türlü olabilir mi idi? Goethe, insanca, dünyaca bütün değerleri savunan bu adam, her yalancı idealizme, tabiat üstü şeylere düşman kesilen bu adam, ilk olarak insanın hakları uğruna değil de, ihtiraslı, sınırlı tek insanın hakları uğruna ortaya atılmıştır; göstermiştir ki kendisinde yıkılmaz bir kuvvet gizlidir, insanlıktır, toplumdur. İnsanın sanattaki tabiat üstünlüğe karşı ilk itirazı, istisnaların, bir yine bahtiyar olmağa, bahtiyarlığından utanmamağa hakkı ve imkânı vardır. Faust mahvolmamıştır. Biz biliyoruz ki, insan gelişmesi, böyle bir sonuçta karar kılamaz; biliyoruz ki, insanın mihenk taşı, bölünmez bir birim olarak kendisi değil, ebedî, sağlam kanunları olan insanlıktır, toplumdur. İnsanın sanattaki tabiat üstülüğe karşı ilk itirazı, istisnaların, bir taraflı benciliğin damgasını taşıması olsa gerektir. Goethe *Notlar*'ında şöyle diyor: *"Bizim tanrıbilim, yahut felsefe konuları ile uğraşmağa isteğimiz, niyetimiz yoktu...."*

.... Peki ama insan, kendi insanlık çemberinden çıkmadan nasıl olur da varlığını tamamiyle kuşatabilir? Bu soruyu, bugüne bugün çözmeğe gücümüz yetmez. Öyle ise? Ama Goethe, uzun bir ömür yaşamıştır. İlk sekiz yıllık coşkun Weimar hayatından sonra onun için bir "rahatlık", bir "yumuşaklık" devri gelmiştir... Faust, gençliğinin bu ihtiraslı, keskin köşeli eseri, ona bir türlü rahat vermiyordu. O, tragediasını bitirmek istemiş, ikinci kısmını düşünmüştür. Goethe'nin ruhunda her zaman pek gelişmiş olan şiir kabiliyeti, yani dıştan aldığını yeniden yaratma kabiliyeti, onun için doğrudan doğruya konudan, hayattan daha büyük bir değer kazanmağa başlamıştır. O kendisini murakabenin en yükseğinde durur, bu arada, her dünyalık varlığı soğuk, kocamış bencilliğinin yücesinden seyrediyormuş gibi düşünmüştür. O, çevresinde olan bütün büyük devrimlerin kendi ruh sessizliğini bir an bile tedirgin etmemesiyle övünmüştür. O, tıpkı bir kaya gibi dalgaların kendisini alıp götürmesine meydan vermemiş, böylece keskin zekâsı ile, zamanındaki önemli olayları değerlendirip anlamağa çalışmış olmakla beraber, yine de kendi yüzyılından geride kalmıştır... O, kendi kendisine karşı haklı idi, kendi kendini aldatmamıştır. Hemşerileri, hattâ genç Almanlar, onu severler, yapmacıklı ihtiyarlık sözlerini hiç usanmadan tekrarlıyarak etrafına toplaşırlardı. Bütün insan hayatı, ona bir allegori gibi görünürdü. Böylece o kendi büyük (daha doğrusu derin) allegorisini, Faust'un ikinci kısmını yazmıştır. Bu ikinci kısım üzerinde artık kesin hüküm verilmiştir. Bütün o semboller, o tipler, o uydurma kümeler, o esrarlı nutuklar,

Faust'un eski çağ dünyasına yolculuğu, bütün bu allegorik kişilerin, olayların kurnazca örülmüş bağlılığı, tragedia'nın bunca göklere çıkarılan o acınacak, o zavallı çözümü, bugünkü nesillerin bazı ihtiyarlarında (yaşça ihtiyar olsun, genç olsun) ilgi uyandırmaktadır... Öyle anlaşılıyor ki, insanlar, "hayat çelişmelerini uzlaştırmadan" yaşıyamıyorlar... İşte Faust'un ikinci kısmının (geçici de olsa) başarı sırrı, kanmıyanları kandırma kabiliyetinde gizlidir. Faust'un menfaate dayanan plânlarının gerçekleştiğine, gerçekten "bir anlık yüce saadet"ten zevk aldığına, şeytanla yaptığı anlaşma şartları gereğince hayattan el çekmek zorunda kaldığına hangi aklı başında okuyucu inanır? Goethe yalnız bir noktada kendi tabiatına bağlı kalmıştır: Faust'u insanlık çerçevesi dışında saadet aramak durumuna sokmamıştır...

... Faust'un bitimini beğenmiyenler var... "Tragedia'nın çözümü"nü biz de beğenmiyoruz; ama yalnız bu çözüm, sahte olduğu için değil, Faust'un her çeşit çözümü sahte olduğu için beğenmiyoruz. Faust'un insan gerçeği çevresi dışındaki her "uzlaşma"sı tabiata aykırıdır. Başka türlü uzlaşmaları da sadece hayal edebiliriz... Bize, böyle bir sonuca varmak, can sıkıcı bir şeydir, diyebilirler. Ama biz ilk önce görüşlerimizin hoşa gitmesini değil, gerçek olmasını gözetiriz; hem çözülmiyen şüpheler, arkalarında insan ruhunun korkunç bir boşluğunu bırakır, diye düşünenler, hiçbir zaman kendi kendileriyle canla başla gizli bir savaşa girişmemiş olanlardır. Girişmiş olsalardı, sistemlerin, nazariyelerin döküntüleri arasında yalnız insanlık *ben*'imizin yıkılmaz, silinmez olduğunu görürlerdi. Bu *ben*, öylesine ölümsüzdür ki, kendisi bile kendi kendini ortadan kaldıramaz. Faust, bitirilmemiş, parça parça da kalmış olsa, yine kıyasıya alayın bir ifadesi olarak kalırdı... Bu tragedianın büyüklüğü, onun bitirilmeyişindedir. Her birimizin hayatında, Faust'un bize insan zekâsının en değerli bir eseri gibi göründüğü, onun bütün ihtiyaçlarımızı tamamiyle karşıladığı bir devir olmuştur; ama Faust'u büyük, güzel bir eser saymaktan geri kalmıyacak başka zamanlar da gelecektir... Tekrar edelim, şair olarak Goethe'nin eşi yoktur; ama bizim bugün sadece şairlere ihtiyacımız yok... Biz, (yazık ki henüz tamamiyle değil) bir dilenciyi canlandıran güzel bir tab'o görünce eserin "sanat değerine" bayılacak yerde bu zamanda dilenciler bulunabildiği düşüncesiyle pek fazla kederlenen insanları andırmağa başlıyoruz.

TURGENYEV

Çeviren: *Oğuz PELTEK*

THOMAS MANN'IN 1949 GOETHE YILINDAKİ KONUŞMASINDAN

İki yüzyıl önce, genç bir Alman kadının dünyaya getirdiği, kader yıldızının sadece Almanya'nın göklerinde değil de, dünyanın her yerinde, herkesin bakışlarını hayretle üzerine çevirttiği o harikulâde insan - Goethe - şöyle sorabilir, eseri acaba bize ne öğretiyor, ne tavsiye ediyor? Şimdiye kadar ne öğretmiş, ne bildirmiştir? Hiçbir şey ve her şey! Tabiat gibi, bir Tanrı heykeli gibi sakin, hiçbir mücadele ile incinmemiş, her türlü savaşa ironi ile yukarıdan bakan bir varlık. Alman milletinin *"büyük adamı"* nı, en büyük, dünyayı fetheden nezaketiyle üstün insanı, şair, hakim, insan dostu, sulh kahramanı tabiatın ve ruhun takdirkârı, insanlığın sevgilisi olarak, bir defa dünyaya getiren on sekizinci yüzyıla ne mutlu! - Böylece temiz ve beraberce duyulan sempati ile yeryüzünde oturan insanlar, peygamberlerinin tekrar döndüğünü sanırlar. Bir Tanrının dünyaya gelmesi, yeryüzüne inmesi, görünmesi demek olan *"Epiphanie"* sözünü, ben burada bir daha kullanıyorum: Goethe'de tanrısal bir şey vardı; her şeyi etrafiyle kavrıyan, lütufkâr mizacında ironik - sevimli, soğuk - haşmetli, biraz da demonik, fakat karanlık bir acelecilik, esrarlı tabiat kuvvetleri gibi de çok mânalı, hayati bir çekicilik, gençliğinden ihtiyarlığına kadar devam eden, sonunda da büyük, sakin, hayret verecek şekilde önünde eğilmeyi icbar ettiren, *"şahsiyeti"*nden gelen, alevlenerek ruhi ve fikre inkılâbeden bir hayat enerjisi vardı. Onun bu kuvvetli şahsiyeti çağdaşlarına bile, birçoklarına, birkaçına, bazılarına, bir ışık, bir saadetti. Birçokları da, her zaman en kötüleri olmamakla beraber, ondan, hayatı tanrısal bir soğuklukla çevrildikten sonra zaman zaman beliren egoizminden, çok çektiler; çünkü bütün gayreti, *"varlığının ehramını mümkün olduğu kadar zirveye ulaştırmaktı"*, her şeyden önce ve son hedefi, şahsi kültürünü etraflı bir şekilde yükseltip geliştirmek, rahatsız eden, zarar veren, yanıltan her şeyi kendinden uzaklaştırmaktır... Kendine has bir mizacı olduğunu bildiği için, bütün maharetini sadece kendisini yetiştirmek için kullanıyordu. Bu kendinden uzaklaştırmalara, bu karşı koymalara, insiyaki olarak kendini korumalara, bu geri çekilmelere, aşağıdan almalara, aşkta yaşadığı *"feragat"* da dahildi; çünkü mizacında mutlak surette kendisini bağlattıracak kendisini unutturacak bir unsur yoktu. Çağdaşları arasında en samimî hayranı olan Carl Gustav Carus bile, gerçi onu feragata muktedir kılmış, büyüklüğü için de zaruri olmuş, fakat bizde daima acı bir his bırakmış olan *"noksan"*ından bahsediyor.

Acı bir his. Ölçülü - orta derecedeki insanlara nefesini vermiyen büyüklük nerede? *"Şeytan gibi human"* dediği, gerçekten de sâf humanitenin şiiri olan, humanist şeklin güzelliğini taşıyan *"Iphigenie"* sinde bir kere, sanata karşı hassas olanlara, Alman dilini anlıyanlara, okurken gözleri yaşaranlara şöyle demiştir:

"Denn es erzeugt nicht gleich
Ein Haus den Halbgott, noch das Ungeheuer,
Erst eine Reihe Böser oder Guter

Bringt endlich das Entsetzen, bringt die Freude
Der Welt hervor." (1)

Yarı-Tanrı ve dev-demek, insan olmıyan demektir. - Goethe ikisini de bir düşünüyor, birisini ötekisi içine alıyor ve sevinçte dehşet, yarı-tanrıda dev olmadan olamıyacağını biliyordu. Müthiş, tekin olmıyan bir şey, büyük bir yalnızlığın havası-her şeye müsamaha eden ve her şeyden nefret eden mütahammil, lütufkâr bir yalnızlık, herkesin üstünde olanı çeviriyor, ölümlü insan da ona dizleri titriyerek yaklaşıyordu. Bu ölümlü insan da o zaman, sade ve katî tarziyle önünde konuşurken, onun kayıtsızlığını görüyor, çünkü Weimar'da Frauenplan, meydanındaki evin efendisi, yüksekten verdiği bir emirle şöyle diyordu: *"Başkalarının fikirlerini dinliyebilmem için, herbiri müspet bir şekilde ifade edilmeli; benim içimde kâfi derecede karışık meseleler var."* - Bundan fazlasını ben de söylemiş olmak istemem.

"Törenlerdeki hatipler kadar câli!" Bu söz Strindberg'indir ve Björnson için söylenmiştir. Onu bir kat daha câlileştirmiyelim. Bu doğum yılının yüce gününde bile, hakikatten ayrılmıyalım ve kutlananı kendi ışığı altında görmeğe çalışalım. Çok yayılmış ve artık tadı kaçmış *"iyi"* ve *"kötü"* Almanya arasındaki farkı da yapmıyalım: doğum gününü kutladığımız yüce çocuğu, *"iyi"* nin mümessili olarak propaganda etmiyelim. Büyük Almanya, *"büyük"* sözünden olduğu kadar *"iyi"* sözünden de bıkmıştır. İçinde de gene *"kötü"* Almanya vardır. Öyle sanıyorum ki, biz eğer, günün kahramanında, büyük Almanya'nın doğuşunu, Alman kudretinin belirişini görürsek, ancak onu, hakiki ışığı altında görmüş oluruz - herhalde en yüksek, en humanistleştirilmiş, en sükûnet bulmuş hali - Olymp'vari gösterilmiş olan *Titan* halidir. - Bu da bir mucizedir!

Goethe, - artık batmış, dillerde dolaşmıyan bu aile adının, ehemmiyetsiz birçok kimse taşıdıktan sonra, birinin, çok sonra gelenin adı olarak insanlığın heykeli, sanatın, bilgeliğin, terbiye ve kültür dünyalarının adı olan bu soyadı - bu garip adın kendisi esasen sembol olmuş, ve desteklediğim bir anlayışı sanki mühürliyerek teyidetmektedir: Kuzey-Gotik olan (çünkü bu adın Gothe'den geldiği muhtemel), yani barbar olan, flüt sesi gibi incelerek muzikal olmuş, değişmiştir - değişmek, berraklaşmak, düzen ve şekil almak, çok defa gerçekten bir sanat eseri denen, fakat bir sanat parçası demek daha doğru olacak olan bu hayatın isteği, yüksek vazifesidir. Bunu kendisi, mezarına yazdırabileceği şu mısralarında karakterize etmiştir:

"Wohl kamst du durch; so ging es allenfalls.
Mach's einer nach und breche nicht den Hals." (2)

Goethe'nin adına bağladığımız şeyler, ahenk tasavvurları, ölçülülük ve klâsisizm, ona doğuştan verilmiş şeyler değildi, aksine muazzam bir başarı, demonik-tehlikeli ve parçalayıcı kuvvetlerini mümkün olduğu kadar yenen, faydalı kılan, değiştiren, düzelten, iyiye ve hayata hizmet için çeviren, zorlıyan, karakter yetilerinin eseriydi. Fakat buna rağmen gene de bu kuvvetli şahsiyette, sâf humanite insanını, soğuk ve korkunç gösteren, demonik karanlık, insanüstü ve insandışı olan birçok şeyler kalmıştı. Bu hususta ona, iki kutup arasında duyduğu heyecanlar, yaratıcılığının kaynağı olan birbirine zıt şeyler, karışık, bol tezatlar, içinde tanrısal ve şeytanca olan şeylerin, Faust'un sonsuz gayretlerinin, Mephisto'nun da alaylı nihilizminin edebî bir şekilde birbirinden ayrıldıkları ve hakikatı şüpheye düşürdükleri tabia-

(1) "Çünkü evde hemencecik ne bir yarı-Tanrı ne de bir dev doğuyor. - Ancak bir sürü iyi ve kötü insanlar, sonunda - dünyanın - sevincini, dehşetini yaratıyorlar."

(2) "Gerçi kendini kurtardın; her zaman da böyle olmuştur - İstiyen taklidetsin, ama kafasını parçalamasın".

tının muazzam dialektiği yardım etmişti. Evet, şeytanın söylediklerinde daima hakikat gizli olduğunu kim inkâr edebilir? Mahvedici sözlerinin de ayniyle Faust'un veya Tanrı'nın sözleri gibi şairin ruhundan geldiğini kim duymaz? Bunun için Carus, Faust'un, çağdaşlarını sürükliyecek görüşünün bu kadar yüksek olmasına rağmen, binlerce kişiyi teşvik edecek yerde belki de tereddüde düşürmüş olduğunu söylüyor.

Fakat burada bahis konusu olan yüksek görüş, bakışın görüşüdür. Felsefede diyalektik ne ise, şairde de bakış odur.Tezatlara göz açmak, iyide kötüyü görmek, gerçekleşmekle fikrin mahvolduğunu anlamak, insan hayatının temelini veren trajediyi bulmaktır.Her temiz bakış trajiktir. Bunun için de *"Faust"* bir trajedidir. Hususiyle şiirin sosyal utopiye döndüğü yerde Faust, büyük erazi kazanma ve iskân etme işlerini üzerine aldığı, halka geniş, oturabilecek bir yer kazanılmasını, gayretlerinin zirvesi, *"en yüksek anı"*, vazifesini yerine getirdiği kurtuluş anı olarak yaşadığı yerde trajiktir. Bu muhteşem şiir sahnelerini ne acı ironi - bakışın ironisi - kaplıyor! Faust'un en iyi niyetlerle zarûri olarak zor ve kandırma vasıtalarını kullanarak da olsa idare ettiği bu iyi eser - şeytanın eseridir. İnsanların kurban gitmesi lâzımdı. Acıların feryatları geceleyin çınladı. Philemon'la Baucis, iyi, geçmiş günlerin hatıralariyle yaşıyan bu ihtiyar çift, kulübelerinde alevler içinde kaldı: onlarla birlikte yabancı, serbest yolcu da yandı. Gözleri görmiyen Faust ise kürek sesleri, eserini ileri götürdüğünü sanarak haz duyunca, bu sesler artık sıkıştırılan işçilerin kürekleri, yahut da serbest bir toprak üzerinde hür bir halkın sesleri değil, yüz yaşındakini gömmek istiyen, sürüklene sürüklene gelen Lemur'ların sesidir; ve Mephistopheles, acı acı mırıldanır:

"Man spricht, wie man mir Nachricht gab,
Von keinen Graben, doch vom Grab." (1)

Ne, trajik ironi! Yalnız fiille alay, onu inkâr mı demekti? İncili tercüme eden Faust için fiil, logos'un tercümesi olarak başta gelmiyor miydi? Muhafazakâr çürütücülüğün trajedisine bakmak bu mudur? Bir şeyin olmamasını, bir şeyin değişmemesini istiyen ruhlar ancak, şairi, hiçbir zaman Faust'un *"en yüksek an"*ını insanların saadeti için üzerinde çalıştığı sosyal eserini, ciddiye almamıştır, diyebilirler. Aksine, şair burada sadece maddiyatı, menfaatı, sosyal ve ekonomik olanı üste çıkaran, böylelikle de insanın mânevi, metafizik ve dinî taraflarını inkâr ettiren şeytan olduğunu göstermek istemiştir; *"sosyal olanı alkışlamak"*, *"dinî, yahut da metafizik olanın yerini tutamaz"* diyorlar. ve bunu, insanların bütün gayretleri, kendilerini sosyal durumlarını olgunlaştırmak için daha yüksek bir basamağa kalkınmak için çırpındıkları bir zamanda söylüyorlar. Hakikat ile gerçek, fikirde çoktan erişilmiş olanla, güçlükle gerçek denilen arasında, hayatı tehlikeye düşüren, felâket getiren gerginlikleri muvazenede tutmak için çarpıştıkları bir anda söylüyorlar. Dünya ruhunun iradesiyle din ve itaat arasındaki muvazene için duyulan endişelerin, spirituel softalıkta olduğundan çok daha fazla ehemmiyet aldığı bir sırada söylüyorlar.

İhtiyarlığının eseri, sosyal utopilerle dolu, *"Faust"* ta olduğu gibi *"Yolculuk yılları"*ndaki fikir ve görüşleri, XVII. ve XIX. yüzyılı aşarak zamanımıza kadar gelen şair için, Faust'un son macerası, ve *"böyle bir kalabalık görmek istiyorum"* diyen en yüksek anı, fiildeki trajediyi gördüğü ve kurtuluştaki şifasını yukarıdan gelen sevgiye ve lûtfe bıraktığı halde, çok ciddiydi. Hiçbir zaman kendisini, gelecek yeni bir şeye mukabil geçmiş, eskimiş, hayal olmuş ideallere feda edemezdi; çünkü dünyanın daima değiştiğini biliyordu, ve yalnız var olanı korumak istiyen muhafazakâr adını, tamamiyle reddetmişti. Var olan birçok şeyler

(1) "Bana bildirdiklerine göre, bir çukurdan değil, bir mezardan bahsediliyor."

mânasız ve kötüdür. 1800 yılında makul olan da 1850 de cezaya çarptırılması gereken bir çılgınlık olabilir. Goethe şöyle haykırmıştır:

"Entzieht euch dem verstorbenen Zeug,
Lebendiges lasst uns lieben!" (1)

Bilgeliğin son hükmü de şeydir: *"Aslında sadece, ileri! sözünün değeri vardır."* (2) Şeytanın hakikatları da kendi içinde olduğu muhakkaktı. Fakat Faust'un diliyle şeytana şöyle söylüyordu:

"Dein widrig Wesen, bitter, scharf,
Was weiss es, was der Mensch bedarf?" (3)

Bu habis yoldaş da, hükümdarın saraymda, insanların saadeti için idare etmek, yeryüzü kuvvetiyle birleşerek daha iyi, daha asîl şeyleri elde etmek istiyen Faust'la alay edince, o zaman cevabın şöyle olacağını peşinden görmüştü:

"So höre den, wenn du es niemals hörtest:
Die Menschheit hat ein fein Gehör,
Ein reines Wort erregt schöne Taten.
Der Mensch fühlt sein Bedürfnis nur zu sehr.
Und lässt sich gern im Ernste raten." (4)

Goethe, bizim gibi muhtaç insanlara ne tavsiye etmiştir? Çağdaşlarını, yeter derecede, mahiyetini teşkil eden, hüküm verdirten, değerlendiren, zorlu bir objektivizm - sanat ve tabiat objektivizmi - ürkütmüştür. Etrafına eğer inanabilirsek, bir unsura takılan tereddüdü, ona derhal itirazı da içinde taşıyan cümleler söyletirmiş Schiller'in karısı Charlotte, tecrübelerine dayanarak, onun bu halini, ahlâk bakımından sıkıcı olan: *"Onun içinden hiçbir şey çıkmıyor"* sözüyle ifade etmiştir. (5) Fakat bu *"hiçbir şey"* insanlık kavramı içine giren *"her şey"*in bir başka adıdır; her şeyi bilmek, her şeyi anlamak, her şey olmak ve her kılığa girmek için bütün şekillere bürünen Proteus'un binbir canlılığıdır. Burada hiçbir şey ve her şey, bir yaratıcısının şahsında bir olan Mephistopheles'le Faust gibi birdir.

"Mein Busen, der von Wissensdrang geheilt ist,
Soll keinen Schmerzen künftig sich verschliessen,
Und was der ganzen Menschheit zugeteilt ist,
Will meinem Geist das Höchst'und Tiefste greifen,

---

(1) "Ölü şeyler önünden çekilin - Bırakın yaşıyanı sevelim!"

(2) "Es gilt im Grunde doch nur: vorwärts!"

(3) "Senin aşağı varlığın, acı ve keskin - İnsanın neye ihtiyacı olduğunu nereden bilecek?"

(4) "Hiç işitmediysen işit: - İnsanlığın kulakları hassastır, - Temiz bir söz de güzel işleri teşvik eder. - İnsan, ihtiyacını kuvvetle duyuyor, - sonunda ciddiyetle yapılan tavsiyeleri de memnunlukla dinliyor."

(5) "Erhat sein Sach' auf *nichts* gestellt"

Ihr Wohl und Weh auf meinem Busen häufen
Und so mein eigen Selbst zu ihrem Selbst erweitern." (1)

Bu bir şeytan ittifakı mıdır? Hiçe itiraf mıdır? Hayır, en yüksek derecede hayata bir hazırlıktır. En yüksek, fedakâr, fedakârlıkları da kabule gönüllü, insanlığın mümessili, en yüksek humanisti olmak için bir istek. Fakat vefasız tesirini veren, her yerden hoşlanan mizacı olmadan da - ahlâk tarihinde bu derece faydalı olduğu bir ikinci defa görülmemiştir - hareketlerindeki incelikle içindeki demonik olan birleşemezdi. Alman - halkçı, Akdenizli - Avrupalı tarafı, içinde, hiç zorlanmadan, anlaşılır bir halde birleşmiştir; aslında, mahiyet bakımından içindeki dahiyane ve makul, esrarlı ve açık olan, derin, çınlıyan ve keskin söyliyen şair ve muharrir, lirizm ve psikoloji gibi aynidir. - Tekrarlıyalım, bu bir mucizedir!

"*İyi Almanya*", ilhamlarla, ahlâk büyüklüğü ile mesut kuvvet! Bir Alman da işte bunun için örnek olabilmişti; ama yalnız kendi milletine değil, insanlık için benliğini geliştiren, insanlığın tamamlayıcısı olabilmiştir.

THOMAS MANN
Çeviren: *Melâhat ÖZGÜ*

(1) "Bilmek ihtiyacından şifa bulmuş olan kalbim, - Bundan sonra artık hiçbir acıya kapanmasın, - Bütün insanlara mukadder olan şeyi - içimde duymak istiyorum. - Ruhumla en yükseği ve en derini kavramak - zevkini, acısını kalbime toplamak - ve böylece benliğimi onun benliği için geliştirmek istiyorum."

GOETHE'NİN 200. DOĞUM YILDÖNÜMÜ

"Medeni dünya, bugün, doğumunun iki yüzüncü yıldönümünde, Goethe'yi hararetle anmaktadır. İnsanlığın unutulmaz şereflerinden biri olan büyük sanatkârın dünyaya geldiği Frankfurt şehrinde, cihanın dört bucağından gelmiş aydın insanlar; dört günden beri, ora üniversitesinin tertibettiği anış törenine iştirak etmiş bulunuyorlar. Başlangıcı 28 ağustos olan bir yıl için, onun hayatı, eserleri ve fikirleri anlatılıp yayılacak; piyesleri oynanacak, sözleri ondan alınmış besteler çalınacak, hakkında kitaplar yazılacak, tercümeler yapılacak. Hattâ bir kısım bilgi ocaklarında Goethe ve eserleri, ders konusu olarak alınıp okutulacak.

Onun doğum günü dolayısiyle bütün dünyada doğan bu şiddetli alâkanın en kuvvetli sebebi: Goethe'nin, Birleşmiş Milletler idealini hazırlıyan müjdecilerden biri olmasıdır. Doğruyu arama kudreti, Tanrı'ya tecessüsü, sanata aşkı, yeryüzünde ve cemiyetle tabiat içinde insanı bahtiyar edecek imkânları bulup anlatmaktaki gayreti onu bu müjdeleciler arasına koymuş, beşer hayatında huzur ve ahengin havârilerinden biri mertebesine yükselmiştir. Bilim, kültür ve eğitim kelimeleriyle remizlendirebileceğimiz bu gayret mevzularını, Birleşmiş Milletler teşkilâtı içinde gerçekleştirmeye çalışan UNESCO'nun bir dalı olan Türkiye Millî Komisyonu; ciddî olarak bağlandığı bu yüksek fikirlerin büyük sahibini hürmetle anmağa karar vermiştir. Üniversitelerimizde, diğer sanat ve bilim kurumlarımızda, tiyatrolarımız ve radyolarımızda, bütün bu yıl birbiri ardından gelmek üzere törenler tertibi düşünülmüştür. Şu veya bu farka bakmaksızın bütün insanlık hesabına, onun kıymet ve saadeti yolunda zihin yormuş ve hayat vermiş üstün insanları tanımak, fikirlerini öğrenmek ve yaymak; medeniyetin başlıca ödevlerinden biridir. Şu anda böyle bir vazifeyi yürekten yerine getirmekle UNESCO'nun Türkiye Millî Komisyonu, şumullü bir bahtiyarlık duymaktadır.

Canlı bir varlık, uzviyetinde nasıl bütün bir neslin, asırlar sürmüş uzun ömrünü yeniden yaşar ve yaşatırsa, Goethe'de kendinden önceki bütün medeni duygu ve tecessüsleri kendi ruhunda öylece yaşamış ve tekrarlamıştır. Sophokles'ten Hâfız'a ve Mevlâna'ya kadar, putperest veya dindar, şarklı veya garplı büyük vasfına lâyık olanlardan hiçbirini idrakine yabancı bulmadı. Okudu, öğrendi; hattâ onları, uysal bir çırak gibi taklidettiği bile oldu. Yaratıcılığının malzemesini veren bu bilgiler ve tecrübeler; ona muhteşem bir eserin mimarı olmak kıymetini kazandırdı. Vücude getirdiği bu emsalsiz anıtın orasında burasında, eski Yunan tapınaklarından sütunlar, Roma saraylarından heykeller, orta çağın gotik kemerlerinden kopmuş taşlar vardır. Tarhettiği bahçelerde Şiraz kokan güller, Şarkın koyu yeşiline bürünmüş servilere rastlanır. Mekânda ve zamanda bir titan kuvveti ile sınırları ve surları devirerek bütün insanlığı kucaklamak istiyen Goethe sekseni geçen ömrünün sonunda "kendi" kalmasını bildi. Ve milletinden bir fert olmak vasfını kaybetmeden ölmeye muvaffak oldu. Onun içindir ki her Alman, onu bir Alman olarak, Alman olmıyanlar da, ya kendi veya kendilerinden biri gibi onu sevebildiler.

Goethe, her yaşında ve her işinde diploma istemiyen bir öğrenci olmuştur. Tabiatın canlı - cansız, bütün varlıklarını tanımak için devre devre, hattâ buhranlar geçirerek çalışıp uğraştı. İşin teorisi ve bitkilerin hayatı hakkındaki fikirleri, bu çalışmaların verimleridir. Aynı tecessüsle kültürün, Yunan ve Lâtin'deki pınarlarına ulaştı.

Faust, bu kaynaklardan içtiği iksir ile ölümsüzdür. Sevdi; ne kendinden, ne sevilenden mevki, sınıf, yaş düşünmeden, kayıtsız şartsız sevdi. Fakat bu sevgiler bir trajediyaya döneceği anda bitirmesini ve ondan kurtulmasını bildi. Werther, Werther gibi trajik, ruhlu eserleri, bu çetin iç savaşlarının şiir ve hakikat dolu destanlarıdır. - Daima bildiklerini ve denediklerini çağdaşlarına, çağdaşları yoliyle ileri nesillere aktarmak istedi. Wilhelm Meister, böyle bir hikâyenin, eyyam görmüş, tecrübeli bir nâkilidir. Goethe, okulda değil, bütün insanlık hayatında bir mürebbi oldu. Onun Rousseau'dan ayrıldığı cihet, hemen hemen yaptıklarını ve yaşadıklarını, yazmasıdır. Zavallı Rousseau, yaptıkları nerde, hattâ yapamıyacaklarını söylemişti. Goethe için realite, daima hayatın kendisi olmuştur. Bu suretle Goethe ne akademik bir bilgin, ne vazifeli bir öğretmen, ne de meslekten bir sahne adamı değildi.

Goethe, devlet işlerini bile bir amatör serbestliği, zevki ve ruhu ile yaptı. Küçük Weimar devletinin hükümetinde, maarif umurundan maliye işlerine kadar hemen her şeyle meşgul oldu. On yıldan fazla süren bu devresinde, onu madenlerde amele sağlık ve ekonomik durumu ile, kurmaya çalıştığı üniversitede talebenin iyi yetişmesini sağlıyacak tedbirleri almakla, sarfiyatta kısıntılar yaparak devlet hazinesini düzeltmekle, şehir tiyatrosunu daha mükemmel bir hale getirmekle, hattâ yangınların önünü almak için bizzat korunma tedbirleri almakla, bu gibi işler ve çok daha küçükleriyle uğraşır görürüz. Devlet adamı Goethe, küçük bir devlette büyük bir yapıcı olmuştur. Gece yarılarına kadar çalışarak, işleri kendi gözyle görmek için her yere koşarak, teferuat sayılacak hususlarla dahi uğraşarak, hayatının bu iş yapmak merhalesini zengin tecrübelerle doldurdu. Onun anlayışında vatan, kendisinden menfaat elde edilen yer değil, kendisine hizmet olunan ve fayda temin edilen kutsal bir ülkedir. Bu mânada Goethe, haktan çok, vazifenin adamı oldu.

İşte bu büyük insan, sanatla duygusunu, bilimle zekâsını, işle iradesini işletti ve hepsinin üstünde, her üç melekesini beraber çalıştırarak toplayıcı bir ruhla insan olmanın ahengini ve bütünlüğünü yaratabildi. Goethe, ne bir ferdin, ne bir sınıfın, hattâ ne de belli bir zamanın adamı değildir. O, bütün insanlığın insanı oldu. İnsanı insan olarak sevdiği, aradı ve buldu. Bu itibarla Hümanizma'nın, hiçbir siyasi bulaştırmaya müsait olmıyan en büyük ve en tarafsız mürebbilerinden biridir.

Bir yaz sabahı, nasıl yeni doğan güneşin ışıklariyle dolu ise, 1949 yılı da, iki yüz sene önce dünyaya geldiği bu günden başlıyarak, onun duygu ve düşünceleriyle öylece olsun!...

Hasan - Âli YÜCEL

GOETHE (Hayatına Dair)

Almanya'nın Main nehri üzerindeki Frankfurt şehrinde 1749 senesi ağustosunun 28 inci günü, yani bundan tam 200 yıl evvel çanlar öğle saatini çalarken Grosser Hirschgraben sokağında pencerelerindeki saksılardan çiçekler taşan bir evde üç gün devam eden şiddetli doğum ağrılarından sonra simsiyah ve ölü bir çocuk doğdu: Goethe.

Sonradan kâinatın arz denilen bu mütevazı bucağının büyük hemşerilerinden biri olacak ve bu bucakta yaşıyan beşeriyeti kuvvetli kolları arasına alıp, yüzünü güzel elleri ve güzel gözleriyle okşıyacak ve onun yolunu fikir ve sanatının ışıklariyle aydınlatacak olan büyük şairi, tababet bir hayli uğraşmadan sonra hayata geri getirmişti. Goethe'nin daha dünyaya gelirken çektiği ve annesine çektirdiği ıstırabın bile, sonradan aklını ve kalemini hizmetine vakfettiği insanlığa faydası dokunmuştu. Bu doğumun güçlüğü, Goethe'nin ana tarafından büyük babası o zaman Frankfurt belediye reisi olduğu için belediyeyi şehre bir doğum mütehassısı doktor tâyinine ve ebelerin tekrardan derse tâbi tutulmalarına sevketmiş ve Goethe'nin anasının çektiği güçlük böyle güç doğuracak kadınlara kolaylık sağlamıştı.

Goethe'nin çocukluğu o kadar uslu olmıyacak ki, onu en çok eğlendiren oyunun, evdeki tabakları, çanakları komşu çocuklarının "yaşa, ha babam ha" diye alkış'arına kapılarak dışarı atmak olduğunu, kendi yazdığı tercümei halinden (Dichtung und Wahrheit) öğreniyoruz (1)

Aradan 83 uzun sene geçtikten sonra Weimar'da 15 mart 1832 perşembe günü bir titreme ile hastalanan Goethe pazartesi günü iyileşmiş ve ertesi günü işe tekrar başlamağı düşünmüşse de hastalık tekrar bir titreme ile başlamış ve bir zatürrie olduğu anlaşılmıştır. İhtiyar şair gelini Ottilie'nin elini tutarak derin bir uykuya dalmıştı. Arada yalnız Schiller ismini ve eski aşinalardan bir kadının güzel ve kıvırcık siyah saçlı başını sayıklıyordu. Bu kadının Weimar'daki Fransız maslahatgüzarının refikası Kontes Louise de Vandreuil olduğunu söylerler. İşte Goethe'nin son rüyasına girerek onu sayıklatan bu kadın şaire hediye ettiği portresine göre muhteşem siyah saçları ve şark kadınlarının badem gözlerini taşıyan yüzü ile çok güzeldir. Goethe'nin bu son sayıklamadan daha mühim olan son sözü "kepenkleri açınız, daha aydınlık olsun, ışık, daha çok ışık" olmuştur. Bütün hayatında sanatta, ilimde, her şeyde aydınlığa koşan ve insanları koşturan bu büyük adama hem maddi, hem mânevi aydınlığın müptelâsı olmaktan başka ne yaraşırdı ki? Öleceği gün sabahleyin tarihi soruyor. 22 mart olduğunu öğrenince girmek üzere bulunan ilkbaharı hatırlıyor. İlkbahar onun için aydınlık ve hayat kaynağıdır. O mevsimde iyi olmak ve gene yazılarına başlamak ümidindedir. Hattâ tamamiyle uyuşup hareketten kalıncıya kadar sağ eli ile havada harf veyahut resimler çizmiş ve ısrarla daha ziyade aydınlık istemiş olduğuna bakılırsa Goethe'de en sonra sönen hissin görme hissi olduğunu kabul etmek gerektir. Goethe'de görmekle sarih idrak ve teemmülün bir birlik teş-

(1) Bu eserin üzerine Motto olarak eski Yunan komedi muharriri Menander'in "İnsan cezasız terbiye olunmaz" mealindeki Yunanca sözü yazılmıştır. Bu sözün kendi yaramazlığına ve yaramaz hayatına taalluku yoktur. Olsa olsa 30 nisan 1819 tarihinde hâtıra defterine kaydedilen bu söz, Fransızların Almanya'daki müthiş galebesi üzerine yazılmış olmak gerektir.

kil ettiğine kendisinin ziyaya ve ziya ile görülen resme ve plâstik sanata olan incizabından intikal etmek kabildir. İşte ölüm dalgınlığı içinde son fikirlerini belirtmeğe çalıştığımız Goethe tastamam giyinmiş olduğu halde oturduğu koltuğunun sol tarafına eğilerek uzun hayatında birçok sevdiklerinin matemini tuttuktan sonra dostlarına ve belki bütün insanlara eserinden sonra kendi acı matemini de bırakmış ve gitmişti.

Ölümüne kadar pek sevdiği hayata güçlükle giren ve 83 sene sonra hâlâ çalışmak üzere hazırlanırken o hayattan kolaylıkla çıkan Goethe'nin bugün dünyanın her tarafında iki yüzüncü yıl dönümü tesid olunuyor. Bilhassa kendi vatanı olan Almanya'da "Goethe yılı" ismi verilen bütün bu sene Goethe üzerine dersler, konferanslar tertibediliyor. Biz de burada birkaç makale içinde Goethe'yi okuyucuların gözünde bazı karakterleri ve bazı fikirleriyle belirtmeğe uğraşacağız. Bu teşebbüs belki büyük cehidlerle birkaç sütun içinde bir muvaffakiyete varmıyacak bir uğraşmadır. Şanında kütüphaneler dolusu kitaplar yazılan bu büyük adam hakkında bir doğru hükme varmak o kadar kolay bir iş değildir.

Goethe'nin etvarına, fikirlerine ve hayatına dair söylenecek çok şeyler vardır. Şairin hal ve tavrı o kadar canlı, sesi o kadar kuvvetli ve ahenktar idi ki kendisiyle uzun uzadıya görüşmelerini neşreden Eskermann eserinin 3 üncü kısmının mukaddemesinde "yazdığım notları okurken Goethe'yi karşımda görüyorum, başka hiçbir kimseninkine benzemiyen sesinin ahengini hemen kulaklarımda duyar gibi oluyorum" diyor. Akşamları Goethe siyah redingotu, açık güzel havalarda araba içinde kahverengi paltosu ve lâcivert kasketiyle görünürdü. Geceleri beyaz fanile robdöşambrlarını giyer ve mumların yumuşak ziyası altında çalışırdı. Yaradan, Goethe'yi hakikaten özenerek yaratmıştı. Gözleri, başı ve açık alnı ölümüne kadar güzelliğini muhafaza etmişti. Tıpkı eserleri gibi konuşması da türlü türlü idi. *"O her vakit aynı adam; her vakit başka adam idi"* (1) Onun sohbeti ilkbaharda çiçekleri açmış bir bahçe gibi idi. İnsan o çiçeklerin gözleri kamaştıran ihtişamı karşısında onlardan toplıyarak bir demet yapmaktan çekinirdi. İşte böyle demlerinde şiir okuduğu vakit insan en kuvvetli bir musiki dinliyormuş gibi sesinin perdesi ve tatlı ahengi karşısında susar dururdu. (Bu satırları yazarken, Paul Valery, Tevfik Fikret ve Yahya Kemal'in şiir okuyuşlarını hatırlıyorum). Fakat bazı zamanlarda bu güzel çiçekli bahçe yerine soğuk karlarla örtülü bir bahçe gelirdi. O vakit Goethe'nin ruhunda esen buz gibi bir soğuk rüzgâr ve onu ancak tek heceli kelimelerle konuşmağa icbar eden bir sis tabakası görülürdü.

Onun ruhunda ihtiyarlık ile gençlik, ebedî bir cidal halinde idi. Fakat şu muhakkak idi ki, seksen yaşını geçinceye kadar onda gençlik daima ilkbahar güneşi gibi parlamış, sonbahar, kış âdeta bir istisna gibi devir devir gelmişti. Zaten Goethe bazı dâhi tabiatte insanların birkaç kere bülûğ yaşına vararak gençleştiklerini bir konuşmasında söylemiştir. Evet, Goethe, Abdülhak Hâmid'den çok evvel "Karlar altında nevbaharın ben" mısraını aynen söylemiş olmasa bile tamamiyle yaşamıştır.

Velhasıl ruhunda ilkbahar bahçeleri açtığı zaman Goethe'nin sohbeti o kadar harikulâdeydi ki, onun birçok eski dostları "Goethe'nin sahbetleri yazılı eserlerinden daha iyidir." demeğe kadar varmışlardı.

Goethe'nin oturduğu ev hakkındaki fikirleri de şayanı dikkattir: "Süslü binalar, geniş odalar, bunlar prenslcr ve zenginler içindir. Böyle yerlerde oturanlar kendi kendilerinden memnun olurlar ve başka bir şey istemezler. Halbuki ben böyle müzeyyen bir evde Karlsbadda oturdum; derhal tembel ve bir işe yaramaz hale geldim. Burada şu oturduğumuz kötü ev alelâde intizamsız, belki de biraz bohemvaridir, fakat benim asıl yerimdir. Böyle bir oda bende tabiat ilhamlarına serbest cereyan veriyor ve bana bir yaratıcılık kuvveti bahşediyor" demektedir. O, odasında mükellef döşemelerden de hoşlanmazdı. Oturduğu koltuk tahtadan idi,

(1) Eckermann, Gespräche mit Goethe, S. 411, H. H. Houben editon, Leipzig 1917.

ancak son zamanlarda başını dayamak için bir arkalık ilâve ettirmişti. Bir müzayedede görüp pek beğendiği bir koltuğu satın almış ve fakat çok rahat olduğu için bir kere bile oturmıyacağını söylemiştir.

Goethe'nin ruhî hayatından bahsetmek ayrıca ve uzun bir iştir. İlk aşkı bir otel hizmetçisi ile on beş yaşında başlamış ve fakat bu aşktan do'ayı çıkan bir muhakemede kızın "ben Goethe'ye karşı bir büyük ablanın şefkatini hissediyordum" demesi üzerine küçük Goethe'nin kalbindeki büyük aşk onu kahretmişti. Bundan sonra geçirdiği aşk maceralarının bir çoğu eserlerinde aşk sergüzeşti şeklini almış ve hattâ Goethe'nin yalnız aşklarından bahis eserlere zemin olmuştur. İlk gençliği esnasında teşhisi bugün hâlâ esrarengiz kalan uzun bir de hastalık geçirmişti. Maddi hastalıktan başka türlü türlü kalb ağrıları geçiren bu büyük şairin işlerinde görülen intizama mukabil sözlerinde her vakit bir mantık ve insicam aramak güçtür. Meselâ 37 yaşında birdenbire her şeyden ayrı bir sükûn içinde yaşamayı tercih ettiğini ve hattâ etrafına çevirdiği yalnızlık duvarının her gün biraz daha yükseldiğini ve "kendisinin bir balık gibi dilsiz" olduğunu söyler ve o zamanlar yalancı dostluk tezahürlerinin, heyecanlı hulûs ve muhabbet dalgalarının kendi üzerinde köpüklerin yaygaraları tesiri yaptığını, 1781 de Jacobi'ye yazdığı bir mektupda ifade eder. Goethe'nin bir Bohem, veyahut her işinde bir idealist olduğunu da iddia etmek mümkün değildir. Onun tâbileriyle olan münakaşa ve pazarlıklarında tam manasiyle pekâlâ bir burjuva olduğu görülüyor. Rahat koltuk, büyük bir ev, mükemmel döşemeler istemediğini söyliyen Goethe, Weimar Dukalığının nazırı olarak yerleştikten sonra biraz daha burjuva olmuş, dört hizmetçi tutmuş ve kendi tâbiriyle biraz ferah hayata kavuşmuştur. Bu hayatı, Weimar Dukalığından aldığı aylık ona temin edemezdi. Bir taraftan eserlerini mümkün mertebe pahalı satarken diğer taraftan da hayattaki büyük şansına güvenerek piyango bileti satın alırdı.

A. Adnan - ADIVAR

İNSANLIK MÜREBBİSİ GOETHE

Büyük şair Goethe'nin iki yüzüncü doğum yıldönümü, ahlâk düşkünlüğünün kıymet kazandığı, mânevi ıstırabın arttığı bir zamana tesadüf ediyor. Biz Türkler de bu mânevi ıstırap yıllarında bizi irşadedecek büyük adamlara muhtaç bulunuyoruz. Bu büyük adamların başında gelen büyük şair Goethe insanlığın tekâmülünü organik kanunlara ve ferdi istidada bağlayan bir terbiyecidir. Terbiyesinin esası grekolaten hümanismine dayandığı için, onun insanların terbiyesini hedef tutan fikirlerine ve dünya görüşüne temas etmeden evvel hümanizmin tekâmülünü kısaca gözden geçirelim.

Hümanism garp dünyasının, yani Garbi Avrupa milletlerinin müşterek eseridir. Orta çağ Hıristiyanlık taassubunun sindirdiği bu cereyan rönesans hareketiyle tekrar ortaya çıkar: 16, 17 ve 18 inci asırlarda Avrupa kültür tarihinin muhtelif tekâmül safhalarını teşkil etmek üzere 14 üncü asırda İtalyadan harekete başlar, İngilterede ve Fransada NUR Devrini vücude getirdikten son 18 inci asrın sonunda ve 19 uncu asrın başlarında Almanya'da müspet bir hayat felsefesi yaratır.

Hümanism Rönesans ve Reformaya dayanarak ORTA ÇAĞ Hıristiyanlığı ile skolâstik hayat telâkkisini yıkmıştır. Rönesans tabiî ilimlere, felsefi tefekküre istinaden yeni bir hayat felsefesi kurmağa, Reforma ise Rönesans hareketiyle birleşerek Orta çağın doğması Hıristiyanlığını yıkmağa çalıştı. Serbest din telâkkisi ile metafiziksiz müspet dünya telâkkisi ortaya çıktı. Rönesansla Reforma arasındaki müteakip mücadelede protestanlık mütemadiyen gerilediği. Edebiyatta, sanatta ve ahlâkta hâkimiyet kuran rationalisme kiliseyi mahkûm ettiyse de mânevi bir ihtiyaç olan din, pietisme ve emsali hür teolejiler şeklinde gelişerek kilise dışında yaşamakta devam etti. Tabiate dönmeği tavsiye eden Rousseau'nun ideal insanlığa doğru inkişaf edecek olan yeni insan tipini ortaya atmasiyle açılan devir, şuurlu bir tekâmül takibeden Goethe devrinin de bir müddet sonra açılmasını mümkün kıldı. Rationalisme yerini Irrationalisme'e terk etti. Hissi inkâr eden Rationalisme'in dinden uzaklaşmasına mukabil hisse dayanan Irrationalisme dinî oluşu ile dikkati çeker; fakat bu dindarlık kilisenin desteklediği objektif bir din değil, tamamiyle içten doğan sübjektif bir din, insanda ülûhiyet imanı yerine ülûhiyet duygusunu inkişaf ettiren bir dindir.

Goethe'nin hümanist telâkkiye dayanan terbiye edici fikirleri üstün insanı ve üstün bir gerçekleştirmeğe çalışır; fakat bu üstünlük maddede olmayıp zihniyettedir. Bu hümanism zihniyetinin tekâmülünü tebarüz ettirebilmek için evvel emirde Goethe'nin bizzat şahsında temsil ettiği ve eserlerinde yarattığı iki tipi anlatmak isterim: Werther tipi ile Faust tipi... Eserlerinden Götz, Werther, Urfaust birinci tipin örneklerini; Iphigenie, Torquato Tasso, Hermann und Dorethea, Faust ikinci tipin örneklerini verir. Werther idealist tiptir; hakikatleri araştırmaktan hazzetmez. İmkânsızlığı mümkün kılmak istiyen hayalperest hüviyeti ile hudutsuzluğu sever. Plandan, nizam ve intizamdan mahrumdur. Mağrur tabiatlı, menfi karakterlidir. Müsbet faaliyetten uzaktır. Hissiyatına mağlûp, muztarip ve kötümser bir âşıktır. Cemiyet ve kültür hayatından müteneffir ve bu hayatı münkir olup tabiate meftundur. Şüpheci ve ihtilâlci titan hüviyeti ile her şeyi a'tüst etmeğe mütemayildir. Dünyadan memnun olmadığı için imanı metafiziğin müphem hudutlarını aşar. İnsanlık sevgisi onda henüz inkişaf etmiş değildir. FAUST tipine gelince; İdealist hüviyetini muhafaza etmekle beraber her şeyden evvel realisttir; hudut tanır, nizam ve intizama meftun, ihtilâlden müteneffir, sulhüsükûna

âşıktır. Egoist olmayıp başkalarının saadeti ile alâkalıdır. İyimserdir, müspet karakterli ve müvazenelidir. Hayatı münkir olmayıp ömrü faaliyet içinde geçer. Ferde değil kitleye âşıktır. Sebatkârdır, cemiyet ve kültür hayatını tabiata muvazi olarak tekâmül ettirmek ister. Dinî taassuptan uzak olmakla beraber köklü bir kültürün inkişâfı için dinî tahassüsleri lüzumlu görür. İnsanlık sevgisi olgunlaşmıştır. Histen uzak değilde aklı hissine galiptir. Şövenliği reddeder. Metafizikle meşgul olmaz. Saadeti dünyada arar. Sıhhatli, mütekâmil ve objektif bir insan tipidir.Hulâsa Olympos tanrılarına has huzur ve vakarı ile üstün insandır.Aynı tekâmülün müşterek bağlarını teşkil eden Werther ile Faust tipleri arasında tezat aramak boştur; bunlar birbirlerini tamamlarlar.

* * *

Alman edebiyat tarihinde Sturm und Drang adiyle şöhret bulan ihtilâl edebiyatının mensupları kendi dehalarına sarılarak Werther karakterini temsilen hayatı inkâr yoluna saptılar; birçokları cinnet, intihar ve sefalet içinde can verdiler: bizzat Goethe eserinin kahramanı Werther'i intihara götürmek suretiyle karanlık ve menfi fikirleri zihninden kovmağa çalıştı. Az evvel tasvir ettiğimiz Werther karakterinden Faust karakterine yükselebilmek için durmadan nefsiyle mücadele etti ve bu mücadele neticesinde müsbet hayat telâkkisini, eserlerinin kahramanlarında bütün tekâmülü ile gösterdi.

Goethe'nin hümanisme fikirleriyle geliştirdiği müsbet hayat felsefesini Wilhelm Meister'le Faust'a istinaden izaha çalışalım:

Werther karakterli insan bütün iyilik ve kötülüklerin sebeplerini kendi içinde bulur. Coşkun ve hür Hıristiyanlık bu tip insanda doğmacı Hıristiyanlık yerine geçer. Dinî telâkkinin merkezini Prometheus, Faust ve Werther'in dinî telâkkileri teşkil eder. Bu devre, tabiatın mahlûku olan insanın kendini, tabiatle haşır neşir olmuş gördüğü deha devresidir. Tekâmül zincirinin müteakip halkaları bu devreden itibaren örülür. Yeni hayat felsefesi, hayattan beklenilen müsbet manayı tezahür ettiren kemal devresini ortaya kor. Nietzsche'nin bir türlü maddeden sıyıramadığı üstüninsanı, Faust insanını yaratır. Bu üstüninsan ise hayalle hakikatin neticesiz mücadelesinden doğar; neticesiz diyorum, zira şiir nasıl ki hayal ile gerçeğin bir terkibi ise hayalsiz hakikat te tasavvur edilemez. Wilhelm Meister ile Faust ta bu mücadele etrafında büyük insanlık idealine doğru yol alır. Hümanisme terbiyesinin vazifesi Werther karakterli insanı bu ideale doğru götürmektir.

Bu vezife Wilhelm Meister'in çıraklık yıllarında başarılmıştır. Filhakika gerçek hayattan uzakta, hayal âlemlerinde yaşıyan Wilhelm Alman tiyatroculuğunu yükseltmek için kendisinin Tanrı tarafından vazifelendirildiğine inanmakta idi; yüksek, fakat vuzuhsuz bir ideale susamıştı; sanat âleminde tatmin edilmek sevdasında idi. Sezişleri müphem olan kahraman, içindeki demon kuvvetiyle hayal âleminden hakikat âlemine doğru yürüdü, tiyatroculuktan vazgeçerek cerrah oldu. Farkına varmadan değişen Wilhelm vuzuhsuz, bomboş bir hayalden kurtularak müspet ve faal bir hayatın içine, ideal kudretini kaybetmeden atıldı. Wilhelm'in müsbet bir hayat için yetiştirilmesi, erişilmesine imkân olmıyan ideal sonsuzluk yerine husulü mümkün olan hudutlu bir gerçeğin temini ile başarılmış, hayalsever çıraktan realist usta vücut bulmuştur. Çalışmak durmadan çalışmak... Faust'u saadete ulaştıran tılsımda hudutları çizilmiş olan bu müsbet çalışma ile elde edilmiştir.

* * *

Hayattan edindiği tecrübelerin neticelerini kendi düşüncelerine göre inkişaf ettiren Goethe'nin, müsbet hayat felsefesine dayanan dünya görüşü ana hatlariyle şu yolda sıralanabilir: müspet ve verimli bir çalışma hürriyetle temin olunur. Fıtrî kabiliyetlerin inkişafı ile gerçekleşen hürriyet ise ferdiyet şahsiyet olmasiyle mümkündür. Saadetlerin en büyüğü müsbet iradenin hakimiyeti altında teşekkül eden bir şahsiyete sahip olmaktır. Hayatın mânasını

ise şahsiyeti olan insanlar anlar. Daimî bir sıkıntı ve hürriyetsizlik hisseden insanlarsa hislerini, zekâ ve idrâklarını, fiil ve mantıklarını tam birlik halinde inkişaf ettiremiyen insanlardır.

Yaşamak bir sanattır; saadet bu sanatin sırrını bilmektedir. Tabiaatteki ilâhî kudretin merkezini ferdî kudret ve faaliyet teşkil eder. Kâinat gibi insan da durup dinlenmeden hareket etmelidir. Hür ve mesut bir hayat onu her gün yeni baştan fethedene müyesserdir. Saadetin ilk şartı çalışmaktır, ama düşünceleri ile faaliyetleri arasında derin bir boşluk bulunan bahtsız kimseler çalışmanın zevkine varamazlar. Maziye saplanıp kalanlar da bu nevi insanları arasındadır. Geçmiş öyle bir hazinedir ki bu hazineden temin edilen malzeme ile sadece yeni olan şey yani gelecek örülür; nazarları ise istikbale çevirmek şarttır. Mücahit insan geleceği fetheden insandır. Hayat mücadelesinin sırrına vakıf olanlar zarurî ile arızî arasındaki nispeti bulup nefsinde tatbik edebilen kimselerdir. İnsanın fıtrî kabiliyeti dış unsurlardan faydalanmakla artar. İnsan karakteri ise hayat uğruna çabalamak, didinmekle sertleşip kuvvetlenir. Yaşamanın sırrını bilmiyenler fiilden ziyade söze kıymet verirler. İnsan mütemadi ilhamlar, tecrübe ve faaliyetlerle edinilen fikirler sayesinde durmadan yükseldiği gibi cemiyet de mânevi ve fikrî gıdasını mütefekkir insandan alır. İnsan toplulukları ise ancak bu sayede saadetin sırrına varır. Faust gibi bir asırlık ömrünü tozlu kitap yığınları içinde geçiren insan mesut olamaz. O, bu saadeti en sonunda çalışmakta ve etrafa faydalı olmakta buldu. Faaliyet sahibi olabilmek için mühim bir unsura, sevgiye ihtiyaç vardır. Hayatı menfi taraftan alan bahtsız insanlar sevgi nedir bilmezler. Aşkın ne olduğunu bilmiyenler ihtiyar Faust gibi bedbaht olurlar. İnsan insanın kendi şahsına bağlı olan zevkler çabuk dağılır; dağılmıyan sevgi, ideal sevgi ferde değil kitleye bağlanan sevgidir. İnsanı değil insanlığı sevmek müsbet çalışmanın şartıdır; bununla beraber insanlar birinci yoldan geçtikten sonra ikinci kademeye varırlar. İnsanlığı umumi heyetiyle kucaklayamıyan ademoğlu bu gayeyi, eskilerin tâbiriyle kesreti vahdette aramakla, sembolik bir yoldan, şiir ve sanat yolundan elde etmiştir. Bunun için Goethe estetik terbiyeye çok kıymet verir. İyiyi olduğu kadar güzeli de değerlendirir.

Estetik terbiye yanında ahlâk terbiyesi için de sevgiye ihtiyaç vardır. Tabiatta mevcut olmıyan ahlâk kültür cemiyetlerinde ferdin ve topluluğun refah ve saadetini temin eden bir müessesedir. Faaliyetlerin saik ve hedefini saadet ve huzurda arıyan eudämonisme telâkkisine bağlanan Goethe vazife ve fazileti ön plâna alır. Fazileti olmıyan, vazifesini yapmıyan insan hayatından memnun olamaz. Bir fiilin her hangi dış maksat gözetmeksizin objektif icap olarak yapılmasını hedef tutan Kant'ın ahlâki idealizminden bambaşka düşünen Goethe için vazife ve fazilet mutlâk saadete varabilmesinin gayesi değil vasıtasıdır. Maddiyat ile mânevyat onca tam bir ahenk içinde gelişmelidir. Goethe'nin müsbet hayat felsefesinde ahlâk insanların bilûmum tabiî icaplariyle müşterek bir ahenk içinde hükmünü icra etmeli, kültür unsurları yanında tabiat unsurlarına da yer verilmelidir.

Goethe bu dünya görüşünün pratik hedefi olarak insanların topunu tek bir dünya teşkilâtına bağlamak idealini güder. Fertler cemiyet bakımından kıymet vermek ne kadar lâzımsa milletlere de milletler topluluğu bakımından aynı kıymeti vermek o kadar lâzımdır. Goethe'nin hümanizm terbiyesi fertten millete, milletten de milletlerüstü bir milliyete yükselmek, müşterek insanlığa doğru kademe kademe yol almak hedefini takibeder. Kendinden büyük'ere, kendisiyle müsavi olanlara ve kendinden aşağı seviyede bulunanlara saygı beslemesini bilen ve bütün bu saygıların üstünde olarak kendi nefsine saygısı olan hakiki hümanist insan, Goethe'nin yazılarında aksettirdiği gibi, güneşin şarka doğup garpta battığını, din neşreden peygamberlerin şarkta yetişip garpta dinlerini tamim ettiklerini ve binaenaleyh dünyanın bölünmez bir bütün olduğunu düşünen ve o yolda hareket eden insandır: böyle bir insanın vatanı da ferdin öz menfaati olduğu yerde değil, topyekûn insanlığa faydası dokunduğu her yerdedir.

Cemal KÖPRÜLÜ

GOETHE'Yİ GOETHE YAPAN NEDİR ?

Bilindiği gibi geçen pazar günü dünyanın bütün fikrî ve medeni merkezlerinde, ve hususiyle Frankfurt'ta büyük Alman şairi Goethe'nin doğumunun iki yüzüncü yıldönümü kutlandı. Hemen her yerde bu kutlama töreninin sadece bir başlangıç olduğu, Goethe'yi anmağa hasredilecek olan bütün bir yılı açması bakımından ehemmiyetli bulunduğu ilân edildi. Denilebilir ki şimdiye kadar hiçbir edebî şahsiyet için bu kadar parlak bir anma töreni tertibedilmemiştir. Büyük Alman dâhisi gerek Cermen, gerek Lâtin ve gerek Slav milletlerinde, gerek Şarkta ve gerek Garpta millî kahramanlara nasip olan tezahüratla anıldı. Acaba Goethe'ye karşı bu umumi, bu cihanşümul muhabbet neden ileri geliyor? Bunun sebeplerini şüphesiz Alman şairinin şahsiyet ve varlığının hususiyetinde, dehasının nevi ve mahiyetinde aramak lâzımdır. Goethe yeni çağlar zarfında insanlığın yetiştirdiği dört beş dâhiden biridir. Fakat iyinin de kötünün de yaratıcısı olan bir ilâhın heybet dolu kayıtsızlığını şahsiyet ve sanatında temsil eden Shakespeare'in, yaradılışın kusur ve noksanlarını bir iblis tebessümiyle seyredebilen Voltaire'in, ıstıraplı hamlelerle melekliğe yeltenen Tolstoy'un, bir peygamber veya bir kahraman olduğuna kani olan Victor Hugo'nun yanında Goethe büyüklükleri ve zaıflariyle birlikte sadece insandır. Bir Lâtin şairinin "insanlığa ait hiçbir şey bana yabancı değildir" sözü her şeyden evvel Goethe'nin dehasını tavsife elverişli bir tarif ve vecizedir. Zira büyük Alman şairi insanlığa hâs bütün ruhi mülklere ve meziyetlere malik olduğu gibi bütün beşerî duygulara ve zaıflara da âşina idi.

Goethe şiirlerinde, dramlarında, romanlarında her şeyden evvel yaşama sevinç ve zevkini, yaşama arzusunu ve saadet hasretini terennüm etmiştir. Werther, Faust, Prometheus, ferdin kendi kaderini gerçekleştirmek arzusunu temsil ederler. Saadet ve zevki tatmak, ümit, hayal ve ıstıraplariyle birlikte hayat sarhoşluğuna dalmak arzusu Goethe'nin birçok şiirlerinin zeminini teşkil etmektedir. Fakat şairde aynı zamanda zevklerin geçirdiği, saadetin ve hattâ hayatın nafileliği hissi de çok kuvvetlidir. Goethe'nin hemen her eserinde heyecanlarla istihza eden bir tip mevcuttur. Bu tiplerin en mükemmeli şüphesiz Faust dramındaki Mephisto'dur ki insanlığın aldanışlarını seyreden "inkâr edici", menfi bir ruhtur. Faust ve Mephisto... insanları arasında ayrı ayrı şahıslarda tesadüf edilen, Goethe'nin ise şahsında birleştirdiği bu iki temayülün mücadelesi, şairin en büyük eserinin esas mevzuunu teşkil etmektedir. Daha genç yaşta iken yazmağa başladığı ve parça halinde neşretmiş olduğu Faust dramı üzerinde Goethe bütün hayatı müddetince çalışmış ve eseri ölümünden ancak bir sene evvel yani 1831 de tamamlamıştır.

Mephisto ile Faust insanlığın hayat felsefesinde iki ayrı ve zıt kutbu teşkil ederler. Fakat Goethe bu iki kutup arasındaki mutavassıt mıntakaların dahi hepsinden geçmiştir. Filhakika Goethe insanlığa hâs bütün his ve fikirleri yaşamakla ve hayat görüşlerini tanımak veya tahayyül etmekle kalmamış, "hayat duyuşu" diyebileceğimiz ve Fransızların "sensation de vie" dedikleri haletlerin çeşitlerini dahi kendinde tecrübe etmiştir. Goetz von Berlichingen isimindeki eserinde, Sturm und Drang devrine ait şiirlerinde, ballade'larında Cermen ruhunu, hayat görüş ve duyuşunu bütün kudretiyle ifade etmiş olduğu halde, İtalya seyahatinden son-

ra eserlerinde Lâtin ruhuna uygun hislere ve görüşlere yer vermiştir. Zaten Goethe'nin hayatında, daha doğrusu ruhi tekâmülünde en mühim hâdise İtalya seyahatidir. Bu seyahat şairin hayatını iki kısma ayırır: İtalya seyahatinden evvelki devir, İtalya seyahatinden sonraki devir. Goethe bu seyahatten evvelki bir Cermen, sonra ise bir Lâtindir. Fakat bu tasnifin, bu iki cepheli tarifin dahi Goethe'nin dehası için dar olduğunu itiraf etmek lâzımdır. Zira Iphigenia trajedisini yazmış olan Goethe ne Cermendir, ne Lâtin... Tam mânasiyle bir eski Yunanlıdır. Dahası var. Goethe ruhunu şark hassasiyetinin kalıbına dahi sokmağa muvaffak olmuştur. Altmışına yaklaştığı sırada şark edebiyatı ve şiirine merak sarmış, Arap ve Acem şiirlerinin ve bihassa Hafız divanının Almancaya tercümelerini okumuş ve şark beşeriyetinin hassasiyetini, Acem şiirinin ruhunu kavramağa o kadar iyi muvaffak olmuş, ağır hikmetle karışık o şuhluğu o kadar iyi benimsemiştir ki kendisi Alman dilinde aynı tarzda şiirler yazarak bir divan vücuda getirmiştir. Bu eserin adı *Westöstlicher Diwan*'dır. Alman lisanında yazılmış en nefis şiirleri ihtiva eden bu şiir kitabının fasıl başlıkları aynen şöyledir: Saki - Nameh, Hikmet - Nameh, Masal - Nameh vesaire...

Goethe, coğrafi kıt'ları şahsında birleştirmek, beşeriyeti mekân bakımından varlığında hulâsa etmekle kalmamış, zaman itibariyle dahi insanlığı kendinde cemetmiştir.

Ana rahminde hayvan cinsinin tekâmül safhalarını tekrarlıyan her canlı mahlûk gibi Goethe dahi düşünen ve duyan insanlığın geçirdiği bütün ruhi safhaları geçirmiş, bütün felsefi ve edebî okulları şahsında yaşamıştır. Meselâ daha 1774 te Avrupa edebiyatının en romantik eseri olan Werther'i verdikten, romantizmin doğmasına doğrudan doğruya âmil olduktan sonra klâsikliğin menbaına kadar çıkarak Yunan güzellik telâkkisini kavramağa çalışmış, Iphigenia Tauriste trajedisi ile Avrupa edebiyatının en son klâsik eserini vermiştir.

Goethe'nin şahsında birleştirdiği çeşitli sanat ve ilim isidatlarına bir ikinci misali ancak İtalyanların Michel Angelo'sunun şahsında bulmak mümkündür. Goethe yüksek bir mütefekkir, dâhi bir şair, usta bir dram muharriri, kuvvetli bir romancı olduğu kadar da dirayetli bir devlet adamı, iyi bir ressam, anatomi, botanik sahalarında keşifler sahibi büyük bir âlimdi. Kendisi yalnız ruhi melekeler bakımından değil, bünyevi hassasiyet bakımından da tabiatin lûtfuna uğramış bir insandı. Şair hava ve toprakta husule gelen değişikliklere karşı o kadar hassastı ki kendisi "ben bir barometreyim" derdi. Bir gece Weimar'daki yatak odasında arkasında sabahlığı ile otururken Messina'da vuku bulan bir zelzeleyi hissetmiştir.

Yalnız şunu iyice bilmeliyiz ki Goethe'yi Goethe yapan bütün bunlar değildir. Tabiatin bu talihli evlâdına bahşettiği harikulâde mevhibeleri Goethe'nin dehasını terkibeden ikinci derecede malzemelerdir. Goethe'yi büyük yapan, ona insanlığın mürebbisi vasfını kazandıran sebepler insanlığı tabiatten ayıran hudut üzerinde aranmalıdır.

Goethe'nin mufassal tercümei halini yazmış olan Emil Ludwig eserinin bir yerinde onun hakkında "kendi hayatının mimarı" tâbirini kullanır. Filhakika mübalâğasız olarak denilebilir ki Goethe kendi kendini yaratmış olan adamdır. Zaten dört beş insan meydana getirmeğe yetecek ve artacak kadar mebzul bir tek insan ruhunun kalıbı içine sığdırmakla tabiat Goethe'ye iyilik kadar kötülük de etmişti. Tarihin her devrinde dehaya yaklaşan kabiliyetlerin yükünü kaldıramıyarak akıl hastanelerine girmiş insanlar görülmüştür. Goethe'nin ruhi hayatındaki en büyük problem içindeki zıt unsurları muvazene halinde tutabilmekti. Goethe bunu ancak yüksek bir irade sayesinde ve çetin mücadeleler pahasına yapmağa muvaffak olmuştur. Bu kadar derin hassasiyet ve bu kadar zengin muhayyilenin yanında bu kadar keskin zekâ; bu kadar yüksek tefekkür kabiliyetine, bu kadar felsefi görüşe rağmen dinmez yaşama iştah ve arzusu...Bütün bu unsurları barındırmak ve uzlaştırmak için Goethe kahramanca cehit ve gayret sarf etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Onun ruhi ve mânavi hayatını şu iki kelime ile hulâsa etmek mümkündür: ahenk için mücadele. Büyük dâhinin sanatkârlığı dahi bu mücadelenin aldığı şekillerden biri, belki de

mücadele vasıtalarının en müessiri idi. Goethe ancak yüksek bir irade sayesinde kendi şahsiyetinin ahengini temin edebilmiştir. Bununla beraber bu harikulâde irade Goethe'yi Goethe yapan âmillerin en mühimmi değildir. Goethe'nin dehasını meydana getirmiş olan en büyük âmil, onun kendi rol ve vazifesi hakkındaki yüksek telâkkisi, kendi değeri hakkındaki yüksek fikirdi. Yirmi beş yaşında iken sevgililerinden birine yazdığı bir veda mektubunda şair şöyle der: "... Sevimli bir zevce olacaksınız. Ben ise Goethe kalacağım. Bunun ne demek olduğunu bilirsiniz. Ben kendimi ismimle zikrettiğim zaman şahsiyetimi bir bütün halinde kastediyorum..." Goethe için hayatta gaye kendisinde mevcut olan bütün insanî imkânları gerçekleştirmek, şahsiyetini âzami inkişafa vardırmaktı. Bunun için her şeyden evvel kâinatı anlamak, onun kanun ve sırlarını öğrenmek lâzımdı, aynı zamanda bir insana nasip olabilecek bütün hisleri duymak, bütün ruh haletini yaşamak... Goethe bütün hayatını bilgi ve tecrübe bakımından kendini zenginleştirmeğe hasretmiştir. Bir dostuna yazdığı mektupta şunları buluyoruz: "Eşyaya elimizden geldiği kadar dikkatle bakmağa gayret etmeliyiz... Dikkatimizi o şekilde ayarlamayılız ki bize bir şey kazandırmıyan bir tek gün geçmesin..."

Goethe'de ilim tecessüsü, öğrenme iştiyakı o kadar büyüktür ki insan şairin talebelik zamanına ait hayatını tetkik ettiği zaman hayret içinde kalıyor. On altı yaşından itibaren üniversite talebesi sıfatiyle bulunduğu Leipzig'de bir yandan hukuk tahsil ediyor, bir yandan fikik ve optik derslerine devam ediyor, aynı zamanda asıl istidadı olduğuna kani olduğu ressamlık istidadını ihmal etmiyerek akademi hocalariyle resme çalışıyor ve bu arada bir şarap tüccarının kızı ile çılgın bir aşk macerası yaşamağa ve bir şiir kitabı vücude getirecek kadar mebzul şiir yazmağa vakit buluyor. On dokuz yaşından sonra bulunduğu Strasburg'da ise hukuk doktorasını hazırlarken, Tıp Fakültesindeki anatomi derslerinden hiç birini kaçırmadığı gibi, dünya edebiyatını tetkik etmeğe, Shakespeare'i okumağa, Ossian'dan tercümeler yapmağa, Alman mimarisi hakkında bir eser yazmağa, Alman halk şiirinden ilham alarak o zamana kadar Alman dilinde yazılmış olan en harikulâde şiirleri yazmağa vakit ve imkân buluyor. Hattâ aynı devirde bir Protestan papazının kiziyle olan macerasının en hararetli bir zamanında Yunanca öğrenmeğe başlıyarak, Homeros'u aslından okuyacak kadar bu dildeki vukufunu ilerletiyor.

Goethe, İtalya seyahati esnasında ve bu seyahatin ilk günlerinde hâtıra defterine şunları yazar: "Burada çok şeyler öğreneceğimi ümidediyorum. Fakat bu kadar çok öğrenecek şey bulacağımı beklemiyorum... Birçok engelleri aşmış olduğumu hissediyorum. Her gün yeni bir kabuğu koparıp atıyorum. Ümidediyorum ki tam bir insan olarak avdet edeceğim."

Bunları yazan tahsil çağında bir genç veya hayatta yolunu arayan bir delikanlı değil, memleketinin en meşhur muharriri, mühim bir devletin başvekili olan otuz yedi yaşında bir adamdır.

Goethe şahsiyetini manen zenginleştirme ve kendi kendini terbiye yolundaki tecrübelerini *"Wilhelm Meister'in çıraklık yılları"* ve *"Wilhelm Meister'in seyahat yılları"* ismindeki iki eserinde hulâsa ve kaydetmiştir.

Goethe'de sanatkâr şuuru insanlık şuurunun hudutlarına kadar varmıştı, daha doğrusu bu iki nevi şuur onda birbirine karışmış bir haldeydi. Büyük şair milletini ve hattâ Avrupayı medenileştirme hususunda kendisinin uhdesinde kutsi bir vazife, bir "mission" bulunduğuna kaniydi.

Bu vezifenin ifası şekli hakkında da çok hususi bir görüşe malikti: kendisini insanlığın mümessili olarak kabul ettikten sonra kendi şahsiyetini imkânlarının âzami hudutlarına kadar geliştirmeğe çalışmak ve bu yetiştirilen, elde edilen varlığı ve onun inkişaf safhalarını, aynı zamanda cehitlerini ve mücadelelerini insanlara sanatın tılsımlı yoliyle tanıtmak... Bir bakıma Goethe'nin sırf kendi şahsiyetini izhar ve ifade için bir vasıta telâkki etmiş olduğu

düşünülebilirse de, netice itibariyle hiç şüphe yok ki, o, kendisi sanatın bir hizmetkârı olmuştur. Zira senelerce aynı eser üzerinde çalışmak suretiyle sanat eserinin kutsiyetine imanını ispat etmiş olduğu gibi, sanat namına sayısız fedakârlıkları, mahrumiyetleri göze almış ve feragatin acı zevkini tatmıştır. Bu bakımdan Goethe'nin aşk hayatı şayanı dikkattir.

Denilebilir ki aşk hususunda Goethe kadar talihli olmak pek az insana nasip olmuştur. Zira şair her beğendiği kadın tarafından sevilmiş, her sevdiği kadından karşılık görmüştür. Fakat sanki kendisinin aşkları dahi kendisine ait olmayıp, insanlığa, sanata aitmiş gibi yalnız mutedil his ve ihtiraslarının tatminine razı olmuş, bütün varlığını altüst eden bir aşka tutulduğu zaman, bu aşkın bütün dinamizmini ruhunda muhafaza edebilmek için ona kendi eliyle nihayet vermiş, vuslattan kaçmıştır.

Käthe Schönkopf, Frederike Brion, Lili Schönemann, Maximilianke, Lotte Buff, Ulrike, Minna von Herzlieb vesaire ile olan münasebetleri hep şairin âni firariyle nihayetlenmiştir ve işte böylece Goethe'nin en büyük ilham mevzuu olmuş olan sevgi ve ihtirasları hep yarıda kalmış maceralardır.

Şair bilhassa hayatının sonuna doğru feragat denilen şeyi ruhi tekâmülünün, deruni disiplininin bir vasıtası ve bir unsuru olarak kabul etmişti. Tanınmış Alman muharriri Thomas Mann, Goethe ile Tolstoy'u mukayese eden bir eserinde şöyle der; "İşte bu feragattir ki Goethe'nin mânevi simasına Cermen ırkına has bir ıstırabın ifadeli çizgisini bahşeder, ve ancak pek âdi bir bâtıl fikre saplananlar onun hayatındaki aristokratik saadete inanabilir."

İşte, cehit, mücadele, feragat... Goethe tabiatin kendisine bahşetmiş olduğu harikulâde imkânları ahenkli bir terkip, göz kamaştırıcı bir deha haline bunlar sayesinde getirebilmiştir.

Adile AYDA

ÂLİM OLARAK GOETHE

İlimle sanat şüphesiz ayrı ayrı şeylerdir. İlim müşahedelere dayanır, hâdiseleri teker teker tetkik eder ve bunlar arasındaki bağları meydana çıkararak, belli sonuçlara, kanuniyetlere varmağa çalışır. Onun için ilim adamında her şeyden evvel bir realite duygusu, görüleni kavrama ve değerlendirme gücü bulunmalıdır. Müşahede edilen gerçeklerin hakkı verilmeli ve bunu yaparken de belli ölçülerden, kemiyetlerden uzaklaşılmamalıdır. Ama bunun yanında gerçek ilim adamlarının bir de sezici, yaratıcı tarafları vardır. Gerçeğe hakkını vermek nasıl realite duygusuna dayanıyorsa, yapılan müşahedeleri manalandırmak, hâdiseler arasındaki gizli ve derin bağları sezmek de bir nevi yaratma gücü ister. Asıl ilim bu şekilde bir yaratıcılıktır ve gerçek ilim adamları bu taraflariyle sanatkârlara çok yaklaşırlar. Onlar da sanatkârlar gibi gözle görülenin ötesinde gizli olan bir hakikatı, tabiatta teferruat, çokluk şeklinde beliren birliği ve bütünü ararlar, bunu sezmeğe, bulmağa çalışırlar.

Onun için sanatla ilim bir bakıma birbirlerini tamamlar ve her gerçek ilim adamı biraz sanatkâr olduğu gibi her sanatkâr da ilme temel teşkil eden realite duygusundan büyük ölçüde nasiplidir. Bütün tarih devirlerinde büyük ilim ve fikir adamlarının biraz şair, büyük şairlerin aynı zamanda ilim adamı olmaları sebepsiz değildir. Hayyâm, bütün devirlerin en büyük şairlerinden biri idi, ama zamanının ennamlı matematik ve heyet üstadı da o idi. Son devir Fransız şiirinin ünlü ustalarından Valery'nin, en kıymetli senelerini ilme, bilhassa matematiğe verdiğini biliyoruz. Eflâtun, filozof olmadan evvel şairdi, filozof olduktan sonra da bir bakıma şair kalmaktan kurtulamamış, hattâ kurduğu yüce tefekkür yapısının güzelliklerini büyük ölçüde şairliğine borçlu kalmıştır. Bugün yaşıyan birçok ilim adamlarının bilgilerini zaman zaman edebî bir eser şeklinde değerlendirmeleri de böyle bir zaruretten doğmaktadır. Hattâ hükümdarlar, büyük politikacılar bile çok defa verdikleri şaheser bir nutuk, yahut sanat değeri taşıyan hâtıralar yazarak hayatın bezdirici realitelerinden ruhlarını kurtarır, şiirlerle ölümsüzleşirler.

Goethe'ye gelince; tek başına bugünkü batı medeniyetinin sembolü haline gelen, yani koca bir kültürü sembolleştiren bu büyük şair, yalnız bir sanatkâr, bir âlim, hattâ bir mütefferrik değil, bütün bunların yanında bir insanlığın mümessili, başlıbaşına bir kozmos sayılmağa değer. Onun bir düşünce ve tefekkür tarafı, tabiat hâdiselerini araştırmaktan yorulmıyan bir bilgin tarafı, sıcak ve coşkun kalbiyle kâinatı kavramağa çalışan engin ve şair tarafı, üslûbu, duygusu ve dünya görüşü ile de gerçek bir insan tarafı, insanlığı vardı.

Günümüzün en mühim bir psikoloji ekolü, insanın iç oluşunda daimî bir olgunlaşma cehdi bulunduğunu kabul eder. Aklın karşısında bir his dünyası vardır ve aklımız ışığa çıktıkça his tarafımız karanlıklaşır. İhsasların karşısında da sezgiler dünyası vardır ve ihsaslarımızla birlikte realite duygumuz kuvvetlendikçe sezgilerimiz zayıflar, yahut bunların aksi olur. İnsan iç dünyasında böyle olgunlaşır, olgunluğumuz şuur altımızdaki karanlık tabakaların yavaş yavaş ışığa çıkarak aydınlanmasına bağlıdır.

Bence Goethe şuur ötesinin bu imkânlarından en çok faydalanmış nadir dehalardan

biridir. Tefekkür tarafını asla ışıksız bırakmamış, daima düşünmüş ve düşüncelerini değerlendirmiştir. Duygu zenginliğine büyük bir sanat meydana getirmiş, insan kalbini bir ömür boyunca konuşturmuştur. Realite duygusu ile bütün hayatında şaşırmadan görünmüş, gördüklerini görmesini bilmiştir ve derin sezgileriyle de ilmini, sanatını zenginleştirmiş, romanlarında bir devri kaplıyabilmiş, gelecek bir devri sezmiş, ilminde de esere, keşiflere kadar yükselmiştir.

Goethe için, hiçbir zaman tek taraflı olmamıştır, diyebiliriz. Çünkü daima bütünü aramış ve bütüne varmıştır. Şiirinde idealle gerçeğin bir sentezini yapmış, Hegel gibi iki ayrı dünyayı bir plânda birleştirmiştir. Tefekkürde de aynı yoldan yürümüş, felsefe sistemlerini birer gerçekmiş gibi karşısına koyarak ve bunları sağduyusunu bir az bile elden bırakmadan birer eşya, birer realite şeklinde ele alarak mütalâa etmiştir. Soyut düşünceleri hiç sevmemesine rağmen bunları mizacının menşurundan süzerek canlandıran Goethe, düşünce ile duygunun en güzel terkibine ulaşmıştır. İlimde müşahede kudretiyle hayalini, realite duygusu ile sezgilerini birleştirmiş, bunların da sentezine varmıştır. Her gerçek âlim gibi Goethe'de de bir nevi Okkült kabiliyet vardı. İlmî hakikatleri bir viziyoner gibi sezer, çok defa araştırmalarının sonunda önceden sezdiği neticeleri bulurdu. *Wilhelm Meister'in seyahat yılları*, Goethe'nin en büyük edebî eserlerinden biridir. Ama şair bu romanında deha sahibi bir sosyolog gibi kendisine yaklaşan yüzyılın bütün endüstriyel, ekonomik ve kültürel gelişmelerini sezmiş, âdeta yirminci asrı daha o zaman keşfetmiştir.

Goethe yalnız tabiî tarih, anatomi, osteoloji ve tıpla uğraşmamış, ayrıca botanikle, jeonür, daima sezer ve görür, fakat daima gördüklerinden şüphe eder ve şüphesizliğin aptallık mânasına geldiğini de bilirdi. Meselâ bir mezarlıkta dolaşırken uşağının eline verdiği bir koyun kafası onu birdenbire düşündürmüş ve derhal parçadan bütüne, müşahededen esas ve en mühim ilim hareketlerini dikkatle takibettikten başka birçok bilgi kollarına da kendi senteze doğru ilerliyerek, umumiyetle kafa kemiğinin amudu fikarinin bir devamı olduğu neticesine ulaşmıştır. Bu, ilmin bugün de kabul ettiği bir gerçektir ve bir keşiftir. Dikkat edersek Goethe'nin bu görüşe ampirik bir temaşadan başlıyan, sentetik, dialektik metotla vardığını görürüz. Bu vakada yalnız bir realiteyi görmekle kalmaması, realitenin ötesine uzanma cehdi, yani ihsasları ve düşünceleri yanında sezgilerini kullanabilmesi ona bu keşfi yaptırmıştır. Şuur, onun için daima oluş halinde olanla, canlı ile alâkalı bir organdır. O, mücerret düşüncelere değil, hâdiselere, vakalara, hayata yönelir. Akış halinde olanda değişmiyeni arar, fakat değişende ve değişmiyende cevheri, canlıyı, asıl yaratıcı ruhu keşfe çalışırdı.

Goethe'nin dialektik düşünce tekniğine en güzel misal, renkler teorisindeki görüşüdür. Bu teorisinde Goethe, bir rengin birçok renklerin sentezi, yani birçok parçaların bütünü olduğunu söyliyen Newton'a şiddetle karşı koyar. Onun düşüncesine göre tabiatte her şey tekten, basitten, cevherden kök almaktadır. Her şeyi bir ilk modele, bir esas örneğe irca etmek kabildir veya kabil olacaktır. Renk de ışıkla karanlığın karşılaşmasından meydana gelir ve diyalektik bir karşılaşmanın meydana getirdiği bir neticeden başka bir şey olmasına da imkân yoktur. Botanikte de aynı görüşle hareket eden Goethe, türlü, çeşitli bitkilere esas teşkil etmiş olan ilk bitkiyi, ana bitkiyi yıllarca aramıştı.

Onun ilmindeki en mühim başarılardan biri de tekâmül, *evolution* nazariyesinin öncülerinden, kurucularından olmasıdır. Tabiatteki organizmaların durmıyan bir değişme ve tekâmül halinde olduklarını Darvin'den yıllarca evvel o da sezmişti. Bugün bütün klâsik kitaplarda Goethe, evolution nazariyesi kâşiflerinin başlıcaları arasında zikredilir.

İnsanda İntermaxiler adı verilen bir kemik bulunduğunu da doğrudan doğruya Goethe keşfetmiştir. O zamana kadar bu kemiğin yalnız hayvanlarda bulunduğu kabul edilirdi. Goethe bu keşfini yayımladığı zaman devrin âlimleri kendisini ciddiye almak istememişler ve bir

amatörün bu buluşuna pek önem vermemişlerse de sonradan yapılan araştırmalar bu keşfin doğru olduğunu göstermiştir.

Goethe yalnız tabiî tarih, anatomi, osteoloji ve tıpla uğraşmamış, ayrıca botanikle, jeo-
ile, mineroloji ile, fizikle, hattâ ziraat ve ormancılık ilimleriyle de meşgul olmuştur. Türlü jeoloji devirlerine ait taş, hayvan ve bitki koleksiyonları meydana getirmiş, devrinin en mühim ilim hareketlerini dikkatle takip ettikten başka birçok bilgi kollarına da kendi emeğini katmış, türlü görüşler ve nazariyeler öne sürmüştür. Organizmanın hücrelerden mürekkep olması gerektiğini ilk defa söyliyen ve bu görüşü ilmî bir hipotez halinde ortaya atan Goethe'dir. Daha Leipzig'daki tahsil yıllarında tıpla meşgul olmağa başlamış, Strazburg'da her gün disseksion salonlarında anatomi ile uğraşmış, hastanelerde, kliniklerde, doğumevlerinde bir hekim gibi senelerce meşgul olmuş, hattâ resim akademisinde okuyan genç artistlere anatomi ve osteoloji üzerinde konferanslar vermiştir.

Goethe'nin devrinde yaşamış olan filozof Hegel, kendi tefekkür tarzına plâstik düşünce adını verirdi. Biz bu deyimi, daha yerinde olarak Goethe için kullanabiliriz. Goethe, kelimenin tam anlamı ile daima plâstik düşünmüş, İrrationel'i rationalize etmiş, gerçeği daima bütün olarak kavramağa çalışmış ve bize her eserini tek misraına kadar bir bütün halinde sunmuştur.

Goethe'nin garp duygu ve tefekkürünün en büyük mümessili ve bir medeniyetin sembolü olarak tanınıp ağırlanması asla sebepsiz değildir. Ona bu payeyi sağlıyanlar arasında şair Goethe kadar âlim Goethe'nin de büyük bir rolü olmuştur. Goethe ilmin ve sanatın birlikte ve elele yüceltikleri haklı ve büyük bir şöhrettir.

Prof. Dr. Salâhattin BATU

GOETHE VE TİYATRO

Doğumunun iki yüzüncü yıldönümünde bütün dünyanın geniş bir anma töreniyle hâtırasını tazelediği Goethe şüphe yok ki geçen asırların en büyük ve evrensel dehalarından biriydi. Bu dehanın saçtığı ışık, ölümünden yüz küsur yıl sonra da bütün insanlığı aydınlatmağa devam ediyor.

Goethe, dünya ölçüsünde kazandığı bu değeri, bu ehemmiyeti yalnız eserlerine borçlu değildir. Onun bütün hayatı insanlığa örnek olacak zengin ve çeşitli bir faaliyetle doludur. Bu dehanın eserleri kadar, o eserleri yaratmasına âmil olan hayat ve tabiat hâdiseleri karşısındaki durumu, bilhassa fikrî faaliyeti dikkatle üzerinde durulmağa değer. Faust'un şu sözleri Goethe'nin, düşünen ve duyan bir varlık olarak, bu faaliyete verdiği ehemmiyeti açıkça belirtir: "İptidada *kelâm* vardır. Hayır, bu cümle şöyle olacak: İptidada *fiil* vardı"

Kendi düsturuna sadık kalarak diyebiliriz ki Goethe, düşündükleri, yazdıkları ve söyledikleri kadar yaptıkları ile de büyük bir insandı. Onun ilimde, edebiyatta, şiirde ve, bir devlet adamı olarak, küçük Weimar Dükalığının idaresinde neler yaptığını bu konuda çok daha yetkili kalemlere bırakara biz burada tiyatroda neler yaptığını, bir tiyatro muharriri ve müdürü olarak Alman sahnesine neler kazandırdığını izaha çalışacağız.

* * *

Goethe, 1775 te, doğup büyüdüğü Frankfurt şehrinden Weimar'a, büyük Düka Karl August'un sarayına önce değerli bir dost, bir müşavir, sonra nazır ve başvekil olmak üzere gittiği zaman Alman tiyatrosunun durumu şuydu: Klâsik tiyatro ile Fransız tiyatrosunun tesirlerinden sıyrılıp millî bir tiyatro yaratmak istiyen yeni bir nesil Lessing'in etrafında toplanmıştı. Sonraları Klinger'in *Sturm und Drang* piyesinin adını kendine mal eden bu çığırın mensupları Alman tiyatrosunu kurmak için yeni bir şeyler yapmak istiyorlar, fakat ne yapacaklarını kendileri de bir türlü tâyin edemiyorlardı. "Almanlar kendi yaradılışlarına uygun bir tiyatro yaratmak istiyorlarsa Fransızları değil İngilizleri model olarak almalıdırlar", diyen Lessing bile önceleri *Comédie Larmoyante* denilen Fransız burjuva melodramına meyletmekten kendini alamamış, Diderot'nun *le Fils Naturel* ve *le Père de Famille* adlı piyeslerini tercüme etmişti. *Emilia Galotti* ile *Minna von Barnhelm*'inde, şekil bakımından, bu temayülün izleri açıkça görülür. Bununla beraber *Hamburgische Dramaturgie*'de Aristo'nun doktrinini dar kaidelerin çemberinden sıyırıp yepyeni bir şekilde tefsir eden Lessing Fransız klâsiklerine, Corneille'e, Racine'e, Voltaire'e karşı Shakespeare'i ileriye sürerek nazariyesini ispata çalışmıştır.

Millî bir edebiyt, millî bir tiyatro yaratmak, ve Alman sahnesini yabancı tesirlerden kurtarmak arzusundan doğan bu yeni cereyana,primitif bir sanata duyduğu yakınlık, bilhassa tabiat sevgisiyle ilk katılanlardan biri de Goethe olmuştur. Daha gençliğinde, Weimar'a gitmeden önce yazdığı *Goetz von Berlihingen*, *Clavigo* ve *Stella* piyesleri bunun bir delilidir. Fakat bu eserlerin hiçbiri Goethe'yi tamamiyle tatmin edecek mahiyette değildir. Esasları henüz kesin olarak belirmemiş, ilk büyük örneklerini henüz vermemiş bir çığırın, klâsik kaideler üzerine yeni şaheserler yaratmak istiyen sanat mizacına ve görüşüne pek uygun

düşmediğini anlamakta gecikmedi. Esasen. Schiller istisna edilirse, Lessing'in açtığı çığır, tiyatroda büyük bir varlık gösterememiş, kendisi de dahil olmak üzere mektebin bellibaşlı müellifleri (Klinger, Lenz, H. L. Wagner) yazdıkları piyeslerle beklenen neticeyi sağlıyamamışlardır. Bunun sebeplerini, bu müelliflerin, istidatlarını cemiyetin isteklerini karşılıyacak şekilde olgunlaştıramamış olmaları kadar siyasi ve mânevi bakımdan Alman Birliğinin henüz kurulmamış olmasında da aramak doğru olur.

* * *

Weimar sarayında geçen ilk on senenin verimsizliği, bir sanat adamının devlet işleriyle uğraşmasını hoş görmiyen Klopstock gibi ünlü çağdaşlariyle beraber, bizzat Goethe'yi de hayli düşündürmüş olmalıdır. Weimar'da geçen ilk yılları Goethe'yi daha çok bir salon adamı haline getirmişti. Fikir ve sanat faaliyetini bu salon hayatının dar imkânlariyle uzlaştırmağa çalışan Goethe, bu devre içinde en çok tiyatro ile meşgul olmuştur, diyebiliriz. Fakat bu meşguliyet masa başından çok sahnede olmuştur. Weimar tiyatrosu 1774 te yanmış, bunun üzerine bir kahvehane tiyatro salonu haline getirilerek, burada küçük bir sahne kurulmuştu.

Bu sahnede amatörlerden, yani saray ve devlet adamlariyle asîl tabakaya mensup kimselerden mürekkep bir grup, haftada üç defa temsiller veriyordu. Goethe bu tiyatroda kendi eserlerinden çoğunu oynatmış ve birçok temsillerde de bizzat rol almıştır. Bazı tetkikçiler Goethe'nin çok ateşli, çok hevesli bir aktör olduğunu söylüyorlar. Goethe, ilk rejisörlük denemelerini de bu küçük amatör sahnesinde yapmış, Aristophanes'in *Kuşlar*'ını, kanadları ve kuyruklariyle beraber, bu salaşta canlandırmağa ve oynatmağa muvaffak olmuştur.

Fakat bütün bunlar şairin dehasını beslemekten uzak, eğlence kabilinden şeylerdi. 1786 da yaptığı İtalya seyahati Goethe'ye sevdiği tabiatin güzellikleri içinde, eski iç huzuruna, eski yaratıcı ruh kudretine tekrar kavuşmak, imkânını verdi. *İphigenia ve Egmont* iki yıl süren bu sükûn ve huzur dolu "murakabe" devresinin ilk feyizli neticeleridir. *İphigenia* aynı zamanda, klâsik dram anlayışının en mütekâmil şeklini ortaya koyan Goethe'nin artık *Sturm und Drang* cereyanının tesirlerinden tamamiyle kurtulduğunu ve Alman tiyatro yazıcılığına yepyeni bir istikamet vermeğe çalıştığını gösterir. Genç Goethe'nin ateşli, romantik eserlerinin yerini, bundan sonra ölçülü, ruh ve kafa olgunlugunu aksettiren daha mütekâmil eserlere bıraktığını görürürz. Nitekim Goethe 1788 de, iki yıl süren İtalya seyahatinden sonra, tekrar Weimar'a döndüğü zaman arka arkaya en büyük eserlerini vermeğe başlamış, *İnhigenia* ve *Egmont*'un arkasından İtalyada başladığı *Torquato Tasso*'yu tamamlamıştır. Bunu *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*, *Herman*'la *Doorthea*, birinci ve ikinci *Faust* ile tiyatronun, yani mevzuumuzun dışında kalan, diğer edebî ve ilmî eserler takibedecektir.

* * *

Goethe'nin Alman edebiyatına ve tiyatrosuna en büyük hizmetlerinden biri de şüphe yok ki Weimar tiyatrosunun idaresinde Schiller gibi, tiyatro yazarı olarak doğmuş büyük bir şairle işbirliği etmesi, onu âdeta Alman sahnesine kazandırması olmuştur.

Goethe, İtalyadan döndüğü sıralarda Schiller ümitsizlik içinde idi. Mahrumiyet dolu bir hayat sürüyor, maddi durumu sevdiği kızla evlenmesine imkân vermiyordu. Araları bir hayli açık olmasına rağmen Goethe, kendisine yakışan bir büyüklükle, ona elini uzattı, hakiki bir dostluk gösterdi. Saraydaki nüfuzundan faydalanarak onu İena Üniversitesinin tarih profesörlüğüne tâyin ettirdi. Bir müddet sonra Dükanın Schiller'e verdiği müşavirlik payesi ve bağladığı tahsisat, durumunun düzelmesine, sevgilisi Charlotte ile evlenerek Weimar'a yerleşmesine imkân verdi.

Weimar tiyatrosunun müdürlüğünü yapan Goethe için Schiller'den daha değerli bir kafa ve meslek arkadaşı bulmak kolay değildi. Goethe ile Schiller'in on yıldan fazla süren müşterek çalışmaları, Weimar tiyatrosuna bütün Almanya içinde parlak ve üstün bir mevki sağlamış, hattâ iki büyük şairin bu tiyatro için yazdıkları ve orada sahneye koydukları eserler, Alman tiyatrosuna yepyeni bir istikamet vermiştir, diyebiliriz. Biri gençliğinin coşkun heyecanı, diğeri olgunluk çağının huzur ve sükûn dolu itidali içinde elele veren iki büyük adam Weimar tiyatrosunu Almanya için iftihar edilecek bir sanat seviyesine ulaştırdılar.

Schiller'in büyük eserleri *Wallenstein trilogyası, Picolomini*'ler, *Maria Stuart, Yugfrau von Orléans, Braut von Messina,, Wilhelm Tell* bu verimli işbirliği devresinin mahsulleridir. Schiller'in bu eserleriyle, bu devirden önce yazmış olduğu *Haydutlar* gibi diğer gençlik eserlerinin sathî bir mukayesesi bile, dram anlayışının daha evrensel, daha beşerî bir istikamet alarak gelişmesinde Goethe'nin ne kadar faydalı tesirleri olduğunu açıkça gösterir.

* * *

Goethe'nin Weimar büyük Dükalığındaki resmî hizmetlerinden en mühimmi ve şüphe yok ki sanat ve edebiyat için en faydalısı tiyatro müdürlüğü olmuştur. Goethe, Weimar tiyatrosunu büyük bir sanat anlayışı ile ve sıkı bir disiplin altında idare etmiş, bu disiplini sanatkârlar için olduğu kadar seyirciler için de tatbik etmekten çekinmemiştir. Kadın sanatkârların sahnedeki odaları önüne nöbetçi diken Goethe, hoşa gitmiyen piyesleri üstüste tekrarlatarak halkın tiyatro zevki ve anlayışı üzerinde de müessir olmak istemiş, bütün Avrupa sahne edebiyatının şaheserlerini içine alan geniş repertuvariyle küçük Weimar tiyatrosunda ideal bir devlet tiyatrosunun temellerini atmıştır.

Goethe bu tiyatroyu belki kendi zevkine göre, belki diktatörce, fakat muhakkak ki Alman tiyatrosunun ve sahne edebiyatının hayrına, hayatının en verimli çağını cömertçe harcıyarak idare etmiştir. Goethe, tiyatrosunun her şeysiyle bizzat meşgul olmuş, temsil edilecek eserler kadar bunların mizanseni, dekor ve kostümleri de kendisini düşündürmüştür. Her şeyde tam bir mükemmellik ve asalet istiyen büyük şair, en küçük teferruat üzerinde hassasiyetle durmuş aktörlerin oyununu bizzat düzeltmiş, Diderot'nun Wilhelm Meister'e ilham ettiği bütün tecrübeleri tekrarlamış ve Alman sahnesine çok değerli sanatkârlar yetiştirmiştir. Hayatının bu devresine ait sanat faaliyeti hakkında, sonradan, Eckermann'a diyor ki:

"— O devir bize büyük imkânlar vermişti. Shakespeare'in eserleri yeni yeni tanınmağa başlıyor, Mozart'in ilk operaları oynanıyor, Schiller'in yıldan yıla çoğalan dramları, ilk ihtişamları içinde, bizzat kendisi tarafından sahneye konuyordu. Büyük Düka tiyatronun idaresinde beni tamamiyle serbest bırakmıştı. Trajediden *Farce*'a kadar her neviden eser oynamaktan çekinmiyorum. Yalnız oynattığım eserlerin sağlam yapılı, zarif ve neşeli olmasına, bir değer, bir büyüklük taşımasına dikkat ediyordum. Mariz, gözü yaşlı ve *sentimental* eserleri, ahlâkı ve zevki incitecek korkunç ve aşırılıklarla dolu piyesleri sahneden içeriye sokmuyordum. Çünkü bu çeşit piyesler aktörler kadar halkın da zevkini bozar. Ben aktörlerimi iyi piyeslerle yetiştiriyordum. Şaheserlerin tetkiki, gece gündüz onlarla uğraşmak aktörü ergeç mutlaka yükseltir. Yeter ki doğuştan kabiliyetsiz olmasın. Ben aktörlerle daimî bir temas halinde bulunuyordum. Piyesler okunurken başlarından ayrılmıyor, her birine rolünü izah ediyordum. Schiller'le beraber bütün provalada hazır bulunuyor, temsillerimizin daha mükemmel olması için sanatkârlarla daima müşavere ediyordu. Temsillerin hiçbirini kaçırmıyor, ertesi gün, beğenmediğim tarafları olursa, bunları aktörlere bildiriyor ve aksaklıkların giderilmesini temin ediyordum."

Görüldüğü gibi Goethe, sanat faaliyetinin bu devresinde, Alman sahne edebiyatını âdeta yeniden yaratmış ve küçük Weimar sahnesinde müstakbel Alman tiyatrosunun temellerini atmıştır.

* * *

Goethe, Weimar tiyatrosu müdürlüğünden, bir rivayete göre büyük Düka'nın bir köpeğin sahneye çıkarıldığı bir piyesin oynanmasında ısrar etmesi üzerine ayrılmıştır. Goethe'nin yukarıda zikrettiğimiz tiyatro eserlerinden başka bir de, aktörler için birtakım sahne kaidelerini tesbit eden bir küçük kitabı da vardır. Goethe'nin tiyatro sanatı hakkındaki ilk düşüncelerini aksettiren bu *Kaideler*'in bugün için bir değeri kalmadığı muhakkaktır. Hattâ hayatının son yıllarında kendisinin bile aktörlere "o kitabımı sakın okumayın!" dediği olmuştur.

Goethe'nin piyeslerine gelince: fikir ve edebiyat hamulesinin ağır bastığı bu eserlerin, zamanımızda hayli ilerlemiş olan bugünkü sahne tekniğine ve tiyatro anlayışına pek uymadığı muhakkaktır. Onun için çoğu eserlerinin temsili bugünkü seyirciyi sıkabilir. Fakat Goethe, sahneye konulmak için yazmadığı halde, *Faust* gibi bir şaheserle, bütün dünya sahnelerinde hâlâ yaşıyor ve yaşıyacaktır.

Yazımızı büyük şairin "iptidada fiil vardı" düsturuna dönerek bitirmek için diyebiliriz ki Goethe, Alman tiyatrosuna tiyatro eseri olarak *yazdığı* eserlerden, tiyatro sanatı hakkında *söylediği* sözlerden çok tiyatro için *yaptığı işlerle* büyük hizmetler etmiştir. Bu işlerin nelerden ibaret olduğunu da yukarıda, bize ayrılmış olan bu sütunların Goethe için pek dar kalan hududu içinde, elimizden geldiği kadar anlatmağa çalıştık.

Lûtfi AY

GOETHE İÇİN ŞAİR KİMDİR?

Ölmez eserleriyle dünya edebiyatında yer alan, 28 ağustos 1949 da bütün memleketlerde 200 üncü doğum yılı kutlanan Almanların en büyük şairi, acaba kime şair diyor. Onun bu telâkkisini araştırmak ve umumiyetle şair hakkındaki düşüncelerini incelemek istedik.

Goethe için şair, her şeyden önce tabiatla münasebeti olan kimsedir; tabiatın hakîmliğini söyliyen sanatkârdı. İnsanları *"sabun köpüğü gibi sönmiyen, boş hayaller tarafından kovalanmayan"* yaratıcıdır. Tanrıya yakın, ona benziyen insandır. Milletlerin terbiyecisi, sözcüsü, millî bütünlüğünün şekil vericisi, kâinatın, yaratıcı kuvvetlerin sanat organıdır. Prometheus ile yarışa girişir.

Şair yalnız sanat insiyaklariyle değil, düşünceli, hakîm, kendi çevresine olduğu gibi, başka çevrelere de bakan, herkese ayni derecede yakın duran kimsedir. O, ayni zamanda bir hocadır, bir kâhindir. Tanrıların, insanların dostudur. Şair, yaratır, fakat sadece içten, içini tazyik eden karanlık şekil verici kuvvetlerle değil, şuurla yaratır. Şair, her şeyi gören, her şeyi hisseden, hiç kimseye bağlı olmıyan, kader ve ıstıraplardan korkmıyan, uyanık duygularla yaşıyan insandır. Seyredici durumu, sadece zevk almak için değil, duyarak beraber yaşamak, her şeyi tanıyarak hakîm olmak için kuvvetlenmiştir. Bu durum, paranın, kazancın, saadetin ve zevkin peşinden koşan burjuvazinin mukabil kutbudur. Başkalarının duymadan aradıkları ve hiç bulamadıkları dünyanın mânevi zevkini çıkarır. Bu zevk ve onun birlikte duyuşuna, birbirine zıt olan şeyleri ahenkli buluşuna dayanır. Dünyaya bağlı olanların içinden çıkamadıkları meselelerde, geniş bir anlayış gösterir. Kazandığı şeyler, bir daha kaybedemiyeceği şeyler, mânevi değerlerdir:

"Şair, her insanın mukadderatını, sevinçlerini ve acılarını duyar. Dünyaya bağlı olanlar, kaybettikleri büyük şeyler için, içlerini kemiren büyük üzüntüler içinde günlerini sürükliyerek geçirir yahut da çılgınca sevinçlerle alınyazılarına karşı gelirse, hisli şairin kolay harekete gelen ruhu, dolaşan güneş gibi geceden gündüze döner; kolay geçitlerle, hürriyeti, sevinç ve ıstırap için ayarlar. Kalbinin toprağında, hakimliğin güzel çiçeği büyür. Başkaları uyanık olarak rüya görürlerse, muazzam tasavvurlarla duygularından kurtulurlarsa, şair de, müstesna biri olarak hayatın bu rüyasını yaşar, ve bu rüya, onun için hem geçmiş, hem de gelecek olur."

Tanrıların sevgilisi olan şairin şiirden başka şeylerle meşgul olmaması gerekir. Şair bir kuş gibi dünyanın üzerinde uçacak, havalarda yuvasını kuracak, gıdasını goncalardan, yemişlerden alacak, bunun için de daldan dala konacaktır. Hisleriyle şair her şeye ve herkese bağlanır, bilgisi ile de bütün varlıkların sırrını keşfe çalışır. Herkesin hayat değerini yükseltir:

"İstediğin zamanlar Tanrılar yaratan, bizi onlara yükselten, onları da bizlere indiren şairler değil de kimlerdir?"

Şair, böylece Tanrıdan lûtuf gören, yaratıcılık kabiliyeti, içindeki hakîmliğiyle hakiki bir önderdir, ve işte hususiyle onun vasfı, kendisini humanizma yolunda geliştirir. Şair, mü-

tevazı bir şekilde, gözleri kamaşarak da olsa, Tanrı elinden hakikatın duvağını alır; ancak bu insan üstü *"hakikat"* a, müşahhas güzelliklerden çok, yaratıcılığın sırrına baktıran, onun bir aksi, bir sembolü olan kuvvete hizmet eder.

Şair, insan olarak, insanlar için çalışır. İnsanın iç dünyasına nüfuz eder ve esrarını keşfetmek ister. Gördüklerini, duyduklarını söyler. Şair, gizli olanı açığa vuran, söylemeden duramıyan kimsedir. Şiir yazmak esasen ifşadır.

Şair, insan olarak, insanlar için çalışır. İnsanın iç dünyasına nüfuz eder ve esrarını keşfnun için de şiir, daima mutlâk hakikat değildir; renkli bir duvağın içine bürünmüş olduğundan, hem hakikat hem de yalandır; hem ışık, hem de karanlıktır; hem gün, hem de gecedir. Şiirin güzelliği de, işte onun bu alacakaranlığındadır. Hem aydınlığa, hem de karanlığa götüren bu alacakaranlığın iki türlü yolunda Herakles bile yolunu şaşırır. Şiirler karşısında yalnız ışık aradığımız, veya sadece karanlığı gördüğümüz zaman da işte biz bunun için şaşırıp kalırız.

Melâhat ÖZGÜ

FRANKFURT'TA GOETHE'NİN DOĞUMUNUN 200 ÜNCÜ YILDÖNÜMÜ NASIL KUTLANDI?

Bu yıl, dünyanın bütün medeni şehirleri, hususiyle Almanya'nınkiler, geçirdikleri felâketlere ve içinde bulundukları zaruretlere rağmen, büyük şair Goethe'nin doğumunun 200. yıldönümü merasimler, nutuklar, temsiller ve sergilerle kutladı; her biri, Goethe'nin kendileri için ifade ettiği mânayı belirtti. Goethe'nin doğduğu şehir olan Frankfurt'un, bu doğum yıldönümünün hepsinden büyük bir çapta kutlıyacağı tabiîdi.

Frankfurt, büyük şair olduğu kadar, büyük bir âlim ve devlet adamı olan Goethe'nin, gitgide hayallerden sönmekte olan dünyasını yaşıyanlara tekrar canlandırmayı, o devrin canlı bir tablosunu vermeği kendisini vazife bilmişti. Bu vazife duygusu ile Frankfurt'daki Städel Sanat Enstitüsü, Goethe'nin zamanını tasvir eden eski ve yeni ressamların tablolarından, eserleri için yapılmış resimlerden mürekkep bir sergi açtı. Bu sergiyi çok güzel bir şekilde Städel Okulunun odalarında tarih müzesinin *"Goethe'nin zamanında Frankfurt"* onkulu sergisi tamamladı. Bu müşterek çalışmaların bir mânası vardı: o devri tekrar yaşatmak istiyorlardı. Arada kopmuş olan müşterek bağı, Almanya'yı Avrupa'ya bağlıyan hayat bağını tekrar bağlamak, kendilerine has olan gelenekleri, dünya gelenekleri arasındaki birliği tekrar canlandırmak istiyorlardı. Bu fikirle hattâ bir haftaya mahsus Goethe pulları bile basılmıştı. 90 yıllık çalışmasiyle Goethe devri için başka hiçbir üniversite şehrinde bulunmayan bir araştırma enstitüsü meydana getirmiş bulunan *Das Freie Deutsche Hochstift*'in tekrar kurulmuş müzesin, de, bombaların tehlikesinden kaçırılıp kurtulmuş olan Goethe evinin tabloları teşhir edilmişti, kitaplık binasında da 60000 cilt kitap vardı. Goethe'nin doğduğu ev, Frankfurt'un bu eski tarihi mahallesine atılan ağır bombalarla tamamiyle yıkılmış, yıkıldığı tarih, kaderimsi bir tesadüf eseri olarak, Goethe'nin dünyaya gözlerini kapadığı güne raslamış: 22 Mart 1944 de, Goethe'nin beşiğini saklıyan bu ev, alevler içinde yanmış. Fakat bu enstitü üyelerinin verdikleri bir karar üzerine, binanın iskeleti, eski yerinde ve eski şekliyle yeniden kurulmuş; bittikten sonra da ihtimamla kurtarılmış olan eski eşyasını tekrar içine alacaktır. Yani başındaki müzesi de arşivinde, zengin, kıymetli resimler, elyazıları ve klâsik devirlerden kalan karakalemler teşhir etmekte idi.

Harbin tahribedici bombaları, Frankfurt'un muazzam opera binasının içini tamamiyle oymuş, güzel tiyatro binasını tamamiyle yıkmış, uzun bir zaman için sanat perilerini bu müesseselerden dışarıya kovmağa muvaffak olmuş, fakat buna rağmen, kültür alanında en geniş yeri işgal eden tiyatro ve musiki hayatı, Frankfurt'da sönmemişti. O yıkık harabelerin içinde zarar görmemiş bir tek salon, Borsa binasının bir salonu sağlam kalmıştı. Frankfurt'lılar bu salonu elverişli bir hale sokmuşlar, içine sahne tertibatı kurarak, sanat hayatlarını öldürmek için ellerinden geleni yapmışlar, büyük dram ve operalar oynuyorlardı.

Goethe haftası, 21 ağustosta Beethoven'in *"Fidelio"* su ile açıldı; çünkü bu eserin Goethe'nin insanlığa bırakmış olduğu eseriyle büyük bir yakınlığı vardı.Bunu Gluck'un *"Orpheus"*'u takibetti. Sonra da Frankfurt Müzeler Cemiyetinin tertiplediği bir akşamda, Robert Schumann'-

ın solo sesler, koro ve orkestra için bestelediği *"Faust'tan sahneler"* çalındı ve okundu. Bir başka akşamda da Franz Schubert'in ve Hugo Wolf'un besteledikleri şiirler söylendi. Tiyatroda *"Iphigenie"*, *"Urfaust"*, *"Clavigo"*, *"Suç Ortakları"*, *"Stella"*, Goethe'nin doğduğu günün akşamı 28 Ağustos'ta ise *"Urgötz"*, oynandı. *"Hermenn'ta Dorothea"* baştan aşağı ezbere okundu. Üniversite öğrencileri tarafından üniversitenin büyük salonunda, büyük bir muvaffakiyetle temsil edilen *"Iphigenie"*nin ilk şekli *"Ur-Iphigenie"*, Goethe'nin Yunan âlemine olan münasebetini bütün mânasiyle canlandırdı.

Böylece Frankfurt şehrinin Goethe'ye dikmiş olduğu âbidenin yıkılmış olmasına rağmen, onun ruhu hâlâ yaşıyordu. Frankfurt'un son iki yüzyılda, tarihin çıkış ve inişlerinde çok değişik bir mukadderatı olmuş, fakat çetin hâdiselere rağmen, dünya çapında duyuş ve düşünüşü, hakiki yurt sevgisi, bükülmiyen iradesiyle ticaret ve pazar şehri olarak kalmış, bankaları ve ticari müesseseleri yanında sanayi bakımdan da son derece gelişmiş, modern bir seyyah şehri olarak bugün de Avrupanın bir kapısını teşkil ediyordu, ve Goethe'nin: *"Frankfurt'a dört bir yandan parlamak, dört bir yana doğru da faal olmak yakışır"* sözü uyarınca hayattan yüzünü çevirmemişti.

* * *

Frankfurt, 24 Ağustos'ta, Goethe'nin doğumunun 200. yıldönümünü vesile bilerek üniversitesinin merasim için süslenmiş büyük konferans salonunda, Milletlerarası Bilginler Kongresini topladı. Bu toplantıya yabancı memleketlerden 80, Almanya'nın içinden, hususiyle batı bölgesinden 32 kişi iştirak etmişti. Kongre'yi orgla çalınan Johann Sebastian Bach'ın F-Dur toccatasından sonra Üniversite Rektörü Ord. Prof. Dr. Böhm açtı ve misafirleri selâmlıyarak, *"Goethe, Almanya'nın ruh ve fikir hayatına müsbet tesir ederek yolunu tâyin etmiş, bundan sonra da edecektir"* dedi. Belediye Başkanı Dr. h. c. Kolb da verdiği nutkunda; *"Yabancı misafirler, Alman halkının anlaşma hususunda ne kadar dürüst bir istekleri olduğunu, yıkıları da yeniden kurmak için iradelerinin aslâ kırılmadığını göreceklerdir,* dedi.

Bundan sonra Goethe'nin fikirleri üzerinde ilmî tebliğler yapıldı. 11 konferans, hususiyle tabiat ilimleri alanındaki ilmî yazılarını inceledi. Öğleden önceleri verilen bu konferansların konuları, öğleden sonraları modern ilmî araştırmalarla münasebeti yönünden münakaşa edildi.

Geçmiş devirler Goethe'de her şeyden önce şairi, lirik şiirin eşsiz üstadını görüyorlardı. Yeni bilginler ise gözlerini daha çok onun ilmî ve fikri yazılarına çevirdiler. Goethe humanizmasının artık bir değeri olmadığını, onun hayat görüşlerinin bugünkü hayat şartlarına uymadığını söyliyen münekkitler çoğalınca, tabiat ve sanat görüşlerinin metoduna, gelecek günler için verimli bir bilgi alanı diye baktılar. Bunun için Frankfurt Üniversitesinde toplanan Milletlerarası Bilginler Kongresinin konusu, Goethe'nin morfolojisi (şekil nazariyesi) idi. Goethe, organik şekillerin şekil alışları ve şekil değiştirişleri hakkındaki kanaatına her şeyden önce bitkiler dünyasına bakmakla erişmişti. Bütün düşünüşlerinin esasını teşkil eden tabiatla ruhun bir olduğu üzerindeki kanaatlerinin morfolojik metodunu, ruh tezahürlerine tatbik etti. Tabiatla sanat eserlerine şekil veren kanunların bir olduğunu öğrenmekten de hiç yorulmadı.

Milletlerarası Bilginler Kongresinden sonra 27 Ağustos 1949 cumartesi günü, Goethe'nin adını taşıyan Frankfurt Üniversitesinde büyük bir iştirak içinde akademik bir tören yapıldı. Johann Sebastian Bach'ın Es-Dur Präludiumunu çalan org sesleri arasında bilginler, akademik kıyafetleriyle ağır ağır yürüyerek Johann Wolfgang Goethe Üniversitesinin büyük salonuna girdiler. Rektör Prof. Dr. Böhm, misafirleri ve sayı bakımından yüzü aşan Almanya'nın

ve 15 yabancı milletin misafirlerini selâmladı. Yalnız Amerika'nın Birleşmiş Devletlerinden 15 üniversitenin mümessilleri vardı. İngiltere 8 üniversiteden, İsviçre 6, İtalya 5, Fransa da 4 üniversiteden mümessiller göndermişti. Bundan başka Arjantin Cumhuriyeti, Belçika, Danimarka, İzlanda, Holânda, Norveç, Avusturya, İsveç, İspanya ve İstanbul'dan iki, Ankara'dan da bir olmak üzere Türkiye'nin 2 üniversitesinden de mümessiller gelmişti.

Merasimin havasını Rektör Prof. Dr. Böhm'ün hitabesi vermiş bulunuyordu. Alman halkının heyecanından ve mukadderatından bahsettikten sonra, sözlerini bitirirken: "*... işte biz Frankfurt'un profesörleri, bu mühim günde çelenklerle süslenmiş olan bu kürsüyü bir şaire terketmeğe karar verdik. Felsefe Fakültemizin Fahri Doktoru olan Rudolf Alexander Schröder'i selâmlıyorum... ve ondan şair olarak şair hakkında konuşmasını rica ediyorum*" dedi.

İnsel kitaplarının naşiri, Homeros ve Vergilius mütercimi, aynı zamanda da Goethe mükâfatını almış olan tanınmış lirik şair ve humanist Rudolf Alexander Schröder, bütün hayatınca Goethe ile meşguliyetinden çıkardığı neticelere dayanarak "*Goethe ve zamanımız*" adı altında verdiği konferansında, Goethe'nin fenomenoloji tarafına temas etti. Nasıl oluyor da Goethe'nin eseri, bir Homeros'un, bir Sophokles'in ve bir Shakespeare'inki gibi değil de, dünyaya bağlı bir tâzimle anılıyor, dedi ve sebeplerini, Goethe'nin devrinde, şahsında ve eserinde gösterdi. Goethe'nin devri, her mânada bir geçit devriydi. Siyaset bakımından despotizm, Fransa İnkılâbı ve sağlam bir konstitutionalizm arasında çabalıyan bir devirdi. Ekonomi bakımından ise, bir taraftan Ortaçağa bağlı, öte taraftan da yeni teknikleşme hareketlerinin başındaydı. Fikir cereyanları ise Kant, Hegel, Rousseau ve Spinoza'ya dayanıyordu. Goethe, bu devrin aynası oldu. Hep genç kaldı; çünkü gençlik, daima değişme kabiliyetini muhafaza eder. Goethe de durmadan değişti, değişerek gelişti.

Schröder, Goethe'nin en verimli kabiliyetini *lirik* diye vasıflandırdı. Lirizm, her zaman için bir itiraftır. Goethe'nin bütün eserlerinde ahenk liriktir; lirik olduğu için de eserleri itiraflar, büyük itiraflardır. Sonra bir patalog endişesiyle, bu lirizm onun mizacından çok, hasas oluşundan ileri gelmiştir, dedi: Çabuk alınır kolaylıkla incinir, en ufak şeyler üzerinde titizlenir; hepsi de modernleşmeğe doğru yürüyen dünyasının icaplariyle çarpışmak zorunda kalışından, çarpışarak eserlerini yaratışından ileri gelmiştir, diye açıkladı. Schröder, Goethe'nin mizah tarafına da temas ederek, Goethe'nin kendi ifadesiyle: "*O, hiçbir yerde profesyonel olmamış, hayatının sonuna kadar amatör kalmıştır*" hükmüne vardı. Schröder'in sözleri Goethe'nin bu cümlesinde zirveyi bulmuştu.

Hürriyet fikri Goethe'nin yaratıcılığını desteklemiş, onu daima daha mükemmel bir yaratıcılığa götürmüş, nihayet humanizma'da muvazenesini buldurmuştur; hayatında geçirdiği heyecanlar, iniş ve çıkışlar, itiraflarını artırmış, ona tezatlar arasında yükseliş kanununu tanımıştır. Bu noktaya gelince Schröder, *mücahit* sözünü kullanmadan geçemedi: "*Mücahit sözü, gerçi bugün artık hoşa gitmiyor, fakat çaresiz, gene de durmadan mücadele devrinde yaşıyoruz: fikir mücadelesi, bilgi mücadelesi, ahlâk ve estetik hükümlerin mücadelesi, isteklerin, zihniyetlerin mücadelesi, siyasî ve sosyal mücadeleler gene devrimizi karakterize etmektedir*" dedi.

Schröder'in sözlerinden sonra Almanya'nın ve yabancı memleketlerin temayüz etmiş dokuz şahsiyetine şeref doktorası payesi verildi. Bunların arasında büyük İtalyan filozofu ve estetikçisi Benedetto Croce de bulunuyordu.

Goethe'nin doğumunun bu 200. yıldönümünü kutlamanın ortasında Frankfurt şehri tarafından verilen Goethe mükâfatı vardı. Bu mükâfatı, 15 yıl yabancı diyarları dolaştıktan sonra gene yurduna dönmesi beklenen Thomas Mann'a verildi. Ona bu mükâfat insan hakları

üzerinde hiç yanılmamış, daima ruhun, fikrin ve hürriyetin üstünlüğünü müdafaa etmiş olduğu için verilmiş. Bunu pazar günü saat 12 de, Goethe'nin dünyaya geldiği saatte, Frankfurt'un bütün kilise çanları on beş dakika çaldıktan ve çiçeklerle süslenmiş Paul Kilisesinde yapılan tören, orkestra Şefi Bruno Vandenhoff'un idaresi altında Gluck'un "*Iphigenie Aulis*" de uvertüriyle başladıktan sonra, Belediye Başkanı Dr. Kolb, mevkiinin alâmeti olan boynundaki altın zincirle Thomas Mann'ın bu Goethe yılında tam bir ay önce nutkuna vermiş olduğu kürsüye gelerek söyledi; ve sonra da: "*Alman söz sanatının sadık koruyucusu, yaratarak zenginleştirici, zorbalara ve kötülüklere karşı hürriyet, hak ve humanizma için yorulmak bilmez bir mücahit*" olan Thomas Mann'a verilen mükâfatın metnini okudu.

Dr. Kolb'dan sonra emekli Maarif Nazırı Dr. Grimme konuştu ve sözlerini şöyle bitirdi: "*Eğer insanların beraberce yaşadıkları ilk müthiş hâdise bir harb olduysa, bu saatte, bütün kültür dünyasının gözlerini Goethe'ye çevirmesi de bir vakıadır.*"

Dr. Grimme, sonra ilk olarak, kültürel hizmetler için verilen Goethe Plakasını aldı. Bundan başka bu plâka daha yedi kişiye verildi. Bunların arasında İsveçli sanat tarihçisi Jacob Burckhardt ve Fransız muharrirlerinden André Gide de vardı.

Prof. Dr. Melâhat ÖZGÜ

GOETHE TERCÜMELERİ BİBLİYOGRAFYASI

"Yolcu", *"Tule adasındaki Kıral"*, *"Saz şairi"*, çeviren: Vasfı Mahir, 1934 İstanbul, Şaheserler Antolojisi, Mf. V. Devlet Matbaası, s. 71, 77.

"Goethe'nin aşkları ve şiirleri", çeviren: Halit Fahri Ozansoy, 1936, İstanbul, Kanaat Kitabevi, No. 133.

"Prometheus", çevirenler: Mehmet Başaran ve Tevfik Uğurlu, 1946, Yücel Dergisi, sayı 119, s. 9.

"Muhammed'in şarkısı", Mehmet Başaran ve Tevfik Uğurlu, 1947, M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 7, sayı 37.

"Goethe'den seçme şiirler", manzum çeviren: Selâhattin Batu 1949, İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 65. — *"Gezginin gece şarkısı"* ile *"sevgili yakınlığı"* 1946 da, M. E. B. Tercüme Dergisinin şiir özel sayısında çıkmıştır: 34-36, s. 417-19. — *"Peri Padişahı"*, *"Yolcunun gece şarkısı"*, *"Thule Kıralı"*, *"Mignon"* 1948 de. M. E. B. Tercüme Dergisinde, cilt 8, sayı 43-44. — *"Sular üstünde ruhların şarkısı"* ile *"Züleyha'ya"* 1948 de, M. E. B. Tercüme Dergisinde, cilt 8, sayı 47, s. 8-11.

"Şiirin üç tabii şekli", çeviren: Nimet Danişmend, 1946 M. E. B. Tercüme Dergisi, Şiir özel sayısı: 34-36, s. 415.

* * *

"Demir elli şövalye von Berlichingen", çeviren: Ahmet Adnan 1933, Kader Matbaası.

* * *

"Clavigo", çeviren: Mediha ve Şerif Önay, 1948, İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 58.

* * *

"Stella", çeviren: Seniha Bedri Göknil, 1946 Ankara, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 27.

* * *

"Kardeşler", çeviren: Seniha Bedri Göknil, Dünya Edebiyatından seçme piyesler, Yücel neşriyatından VIII, 1938/39, s. 57-76.

* * *

"Kardeşler", çevirenler: Mediha ve Şerif Önay, 1948 İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 58.

* * *

"Verter" (12 Mayıs tarihli mektup) çeviren: İmzasız 1302 (1886) Sebat Dergisi No. 8, s.59.

"Verter" (13 Mayıs tarihli mektup), çeviren: Ahmet Rasım, 1302 (1886) Gülşen Dergisi No. 19.

"Verter" (Alman meşahir şuerasından Goethe'nin edebî bir eserinden *bir parça)*, çeviren: İmzasız. 1310 (1894) Malûmat Dergisi No. 10, s. 74.

"Verter" (10, 12, 15, 17, 22 Mayıs, tarihli mektuplar), çeviren: Hüseyin Daniş, 1310 (1894), Malûmat Dergisi No. 12 s. 90, No. 13 s. 101, No. 14 s. 106, No. 16 s. 123, No. 17 s. 133.

"Verter" (26, 27 Mayıs tarihli mektuplar), çeviren: Mustafa Fazıl, 1310 (894), Malûmat Dergisi No. 21 s. 161, No. 22 s. 169.

"Verter", çeviren: Ali Muzaffer, 1315 (1899) Kahire, Asır Kütüphanesi, Kirkor.

"Verter", çeviren: Remide Adil, 1913 İstanbul, İnkılâp Kitabevi.

"Genç Verter'in Istırapları", çeviren Âli Kâmi Akyüz, 1914 İstanbul. — 2. basılış 1935 te, 3. basılış 1945 te *"Genç Verter'in Çektikleri"* başlığı altında, Hilmi Kütüphanesi, İstanbul, Matbaai Ebuziya,

"Verter", çevirenler: Kemalettin (Şükrü) ve Vedat Örfi (Bengü) 1339-41 (1923-25), Cihan Kütüphanesi, Meşahiri âsar Külliyatı adet: 2 - İstanbul, Matbaai Ebussuut.

"Verter'den bir Sep", çeviren: Ahmet Cevad (öz Tükçe ile bir parça), Ulus, 3 İkinci Kânun 1934.

"Verter", çeviren: Refi Cevad Ulunay, 1940 İstanbul, Semih Lûtfi Kitabevi (Dünya şeheserlerinden tercüme serisi: 18.

"Werther" (Genç Verterin Istırapları)ı çeviren: Recai Bilgin 1942 İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi.

* * *

"Efijeni Toriste", çeviren: Hasan Cemil (Çamlıbel) 1341 (1922) İstanbul Ahmet İhsan ve şürekâsı.

"Iphigenie Tauris'te", manzum çeviren: Selâhattin Batu, 1943 İstanbul, M. E. B. Dünya Eedebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 7.

* * *

"Egmont", çevirenler: Mediha ve Şerif Önay, 1946 İstanbu, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 32.

* * *

"Herman ve Dorote", çeviren: Feyzi Önen, 1937 İstanbul, Yeni Kitapçı, Bozkurt B..

"Hermann'la Dorothea", çeviren: Recai Bilgn, 1944 İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 16.

* * *

"Kurnaz tilki arslan Hükümdar", çeviren: Targan Çarıklı, 1944 İstanbul Resimli Ay Matbaası.

* * *

"Wilhelm Meister'in çıraklık seneleri", çeviren: Hasan Bedrettin, 1330 (1914), İstanbul, Sabah Matbaası, 1. cilt: *"Minyon'un Düğünü"*, 2. cilt: *"Minyon"* başlıklarını taşıyor, Sabah Matbaası.

"Hamlet hakkında" (Wilhelm Meister'in çıraklık yıllarından bir parça, IV. 13), çeviren: Melâhat Togar, 1942 Ankara, M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 2, sayı 11.

"Wilhelm Meister'in Aktörlüğü, Rejisörlüğü ve Sahne Şairliği" çevirenler: Şükrü Atala ve Cemal Köprülü, 1942 İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 3.

"Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları" I. ve II. 1943, İst., çevirenler: Şükrü Atala ve Cemal Köprülü, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 8, 2 cilt.

"Wilhelm Meister'in seyahat yılları" I. ve II. 1948, 1949, İstanbul, çevirenler: Şükrü Atala ve Cemal Köprülü, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 38, 2 cilt.

"Faust, Goethe'nin şaheseri", çeviren: Galip Bahtiyar 1926, İstanbul, Millî Matbaa (önce Hayat Dergisinin ilâvesi olarak çıkmıştır).

"Faust" (Faust faciasından ithaf ve mukaddemeler), çeviren Hüseyin Zade Ali, 1932 İstanbul, Hamit Matbaası.

"Gökte muhavere" (Prolog), çeviren: Hasan Cemil, 1934, Vasfi Mahir'in Şaheserler Antolojisinde Mf. V. Devlet Matbaası, s. 74.

"Faust" (trajedinin iki kısmından bir defada temsil edilebilen şekilde Paul Mederow tarafından tertibedilmiş şekil), çeviren: Seniha Bedri Göknil, 1935 İstanbul, Matbaacılık ve kağıtçılık Türk Anonim Şirketi.

"Faust" (I. ve II. kısım), çeviren: Recai Bilgin, 1941 ve 1943 İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 1 ve 5.

"Arkadya saadeti" (Faust II. 3), çevirenler: Georg Rohde ve Melâhat Özgü, 1945, M. E. B. Tercüme Dergisi, Yunan özel sayısı 29-32, s. 545-549.

* * *

"Goethe ve tabiat", çeviren: Hasan Âli-Yücel, 1932 İstanbul, Devlet Matbaası, sureti mahsusada basılmıştır.

"Tabiat", çeviren: Hikmet Birand, 1940, M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 5, sayı 27.

"Sanat", çeviren: Melâhat Özgü, 1939 "Güzel Sanatlar" Dergisi Mf. V. Devlet Matbaası, 1, s. 38-40.

"Shakespeare yine Shakespeare", çeviren: Nusret Hızır, 1940 M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 1, sayı 1.

"Tercümeler" çeviren: Melâhat Özgü, 1940 M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 1, sayı 3.

*"Winckelmann ve asrı"*ndan" üç parça: *"Başlarken"*, *"Giriş"*, *"Eski çağlardan"*, çeviren: Yunus Kâzım Köni, 1944, M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 5, sayı 25. —*"Antik Yaratılış"*, çeviren: Yunus Kâzım Köni, 1945, M. E. B. Tercüme Dergisi, Yunan özel sayısı: 29-32, s. 533.

* * *

"*Homeros'u Güneyden kavrayış*" (İtalya seyahatinden), çeviren: Melâhat Özgü, 1945, M. E. B. Tercüme Dergisi, Yunan özel sayısı: 29-32, s. 534.

"*Eflâtun'la Aristo*" ve "*Yunanlıların talihi*" (Zur Geschichte der Farbenlehre'den), çeviren: Hikmet Birand, 1945, M. E. B. Tercüme Dergisi, Yunan özel sayısı: 29-32, s. 535.

"*Schiller'le ilk tanışma*", 1794 (kendi hayatı hakkında kaleme aldığı, parça halinde kalmış yazılar arasından), çeviren: Nusret Hızır, 1944, M.E. B. Tercüme Dergisi, cilt 5, sayı 26.

"*Yunan korosu ve yeni dram*" (Weimar'dan Carl Friedrich Zelter'e 23 Temmuz 1803 ve 4 Ağustos 1803 de yazdığı mektuplardan), çeviren: Sadi Baytın, 1943, M. E. B. Tercüme Dergisi, cilt 4, sayı 20-21. — Aynı yazı 1945 de Yunan özel sayısında da çıkmıştır: sayı 29-32, s. 536.

* * *

"*Hayatımdan şiir ve hakikatler*", çeviren: Ayşe Akıncı, 1939-40, Fikirler Dergisi, cilt 8, sayı 192 den tibaren, cilt 9, sayı 203.

"*Hayal ve Hakikat'ten*", çeviren: Melâhat Togar, 1941, M. E. M. Tercüme Dergisi, cilt 2, sayı 7.

"*Goethe-Napoleon Görüşmesi*" (Şiir ve Hakikat'ten bir parça) çeviren: S. Irmak, Ulus.

"*Kendi hayatımdan, şiir ve hakikat*" I. II. çeviren: Recai Bilgin 1948, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 28.

* * *

"*Sanat*" üzerinde Eckermann'ın Goethe ile konuşmalarından bir parça; çeviren: Melâhat Özgü, 1939 İstanbul, Mf. V. Güzel Sanatlar Dergisi, Devlet Matbaası, sayı 1, s. 37.

"*Goethe ile Konuşmalar*" I. J. P. E. Eckermann, çevirenler: Lûtfi Ay ve Sadi Baytın, 1947 İstanbul, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler, Alman klâsikleri: 47. — Bazı parçaları daha önce M. E. B. Tercüme Dergisinde yayımlandı: cilt 3, sayı 5, cilt 4 sayı 23. "*Antigone*" ve *Euripides*" adlı yazılar, cilt 4, sayı 20 de ve Yunan özel sayısında, 29-32, s. 536. cilt 6 sayı 33,

NOT: Bu özel sayıda, yeni tercümeler yanında - elden geldiği kadar yenileri seçilerek - daha önce yayımlanmış yazılardan da bazı parçalar alınmış, bunların tercümesine hiç dokunulmamıştır.

J. W. GOETHE'NİN KLÂSİKLER SERİSİNDE DİLİMİZE ÇEVRİLMİŞ OLAN ESERLERİ

Şiirler. *Selâhattin BATU*
Hermann'la Dorothea. *Recai BİLGİN*
Stella. *Seniha Bedri GÖKNİL*
Egmont. *Mediha ve Şerif ÖNAY*
Iphigenia Tauris'te. *Selâhattin BATU*
Faust I, II. *Recai BİLGİN*
Wilhelm Meister. *Cemal KÖPRÜLÜ - Şükrü ATALA*
Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları I, II. *Cemal KÖPRÜLÜ - Şükrü ATALA*
Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları I, II. *Cemal KÖPRÜLÜ - Şükrü ATALA*
Şiir ve Hakikat I, II. *Recai BİLGİN*
Clavigo — Kardeşler. *Mediha ve Şerif ÖNAY*
Goethe ile Konuşmalar I (Eckermann). *Sadi BAYTIN - Lûtfi AY*

PEK YAKINDA

MEKTUP ÖZEL SAYISI

ALLAH HER MİLLETE KENDİ DİLİYLE KONUŞAN BİR PEYGAMBER VERMİŞ; HER MÜTERCİM DE KENDİ MİLLETİNİN PEYGAMBERİDİR.

GOETHE

№ 1601

Bu sayının fiyatı: 225 kuruş